

Koncepcia územného rozvoja Slovenska – 2001

– aktualizovaná smerná časť

Bratislava, november 2006

**Objednávateľ aktualizácie
smernej časti:**

Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR
Prievozská 2/B
825 25 Bratislava

V zastúpení:

Ing. László Gyurovszky
– minister

Vecní garanti:

Ing. arch. Miloslava Pašková,
– vedúca oddelenia územného plánovania

Ing. arch. Želmíra Kalinová
– oddelenie územného plánovania

**Spracovateľ aktualizácie
smernej čast:**

AUREX, s.r.o.
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava

V zastúpení:

Ing. arch. Ľubomír Klaučo
– konateľ

Vecný garant:

Ing. arch. Vojtech Hrdina, PhD.

Riešiteľský kolektív aktualizácie smernej časti:

Hlavný riešiteľ	Ing. arch. Vojtech Hrdina, PhD.
Hlavné ciele	Ing. arch. Vojtech Hrdina, PhD.
Medzinárodné súvislosti	Ing. arch. Dušan Kostovský
Demografia, bývanie	Mgr. Tatiana Lachová
Regionálna politika	Doc. Ing. Jozef Tvrdoň, PhD. Ing. Dušan Slimák
Osídlenie a sídelná štruktúra	Ing. arch. Vojtech Hrdina, PhD.
Kultúrne dedičstvo	Ing. arch. Ľudmila Husovská, PhD.
Krajinná štruktúra	Ing. Monika Šubová
Poľnohospodárstvo	Mgr. Pavol Minarových
Lesné hospodárstvo	Ing. Jozef Marko, PhD.
Rekreácia, cestovný ruch, kúpeľníctvo	Ing. arch. Milan Vaníček, PhD.
Sociálna infraštruktúra	Mgr. Tatiana Lachová
Doprava	Ing. Ľubomír Mateček
Vodné hospodárstvo	Ing. Július Klink, Ing. Viera Víkukelová
Energetika	Ing. Mária Tolnayová – EGU Bratislava
Informačná spoločnosť	Ing. Ľubomír Mateček
Životné prostredie	Mgr. Pavol Minarových
Odpadové hospodárstvo	Mgr. Pavol Minarových
Počítačová grafika a výpočtové systémy	Ing. Ladislav Červeň

**Objednávateľ Konceptie územného
rozvoja Slovenska 2001:**

Ministerstvo životného prostredia SR
Námestie Ľ. Štúra 1
812 35 Bratislava

V zastúpení:

Ing. arch. Peter Kovačik

– generálny riaditeľ sekcie územného plánovania
a stavebného poriadku

Vecní garanti:

Ing. arch. Miloslava Pašková,

– riaditeľka odboru územného plánovania,

Ing. arch. Želmíra Kalinová

Ing. Ján Kizek

– odbor územného plánovania

**Spracovateľ Konceptie územného
rozvoja Slovenska 2001:**

AUREX, s.r.o.

Dúbravská cesta 9

841 04 Bratislava

V zastúpení:

Ing. arch. Ľubomír Klaučo

– konateľ

Vecní garanti:

Ing. arch. Vojtech Hrdina, CSc.

Ing. arch. Michal Chudík, CSc.

Ing. arch. Dušan Kostovský

Experti a konzultanti v roku 2001

Experti a konzultanti

Ministerstva životného prostredia SR:

Prof. Ing. Milan Buček, DrSc.,
Prof. RNDr. Milan Ružička, DrSc.,
Prof. Ing. arch. Rudolf Šteis, DrSc.,

Riešiteľský kolektív v roku 2001:

Hlavný riešiteľ

Hlavné ciele

Medzinárodné súvislosti

Demografia, bývanie

Makroekonomické predpoklady
a ekonomický rozvoj

Regionálna politika

Osídlenie a sídelná štruktúra

Kultúrne dedičstvo

Krajinná štruktúra

Poľnohospodárstvo

Lesné hospodárstvo

Priemysel, stavebníctvo

Rekreácia, cestovný ruch, kúpeľníctvo

Sociálna infraštruktúra

Doprava

Vodné hospodárstvo

Energetika

Telekomunikácie a pošty

Informačná spoločnosť

Životné prostredie

Odpadové hospodárstvo

Počítačová grafika a
výpočtové systémy

Grafická úprava a design

Experti a konzultanti z regiónov :

Ing. arch. Alexander Bél,
URBAN Košice
Ing. arch. Mária Chocholová,
URKEA Banská Bystrica
Ing. arch. Pavol Kropitz,
AAA Žilina
Ing. arch. Mária Krumpolcová,
A-Ž projekt Bratislava

Ing. arch. Vojtech Hrdina, CSc.

Ing. arch. Vojtech Hrdina, CSc.

Ing. arch. Dušan Kostovský

Ing. Věra Fibingerová

Mgr. Marcela Kopčanová

Dr. Pavol Kárász, CSc.

Doc. Ing. Jozef Tvrdoň, CSc.

Ing. Dušan Slimák

Ing. arch. Michal Chudík, CSc.

Ing. arch. Vojtech Hrdina, CSc.

Ing. arch. Dušan Kostovský

Ing. arch. Ľubomír Klaučo

Ing. arch. Ľudmila Husovská, CSc.

Ing. arch. Viera Dvořáková – spolupráca

Mgr. Štefánia Tóthová – spolupráca

RNDr. Tatiana Hrnčiarová, CSc.

RNDr. Zita Izakovičová, CSc.

RNDr. M. Liška, CSc.

RNDr. Magda Kučerová

Ing. Jozef Marko, CSc.

Mgr. Róbert Janáček

Ing. arch. Milan Vaniček, CSc.

Ing. Ivan Smetana

Ing. Pavol Weiss, CSc. – Ústav turizmu

PhDr. Marta Krivá, CSc. – Ústav turizmu

Mgr. Jana Gregáčová

Ing. arch. Milan Vaniček, CSc. – spolupráca

Ing. Ján Konček, CSc.

Ing. Ľubomír Mateček

Ing. Július Klink,

Ing. Viera Vikukelová

RNDr. Mária Svobodová – EGU Bratislava

RNDr. Anežka Tomeková – EGU Bratislava

Ing. Mária Tolnayová – EGU Bratislava

Ing. Peter Švolík – EGU Bratislava

Ing. Karol Dvorák – EGU Bratislava

Mgr. Krisztián Szekeres

Ing. arch. Dušan Kostovský

Mgr. Pavol Minarových

Mgr. Jaroslav Zhorela

Ing. Peter Šlopek, Ing. arch. Aleš Baláži

Mgr. Lucia Zudorová, Michal Kostovský

Ing. arch. Michal Chudík, CSc.

Text neprešiel jazykovou úpravou

© AUREX,s.r.o., Bratislava, december 2001, november 2006

OBSAH:

ÚVOD	1
ZÁKLADNÉ ÚDAJE	1
1. ZADANIE, POSTUP A SPÔSOB SPRACOVANIA DOKUMENTU	1
2. ZHODNOTENIE DOTERAZ PLATNEJ ÚZEMNOPLÁNOVACEJ DOKUMENTÁCIE REGIÓNOV A KONCEPCIE ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA – II. NÁVRH	2
3. HLAVNÉ CIELE A ICH PRIORITY V EURÓPSKOM A REPUBLIKOVOM KONTEXTE	3
HLAVNÉ CIELE	5
1. ŠTRUKTUROVANIE CIEĽOV VO VÄZBE NA POLOHU SLOVENSKA V EURÓPSKOM REGIÓNE	5
2. PRIORITY CIEĽOV VO VZŤAHU K SOCIÁLNEJ, EKONOMICKEJ A ENVIRONMENTÁLNEJ SITUÁCII V SR	5
VSTUPNÉ PODMIENKY A VÝCHODISKÁ	7
1. MEDZINÁRODNÉ SÚVISLOSTI	7
1.1. Európska perspektíva priestorového rozvoja (ESDP)	7
1.2. VISION PLANET	8
1.3. Štúdia podunajského priestoru	9
1.4. Red Octopus – Červená chobotnica	10
1.5. Euroregióny	10
2. REGIONÁLNA POLITIKA ŠTÁTU	11
2.1. Konceptčné a strategické celoštátne dokumenty	11
2.2. Regionálne disparity a ekonomická regionalizácia Slovenska	15
3. ENVIRONMENTÁLNA POLITIKA ŠTÁTU	19
3.1. Konceptčné a strategické celoštátne dokumenty	19
3.2. Krajinnó–ekologické podmienky územného rozvoja Slovenska	22
4. DEMOGRAFICKÝ STAV A TENDENCIE VÝVOJA OBYVATEĽSTVA	24
4.1. Stav a tendencie vývoja obyvateľstva v Slovenskej republike	24
4.1.1. Vývoj počtu obyvateľov v SR v rokoch 1991– 2000	24
4.1.2. Trendy v demografickom správaní obyvateľstva SR v rokoch 1991, 2001 a 2005	25
4.1.3. Zmeny vo vekovom zložení obyvateľstva SR	25
4.1.4. Vývoj počtu obyvateľov v krajoch SR v rokoch 1991, 2000, 2005	26
4.1.5. Demografická charakteristika krajov SR	26
4.1.6. Národnostná štruktúra	28
4.1.7. Vzdelanostná štruktúra	29
4.2. Výhľadový počet obyvateľov SR do roku 2025	29
4.2.1. Demografické projekcie	29
5. EKONOMICKÁ AKTIVITA OBYVATEĽOV	31
5.1. Ekonomická aktivita obyvateľstva SR	31
5.1.1. Ekonomicky aktívne obyvateľstvo SR v roku 1991	31
5.1.2. Výhľadový počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva v SR do roku 2025	32
5.2. Pracovné príležitosti	33

KOMPLEXNÝ NÁVRH	35
1. OSÍDLLENIE A SÍDELNÁ ŠTRUKTÚRA	35
1.1. Medzinárodné väzby	35
1.2. Osídlenie na území Slovenska	36
1.2.1. Stav osídlenia na území Slovenska	36
1.2.2. Osídlenie ako kultúrne dedičstvo	37
1.3. Sídelné systémy	39
1.3.1. Centrá osídlenia	39
1.3.2. Ťažiská osídlenia	46
1.3.3. Rozvojové osi	51
1.3.4. Vidiecke osídlenie, mestá a vidiek	53
1.4. Kultúrne dedičstvo	55
1.5. Rozvoj osídlenia a sídelných štruktúr a ich predpokladané vplyvy na životné prostredie a trvalo udržateľný rozvoj	58
1.5.1. Konceptcia územného rozvoja Slovenska 2001 a ciele trvalo udržateľného rozvoja v Slovenskej republike	58
1.6. Základné koncepčné princípy tvorby sídelných štruktúr v regiónoch	60
2. KRAJINNÁ ŠTRUKTÚRA	65
2.1. Krajinnookologický potenciál (s legislatívnym vymedzením)	65
2.1.1. Ochrana prírody a krajiny	65
2.1.2. Územný systém ekologickej stability	67
2.1.3. Územia medzinárodného významu	69
2.2. Environmentálne limity	69
2.3. Environmentálne členenie priestoru Slovenska	70
2.3.1. Typizácia krajiny na základe zaťaženia a poškodenia krajnotvorných zložiek	70
2.3.2. Typizácia krajiny Slovenska	72
2.4. Návrh obnovy a starostlivosti o krajinu	73
3. HOSPODÁRSKA A SOCIÁLNA INFRAŠTRUKTÚRA A ÚZEMNÝ ROZVOJ SLOVENSKA	74
3.1. Požiadavky odvetvových koncepcií na priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia Slovenska	74
3.2. Poľnohospodárstvo	76
3.3. Lesné hospodárstvo	78
3.4. Priemysel	79
3.5. Stavebníctvo	81
3.6. Rekreácia a turizmus	82
3.7. Sociálna infraštruktúra	85
3.7.1. Bývanie v Slovenskej republike	85
ROZOSTAVANÉ BYTY K 31.12. 2005	87
3.7.2. Školstvo	92
3.7.3. Zdravotníctvo	95
3.7.4. Kultúra a umenie	99
4. DOPRAVA A ÚZEMNÝ ROZVOJ SLOVENSKA	100
4.1. Zámery rozvoja rezortu dopravy definované v oficiálnych dokumentoch na medzinárodnej a národnej úrovni	100
4.2. Východiská rozvoja vonkajšej prepravy	106
4.3. Trvalá udržateľnosť dopravy v kontexte priestorového rozvoja Slovenska	106
4.4. Dopravná sústava Slovenskej republiky	107
4.4.1. Dopravná sústava pre medzinárodnú dopravu	109
4.4.2. Dopravné koridory celoštátnej úrovne	113
4.4.3. Dopravné koridory nadregionálnej úrovne	113
4.5. Dopravná regionalizácia územia Slovenska	114

5. TECHNICKÉ VYBAVENIE A ÚZEMNÝ ROZVOJ SLOVENSKA	118
5.1. Infraštruktúra vodného hospodárstva a územný rozvoj Slovenska	118
5.1.1. Strategické ciele vodohospodárskej politiky do roku 2015	118
5.1.2. Rozvoj verejných vodovodov	121
5.1.3. Rozvoj verejných kanalizácií	122
5.1.4. Zásobovanie úžitkovou vodou a využitie vody na ďalšie účely	124
5.1.5. Vodné toky	124
5.1.6. Hydromeliorácie	125
5.1.7. Rybné hospodárstvo (rybárstvo)	125
5.2. Infraštruktúra energetiky a územný rozvoj Slovenska	125
5.2.1. Spotreba primárnych energetických zdrojov	125
5.2.2. Zemný plyn	126
5.2.3. Ropa	127
5.2.4. Uhlie	128
5.2.5. Elektrická energia	129
5.2.6. Zásobovanie teplom	132
5.2.7. Energetika a územný rozvoj Slovenska	133
6. INFORMAČNÁ SPOLOČNOSŤ, INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE A ÚZEMNÝ ROZVOJ SLOVENSKA	134
6.1. Rozvoj a zásady budovania informačnej spoločnosti v EÚ	134
6.2. Podmienky budovania informačnej spoločnosti na Slovensku	135
6.2.1. Doterajšie uplatňovanie zásad rozvoja informačnej spoločnosti na Slovensku	135
6.2.2. Smerovanie rozvoja informačnej spoločnosti na Slovensku	137
6.2.3. Vplyv rozvoja informačnej spoločnosti na územný rozvoj	138
7. ŽIVOTNÉ PROSTREDIE A ÚZEMNÝ ROZVOJ SLOVENSKA	140
7.1. Stav ochrany zložiek životného prostredia	140
7.1.1. Ovzdušie	140
7.1.2. Vodstvo	141
7.1.3. Pôda	143
7.2. Odpadové hospodárstvo	144
7.3. Hluk a žiarenia	146
7.4. Zdravotný stav a ochrana zdravia obyvateľstva	147
8. KONCEPCIA ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA A TRVALO UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ	148

Úvod

Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR (ďalej aj ako MVRR SR) je poverené kompetenciami v oblasti územného plánovania a zo zákona je zodpovedné za obstarávanie a sledovanie aktuálnosti celoštátneho územnoplánovacieho dokumentu Konceptia územného rozvoja Slovenska. Kompetencie v oblasti územného plánovania prevzalo od Ministerstva životného prostredia SR (MŽP SR). MŽP SR bolo obstarávateľom celoštátneho územnoplánovacieho dokumentu Konceptia územného rozvoja Slovenska 2001 (ďalej aj ako KURS 2001) a v roku 2004 prostredníctvom Stratégie územného rozvoja Slovenska obstaralo v Slovenskej agentúre životného prostredia, Centre environmentálnej regionalizácie v Košiciach „Monitoring plnenia záväzných zásad a regulatívov územného rozvoja schválených v KURS 2001 a vyhodnotenie podnetov na aktualizáciu KURS 2001“.

Stratégia územného rozvoja Slovenska /SURS/ je v zmysle stavebného zákona č. 50/1976 Zb. v znení neskorších predpisov územnotechnickým podkladom pre územie celej republiky, ktorého zameranie je definované v §7, odst. 4. Cieľom úlohy SURS v roku 2004 bolo monitorovať plnenie záväzných zásad a regulatívov územného rozvoja schválených v KURS 2001 a vyhlásených Nariadením vlády SR č.528/2002 Z.z. a vyhodnotiť podnety na aktualizáciu KURS 2001.

V rámci monitoringu boli s požiadavkou na vyhodnotenie plnenia záväzných zásad a regulatívov územného rozvoja v zmysle KURS 2001 v odvetvových a rozvojových dokumentoch a s požiadavkou na podnety a námety na aktualizáciu KURS 2001 oslovené z úrovne všetky ministerstvá, samosprávne kraje a krajské stavebné úrady. O výsledkoch monitoringu a vyhodnotení stanovísk a podnetov na aktualizáciu KURS 2001 bola vypracovaná správa o aktuálnom stave KURS 2001 a v septembri 2005 bola predložená na rokovanie vlády SR.

V správe o aktuálnom stave Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sa záverom píše, že „Po vyhodnotení všetkých podnetov bolo konštatované, že KURS 2001 a aj jeho priemety do územných plánov jednotlivých krajov v súčasnosti sú kompatibilné s jednotlivými sektorovými politikami, vyhovujú pre medzinárodnú spoluprácu a vytvárajú územné podmienky pre regionálny rozvoj. Nie sú v rozpore so žiadnym právnym predpisom. Z tohto dôvodu v súčasnosti nezakladajú dôvod na zmeny a doplnky záväznej časti KURS 2001 a novelizáciu nariadenia vlády SR č. 258/2002 Z.z.“

Pretože však od schválenia KURS 2001 prešiel určitý čas prijatie nových právnych predpisov a koncepčných dokumentov vyžaduje aktualizáciou údajov upraviť znenie smernej časti KURS 2001 a to v súlade s § 31 ods. 3 stavebného zákona.

Vláda k správe o aktuálnom stave Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 prijala uznesenie č. 752 zo dňa 28. septembra 2005, v ktorom zobrala na vedomie správu a uložila ministrom výstavby a regionálneho rozvoja SR zabezpečiť obstaranie úpravy smernej časti Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001.

KURS 2001 z novembra 2006 je aktualizovaná smerná časť dokumentu. Údaje v aktualizovanom znení sú podľa dostupnosti z oficiálnych štatistík vzťahnuté ku koncu roka 2004, resp. 2003.

Základné údaje

1. Zadanie, postup a spôsob spracovania dokumentu

Vláda Slovenskej republiky do roku 2005 prostredníctvom Ministerstva životného prostredia SR zabezpečovala permanentne územnoplánovacia činnosť na celoštátnej úrovni¹. V rámci tejto činnosti bola vypracovaná Konceptcia územného rozvoja Slovenska ako územnotechnický podklad v roku 1994 I. návrh a v roku 1997 II. návrh. Oba tieto materiály boli prijaté vládou SR a uznesením vlády boli schválené ich Zásady pre realizáciu územného rozvoja Slovenska (uznesenie vlády SR z 8. novembra 1994 číslo 1124 a uznesenie vlády SR z 16. decembra 1997 číslo 903).

Uznesením z 16. decembra 1997 číslo 903 vláda SR uložila ministrom životného prostredia „vypracovať Konceptcia územného rozvoja Slovenskej republiky ako územnoplánovacia dokumentáciu“. Vzhľadom na prierezový charakter Konceptcie územného rozvoja Slovenskej republiky uložila vláda SR tým istým uznesením ministrom a vedúcim ostatných ústredných orgánov štátnej správy SR „priebežne spolupracovať pri vypracúvaní Konceptcie územného rozvoja Slovenskej republiky ako územnoplánovacej dokumentácie“.

Ministerstvo životného prostredia SR v súlade s platnou legislatívou zabezpečovalo obstaranie územnoplánovacej dokumentácie celoštátneho stupňa. V júni roku 1999 vypracovalo zadávací dokument tejto územnoplánovacej dokumentácie – „Prognostickú úlohu pre spracovanie Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001“, ktorá bola prerokovaná vo vláde dňa 8. septembra 1999.

S cieľom oboznámenia a zapojenia do riešenia širokú odbornú aj laickú verejnosť uskutočnili sa tri vstupné semináre na Krajských úradoch v Bratislave (10.2.2000), Prešove (16.2.2000) a v Banskej Bystrici (17.2.2000). Na týchto seminároch bola verejnosť oboznámená s obsahovým zameraním, organizačným a časovým zabezpečením úlohy a bola vyzvaná aktívne sa zúčastniť ankety s možnosťou vyjadriť svoje požiadavky a predstavy o predmete riešenia v celoštátnom dokumente Konceptcii územného rozvoja Slovenska 2001.

Na základe zadávacieho dokumentu bol v auguste roku 2000 vypracovaný koncept návrhu Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001, ktorý v súlade s legislatívou a zadaním, riešil základný sídelný rozvoj v dvoch variantoch (polycentrický a trojpólový). Koncept návrhu bol v období august – október 2000 predmetom pripomienkovania a verejného prezentovania. Koncept návrhu Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001 bol predložený na pripomienkovanie všetkým centrálnym úradom a orgánom štátnej správy, všetkým dotknutým orgánom štátnej správy na krajskej a okresnej úrovni, všetkým samosprávam krajských miest, ako aj ostatnej verejnosti. Súčasne s procesom pripomienkovania sa vykonalo posúdenie konceptu návrhu KURS 2001 s vyhodnotením dôsledkov na životné prostredie v zmysle zákona č. 127/1994 o posudzovaní vplyvov na životné prostredie v znení neskorších noviel.

Koncept návrhu Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001 bol prezentovaný a

¹ Od roku 2005 do súčasnosti je územnoplánovacia činnosť v kompetencii Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR

diskutovaný na verejných seminároch, ktoré sa uskutočnili na Krajských úradoch v Košiciach, Žiline, Bratislave, Nitre a Banskej Bystrici.

Na základe vyhodnotenia pripomienok vznesených jednotlivými účastníkmi pripomienkovacieho a prerokovacieho konania, vypracovalo Ministerstvo životného prostredia SR „Súborné stanovisko“. V tomto stanovisku obstarávateľ dokumentu zadal pokyny na vypracovanie invariantného Návrhu Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001. Predkladaný návrh je plne v súlade s požadovaným vecným a formálnym spracovaním vyjadreným v „Súbornom stanovisku“.

Dokument Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 pozostáva z nasledovných častí:

- textovej,
- prílohovej,
- grafickej a z
- regulatívov.

Textová časť predstavuje syntetický materiál, ktorý vyjadruje hlavné výhľadové koncepcné zameranie územného rozvoja, ktorý by mal byť východiskom územnoplánovacej politiky štátu. Výhľadové koncepcné zamerania územného rozvoja sú v súlade s ostatnými celoštátnymi koncepcnými rozvojovými dokumentmi. V ďalšom vývoji bude potrebné uvedené ciele územného rozvoja detailnejšie rozpracúvať nie len v rámci územnoplánovacej činnosti, ale predovšetkým premieňať ich v spolupráci s regionálne politickými a ostatnými rezortnými strednedobými rozvojovými dokumentmi na konkrétne realizačné kroky.

Prílohová časť je obsahovo orientovaná na naplnenie všetkých požiadaviek vyjadrených v zadávacom dokumente a tvorí podkladový materiál pre cieľové koncepcné zámery vyjadrené v textovej časti. Prílohová časť predstavuje východiskové analyticko – syntetické a koncepcné materiály na základe ktorých bola koncepcia vytvorená, a je doplnená tabuľkami a grafickými schémami².

Grafická časť je tvorená nasledovnými výkresmi³:

- Európske súvislosti – medzinárodné väzby
- Osídlenie a sídelné štruktúry
- Krajinná štruktúra
- Kultúrne dedičstvo
- Rekreácia a cestovný ruch
- Dopravné vybavenie
- Vybavenie infraštruktúrou vodného hospodárstva
- Vybavenie infraštruktúrou energetiky

Regulatívy predstavujú záväznú časť dokumentu Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001, ktorá bude schválená vládou Slovenskej republiky ako nariadenie.

2. Zhodnotenie doteraz platnej územnoplánovacej dokumentácie regiónov a Koncepcie územného rozvoja Slovenska – II. návrh

Východiskovými územnoplánovacími podkladmi pre návrh Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 boli v predchádzajúcom období vypracované a schválené

² Prílohová časť nebola v roku 2006 súčasťou aktualizácie.

³ Grafická časť nebola v roku 2006 súčasťou aktualizácie. Aktualizovali sa niektoré schémy v rámci textovok časti

územnoplánovacie dokumentácie veľkých územných celkov krajov a Konceptia územného rozvoja Slovenska – II. návrh.

Územnoplánovacie dokumentácie veľkých územných celkov krajov boli komplexne vyhodnotené z pohľadu ich využitia celoštátnou územnoplánovacou dokumentáciou. Na základe vyhodnotenia týchto územnoplánovacích dokumentácií možno konštatovať, že ich záväzné časti sú využiteľné a boli uplatnené aj v návrhu Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001. Niektoré časti týchto dokumentácií sa však v dôsledku priestorovej nekompatibility a potreby ich zosúladenia, resp. v dôsledku zmenených koncepcných zámerov na celoštátnej úrovni budú musieť po schválení návrhu Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 upraviť zmenami a doplnkami.⁴

Vyhodnotenie Konceptie územného rozvoja Slovenska – II. návrh vykonala Slovenská agentúra životného prostredia Bratislava. Vyhodnotenie slúžilo ako analytický podklad, ktorý sa uplatnil v ďalších návrhových prácach. Výsledky Konceptie územného rozvoja Slovenska – II. návrh tvorili v zásade východisko riešenia návrhu Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001. Pôvodné ciele a zámery Konceptie územného rozvoja Slovenska – II. návrh sa v predkladanom návrhu v zásade prebrali. Boli však patrične spresnené podľa aktuálnych predstáv o územnom rozvoji Slovenska vyjadrených v rezortných a sektorových koncepciách, ako aj v tendenciách vyjadrených v priestorových dokumentáciách medzinárodného významu.

3. Hlavné ciele a ich priority v európskom a republikovom kontexte

Hlavnými cieľmi sú v odporúčaní Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 také ciele, ktoré z pohľadu nástrojov územnoplánovacej politiky môžu čo najlepšie prispieť k rozvoju hospodárskej a sociálnej oblasti spoločnosti v súlade s požiadavkami trvalo udržateľného rozvoja. Predpokladá to vytváranie takých sídelných a priestorových podmienok rozvoja spoločnosti, ktoré budú podporovať rozvoj a využitie existujúcich regionálnych špecifik, ako aj viesť k znižovaniu existujúcich rozdielov medzi jednotlivými regionálnymi celkami. V tomto smere Konceptia územného rozvoja Slovenska 2001 je vo svojich odporúčaní plne kompatibilná s odporúčaniami európskych priestorových koncepcií. Vychádza z cieľov hlavných európskych dokumentov a tvorivo ich uplatňuje na Slovenské podmienky.

Ciele Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 treba však vnímať v kontexte s ďalšími základnými celoštátnymi dokumentmi ako predovšetkým sú Národný rozvojový plán, Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja Slovenska, Stratégia, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky, Národný environmentálny akčný program Slovenskej republiky II a pod. Súčasne ciele Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 treba vnímať aj v kontexte s jednotlivými rezortnými koncepciami, predovšetkým s tými, ktoré majú relevantné priestorové dopady z celoštátneho pohľadu. Hlavné ciele Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sú s týmito dokumentmi v súlade a akcentujú aj ich ciele z priestorových súvislostí.

Vyjadrené ciele územnoplánovacej politiky štátu v rámci Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 tvoria základnú kostru a smerovanie priestorového rozvoja

⁴ Aktualizácia jednotlivých územných plánov veľkých územných celkov so zohľadnením záväznej časti KURS 2001 ja uskutočnila v rokoch 2003 - 2004

Slovenskej republiky v medzinárodných a celoštátnych súvislostiach. Tieto je potrebné ďalej tvorivo rozpracovať v ďalších hierarchicky nižších územných plánoch, ako aj v ostatných plánovacích dokumentoch s priestorotvornými dôsledkami.

Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 vychádza a uplatňuje vo svojich cieľoch aj základné výstupy a ciele jednotlivých rezortných koncepcií, schválených vládou Slovenskej republiky. Tieto sú vo väčšine vyjadrené pre krátkodobé a stredne dobré rozvojové horizonty a preto pre dlhodobé ciele Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 tvoria určitú východiskovú bázu.

Hlavné ciele

1. Štrukturovanie cieľov vo väzbe na polohu Slovenska v európskom regióne

Slovenská republika je od 1. 5. 2004 členom Európskej.

Dôležitým prvkom celkovej integrácie do Európskej únie je aj priestorová integrácia, ktorá prispieva ku konkurencieschopnosti, produktivite a rastu ekonomickej a sociálnej kompaktnosti jednotlivých krajín a napomáha budovaniu komunikačnej i ostatnej technickej infraštruktúry. Prispieva aj k zabezpečeniu ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva, ochrany životného prostredia a celkovej trvalej udržateľnosti rozvoja územia krajiny a Európy.

Vytýčený cieľ znamená, že je potrebné sledovať a prispôbiť politiku územného rozvoja/územnoplánovaciú politiku k určitým spoločným cieľom a zásadám, ktoré sú kodifikované vo viacerých prijatých celosvetových konvenciách, ako aj v rôznych koncepčných materiáloch prijatých medzi štátmi Európskej únie, resp. členskými krajinami Rady Európy.

Popri týchto koncepčných dokumentoch a materiáloch sú pre územný/priestorový rozvoj Európy a jednotlivých krajín dôležité aj dohovory v oblasti sektorových otázok s priestorovými účinkami, ku ktorým patria predovšetkým dohovory v oblasti dopravy a dopravného vybavenia.

Základné ciele pre súčasnú územnoplánovaciú politiku možno v kontexte so základnými cieľmi v ostatných krajinách Európy definovať takto:

- Podpora rozvoja ekonomickej základne a posilnenie jej konkurencieschopnosti a efektívnosti
- Podpora rovnovážneho sídelného rozvoja, vrátane rozvoja vidieka
- Zabezpečenie rovnocennej dostupnosti k infraštruktúram
- Ochrana a tvorba životného prostredia, prírodného a kultúrneho dedičstva
- Podpora integrácie a kohéznosti
- Zabezpečenie udržateľného rozvoja.

Je zrejmé, že tieto všeobecne akcentované ciele sa musia zabezpečovať v konkrétnych a špecifických sociálnych a ekonomických podmienkach Slovenska. Nedostatok finančných prostriedkov, reštrukturalizácia hospodárstva, spoločensko-politických a organizačných štruktúr, neumožňuje v takej miere rozvinúť územný rozvoj, ako by to bolo vo všeobecnosti želateľné. Napriek tomu však je v záujme trvalo udržateľného rozvoja Slovenska a jeho snahy rovnocenného člena Spoločenstva sledovať vyjadrené dlhodobé ciele územného rozvoja, pre ktorých zabezpečenie je potrebné vytvárať potrebné východiskové podmienky.

2. Priority cieľov vo vzťahu k sociálnej, ekonomickej a environmentálnej situácii v SR

V dôsledku otvárania sa hraníc a celkovej globalizácie ekonomiky zvyšuje sa tlak na konkurencieschopnosť jednotlivých štátov, čo v zásade znamená nutnosť zvyšovať konkurencieschopnosť jeho jednotlivých územných jednotiek. Požiadavka na

zabezpečenie konkurencieschopnosti jednotlivých územných jednotiek vychádza ako z vnútroštátnych, tak aj medzinárodných súvislostí. Vnútroštátne požiadavky na zabezpečenie konkurencieschopnosti vyplývajú zo súvislostí trhového ekonomického prostredia a požiadaviek zabezpečenia rovnocenných životných a podnikateľských podmienok jednotlivých územných jednotiek. Pri medzinárodných požiadavkách sa k uvedeným vnútroštátnym pripája požiadavka možnosti participovať rovnocenným spôsobom na medzinárodných hospodárskych aktivitách a tak prispieť k rovnocenným spoločenským a sociálnym podmienkam územných jednotiek v medzinárodnom meradle.

Zabezpečenie rovnocenných spoločenských, ekonomických a sociálnych podmienok znamená v každej územnej jednotke sledovať koncepciu rozvoja:

- urbánnych štruktúr,
- sieťových sídelných štruktúr⁵ (polycentrická koncepcia),
- ochrany a tvorby krajiny a celkového životného prostredia,
- zapájania sa do cezhraničnej a medzinárodnej spolupráce.

Jedným zo základných predpokladov naplnenia uvedených cieľov v otázkach tvorby sídelných systémov, je vytvárať fungujúce sieťové (polycentrické) štruktúry. Znamená to prechod od utilitárnych a do seba uzavretých sídelných jednotiek – predovšetkým jednotlivých obcí a miest – k vzájomne prepojeným sídelným štruktúram. Vytváranie sídelných sietí môže zabezpečiť optimalizáciu sídelnej delby práce, čím sa bude zvyšovať funkčná komplexnosť a teda aj vyššia ponuka služieb pre podnikateľské subjekty a obyvateľstvo. Tvorbu sieťových štruktúr je potrebné podporovať ako na nadmiestnej, tak na nadregionálnej úrovni s možnosťou ich prepojenia na medzinárodné sídelné siete. Obe hierarchické sieťové štruktúry sa vzájomne dopĺňajú. Fungujúce nadmiestne sieťové sídelné štruktúry dávajú predpoklad k racionálnemu a šetrnému využívaniu územia, optimalizácii zabezpečenia služieb obyvateľstvu a podmienok rozvoja podnikateľských aktivít, predovšetkým na lokálnej a regionálnej úrovni. Nadregionálne sieťové sídelné štruktúry dávajú predpoklad k vytvoreniu konkurencieschopných podmienok v celoštátnych a medzinárodných súvislostiach. Spolu s nadregionálnymi sieťovými sídelnými štruktúrami dávajú predpoklad pre racionálne využitie vnútorných potenciálov a špecifík všetkých zúčastnených územných jednotiek v ponuke pre hospodárske, obslužné a sociálne aktivity nadregionálneho a medzinárodného významu.

Vytváraním sieťových sídelných štruktúr sa sleduje viacero na sídelný systém kladených požiadaviek. Tieto požiadavky v zásade vychádzajú z nastupujúcich tendencií spoločenského a hospodárskeho rozvoja v znamení rozvoja tzv. "postindustriálnej spoločnosti". Ide o sflexibilnenie sídelného systému na novo vznikajúce požiadavky vyplývajúce z rozvoja informačných technológií a technológií adekvátnych tzv. "postindustriálnej spoločnosti" a vytváranie tak rovnocenných podmienok prístupu k infraštruktúram a vzdelaniu.

Z pohľadu vývoja vzťahov medzi sídelnými jednotkami – obcami – vznikajú tu aj nové možnosti na kvalitatívne nové formy vzťahov medzi mestom – sídelným centrom, a jeho okolím, resp. medzi mestom a vidiekom. Pritom v súlade s princípmi vyjadrenými v Európskej perspektíve priestorového rozvoja (ESDP) ide predovšetkým o zlepšenie kvality života a životných podmienok, zlepšenie funkčnosti, resp. funkčnej komplexity a vytvorenia "regionálnych rozvojových pólů".

⁵ Pod sieťovými sídelnými štruktúrami sa rozumejú rôzne účelové a priestorové prepojenia medzi sídelnými jednotkami založené na princípoch kooperácie v záujme zvyšovania rozvojových potenciálov a možností.

Vstupné podmienky a východiská

1. Medzinárodné súvislosti

Slovenská republika je od 1. 5. 2004 riadnym členom Európskej únie. Dôležitým prvkom celkovej integrácie je aj integrácia priestorová (územná), ktorá v podobe politiky územného rozvoja prispieva ku konkurencieschopnosti, produktivite a rastu v jednotlivých regiónoch, k ekonomickej a sociálnej kompaktnosti v jednotlivých krajinách i medzi nimi, zabezpečuje budovanie komunikačnej i ostatnej technickej infraštruktúry, ale v neposlednom rade aj ochranu prírodného a kultúrneho dedičstva, ochranu životného prostredia a celkovú trvalú udržateľnosť rozvoja územia EÚ.

V krajinách Európy sa vytvára rad koncepčných dokumentov, ktoré majú vyjadriť princípy a optimalizáciu rozvoja európskych a medzištátnych sídelných a priestorových štruktúr. Z nich viaceré obsahujú odporúčania, ktoré sú zaujímavé aj pre územný rozvoj Slovenska a ktoré je vhodné a žiaduce v ďalšej územnoplánovacej politike štátu sledovať a akceptovať.

1.1. Európska perspektíva priestorového rozvoja (ESDP)

Základným cieľom ESDP, ktorý bol schválený na stretnutí v Postupimi v máji 1999, je trvale udržateľný rozvoj vyjadrený v 3 smerovaniach územného rozvoja, ktorými sú:

- ekonomická a sociálna súdržnosť,
- ochrana prírodných zdrojov a kultúrneho dedičstva, a
- vyváženejšia konkurencieschopnosť na území Európy.

Návrh cieľov politiky priestorového rozvoja je potom vyjadrený v nasledovných 3 integrovaných zásadách známych už z Lipského dokumentu:

- rozvoj vyváženého polycentrického systému miest a nový vzťah mestských a vidieckych oblastí,
- zabezpečenie rovnakého prístupu k infraštruktúre a vedomostiam a
- (trvale) udržateľný rozvoj, rozumné riadenie a ochrana prírodného a kultúrneho dedičstva.

Vzťah k asociovaným štátom, s ktorými EÚ počíta pri svojom ďalšom rozširovaní, je v ESDP vyjadrený vo zvláštnej kapitole v ktorej sa konštatuje, že procesy územného rozvoja v prístupových krajinách sa nebudú odohrávať ako jednoduché repliky rozvojových procesov v súčasnej EÚ-15, a že v týchto krajinách bude hrať priestorová koordinácia väčšiu úlohu ako v súčasných členských štátoch a bude sa týkať najmä:

- plánovania rozvoja nadnárodnej dopravnej infraštruktúry a celej dopravnej politiky ES,
- opatrení v záujme ekologickej obnovy, najmä starých priemyselných oblastí a
- opatrení v smere štrukturálnych zmien vo vidieckych regiónoch.

Proces integrácie bude musieť byť v rozšírenom území podporovaný intenzívnejšou cezhraničnou a nadnárodnou spoluprácou, a to ako na súčasných vonkajších hraniciach EÚ, tak aj na jednotlivých hraniciach prístupových štátov.

Pri aplikovaní 3 vyššie uvedených základných smerovaní ESDP pre priestorovú politiku v prístupujúcich krajinách je pri ich aplikácii nutné vyrovnať sa na väčšine územia s nasledujúcimi problémami:

- pokračujúca prechodná situácia v politickom a administratívnom systéme, ktorá sa tiež dotkne riešenia priestorových problémov
- rýchly proces vyrovnávania hospodárskej úrovne, avšak so značným potenciálom vnútornej geografickej polarizácie (najmä vo vidieckych priestoroch)
- len pomaly a nerovnomerne sa rozvíjajúca technická infraštruktúra
- environmentálne škody, v niektorých prípadoch v mierke neporovnateľnej s EÚ
- verejný sektor so značne nižšími finančnými zdrojmi.

Vzhľadom na organizáciu územia a sídelného systému SR možno prijať v politike územného rozvoja Slovenska nasledovné vybrané politické ciele a zásady rozvoja územia EÚ⁶:

- polycentrický a vyvážený priestorový rozvoj
- dynamické, atraktívne a konkurencie schopné mestá a mestské regióny
- rázovitý rozvoj – rozmanité a produktívne vidiecke oblasti
- partnerstvo medzi mestom a vidiekom
- integrovaný prístup k vylepšeniu dopravných spojení a prístup k vedomostiam – polycentrický rozvojový model ako základ lepšej prístupnosti
- efektívne a (trvalo) udržateľné využitie infraštruktúry
- rozširovanie inovácií a vedomostí
- ochrana a rozvoj prírodného dedičstva
- riadenie rozvoja vodných zdrojov: zvláštna úloha pre územný rozvoj
- tvorivé riadenie rozvoja kultúrnej krajiny
- tvorivá ochrana kultúrneho dedičstva.

1.2. VISION PLANET

Jedným z projektov tvorivo rozvíjajúcich základné ciele ESDP v oblasti strednej Európy je aj VISION PLANET⁷. Cieľom projektu bolo sformulovať spoločné stratégie, základné určujúce princípy a opatrenia pre územný rozvoj dvanástich štátov (medzi nimi aj Slovenska) a častí ďalších piatich európskych krajín.

Primárne úlohy vylepšenia územných štruktúr sú podľa VISION PLANET tieto:

- vytvoriť nový vzťah medzi mestom a vidiekom s cieľom zabezpečiť integrovaný rozvoj
- v rámci komplexnej regionálnej politiky venovať sa vznikajúcim rozdielom medzi regiónmi
- zmierniť zaostávanie a nevýhody periferálnosti otvorením väčšieho počtu hraničných priechodov
- diverzifikovať ekonomickú štruktúru a štruktúru zamestnanosti monokultúrnych poľnohospodárskych oblastí, miest a obcí
- vytvoriť ľahší prístup k poznatkom a informáciám vo všetkých oblastiach

⁶ Cieľov je vo výslednom znení ESDP uvedených 60, z ktorých sa však viaceré netýkajú Slovenska alebo priamo organizácie územia, prípadne sa týkajú regionálneho plánovania, ochrany a tvorby životného prostredia, resp. organizačných opatrení.

⁷ VISION PLANET – Strategies for Integrated Spatial Development of the Central European, Danubian and Adriatic Area, január-apríl 2000

- vytvoriť organické vzťahy medzi osídlením a pobrežnými oblasťami.

Základné ciele územnej politiky v oblasti VISION by mali byť implementované v rôznych oblastiach činnosti v zmysle nasledovných vybraných odporúčaní (téz politiky):

- skvalitnenie územnej štruktúry
- vyrovnanie sa s rastúcimi územnými rozdielmi
- vytváranie nových vzťahov medzi mestami a vidiekom
- riešenie problému periferálnosti
- diverzifikácia regionálnych ekonomických štruktúr a mobilizácia vnútorných zdrojov
- vytvorenie lepšieho prístupu k informáciám a poznatkom vo všetkých oblastiach
- formovanie rozvoja sídel a miest
- priority v rozvoji mestského systému
- transformácia štruktúry miest
- rozvoj vidieckych oblastí
- rozvoj dopravy a telekomunikácií
- doprava
- telekomunikácie
- ochrana životného prostredia a manažment prírodného a kultúrneho dedičstva
- úlohy ochrany životného prostredia
- spravovanie prírodného dedičstva
- spravovanie kultúrneho dedičstva.

1.3. Štúdia podunajského priestoru

Ďalšou štúdiou, dotýkajúcou sa svojím riešením územia Slovenska, je Štúdia podunajského priestoru – Regionálne a územné aspekty rozvoja podunajských krajín vo vzťahu k EÚ⁸.

Podľa štúdie sú medzi mestami podunajského priestoru len Bukurešť, Budapešť a Viedeň/Bratislava považované za mestá „medzinárodného významu“, nakoľko všetky vytvárajú aglomerácie s viac ako 2 miliónmi obyvateľov.

Do druhej kategórie miest („nadhárodného Európskeho významu“) a tretej kategórie („celoštátneho významu“) neboli zo SR zaradené žiadne mestá.

V rámci projektu boli ako vzorové identifikované „sídelné jadrové územia“ (settlement core areas) v pohraničných oblastiach Slovenskej republiky, ktoré by mali byť rozvíjané v úzkej spolupráci s partnermi v susediacich štátoch. Takéto „sídelné jadrové územia“, ktoré majú podľa autorov štúdie najvýhodnejšie polohové predpoklady pre cezhraničnú spoluprácu, sú najmä tieto:

- Bratislava – Trnava
- Dunajská Streda
- Nové Zámky – Komárno
- Štúrovo
- Šahy
- Lučenec – Rimavská Sobota
- Košice – Prešov
- Snina

⁸ Danube Space Study – Regional and territorial aspects of development in the Danube Countries on the European Union, september 1999

- Tvrdošín – Námestovo a
- Skalica – Holíč.

Výsledkom projektu je scenár „Pro Danube 2010“, v rámci ktorého sú za primárne póly hospodárskeho a socio–ekonomického rozvoja podunajského priestoru považované v ňom ležiace mestá, ktoré sa delia na:

- mestá európskeho významu (najmä hlavné mestá, medzi nimi aj Bratislava, a niektoré mestá nepatriace do jadrového územia, ako napr. Mníchov, Benátky a Krakov)
- mestá významné z hľadiska podunajského priestoru – „podunajské mestá“ (v SR Nitra, Žilina a Košice)
- ďalšie mestá (centrá menších aglomerácií plniacich zvláštne funkcie ako dôležité intermodálne uzly, v SR Komárno, Trnava, Trenčín a Banská Bystrica/Zvolen).

Hlavnú os medzinárodnej spolupráce v podunajskom priestore tvoria mestá: Mníchov / Praha – Viedeň – Bratislava – Budapešť – Belehrad – Sofia – Bukurešť.

1.4. Red Octopus – Červená chobotnica

Z prác spojených s prípravou ESDP vzišiel doteraz pomerne najucelenejší dynamický scenár priestorového rozvoja Európy na najbližších 50 rokov, tzv. Red Octopus (Červená chobotnica).

Európske centrálné urbánne jadrové územie (Central Urban Core Area, nazývané aj „Blue Banana“ – Modrý banán) má byť v roku 2026 ešte stále „corpus major“. Má však už byť súčasťou väčšieho integrovaného systému pozostávajúceho z „tela“ a „ramien“ (urbanizačných koridorov) siahajúcich do severnej, východnej a južnej Európy. Tieto ramená majú byť okrem radiálnych spojení s centrom prepojené aj tangenciálne, a to najmä TEN koridormi.

Ako ekologický systém podporujúci urbánny systém „Červenej chobotnice“ má vzniknúť tzv. Európska makroekologická štruktúra (EMES) v podobe vzájomne spojeného systému „vidieckych“ regiónov zabezpečujúcich prirodzené prostredie rastlinám, živočíchom a (plne alebo čiastočne) aj ľuďom.

Z hľadiska východo–západných smerov rozvoja sa v budúcnosti javia mimoriadne úspešné najmä dve ramená „Červenej chobotnice“, a to:

- Amsterdam/Rotterdam – Porúrie – Braunschweig/Göttingen – Berlín – Poznaň – Varšava a
- Stuttgart – Ulm – Mníchov – Salzburg/Linz – Viedeň – Bratislava – Budapešť – Belehrad.

Takto prezentovaný aktívny rozvojový scenár vytvárajúci nové rozvojové koridory vyrastajúce z jadra, je možné charakterizovať názvom „koncentračná dekoncentrácia“, podporujúca už v súčasnosti prebiehajúci lineárny rozvoj spájaním jestvujúcich regiónov hlavných a ostatných veľkých miest.

1.5. Euroregióny

Euroregiónom ako vyššiemu typu cezhraničnej spolupráce založenej na občianskych iniciatívach a kompetenciách samospráv sa dostalo od Európskej únie a Rady Európy nielen morálnej podpory, ale boli vytvorené aj fondy na ich finančnú podporu. Táto forma cezhraničnej spolupráce sa osvedčila nielen ako prevencia etnických konfliktov, ale aj ako pružná a efektívna spolupráca eliminujúca centralistickú byrokráciu vládných úradníkov.

Euroregióny sú stále štruktúry so svojou vlastnou identitou a administratívou, technickými a finančnými zdrojmi. Ako združenia právnických osôb si samé zabezpečujú prostriedky pre svoje pôsobenie, určité obmedzené prostriedky na zahájenie činnosti a základné technické vybavenie im však poskytuje aj štát.

V rámci Slovenska existujú Euroregióny, ktoré budú aktívne ovplyvňovať aj sídelný a priestorový rozvoj prihraničných regiónov. Na území Slovenskej republiky sú zaregistrované tieto euroregióny⁹:

- Karpatský Euroregión (s Poľskom, Maďarskom, Ukrajinou a Rumunskom,)
- Euroregión „Tatry“ (s Poľskom)
- Euroregión „Beskydy“ (s Poľskom a Českou republikou)
- Euroregión „Pomoravie“ (s Rakúskom a Českou republikou)
- Euroregión „Váh – Dunaj – Ipeľ“ (s Maďarskom)
- Euroregión Ipeľ - Ipoly (s Maďarskom)
- Euroregión „Neogradiensis“ (s Maďarskom)
- Euroregión „Biele – Bílé Karpaty“ (s Českou republikou)
- Euroregión „Slanej a Rimavy“ (s Maďarskom)
- Euroregión „Podunajský trojspolok“ (s Maďarskom)
- Euroregión „Ister – Granum“ (s Maďarskom)
- Euroregión „Kras“ (s Maďarskom)

Pripravuje sa

- Euroregión „Viedeň – Bratislava – Győr“ (s Maďarskom a Rakúskom)
- Euroregión „Poloniny“ (s Poľskom a Ukrajinou).

2. Regionálna politika štátu

2.1. Konceptné a strategické celoštátne dokumenty

Regionálna politika sa z pohľadu legislatívneho, organizačného, výkonného a procedurálneho v Slovenskej republike v súčasnosti iba formuje. Napriek tomu sa v súčinnosti s predstupovými aktivitami v záujme získania plnoprávneho členstva v Európskej únii zabezpečujú konceptné materiály na celoštátnej a regionálnej úrovni. Najdôležitejším dokumentom v tomto smere je Národný rozvojový plán na obdobie 2004 - 2006–, ktorý bol schválený uznesením vlády SR a zároveň bol prejednaný v Európskej komisii. Konceptcia územného rozvoja Slovenska 2001 a Národný rozvojový plán Slovenskej republiky sa spracúvali paralelne, pričom boli zabezpečené vzájomné výmeny informácií a základná vecná koordinácia oboch dokumentov. V súčasnosti v rámci prípravy na nové plánovacie obdobie 2007 – 2013 Slovensko ako členský štát EÚ vypracoval Národný strategický referenčný rámec, ktorý sa po schválení vo vláde SR pripravuje na prejednanie v Európskej komisii.

Národný rozvojový plán

Národný rozvojový plán Slovenskej republiky poskytuje komplexný pohľad na súčasný stav hospodárskeho a sociálneho rozvoja Slovenska a jeho regiónov. Vychádza zo spracovaných sektorových a regionálnych operačných programov.

Národný rozvojový plán Slovenskej republiky vytyčuje ciele, priority a programy

⁹ stránka Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR www.build.gov.sk/ Adresar/ Regionalne zdruzenia ako aj stránka Ministerstva vnútra SR www.civil.gov.sk/ Medzinarodna spolupraca/ Cezhranicna spolupraca/ Euroregiony

hospodárskeho a sociálneho rozvoja Slovenskej republiky a jednotlivých regiónov na obdobie do roku 2006. Je základným strategicko – plánovacím dokumentom strednodobého charakteru pre rozvoj regiónov Slovenskej republiky. Jeho súčasťou je aj administratívny, implementačný a finančný rámec potrebný na zabezpečenie vytýčených cieľov v navrhovanom období. Vytvára predpoklad pre rokovanie Slovenskej republiky s Európskou komisiou v prípade prijatia Slovenskej republiky za člena EÚ s cieľom získania prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ.

Národný rozvojový plán je v kandidátskych krajinách ekvivalentom NDP – National Development Plan, ktorý je spracovávaný členskými štátmi EÚ. V práve EÚ je táto problematika upravená Nariadením Rady ES č. 1260/99, č.1783/99, č.1784/99, č.1263/99, č.1264/99, č.1265/99, č.1164/94 a č.1257/99. V predvstupovom období sú aktuálne Nariadenia Rady ES č.1266/99, č.1267/99 a č.1268/99. V oblasti väzieb na regionálnu politiku EÚ je potrebné zabezpečovať aj súlad s Európskou chartou regionálnej samosprávy.

Slovenská republika podobne ako ostatné kandidátske krajiny úrovňou hrubého domáceho produktu na obyvateľa (HDP/obyvateľa) pod 75 % priemeru EÚ spadá pod Cieľ 1, preto strategickým cieľom SR je:

- zabezpečiť pri rešpektovaní trvalo udržateľného rozvoja taký rast HDP, aby Slovenská republika do roku 2006 dosiahla úroveň 60–65 % z priemeru HDP/obyv. štátov EÚ.

Formulácia strategického cieľa vychádza z predpokladu, že medziročný prírastok HDP v bežných cenách v priemere za SR sa bude od roku 2001 pohybovať v intervale 3,0 – 5,0 %.

Uvažovaný rast HDP za uvedených rozhodujúcich podmienok bude možný za predpokladu, že na celoštátnej úrovni budú prijaté také legislatívne finančné a inštitucionálne opatrenia, ktorými sa vytvorí priestor pre:

- podporu podnikania v regiónoch regionálnou diferenciaciou systémových regulačných a motivačných nástrojov, najmä v oblasti úverovej, subvenčnej, daňovej, resp. tarifnej a colnej politiky štátu,
- prechod zodpovednosti za komplexný rozvoj regiónov a miest na orgány regionálnej a miestnej samosprávy za účasti územných orgánov štátnej správy a vytvorenie účinného mechanizmu koordinácie plánov a realizačných opatrení ústredných orgánov a orgánov regionálnej samosprávy,
- vznik a podporu verejných, súkromných inštitúcií a záujmových združení orientovaných najmä na generovanie vnútorných zdrojov zabezpečujúcich ekonomický rast a zvyšovanie kvality života regiónov, mestských a vidieckych sídiel,
- transformáciu spoločnosti na informačnú spoločnosť predovšetkým v polohe vývoja a šírenia know-how.

K dosiahnutiu strategického ekonomického cieľa sú na obdobie do roku 2006 vytipované rozvojové osi regionálneho rozvoja, ktoré rozhodujúcim spôsobom ovplyvnia štruktúru a rozvoj ekonomickej základne regiónov a vo svojom súhrne tvoria rámcový návrh priorít Národného rozvojového plánu . Rozvojové osi regionálneho rozvoja predstavujú strategické zameranie Národného rozvojového plánu a sú zamerané na oblasti:

- podpory podnikania, kde ide o využitie, reštrukturalizáciu a rozvoj produkčného potenciálu regiónov a zvýšenia inovačnej kapacity regiónov,
- rozvoja ľudských zdrojov, kde ide najmä o rozvoj ľudského potenciálu a efektívne využitie zdrojov pracovných síl,
- rozvoja infraštruktúry, kde ide o zlepšenie dostupnosti regiónov a dovybavenie ich územia infraštruktúrou.

Vzhľadom na súčasné problémy regionálneho rozvoja SR a zabezpečenie predpokladov pre neinflačný a rovnovážny hospodársky rast národného hospodárstva boli uvedené rozvojové osi, rozpracované v rámci sektorových a regionálnych operačných programov do globálnych a špecifických cieľov. V rámci tohto rozpracovania ide o nasledovné globálne ciele:

- tvorba efektívnych pracovných miest a zníženie nezamestnanosti,
- podpora kontinuálneho rastu konkurencieschopnej produkcie,
- rozvoj sociálnej a technickej infraštruktúry,
- rozvoj výrob a služieb založených na využití domácich zdrojov,
- ochrana a skvalitňovanie životného prostredia,
- rozvoj multifunkčného poľnohospodárstva a vidieka.

Strategický cieľ SR	Globálny cieľ	Špecifický cieľ
<p>Rast HDP na úroveň 60 – 65 % z priemeru EÚ v roku 2006</p> <p>za predpokladu: relatívnej stability vonkajšieho prostredia, dostatočnej efektívnosti hospodárskej politiky, a verejnej správy a decentralizácie</p>	<p>1. Tvorba efektívnych pracovných miest a zníženie nezamestnanosti</p>	Reštrukturalizácia, mikroekonomická adaptácia a stimulácia rozvoja podnikov
		Podpora investícií a alokačných mechanizmov zvyšujúcich dlhodobú konkurencieschopnosť a tvorbu efektívnych pracovných miest
		Informačno-technologická podpora podnikov
		Stabilizácia trhu práce a zníženie nezamestnanosti v dlhodobom zaostávajúcich regiónoch
		Podpora stavebnej výroby v regiónoch
	<p>2. Podpora kontinuálneho rastu konkurencieschopnej produkcie</p>	Podpora odbytu s osobitným zreteľom na export
		Podpora finančnej konkurencieschopnosti
		Stabilizácia podnikateľského prostredia a jeho kontinuálne vylepšovanie
		Kontinuálny rast konkurencieschopnej produkcie a služieb s osobitným zreteľom na malé a stredné podnikanie
	<p>3. Rozvoj technickej a sociálnej infraštruktúry</p>	Modernizácia a rozvoj dopravnej infraštruktúry
		Rozvoj dopravnej obslužnosti a infraštruktúry regiónov
		Rozvoj bývania a technickej infraštruktúry obcí, miest a regiónov
		Zvýšenie pružnosti trhu práce v regiónoch
		Rozvoj sociálnej a zdravotnej starostlivosti v regiónoch
		Podpora rozvoja systému vzdelávania
		Modernizácia verejnej správy
		Podpora rozvoja občianskych iniciatív v regiónoch
	<p>4. Rozvoj výrob a služieb založených na využití domácich zdrojov</p>	Podpora marginalizovaných skupín
		Využitie zdrojov generujúcich hospodársky rast a trvalú konkurencieschopnosť
		Rozvoj cestovného ruchu a kúpeľníctva
		Zvýšenie efektívnosti energetického hospodárstva a rozvoj komunálnej energetiky
		Budovanie a zvyšovanie kvality distribučných sietí
		Podpora rozvoja trhových služieb
	<p>5. Ochrana a skvalitňovanie životného prostredia</p>	Budovanie a rozvoj priemyselných parkov
Obnova environmentálnych funkcií na území		
Ochrana vôd		
Ochrana klímy a ovzdušia		
<p>6. Rozvoj vidieka a multifunkčného poľnohospodárstva</p>	Nakladanie s odpadmi a odstraňovanie starých záťaží	
	Environmentálna osвета, výchova a vzdelávanie	
	trvalo udržateľný rozvoj vidieckych oblastí	
	Rozvoj multifunkčného poľnohospodárstva	
	Zvýšenie konkurencieschopnosti poľnohospodárstva a lesníctva	

Obsahové zabezpečenie napĺňania globálnych cieľov viedlo k ich rozpracovaniu vo forme špecifických cieľov, majúcich v sektorových a regionálnych operačných programoch stabilizačný a rozvojový charakter. Špecifické ciele zohľadňujú rozdielne podmienky regiónov a sú zamerané najmä na riešenie v SWOT analýze uvedených slabých stránok a rizík budúceho rozvoja, ako aj využitia komparatívnych výhod – silných stránok a rozvojových šancí jednotlivých regiónov.

Sektorové operačné programy

Súčasťou Národného rozvojového plánu SR je nasledovných sedem sektorových

operačných programov, ktorých spracovanie bolo zabezpečené jednotlivými ministerstvami:

- Ľudské zdroje
- Priemysel
- Multifunkčné poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka
- Doprava a telekomunikácie
- Bývanie
- Cestovný ruch
- Životné prostredie

Každý sektorový operačný program vytyčuje pre obdobie rokov 2000 až 2006 špecifické ciele v záujme rozvoja daného sektora v Slovenskej republike.

Regionálne operačné programy

Súčasťou Národného rozvojového plánu SR sú taktiež štyri regionálne operačné programy, ktoré boli spracované za nasledovné regionálne celky na úrovni NUTS II:

- Región Bratislava (územie súčasného Bratislavského kraja),
- Región Slovensko – juhozápad (územia súčasného Trnavského a Nitrianskeho kraja),
- Región Slovensko – severozápad (územia súčasného Trenčianskeho a Žilinského kraja),
- Región Slovensko – východ (územia súčasného Banskobystrického, Košického a Prešovského kraja).

Jednotlivé regionálne a sektorové operačné programy formulujú stratégiu regionálneho hospodárskeho a sociálneho rozvoja a koncipujú opatrenia na jej naplnenie. Vychádzajú pritom z potreby zabezpečenia realizácie jednotlivých cieľových úrovní Národného rozvojového plánu .

V pripravovanom Národnom strategickom referenčnom rámci¹⁰ sú výsledky analýz rozvoja regiónov vyjadrené kľúčovými disparitami, medzi ktoré patria:

- nedostatočne využitý existujúci rastový potenciál regiónov,
- nedostatočná úroveň rastového potenciálu regiónov,
- sektorové a regionálne rozdiely v konkurencieschopnosti dané nedostatočným využitím existujúceho rastového potenciálu ako aj jeho nedostatočnou úrovňou.

Medzi hlavné faktory rozvoja, ktoré by mali zmierňovať regionálne disparity patria:

- zlepšenie dostupnosti regiónov a dovybavenie ich územia infraštruktúrou,
- rozvoj ľudského potenciálu a efektívne využitie pracovných síl,
- využitie, reštrukturalizácia, rozvoj produkčného potenciálu a zvyšovanie inovačnej kapacity regiónov.

Úlohou stratégie je určiť spôsob a podmienky, za akých budú uvedené faktory rozvoja prostredníctvom navrhovaných finančných zdrojov Národného strategického referenčného rámca efektívne a účinne transformované do takých efektov, ktoré zmiernia identifikované disparity.

Pri dosahovaní strategického cieľa¹¹ je nevyhnutné hlavné disparity i využitie faktorov rozvoja efektívne a účinne riešiť s ohľadom na všetky sektorové a regionálne súvislosti. Ich riešenie prostredníctvom plného využitia existujúceho potenciálu ekonomického rastu a zvýšenia kvality a vytvárania nového potenciálu

¹⁰ Návrh Národného strategického referenčného rámca 2007–2013 (verzia 1.2), rada vlády SR pre regionálnu politiku, október 2005

¹¹ V národnom strategickom referenčnom rámci je strategický cieľ definovaný: „Výrazne zvýšiť do roku 2013 konkurencieschopnosť a výkonnosť regiónov a slovenskej ekonomiky pri rešpektovaní trvalo udržateľného rozvoja“.

ekonomického rastu pri rešpektovaní trvalo udržateľného rozvoja by sa na úrovni regiónov malo predovšetkým prejavovať v oblasti:

- zvyšovania ekonomickej výkonnosti,
- rastu konkurencieschopnosti,
- rastu zamestnanosti.

Stratégia je potom výsledkom kombinácie dvoch politík, prístupov. Štrukturálny prístup sa zameriava na aspekty štrukturálnej konvergenencie, v konečnom dôsledku definuje typy aktivít, ktoré budú podporované v programovacom období. Regionálny prístup sa zameriava na územnú alokáciu týchto typov aktivít.

2.2. Regionálne disparity a ekonomická regionalizácia Slovenska

Z vecných rozdielov možno uviesť najmä nízku konkurencieschopnosť regiónov, ktorá sa prejavovala najmä:

- nevýhodnou sektorovou štruktúrou s vysokým podielom zamestnanosti v sekundárnom a primárnom a s nízkym podielom zamestnanosti v terciálnom sektore ako i vysokou energetickou a materiálovou náročnosťou,
- nedostatkom inovačnej kapacity regiónov,
- diferencovanou kvalitou ľudského potenciálu,
- rozdielnou štruktúrou veľkostných typov výrobných jednotiek, v ktorej dominovali veľké jednotky, zakladajúce monoštruktúrnú ekonomickú základňu regiónov,
- nízkou úrovňou dostupnosti regiónov ako dôsledku nedostatočnej infraštruktúrnej vybavenosti regiónov cestnou, telekomunikačnou a železničnou sieťou, čo malo nepriaznivý vplyv na rozvoj vnútroštátnej, transhraničnej a medzinárodnej spolupráce,
- nedostatočné zohľadňovanie environmentálnych kritérií pri základnej produkčnej štruktúre regiónov a ďalšie.
-

Súčasnú regionálnu disparitu sa prejavujú najmä v:

- podiele regiónov na tvorbe HDP,
- miere nezamestnanosti,
- úrovni vstupu zahraničného kapitálu do jednotlivých regiónov,
- úrovni dôchodkov obyvateľstva,
- dynamike vzniku a rozvoja malých a stredných podnikov,
- úrovni využívania komparatívnych výhod jednotlivých regiónov,
- úrovni vybavenia regiónov infraštruktúrou a pod.,
- podiele investícií do verejného sektora a pod.,
- rozvoji malého a stredného podnikania,
- vzniku nových firiem v regiónoch,
- vytváraní nových pracovných miest.

Vývoj regionálneho hrubého domáceho produktu za roky 1996 až 2003 v klasifikácii regiónov podľa NUTS a metódy výpočtu v súlade s metodikou Eurostat-u pre zostavovanie regionálnych účtov je uvedený v nasledovnej tabuľke:

Tabuľka - Hrubý domáci produkt na obyvateľa v parite kúpnej sily (PKS, v bežných cenách)

Región/Kraj	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002 ¹	2003 ¹
Slovenská republika	7 424	7 961	8 434	8 740	9 464	10 009	10 857	11 195
Bratislavský	15 743	17 239	18 415	19 045	20 824	22 812	25 351	25 664
Bratislavský	15 743	17 239	18 415	19 045	20 824	22 812	25 351	25 664
Západné Slovensko	7 077	7 462	7 841	8 262	8 963	9 164	9 777	10 389
Trnavský	8 119	8 552	8 859	9 260	10 032	10 043	10 700	11 628
Trenčiansky	6 984	7 329	7 769	8 116	8 757	9 251	9 847	10 118
Nitriansky	6 359	6 740	7 120	7 619	8 314	8 410	9 004	9 657
Stredné Slovensko	6 106	6 574	6 985	7 164	7 756	8 266	8 993	9 228
Žilinský	6 062	6 524	6 926	7 104	7 681	8 138	8 701	8 915
Banskobystrický	6 151	6 625	7 047	7 226	7 834	8 400	9 299	9 554
Východné Slovensko	5 650	6 051	6 427	6 589	7 044	7 615	8 200	8 307
Prešovský	4 744	5 045	5 232	5 320	5 705	6 029	6 640	6 753
Košický	6 573	7 078	7 648	7 889	8 418	9 251	9 813	9 913

^{1/} predbežné údaje

Zdroj: Regionálne porovnania v Slovenskej republike, ŠÚ SR, 2004

Pre SR ako i pre jednotlivé kraje je v hodnotenom období charakteristický trvalý rast HDP. Pritom sa nemenia relácie medzi krajinami. Dominantné postavenie si udržuje Bratislavský kraj a najnižšiu úroveň má trvale Prešovský kraj. Nad priemerom SR sa udržuje len Trnavský kraj.

Bratislavský región má osobitné postavenie nielen v porovnaní s inými regiónmi Slovenska, ale i v porovnaní s priemerom EU. V roku 2003 dosiahol HDP na obyvateľa v Bratislavskom regióne úroveň 115,9% a priemeru EU a možno ho zaradiť medzi nadpriemerne rozvinuté regióny v rámci krajín EU. Ostatné regióny na Slovensku dosahujú úroveň od 38,8% (Východné Slovensko) do 48,8% (Západné Slovensko) priemeru EU.

Z mnohých faktorov, ktoré podmieňujú regionálne disparity sú pre SR dôležité:

- zahraničné rozvojové investície v regiónoch,
- exportná báza regiónov,
- rozvoj malého a stredného podnikania, vznik nových firiem v regiónoch,
- inovačný potenciál, kvalifikácia.

Stav priamych zahraničných rozvojových investícií k 30. 9. 2005 dosiahli úroveň 343,1 mld. Sk, čo je na ročnej báze približne 2,2% HDP krajiny. I keď možno pozorovať rast prílevu priamych zahraničných investícií je ich podiel na HDP výrazne nižší ako v ostatných krajinách (Česká republika, Poľsko a Maďarsko), čo môže byť tiež jedným z dôvodov, prečo vplyv priamych zahraničných investícií ako faktora regionálneho rozvoja nie je na Slovensku taký výrazný.

Tabuľka - Stav a prílev priamych zahraničných investícií za obdobie 2003 - 9/2005 do podnikovej sféry v mil.

Kraj	Prílev PZI			Stav PZI		
	2003	2004	9/2005	K 31. 12. 2003	K 31. 12. 2004	K 30.9.2005
Bratislavský kraj	29 363	15 603	5 842	175 496	206 384	211 298
Trnavský kraj	1 374	4 091	3	17 877	23 869	24 127
Trenčiansky kraj	3 378	2 199	1 137	14 272	17 317	18 482
Nitriansky kraj	1 510	-175	308	11 627	12 707	13 021
Žilinský kraj	740	2 288	4 162	14 471	19 147	23 378
Banskobystrický kraj	121	466	360	9 065	9 506	9 788
Prešovský kraj	54	996	165	6 020	7 029	7 141
Košický kraj	617	1 019	948	34 250	34 849	35 865
PZI Spolu	37 157	26 487	12 925	283 078	330 808	343 100

Zdroj: Menovy prehľad, Národná banka Slovenska, 2005

Stav priamych zahraničných investícií je podľa jednotlivých krajov značne rozdielny, nakoľko v Bratislavskom kraji bolo v roku 2005 alokovaných 61,5% všetkých zahraničných investícií v ekonomike Slovenska a v Banskobystrickom kraji je to 2,8% a v Prešovskom kraji iba 2,1%. Podiel priamych zahraničných investícií v ostatných krajoch sa pohybuje od 3,8% (Nitriansky kraj) do 10,4% (Košický kraj).

Dynamika stavu priamych zahraničných investícií za skúmané obdobie v Slovenskej republike dosiahla index 1,21. Nadpriemernú dynamiku dosiahli Trnavský kraj (1,34), Trenčiansky kraj (1,29) a predovšetkým Žilinský kraj (1,61), čo súvisí s alokáciou zahraničných investícií predovšetkým do automobilového priemyslu a do výroby komponentov pre tento priemysel.

Jednou z významných podmienok odstránenia regionálnych rozdielov je rozvoj inovačného potenciálu jednotlivých regiónov. Nízka úroveň znalostí je práve v oblasti regionálnej základni transferu technológie a ciest ako tento proces uľahčiť. Praktické dôsledky sú, že transfer výrobných a technologických inovácií, ktorý súvisí s regionálnym prostredím, ako sú vedecké parky, technologické komplexy alebo vedecké centrá sú v stave zrodu a prebieha proces učenia sa ako riadiť komplexne tieto aktivity.

Tabuľka - Zamestnanci výskumu a vývoja vo fyzických osobách za obdobie 2000 - 2004 k 31. 12 podľa krajov

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004
Bratislavský	10 154	10 058	9 883	10 135	10 515
Trnavský	1 669	1 414	1 117	1 126	1 341
Trenčiansky	1 157	1 245	1 262	1 113	992
Nitriansky	2 016	1 985	1 887	1 856	1 913
Žilinský	1 871	2 001	1 639	1 474	1 819
Banskobystrický	1 509	1 520	1 689	1 672	1 833
Prešovský	858	932	809	776	809
Košický	3 022	2 842	2 739	2 776	2 995

Zdroj: Rocenka výskumu a vývoja, ŠÚ SR, 2005

Podobne, ako v HDP podľa regiónov významné postavenie má Bratislavský región i v oblasti vedeckovýskumnej základne, kde je zamestnaných 47% pracovníkov vedy a výskumu na Slovensku a je tam alokovaných 49,3% celkových výdavkov na výskum a vývoj.

Podľa jednotlivých krajov za skúmané obdobie dochádza k stagnácii, resp. miernemu poklesu počtu pracovníkov vo výskume a vývoji. Mierny nárast možno pozorovať iba u Bratislavského a Banskobystrického kraja.

Rozvoj inovačného potenciálu v jednotlivých regiónoch priamo súvisí s kvalifikačnou štruktúrou pracovníkov a ich podiele na ekonomicky aktívnom obyvateľstve.

Tabuľka - Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva v krajoch SR podľa SODB 2001

Kraj	Ekonomicky aktívne obyv. (osoby)	Vysokoškolsky vzdelané obyv. (osoby)	Podiel VŠ na ekonomicky aktívnom obyv. kraja v %	Podiel VŠ kraja na VŠ Slovenska v %
Bratislavský	331 354	102 076	30,8	24,1
Trnavský	282 132	33 254	11,8	7,8
Trenčiansky	314 552	42 060	13,4	9,8
Nitriansky	360 894	46 188	12,8	10,8
Žilinský	350 284	47 785	13,6	11,2
Banskobystrický	331 809	46 426	13,9	11,6
Prešovský	380 548	47 992	12,6	11,2
Košický	396 477	57 543	17,6	13,5
Slovensko spolu	2 748 050	423 324	-	100,0

Zdroj: SODB 2001, ŠÚ SR

Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva a podiel vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov na ekonomicky aktívnych obyvateľoch je najpriaznivejšia v rámci Bratislavského kraja, ako i v rámci jeho porovnania na úrovni Slovenska. Najnižší podiel na vysokoškolsky vzdelanom obyvateľstve majú Trnavský a Trenčiansky kraj.

Je potrebné uviesť, že rozdiely v uvedených ukazovateľoch a tým i v ekonomickej výkonnosti regiónov nevznikli len ako dôsledok vývoja v posledných rokoch. Regióny majú odlišný potenciál pre svoj sociálno-ekonomický rozvoj daný geografickými, sídelnými, demografickými podmienkami, podmienkami ich dostupnosti a ďalšími parametrami. Uvedené faktory vytvárajú nerovnaké príležitosti pre rozvoj a budú preto vždy spôsobovať krátkodobé, alebo dlhodobé rozdiely vo výkonnosti a tým i v sociálno-ekonomickej úrovni jednotlivých regiónov.

Stav sociálno-ekonomickej úrovne regiónov Slovenska v značnej miere determinuje model uplatňovanej regionálnej politiky.

Ekonomickou regionalizáciou možno vymedziť územné celky, ktoré majú zhodné ekonomické parametre a vytvárajú relatívne homogénny funkčný celok v ktorom pôsobia podnikateľské aktivity približne za rovnakých podmienok. Takýmito územnými celkami môžu byť buď trhové zóny koncentrácie ekonomických aktivít, alebo – čo je presnejšie vymedzenie – lokálne pracovné trhy, ktoré sa formujú na základe koncentrácie pracovných príležitostí v sfére výroby, vo výrobných i verejných službách.

Na území Slovenska v dôsledku predchádzajúceho vývoja lokálne pracovné trhy tvoria spádové územia miest, ktoré v strediskovej sústave osídlenia plnili funkciu stredísk obvodného, resp. vyššieho regionálneho významu. Na tomto základe je

spracovaná ekonomická regionalizácia, ktorá vyjadruje súčasný stav ekonomickej úrovne a charakterizuje disparity medzi regiónmi.

Pretože cieľom regionálnej politiky je odstránenie výrazných disparít medzi regiónmi, je potrebné vypracovať i výhľadovú – programovú ekonomickú regionalizáciu, ktorá by mohla byť založená na princípe existujúcich vyšších regionálnych centier (najvyššej koncentracii ekonomických aktivít), ako i potenciálnych centier. Rozvoj podnikateľských aktivít v týchto centrách je kľúčovým pre dlhodobú stabilitu regiónov a v značnej miere tento rozvoj bude závisieť od vytvárania priaznivého prostredia pre podnikanie.

Pri formovaní stratégie regionálneho rozvoja a konkrétnej regionálnej politiky bude potrebné rešpektovať skutočnosť, že i naďalej prebieha proces koncentrácie ekonomických aktivít do obcí mestského charakteru.

V celoslovenskom meradle je v mestách sústredených 86,4% podnikateľských subjektov – právnických osôb. Z uvedeného počtu miest je v 77 mestách (ktoré v strediskovej sústave osídlenia plnili funkcie stredísk osídlenia obvodného významu) sústredených 79,3 % a v 8 centrách vyššieho regionálneho významu (súčasné krajské mestá) 53,3% podnikateľských subjektov. Celoslovenským hodnotám zodpovedá i miera koncentrácie podnikateľských subjektov aj v jednotlivých krajoch ako i koncentrácia ekonomických subjektov v regióne podľa jednotlivých veľkostných skupín.

Tabuľka - Podiel podnikov v krajoch podľa veľkostných skupín na SR k 31. 12. 2004 v %

Kraj	0 – 19	20 - 49	50 - 249	250 a viac
Bratislavský	30,9	24,6	22,2	23,7
Trnavský	8,8	8,7	10,2	8,9
Trenčiansky	10,3	10,5	11,5	14,2
Nitriansky	8,8	10,9	11,8	9,0
Žilinský	9,8	13,3	12,4	11,8
Banskobystrický	9,7	9,3	9,8	10,1
Prešovský	9,6	12,0	12,3	11,2
Košický	12,1	10,7	9,7	11,0

Zdroj: Regionálne porovnania v Slovenskej republike, SSU SR, 2004

Z uvedeného vyplýva, že, objektom diferencovane uplatňovanej regionálnej politiky sa musia stať regionálne centrá, ktoré tvoria skelet polycentrickej mestskej sústavy, ako ťažiskové body ekonomickej stability, rozvoja inovačného potenciálu, ako i ďalších podmienok pre budúci rozvoj jednotlivých regiónov.

3. Environmentálna politika štátu

3.1. Konceptné a strategické celoštátne dokumenty

V rámci Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sa výrazný dôraz kladie na uplatňovanie a zabezpečenie princípov trvalo udržateľného rozvoja a uplatňovania environmentálnej politiky štátu. Základným nástrojom environmentálnej politiky štátu pre optimalizáciu priestorových štruktúr je územné plánovanie. Z dokumentov, ktoré podporujú uplatňovanie environmentálnej politiky štátu sú vypracované, alebo sú v štádiu spracovania, nasledovné dokumenty, ktoré boli pri riešení KURS 2001

zohľadňované, resp. boli využité ako podkladové materiály:

Stratégia, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky (SŠEP)

Dokument zahŕňa 5 priorít a 8 preferovaných aktivít štátnej environmentálnej politiky. Prioritami štátnej environmentálnej politiky sú

- ochrana ovzdušia pred znečisťujúcimi látkami a globálna environmentálna bezpečnosť,
- zabezpečenie dostatku pitnej vody a zníženie znečistenia ostatných vôd pod prípustnú mieru,
- ochrana pôdy pred degradáciou a zabezpečenie nezávadnosti potravín a ostatných výrobkov,
- minimalizácia vzniku, využívanie a správne zneškodňovanie odpadov,
- zachovanie biologickej rozmanitosti, ochrana a racionálne využívanie prírodných zdrojov a optimalizácia priestorovej štruktúry a využívania krajiny.

Realizáciu stratégie štátnej environmentálnej politiky podmieňuje uplatňovanie a dodržiavanie 10 zásad. Ciele štátnej environmentálnej politiky sú určené v troch časových horizontoch (krátkodobom, strednodobom a dlhodobom). Dokument bol schválený uznesením vlády SR a uznesením Národnej rady SR.

Národný environmentálny akčný program Slovenskej republiky II (NEAPII)

Národný environmentálny akčný program II vychádza z environmentálnej situácie v Slovenskej republike, hodnotenej aj z medzinárodného hľadiska vo väzbe na proces po Konferencii OSN o životnom prostredí a rozvoji (Rio de Janeiro '92) a riešenie environmentálnych problémov v rámci Európy, osobitne vo vzťahu k Stredoeurópskemu regiónu a k Európskej únii. Ide o druhý komplexný programový dokument, ktorý nadväzuje na Stratégiu, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky a prvý Národný environmentálny akčný program (NEAP I), schválený uznesením vlády SR č. 350/1996. I keď NEAP II nepopiera dlhodobú aktuálnosť schválenej stratégie štátnej environmentálnej politiky (SŠEP), zhodnocuje dosiahnutie jej krátkodobých a strednodobých cieľov, posudzuje reálnosť ďalších cieľov, v meniacich sa environmentálnych a celkových podmienkach štátu, Európy i sveta. Hlavnou úlohou NEAPII je spresnenie východísk a sformulovanie nových (upravených) cieľov a opatrení na ich realizáciu tak, aby došlo k zjednotenému koncepčnému riešeniu environmentálnych problémov pri zohľadnení odvetvových i regionálnych špecifik.

NEAP II nadväzuje na strednodobé a dlhodobé ciele environmentálnej politiky Slovenskej republiky. Vychádza z potreby vytvárania predpokladov pre udržateľný rozvoj spoločnosti v národnom i medzinárodnom kontexte, ako aj z predpokladov pre naplnenie podmienok umožňujúcich integráciu Slovenskej republiky do európskych a celosvetových štruktúr zameraných na globálnu environmentálnu bezpečnosť a mier vo svete (EÚ, OECD, OSN). Požiadavkou rozvoja spoločnosti smerom k udržateľným trendom rozvoja je uvedenie si, že pokračovanie rozvojových aktivít spoločnosti, sociálny a ekonomický rozvoj, je podmienený stavom životného prostredia a jeho jednotlivých zložiek.

NEAP II sa člení na 10 tematických oblastí, obsahujúcich návrh opatrení investičného, programového, koncepčného, legislatívneho, investičného, administratívneho i výchovno-vzdelávacieho charakteru v prospech zlepšenia životného prostredia a TUR a stanovuje časové a finančné rámce ich realizácie, ako aj zodpovedné subjekty. Dokument bol schválený uznesením vlády SR č. 112/1999.

Koncepcia uplatňovania Agendy 21 a vyhodnocovania ukazovateľov trvalo udržateľného rozvoja v slovenskej republike

Materiál bol schválený uznesením vlády SR. Uznesenie k návrhu uplatňovania Agendy 21 a vyhodnocovania ukazovateľov trvalo udržateľného rozvoja okrem iného ukladá ministrom a vedúcim ostatných ústredných orgánov štátnej správy SR vyhodnocovať podľa určeného gestorstva uplatňovanie kapitol Agendy 21 a ukazovatele trvalo udržateľného rozvoja v SR.

Národná stratégia trvalo–udržateľného rozvoja Slovenskej republiky (NSTUR)

Bola vypracovaná s podporou Rozvojového programu OSN (UNDP) a je zameraná na zlepšenie ekonomických, sociálnych, environmentálnych a inštitucionálnych ukazovateľov trvalo udržateľného rozvoja v SR. Dokument obsahuje rozbor (východiská), orientáciu, zásady, priority a ciele trvalo udržateľného rozvoja Slovenskej republiky. Ciele NSTUR sú určené v troch časových horizontoch (krátkodobé, strednodobé, dlhodobé).

Vyššie uvedené dokumenty „Koncepcia uplatňovania Agendy 21“ a „Národná stratégia trvalo–udržateľného rozvoja Slovenskej republiky“ sú dokumenty strategického nadrezortného významu, ktorých uplatňovanie je potrebné akceptovať pri všetkých aktivitách a rozhodovaniach vrcholnej riadiacej sféry a zabezpečovať pritom priame väzby na príslušné zložky horizontálnej a vertikálnej štruktúry štátu.

Národná stratégia ochrany biodiverzity na Slovensku

Národná stratégia ochrany biodiverzity na Slovensku bola schválená vládou SR a následne odsúhlasená Národnou radou Slovenskej republiky v roku 1997. V Slovenskej republike je platný rad právnych noriem, ktoré upravujú ochranu biodiverzity a jej využívanie. Uvedený dokument vytvára určitú ucelenú koncepciu ochrany biodiverzity, vychádzajúc pri tom zo Štátnej environmentálnej politiky.

Pri implementácii Národnej stratégie ochrany biodiverzity na Slovensku sa musia brať do úvahy nasledovné riadiace princípy:

- „biodiverzita sa musí chrániť v celej šírke – prednostne in – situ,
- umelo vyvolaný úbytok biodiverzity sa musí kompenzovať v najvyššej možnej miere,
- diverzita krajiny sa musí zachovať, aby sa zachovala variabilita foriem života na všetkých úrovniach,
- prírodné zdroje sa musia vždy využívať trvalo udržateľným spôsobom,
- každý musí byť zodpovedný za ochranu biodiverzity a jej trvalo udržateľné využívanie.“

Ochrana biologickej diverzity na všetkých úrovniach je základom pre jej zachovanie a Národná stratégia ochrany biodiverzity na Slovensku pre jej ochranu vytýčila 2č čiasťkových cieľov, ktoré sú zoskupené do okruhov týkajúcich sa:

- ochrany biologickej diverzity,
- trvalo udržateľného využívania,
- všeobecných opatrení na ochranu a trvalo udržateľné využívanie,
- medzinárodnú spoluprácu.

Uplatnenie princípu trvalo udržateľného rozvoja a zlepšenie životného prostredia

patrí k základným cieľom Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky, ktoré okrem iného uvádza, že: „V súlade s celosvetovým trendom vyspelých štátov jedným z rozhodujúcich princípov programu vlády SR je princíp trvalo udržateľného rozvoja, pričom starostlivosť o životné prostredie sa musí stať integrálnou súčasťou každej sféry spoločenského života...“. Právo na ochranu životného prostredia kultúrneho dedičstva je ustanovené aj v ústave Slovenskej republiky (čl. 44).

V súlade s Agendou 21, Stratégiou trvalo udržateľného rozvoja Európskej únie a Národnou stratégiou trvalo udržateľného rozvoja sú definované hlavné ciele v oblasti environmentálnej politiky. Ide predovšetkým o rozvoj dobrovoľných nástrojov environmentálnej politiky, vrátane uprednostňovania výroby a spotreby environmentálne vhodných výrobkov, optimalizáciu priestorového usporiadania a funkčného využívania krajiny, ochranu prírodného a kultúrneho dedičstva, budovanie environmentálneho monitorovacieho a informačného systému, zvyšovanie environmentálneho vedomia obyvateľstva a jeho informovanosť o environmentálnej situácii.

V rámci návrhu KURS 2001 je environmentálna politika štátu zabezpečená aj premietnutím a akceptovaním záverov rôznych čiastkových problémov sektoru životného prostredia celoslovenského ako aj regionálneho významu (napr. Generel NÚSES, RÚSES, Programy odpadového hospodárstva, vodohospodárske plány, projekty ochrany prírody a pod.)

3.2. Krajinnó–ekologické podmienky územného rozvoja Slovenska

Krajinnó–ekologické podmienky územného rozvoja predstavujú súbor vlastností krajiny, pre ktoré možno stanoviť mieru využívania krajiny človekom, za predpokladu zachovania jej trvalo udržateľnej obnoviteľnosti – biodiverzity, prírodných zdrojov, ekologickej stability a ďalších kvalitatívnych a kvantitatívnych vlastností krajiny, ako aj vzájomných väzieb medzi prvkami krajiny. Ako podklad pre hodnotenie podmienok v rámci návrhu KURS sú používané kritériá súboru ekostabilizačných prvkov (prvky ochrany prírody – maloplošné, veľkoplošné, medzinárodné, genofondové plochy fauny a flóry, prvky územného systému ekologickej stability – ÚSES v členení na biocentrá a biokoridory, lesné porasty – ochranné lesy, lesy osobitného určenia, semenné porasty, ekologicky významné prírodné zdroje – geologické, vodné, pôdne a iné, prvky kultúrneho dedičstva) a súboru stresových prvkov v krajine (bodové, líniové a plošné prvky v krajine, ktoré môžu negatívne vplyvať na prírodné zložky krajiny a to tak vo voľnej krajine ako aj v urbanizovanom prostredí – zdroje znečistenia ovzdušia, vôd, pôdy a lesov, poľnohospodárske areály a plochy intenzívnej poľnohospodárskej výroby s hydromelioráciami, zdroje hluku, lokality skládok, líniové bariéry ciest a železníc, silne znečistené vodné toky, rekreačné plochy s negatívnym vplyvom na okolitú krajinu, ťažobné priestory, plochy vodnej a veternej erózie, vojenské výcvikové priestory a iné).

Priemet pozitívnych a negatívnych prvkov v krajine vytvára jej krajinnó–ekologický potenciál a limity, ktoré usmerňujú územný rozvoj Slovenska a tým samotné hospodárske využitie krajiny. Úroveň krajinnó–ekologických podmienok v rámci KURS je vyjadrená v 3–stupňovom priestorovom členení krajiny na:

Priestor ekologicky hodnotný, ktorého vymedzenie je prevažne v lesnatých horských územiach. Vychádzajúc z geomorfologického členenia územia Slovenska do tohto typu môžeme zaradiť prakticky všetky pohoria Slovenska (nížiny a pahorkatiny zaberajú 29,5 %, kotliny 19 % a pohoria 51,5 % z územia Slovenska). Z nížinných častí do tohto typu možno zaradiť krajinu s komplexmi lesov Záhorskej nížiny ako aj

úzke časti krajiny s prevahou lužných lesov pozdĺž najväčších tokov Slovenska. Administratívne sem patria horské časti okresov Trenčianskeho a Žilinského kraja, severné okresy Banskobystrického kraja, okresy Prešovského kraja a západné časti okresov Spišská Nová Ves a Rožňava v Košickom kraji. Okrem výrazného zastúpenia lesov v štruktúre krajiny, v tomto type sa kumuluje súbor ekostabilizačných prvkov (maloplošné a veľkoplošné prvky ochrany prírody, prvky ÚSES, genofondové plochy a pod.). Priestory majú vysoký ekostabilizačný vplyv aj na okolitú urbanizovanú krajinu. Zo súboru stresových faktorov sa v tomto type krajiny nenachádzajú výrazné bodové, líniové alebo plošné zdroje znečistenia pôdy, vody, ovzdušia. Urbanizované celky v krajine majú zväčša charakter rozptýleného osídlenia. Z hľadiska územného rozvoja sú tieto priestory nevhodné pre urbanizáciu z viacerých hľadísk (ochrana prírodných zložiek, morfológia územia, prírodné pomery – geologické, pôdne, klimatické a pod.). V súčasnosti existuje v niektorých priestoroch zvýšený tlak na ich urbanizáciu, súvisiaci predovšetkým s rozvojom zariadení turizmu, dopravy a pod. V ďalších rozvojových úvahách treba mať preto na zreteli, že v týchto územiach nie je žiadúca neprimeraná urbanizácia ato najmä z dôvodu výskytu chránených území, predovšetkým veľkoplošných, kde je prioritou zachovanie charakteristického vzhľadu krajiny so špecifickými formami osídlenia.

Priestor ekologicky štandardný, charakterizovaný prelínaním súboru ekostabilizačných a stresových prvkov. V type krajiny prevažuje zväčša vidiecky typ osídlenia s prevahou poľnohospodárskeho využitia územia s menšími komplexmi lesov. Do tohto typu priestoru možno zaradiť aj územia intenzívne využívaných hospodárskych lesov. V krajine sú zastúpené plochy nelesnej drevinnej vegetácie, trvalé kultúry, menej plôch chránených území, potenciálnych prvkov ÚSES a plôch genofondu. V priestore sa jednotlivo uplatňujú bodové, líniové a plošné prvky súboru stresových faktorov. Vychádzajúc z geomorfologického členenia územia možno do tohto typu krajiny zaradiť najmä pahorkatinné časti územia (s výnimkou Podunajskej pahorkatiny), podhorské časti kotlín, medzihoria, brázdy a doliny vrchovín a pohorí. Administratívne sem patria časti okresov Trenčianskeho kraja (Myjava, Nové Mesto nad Váhom, Púchov, Považská Bystrica), nižšie položené časti okresov Žilinského kraja (Čadca, Bytča, Dolný Kubín, Liptovský Mikuláš), južné okresy Banskobystrického kraja (Veľký Krtíš, Detva, Poltár, Lučenec) a nižšie položené časti okresov Prešovského kraja (Stará Ľubovňa, Bardejov, Svidník, Vranov nad Topľou). Z hľadiska územného rozvoja je v tomto type priestoru urbanizácia čiastočne limitovaná morfológiou terénu (bariéry v jednom smere sú však zväčša voľnejšie) a prírodnými pomermi (geologickými, pôdnymi, hydrologickými). V priestore je možný ďalší rozvoj vidieckeho osídlenia smerom k vytváraniu líniových, avšak vzájomne izolovaných mestských aglomerácií s prevažne poľnohospodárskym (lúky, pasienky, trvalé kultúry a pod.) využitím krajiny. Územný rozvoj v zmysle TUR územia si vyžaduje čiastočnú biologickú a technickú revitalizáciu krajiny. Vhodný územný rozvoj priestoru sa môže postupne prejaviť v eliminácii neželaných stresových prvkov.

Priestor ekologicky narušený charakterizovaný silnou urbanizáciou krajiny (prevažne mestský typ osídlenia s intenzívnym poľnohospodárskym využitím krajiny). Z ekostabilizačných prvkov sa v tomto type priestoru nachádzajú len izolované areály maloplošných chránených území, prvkov ÚSES zväčša lokálneho významu a minimum plôch genofondu. Plochy lesov v rozsiahlych častiach krajiny absentujú, nízkym podielom sú zastúpené prvky nelesnej drevinnej vegetácie. Prevahu nadobúdajú bodové, líniové a plošné prvky súboru stresových faktorov, ktorých vplyv sa často nepriaznivo prejavuje v okolitej, ekologicky hodnotnejšej krajine. Biotické prvky krajiny sú tak silno pozmenené a pod neustálym tlakom stresových prvkov. Vychádzajúc z geomorfologického členenia územia možno do tohto typu priestoru zaradiť prevažnú časť nížin Slovenska, intenzívne poľnohospodársky využívané

pahorkatiny a silne urbanizované časti kotlín. Z administratívneho členenia do tohto typu priestoru možno zaradiť okresy Bratislavského, Trnavského a Nitrianskeho kraja (s výnimkou ich hornatých častí), centrálnu časť okresu Trenčín, Partizánske, a Bánovce nad Bebravou v Trenčianskom kraji, centrálnu časť okresu Žilina, Martin, Ružomberok, Liptovský Mikuláš, Dolný Kubín, Námestovo a Tvrdošín v Žilinskom kraji, centrálnu časť okresov Žiar nad Hronom, Zvolen, Banská Bystrica, Lučenec, Rimavská Sobota a Revúca v Banskobystrickom kraji, najnižšie položené časti okresov Poprad, Kežmarok, Levoča, , Prešov, Vranov nad Topľou a Humenné v Prešovskom kraji, časť okresu Spišská Nová Ves, centrálna časť okresu Rožňava, Košice a Košice-okolie a rovinnú časť okresov Trebišov, Michalovce a Sobrance v Košickom kraji. Z hľadiska územného rozvoja týchto priestorov sú limitujúcim prvkami ochranné pásma prírodných zložiek krajiny (najmä vody, pôdy) a často aj samotné stresové prvky v území. Urbanizácia je charakterizovaná silným zastúpením mestských centier, pričom ich vplyv v závislosti od ich veľkosti často zasahuje aj vidiecke osídlenie. V tomto type priestoru je možný predpoklad súvislého osídlenia územia s intenzívnym poľnohospodárskym využívaním krajiny. V kotlinách je územný rozvoj limitovaný ich únosnosťou a prahovými ekologickými bariérami. Tieto časti priestoru sú územne navzájom izolované. Priestory si vyžadujú výraznú revitalizáciu krajiny, ktorá zmierni alebo úplne odstráni vplyv stresových prvkov v území.

4. Demografický stav a tendencie vývoja obyvateľstva

4.1. Stav a tendencie vývoja obyvateľstva v Slovenskej republike

4.1.1. Vývoj počtu obyvateľov v SR v rokoch 1991– 2000

Počet obyvateľov SR sa v intercenzálnom období 1991-2001 zvýšil o 105 120 osôb, t.j. o 1,99%. Priemerný ročný nárast v rokoch 1991– 2001 bol 10,5 tis. osôb, čo je relatívne nízke v porovnaní s obdobím 1980– 1991, kedy priemerný ročný prírastok bol 25,7 tis. osôb, resp. s obdobím 1970– 1980, kedy priemerný ročný prírastok bol až 45,4 tis. osôb. Demografický vývin zaznamenal výrazné spomalenie, ktoré má tendenciu pokračovať.

Vývoj počtu obyvateľov Slovenska v rokoch 1991-2005 predstavuje nasledujúca tabuľka.

Vývoj počtu obyvateľov Slovenskej republiky v rokoch 1991-2005

rok	počet obyvateľov
1991 (3.3., SĽDB)	5 274 335
1992, 31.12.	5 314 155
1993, 31.12.	5 336 455
1994, 31.12.	5 356 207
1995, 31.12.	5 367 790
1996, 31.12.	5 378 932
1997, 31.12.	5 387 650
1998, 31.12.	5 393 382
1999, 31.12.	5 398 657
2000, 31.12.	5 402 547
2001 (26.5., SODB)	5 379 455
2002, 31.12.	5 379 161
2003, 31.12.	5 380 053
2004, 31.12.	5 384 822
2005, 31.12.	5 389 180

Zdroj: SĽDB 1991, Štatistická ročenka Slovenskej republiky 1996, 2001, 2005, SODB 2001,

Stav a pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike 2005 (ŠÚ SR)

4.1.2. Trendy v demografickom správaní obyvateľstva SR v rokoch 1991, 2001 a 2005

Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike v rokoch 1991– 2005 potvrdil tendencie spomaľovania reprodukcie obyvateľstva. Pokračuje transformácia demografického správania sa v nových spoločenských, ekonomických a sociálnych podmienkach. Postupne sa opúšťa predchádzajúci model sobášnosti, pôrodnosti a plodnosti žien, takže hodnotami reprodukčných charakteristík sa SR dostáva na úroveň priemeru západoeurópskych krajín.

Prirodzený prírastok má rapídne klesajúci trend. V roku 1991 (stav k 1.7.) sa počet obyvateľov SR zvýšil prirodzenou menou o 23 951 osôb (prirodzený prírastok 4,6 na 1 000 obyv.), v roku 2001 už v rámci prirodzeného pohybu obyvateľstva bol zaznamenaný úbytok 844 osôb, čo je v relatívnom vyjadrení -0,2 na 1 000 obyvateľov. V roku 2005 však prirodzený prírastok opäť stúpol a zaznamenal hodnotu 955 osôb, v relatívnom vyjadrení +0,2 osôb na 1 000 obyvateľov.

Saldo sťahovania dosahovalo v roku 1991 mínusové hodnoty (- 1,8/1 000 obyv.) a postupne sa menilo na plusové hodnoty – v roku 2001 0,2 na 1 000 obyv., v roku 2005 0,6 na 1 000 obyvateľov.

Znižujúce sa prirodzené prírastky obyvateľstva rozhodujúcou mierou ovplyvňujú celkové prírastky obyvateľstva v SR, ktoré sa postupne znižujú. V roku 1991 celkový prírastok počtu obyvateľov bol 24 166 osôb (4,5 na 1 000 obyv.), v r 2001 bol už len 168 osôb (0,03 na 1 000 osôb). V roku 2005 sa v dôsledku zvýšenia prirodzeného prírastku zvýšil aj celkový prírastok a predstavoval 4 358 osôb (0,8 na 1 000 osôb).

4.1.3. Zmeny vo vekovom zložení obyvateľstva SR

Pri pokračujúcom zhoršovaní reprodukčných charakteristík, t.j .pri dlhodobom znižovaní počtov narodených detí a so zmenami v úmrtnosti obyvateľstva, dochádza k zmenám v štruktúre vekového zloženia. Postupne sa znižuje počet a podiel detí do 15 rokov a pribúda, aj keď zatiaľ mierne, počet a podiel osôb v poproduktívnom veku.

Taktiež narastá počet a podiel osôb v produktívnom veku.

Tabuľka - Štruktúra obyvateľstva SR podľa základných vekových skupín (abs., rel.)

vek	3.3. 1991 (SLDB)		26.5. 2001 (SODB)		31.12. 2005	
predproduktívny	1 313 961	24,9	1 015 493	18,9	894 308	16,6
produktívny	3 046 154	57,8	3 349 231	62,2	3 454 415	64,1
poproduktívny	914 220	17,3	1 014 731	18,9	1 040 457	19,3

Zdroj: Štatistický lexikon obcí Slovenskej republiky 1992, SODB 2001, ŠÚ SR

Pozn.:

predproduktívny vek - 0-14 rokov

produktívny vek - 15-59 rokov muži, 15-54 rokov ženy

poproduktívny vek - 60+ rokov muži, 55+ rokov ženy

Znižovaním detskej zložky v celkovej štruktúre obyvateľstva a s rastom počtu osôb v poproduktívnej zložke Slovenská republika pomerne rýchlo nadobúda rysy populácie západoeurópskeho typu so všetkými dôsledkami spojenými so starnutím obyvateľstva na ekonomiku a sociálnu situáciu. Súčasná veková štruktúra skrýva v sebe značný potenciál zrýchlenia demografického starnutia po prelome storočia. Podstatne sa zvýši zaťaženosť produktívneho obyvateľstva neproduktívnymi zložkami.

4.1.4. Vývoj počtu obyvateľov v krajoch SR v rokoch 1991, 2000, 2005

V jednotlivých krajoch SR sa dynamika počtu obyvateľov v rokoch 1991, 2001, 2005 vyvíjala diferencovane.

Tabuľka - Počet obyvateľov v krajoch SR v roku 1991, 2001 a 2005

územie	počet obyvateľov			prírastok (úbytok)		index rastu	
	1991 (3.3., SLDB)	2001 (26.5., SODB)	2005 (31.12.)	1991 - 2001	2001 - 2005	2001/1991	2005/2001
Bratislavský kraj	606 351	599 015	603 699	-7 336	4 684	98,79	100,78
Trnavský kraj	541 992	551 003	554 172	9 011	3 169	101,66	100,58
Trenčiansky kraj	600 575	605 582	600 386	5 007	-5 196	100,83	99,14
Nitriansky kraj	716 846	713 422	708 498	-3 424	-4 924	99,52	99,31
Žilinský kraj	668 771	692 332	694 763	23 561	2 431	103,52	100,35
Banskobystrický kraj	659 320	662 121	657 119	2 801	-5 002	100,42	99,24
Prešovský kraj	739 264	789 968	798 596	50 704	8 628	106,86	101,09
Košický kraj	741 216	766 012	771 947	24 796	5 935	103,35	100,77
SR	5 274 335	5 379 455	5 389 180	105 120	9 725	101,99	100,18

Zdroj: SLDB 1991, SODB 2001, Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike 2005, ŠÚ SR

4.1.5. Demografická charakteristika krajov SR

Celkové tendencie demografického správania sa obyvateľstva, ako sú uvedené za Slovensko ako celok, sa premietajú aj do jednotlivých krajov SR. Podrobnejší prehľad základných demografických charakteristík, akými sú prirodzený prírastok (úbytok), prírastok (úbytok) sťahovaním a celkový (úbytok) prírastok v relatívnom vyjadrení na 1 000 obyvateľov, bližšie ozrejmujú diferencie medzi krajoch SR. Údaje za kraje SR sú uvedené za roky 2001 a 2005 sú k 1.7. (stredný stav obyvateľstva).

Ukazovatele demografickej charakteristiky vykazujú za obdobie rokov 2001-2005 nárast, a to tak prirodzených ako aj migračných prírastkov obyvateľstva. Platí to v rámci celého Slovenska, ale aj v prípade väčšiny krajov SR (iba Banskobystrický a Prešovský kraj zaznamenali nižší celkový prírastok obyvateľstva v roku 2005 v porovnaní s rokom 2001, čo je spôsobené hlavne vyšším úbytkom obyvateľstva

sťahovaním v roku 2005).

Prírodný prírastok na 1 000 obyvateľov sa v SR zvýšil v priemere z -0,16/1 000 obyvateľov v roku 2001 na 0,18/1 000 oby. v roku 2005.

V jednotlivých krajoch je hodnota tohto ukazovateľa rôznorodá. V mínusových hodnotách vykazuje prírodný prírastok na 1 000 obyvateľov 5 krajoch a to: Nitriansky kraj (-2,58 v roku 2005, -3,08 v roku 2001), Trenčiansky kraj (-1,58 v roku 2005, -1,08 v roku 2001), Banskobystrický kraj (- 1,34 v roku 2005, - 1,86 v roku 2001), Trnavský kraj (-0,91 v roku 2005, -1,54 v roku 2001) a Bratislavský kraj (-0,08 v roku 2005, -1,57 v roku 2001).

Kladné hodnoty prírodných prírastkov vykazujú 3 kraje: kraj (3,73 v roku 2005, 3,88 v roku 2001), Košický kraj (2,22 v roku 2005, 1,73 v roku 2001) a Žilinský kraj (0,71 v roku 2005, 0,91 v roku 2001).

Tabuľka - Demografické charakteristiky krajoch SR na 1 000 obyvateľov rokoch 2001 a 2005 (stav k 1.7.)

územie	rok	prírodný prírastok (úbytok)	prírastok (úbytok) sťahovaním	celkový prírastok (úbytok)
Bratislavský kraj	2001	-1,57	2,00	0,44
	2005	-0,08	4,34	4,26
Trnavský kraj	2001	-1,54	1,39	-0,15
	2005	-0,91	2,67	1,76
Trenčiansky kraj	2001	-1,08	-0,65	-1,73
	2005	-1,58	-0,09	-1,67
Nitriansky kraj	2001	-3,08	0,64	-2,44
	2005	-2,58	1,38	-1,20
Žilinský kraj	2001	0,91	-0,49	0,43
	2005	0,71	0,21	0,91
Banskobystrický kraj	2001	-1,86	0,05	-1,81
	2005	-1,34	-0,56	-1,90
Prešovský kraj	2001	3,88	-0,79	3,09
	2005	3,73	-1,41	2,32
Košický kraj	2001	1,73	-0,11	1,62
	2005	2,22	-0,35	1,87
Slovenská republika	2001	- 0,16	0,19	0,03
	2005	0,18	0,63	0,81

Zdroj: Stav a pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike 2001, 2005, SU SR

Prírastok sťahovaním na 1 000 obyvateľov sa za celú SR zvýšil z hodnoty 0,19 v roku 2001 na 0,63 v roku 2005.

Prírastky sťahovaním na 1 000 obyvateľov dosahujú mínusové hodnoty v 3 krajoch (Trenčiansky, Žilinský, Prešovský). Plusové saldá na úrovni krajoch mínusové hodnoty v 4 krajoch: v Prešovskom (- 1,41 v roku 2005, - 0,79 v roku 2001), Banskobystrickom (- 0,56 v roku 2005, 0,05 v roku 2001), Košickom (- 0,35 v roku 2005, - 0,11 v roku 2001) a v Trenčianskom kraji (- 0,09 v roku 2005, - 0,65 v roku 2001).

Plusové saldá sťahovania zaznamenali kraje Bratislavský (4,34 v roku 2005, 2,00 v roku 2001), Trnavský (2,67 v roku 2005, 1,39 v roku 2001), Nitriansky (1,38 v roku 2005, 0,64 v roku 2001) a Žilinský (0,21 v roku 2005, - 0,49 v roku 2001).

Celkové prírastky počtu obyvateľov v jednotlivých krajoch sú vytvárané jednak prirodzenými prírastkami, jednak saldóm migrácie. V Slovenskej republike bol celkový prírastok na 1 000 obyvateľov v roku 2001 0,03 osôb. V roku 2005 sa zvýšil na 0,81 osôb/1 000 obyvateľov.

Mínusové hodnoty celkového prírastku na 1 000 obyvateľov dosahujú v roku 2005 3 kraje: Banskobystrický (-1,90 v roku 2005, -1,81 v roku 2001), Trenčiansky (-1,67 v roku 2005, -1,73 v roku 2001) a Nitriansky (-1,20 v roku 2005, -2,44 v roku 2001).

Plusové hodnoty celkového prírastku na 1 000 obyvateľov dosahujú v roku 2005 kraje Bratislavský (4,26 v roku 2005, 0,44 v roku 2001), Prešovský (2,32 v roku 2005, 3,09 v roku 2001), Košický (1,87 v roku 2005, 1,62 v roku 2001), Trnavský (1,76 v roku 2005, - 0,15 v roku 2001) a Žilinský (0,91 v roku 2005, 0,43 v roku 2001).

4.1.6. Národnostná štruktúra

Národnosť je v Slovenskej republike zisťovaná pri sčítaniach obyvateľov, ktoré sa vykonávajú v desaťročných intervaloch, na základe uvedenia národnosti podľa vlastného presvedčenia.

V roku 2001 SODB zistilo, že početne najväčšou národnostnou skupinou je slovenská národnosť (4 614,9 tis. obyvateľov, t. j. 85,8% obyvateľstva SR). K maďarskej národnosti sa prihlásilo 520,5 tis. osôb, t. j. 9,7%, k českej, moravskej a sliezskej národnosti 44,6 tis. osôb, t. j. 0,8%, k rusínskej 24,2 tis. osôb, t. j. 0,5%, k ukrajinskej 10,8 tis. osôb, t. j. 0,2% z počtu obyvateľov SR.

V roku 1991 Sčítanie ľudu, domov a bytov prvý krát zaviedol inštitút rómskej národnosti. K nej sa však prihlásilo iba cca 1/3 Rómov (75 802 osôb, t. j. 1,4% obyvateľstva SR), zatiaľ čo v roku 1989 Ministerstvo práce a sociálnych vecí udávalo, že v SR žije 253,9 tis. Rómov. Pri SODB 2001 sa k rómskej národnosti prihlásilo 89,9 tis. Rómov, t. j. 1,7 % obyvateľstva SR.

Demografická štatistika aktualizuje dáta ohľadom štruktúry obyvateľov podľa národnosti na základe bilancovania pohybu obyvateľstva podľa štatistických hlásení o narodeniach, úmrtiach a sťahovaní. Porovnateľnosť je ovplyvnená možnosťou voľby určitej národnosti. Národnosť narodených detí je odvodzovaná od národnosti matky.

V štruktúre obyvateľov podľa národnosti nedošlo k 31.12. 2005 oproti roku 2001 (SODB) k výraznejším zmenám. Slovenská národnosť tvorí 85,6 %, maďarská 9,6 %, rómska 1,8 % a ostatné národnosti dosahujú podiely nižšie než 1 %.

Tabuľka - Zloženie obyvateľov SR podľa národnosti v roku 1991, 2001 a 2005

národnosť	1991 (3.3., SL'DB)		2001 (26.5., SODB)		2005 (31.12.)	
	počet osôb (v tis.)	%	počet osôb (v tis.)	%	počet osôb (v tis.)	%
slovenská	4 519,3	85,69	4 614,9	85,79	4 614,0	85,61
maďarská	567,3	10,75	520,5	9,68	515,2	9,56
rómska	75,8	1,44	89,9	1,67	98,2	1,82
česká, moravská, sliezska	59,3	1,12	44,6	0,83	48,4	0,90
rusínska	17,2	0,33	24,2	0,45	24,1	0,45
ukrajinská	13,3	0,25	10,8	0,20	11,2	0,21
ostatné, nezistené	22,1	0,42	74,5	1,39	78,1	1,45
spolu	5 274,3	100,00	5 379,5	100,00	5 389,2	100,00

Zdroj: SL'DB 1991, SODB 2001, Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike 2005, ŠÚ SR

4.1.7. Vzdelanostná štruktúra

Podobne ako údaje o národnostnej štruktúre, aj údaje o vzdelanostnej štruktúre sa zisťujú iba pri Sčítaní ľudu. Relatívne údaje o vzdelanostnej úrovni obyvateľstva sa rátať z počtu obyvateľov nad 16 rokov.

V Slovenskej republike malo z počtu obyvateľov nad 15 rokov podľa Sčítania ľudu z roku 1991 7,8% vysokoškolské vzdelanie, 24,3% úplné stredoškolské vzdelanie, 2,8% stredné bez maturity, 25,4% učňovské vzdelanie, 38,1% základné vzdelanie a 1,6% bolo bez vzdelania alebo bez udania vzdelania. Podľa Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2001 malo z počtu obyvateľov nad 16 rokov 9,85% vysokoškolské vzdelanie, 32,05% úplné stredoškolské vzdelanie s maturitou, 29,40% stredné a učňovské bez maturity, 26,35% základné vzdelanie a 2,35% bolo bez vzdelania alebo bez udania vzdelania.

Tabuľka - Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva v roku 1991 a 2001

rok	vzdelanie obyvateľov (%)					spolu
	základné	učňovské a stredné bez maturity	učňovské a stredné s maturitou	vysokoškolské	bez vzdelania a bez udania vzdelania	
1991 ^{/1}	38,20	28,15	24,33	7,75	1,57	100,00
2001 ^{/2}	26,35	29,40	32,05	9,85	2,35	100,00

Zdroj: SLDB 1991, SODB 2001, ŠÚ SR

Pozn.:

/1 obyvateľstvo nad 15 rokov

/2 obyvateľstvo nad 16 rokov

4.2. Výhľadový počet obyvateľov SR do roku 2025

4.2.1. Demografické projekcie

Analýzy populačného vývoja poukazujú na skutočnosť, že na konci 80-tých a na začiatku 90-tých rokov sa zmenili dlhodobé demografické trendy, čo sa prejavilo najmä v prudkom znižovaní počtu živo narodených detí. Prejavujú sa aj zmeny v oblasti migrácie obyvateľstva, ktoré sa v súčasnosti prejavujú ako znižovanie jej intenzity. Tieto javy demografického správania sa obyvateľstva sú do značnej miery ovplyvňované ekonomickým a sociálnym prostredím, ktoré sa v čase významných ekonomických zmien nedajú vždy presne predvídať.

Štatistický úrad Slovenskej republiky v spolupráci s Výskumným demografickým centrom pri INFOSTAT-e vypracoval v roku 2002 (október) prognózy vývoja obyvateľstva za Slovenskú republiku s časovým horizontom do roku 2025 – „Prognóza vývoja obyvateľstva v Slovenskej republike do roku 2025“.

Publikácia obsahuje variantné prognózy vývoja obyvateľstva Slovenskej republiky za výhľadové obdobie rokov 2002-2025, vrátane migrácie v členení podľa pohlavia, 5-ročných vekových kategórií a jednotiek veku. V publikácii sú uvedené tiež hlavné vekové skupiny, reprodukčné charakteristiky, ako aj niektoré ďalšie vybrané prepočtové ukazovatele (napr. stredná dĺžka života pri narodení podľa pohlavia, úhrnná plodnosť žien, index starnutia a priemerný vek).

Nové prognózy vývoja obyvateľstva za SR sú spracované v troch variantoch (nízky, stredný, vysoký) líšiacich sa scenárom očakávaného vývoja reprodukčných ukazovateľov a migrácie. Kombináciou parametrov jednotlivých procesov (plodnosť,

úmrtnosť a migrácia) sa získali scenáre predpokladaného vývoja obyvateľstva vo všetkých troch variantoch.

Podľa najpravdepodobnejšieho stredného variantu sa predpokladá, že Slovensko by malo mať do roku 2025 zhruba 5,199 mil. obyvateľov. V porovnaní so súčasným počtom obyvateľov (31.12. 2005 - 5 389 180 obyvateľov) je to o 190 tisíc osôb menej.

Z hľadiska vekovej štruktúry bude pre celé prognózované obdobie charakteristický proces starnutia obyvateľstva (teda pokles detskej zložky a rast podielu obyvateľstva nad 65 rokov). Zmenami v priebehu prognózovaného obdobia by prešla aj početnosť podstatnej časti ekonomicky činného obyvateľstva vo veku 15-64 rokov, ktorých podiel by sa vo všetkých troch variantoch postupne znižoval v dôsledku prechodu početných populačných ročníkov do poproduktívneho veku.

Podiel detí vo veku 0-14 rokov sa podľa predpokladov stredného variantu prognózy zníži do roku 2025 zo súčasných 16,6 % na 12,6 %. Počet ľudí starších ako 65 rokov sa zvýši zo súčasných 11,7 % na 20,1 %.

Priemerný vek žien pri pôrode sa posunie z dnešných 27,5 rokov na 28,5 rokov a najvyššia plodnosť sa posunie do vekových skupín 25 až 29 ročných žien. Ďalej sa predpokladá, že plodnosť vo veku 20-24 rokov a 35-39 rokov sa postupne vyrovná.

Vzhľadom na výrazne odlišné reprodukčné správanie obyvateľov rómskej národnosti v porovnaní s ostatným obyvateľstvom a tiež pre jeho nízku životnú úroveň vypracovalo Výskumné demografické centrum pri INFOSTAT-e „Prognózu vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do roku 2025“ (november 2002), takisto v troch variantoch. Prognóza predpokladá rast počtu Rómov z odhadovaných cca 380 tis. ku koncu roka 2001 na približne 520 tis. Rómov, čo predstavuje prírastok oproti roku 2001 zhruba 140 tis. osôb (37 %). Podiel Rómov v populácii SR by sa tak zvýšil zo 7,2 % na 9,6 % v roku 2025.

V roku 2004 (november) vypracovalo Výskumné demografické centrum podrobnejšiu prognózu vývoja obyvateľstva do úrovne okresov - „Prognózu vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025“. Pre potreby prognózy vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025 bolo spracovaných 10 variantov vývoja plodnosti, po 7 variantov vývoja mužskej a ženskej úmrtnosti a 7 variantov vývoja migrácie.

Prognóza potvrdila známe rozdelenie Slovenska na progresívny sever a východ a regresívny juh a západ. Zatiaľ čo väčšina okresov v žilinskom, prešovskom a košickom regióne zaznamenáva prírastky obyvateľstva prakticky počas celého prognózovaného obdobia a veková štruktúra v týchto regiónoch zostáva relatívne mladá, okresy na strednom, južnom a západnom Slovensku zaznamenávajú väčšinou úbytok obyvateľstva a proces starnutia obyvateľstva je v pokročilejšom štádiu.

Tabuľka - Počet obyvateľov v členení podľa krajov SR v rokoch 1991, 2001, 2005 a vo výhľadovom roku 2025; index rastu

územie	počet obyvateľov			prognóza	index rastu		
	k 3.3. 1991	k 26.5. 2001	31.12. 2005	k r. 2025	2001/1991	2005/2001	2025/2005
Bratislavský kraj	606 351	599 015	603 699	592 471	98,79	100,78	98,14
Trnavský kraj	541 992	551 003	554 172	548 298	101,66	100,58	98,94
Trenčiansky kraj	600 575	605 582	600 386	577 548	100,83	99,14	96,20
Nitriansky kraj	716 846	713 422	708 498	676 665	99,52	99,31	95,51
Žilinský kraj	668 771	692 332	694 763	712 589	103,52	100,35	102,57
Banskobystrický kraj	659 320	662 121	657 119	643 811	100,42	99,24	97,97
Prešovský kraj	739 264	789 968	798 596	858 144	106,86	101,09	107,46
Košický kraj	741 216	766 012	771 947	797 897	103,35	100,77	103,36
SR	5 274 335	5 379 455	5 389 180	5 407 423	101,99	100,18	100,34

Zdroj: SLDB 1991, SODB 2001, Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike 2005, SU SR, Prognoza vyvoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025, Infostat

V najbližšom období sa neočakávajú výrazné zmeny v počte obyvateľov SR a platí to aj pre väčšinu okresov. Celé prognózované obdobie môžeme z hľadiska prírastkov, resp. úbytkov obyvateľstva charakterizovať v zásade ako stagnáciu. Smerom ku koncu prognózovaného obdobia sa prírastky obyvateľstva budú znižovať, resp. zmenia sa na úbytky. Proces úbytku obyvateľstva postupne postihne všetky regióny a veľkú väčšinu okresov, bude sa zrýchľovať a vrcholiť bude až ďaleko za horizontom tejto prognózy. Podľa danej prognózy bude mať Slovensko k výhľadovému roku 2025 5,4 mil. obyvateľov.

5. Ekonomická aktivita obyvateľov

5.1. Ekonomická aktivita obyvateľstva SR

5.1.1. Ekonomicky aktívne obyvateľstvo SR v roku 1991

Pri sčítaní ľudu v roku 1991 bolo v Slovenskej republike 2 617 935 ekonomicky aktívnych osôb, z toho bolo 1 389 829 mužov a 1 228 106 žien. Do ekonomického procesu bolo zapojených 49,6% obyvateľov SR. Podiel ekonomicky aktívnych mužov z počtu mužov trvale bývajúcich (2 574 061 mužov) predstavoval 54,0 % a ekonomicky aktívnych žien (z 2 700 274 trvale bývajúcich žien) 45,5 %. Z celkového počtu obyvateľov v produktívnom veku bolo 83,5 % ekonomicky aktívnych, z počtu obyvateľov v poproduktívnom veku bolo 8,3 % ekonomicky aktívnych.

Pri SODB 2001 bolo v Slovenskej republike 2 748 050 ekonomicky aktívnych osôb, z toho bolo 1 428 518 mužov a 1 319 532 žien. Do ekonomického procesu bolo zapojených 51,08 % obyvateľov SR. Ekonomická aktivita mužov dosahovala 54,7 % (z počtu 2 612 515 trvale bývajúcich mužov) a žien 47,7 % (z počtu 2 766 940 trvale bývajúcich žien). Z celkového počtu obyvateľov v produktívnom veku bolo 79,1 % ekonomicky aktívnych, z počtu obyvateľov v poproduktívnom veku bolo 8,0 % ekonomicky aktívnych.

V jednotlivých krajoch SR bol v roku 1991 v produktívnom a poproduktívnom veku

nasledujúci počet ekonomicky aktívnych osôb:

Tabuľka - Ekonomicky aktívne obyvateľstvo v krajoch SR v roku 2001

územie	počet ekonomicky aktívnych osôb				podiel ekonomicky aktívnych osôb		
	spolu	produktívni	poproduktívni	nezistení	spolu	produktívni	poproduktívni
Bratislavský kraj	331 354	297 508	25 038	8 808	55,32	78,85	22,10
Trnavský kraj	282 132	277 052	3 564	1 516	51,20	79,15	3,56
Trenčiansky kraj	314 552	302 791	10 407	1 354	51,94	79,68	9,14
Nitriansky kraj	360 894	354 322	5 155	1 417	50,59	79,54	3,64
Žilinský kraj	350 284	343 491	5 222	1 571	50,59	79,82	4,44
Banskobystrický kraj	331 809	325 191	4 045	2 573	50,11	78,98	3,24
Prešovský kraj	380 548	376 017	2 860	1 671	48,17	78,21	2,28
Košický kraj	396 477	372 068	21 427	2 982	51,76	78,57	16,42
SR	2 748 050	2 648 440	77 718	21 892	51,08	79,08	8,04

Zdroj: SODB 2001

Najvyššiu ekonomickú aktivitu dosahovalo obyvateľstvo Bratislavského kraja (55,32%), čo je predovšetkým ovplyvnené hlavným mestom SR – Bratislavou, kde ekonomická aktivita obyvateľstva dosahovala 55,57% (počet ekonomicky aktívnych osôb podľa SODB 2001 v Bratislave, hl. m. bol 238 199 osôb a počet trvale bývajúceho obyvateľstva 428 672 osôb).

Vyššiu hodnotu ekonomickej aktivity obyvateľstva ako je celoslovenský priemer dosahovali kraje Trnavský (51,20%), Košický (51,76%), Trenčiansky (51,94%) a Bratislavský kraj (55,32 %).

5.1.2. Výhľadový počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva v SR do roku 2025

Na základe prognózy vývoja počtu obyvateľov do roku 2025 (podľa publikácie Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025, INFOSTAT, VDC, november 2004) sa pre účely rámcového zhodnotenia možností vývoja trhu práce vypočítal aj odhad vývoja ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Tento výpočet vychádza z odhadovaného vývoja obyvateľstva do roku 2025 v jednotlivých krajoch a jeho vekovej štruktúry.

Odhadovaný vývoj ekonomicky aktívneho obyvateľstva do výhľadového obdobia roku 2025 sa robil na základe predpokladu, že hodnoty odhadovaného počtu ekonomicky aktívnych osôb budú z počtu produktívneho a poproduktívneho obyvateľstva na tej istej úrovni ako v roku 2001 (priemer za SR podľa SODB 2001 predstavoval hodnotu 79,08 % EA obyvateľstva z produktívneho obyvateľstva a 8,04 % EA obyvateľstva z poproduktívneho obyvateľstva). Počítali sa 2 alternatívy vývoja ekonomicky aktívneho obyvateľstva:

- 1. alternatíva predpokladá rovnaký vek produktívneho a poproduktívneho obyvateľstva v roku 2025, ako bol v roku 2001 (tzn. u mužov - produktívny vek 15 - 59 rokov a poproduktívny vek 60+ rokov, u žien - produktívny vek 15 - 54 rokov a poproduktívny vek 55+ rokov),
- 2. alternatíva uvažuje so zvýšením dôchodkového veku obyvateľstva do roku 2025 oproti roku 2001, pričom dôchodkový vek je rovnaký u mužov i u žien (tzn. produktívny vek 15 - 64 rokov a poproduktívny vek 65+ rokov).

Podrobnejšie vypracuje prognózu pracovných síl v roku 2006 Výskumné demografické centrum pri INFOSTAT-e – „Variantnú prognózu pracovných síl v SR a regiónoch do roku 2025“.

Tabuľka - Ekonomicky aktívne obyvateľstvo podľa krajov SR v rokoch 2001 a 2025

územie	EAO v roku 2001				EAO v roku 2025			
	abs. spolu	% ekon. aktivity			1. alternatíva	2. alternatíva	% EAO z TBO	
		spolu	produk-tívni	popro-duk-tívni			1. alternatíva	2. alternatíva
Bratislavský kraj	331 354	55,32	78,85	22,10	318 885	353 522	53,82	59,67
Trnavský kraj	282 132	51,20	79,15	3,56	242 027	300 424	44,14	54,79
Trenčiansky kraj	314 552	51,94	79,68	9,14	261 650	318 416	45,30	55,13
Nitriansky kraj	360 894	50,59	79,54	3,64	295 083	367 991	43,61	54,38
Žilinský kraj	350 284	50,59	79,82	4,44	318 238	388 068	44,66	54,46
Banskobystrický kraj	331 809	50,11	78,98	3,24	281 124	348 552	43,67	54,14
Prešovský kraj	380 548	48,17	78,21	2,28	375 486	453 817	43,76	52,88
Košický kraj	396 477	51,76	78,57	16,42	383 940	447 156	48,12	56,04
SR	2 748 050	51,08	79,08	8,04	2 478 719	2 976 977	45,84	55,05

Zdroj: SODB 2001, Prognoza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025, SU SR

Keďže už v súčasnosti dochádza k posunu odchodu do dôchodku, ako reálnejší variant sa javí 2 alternatíva.

5.2. Pracovné príležitosti

Počet pracujúcich v národnom hospodárstve s jediným alebo hlavným zamestnaním je uvedený z podkladov Štatistického úradu SR (publikácia Zamestnanosť v SR, krajoch a okresoch). Pracujúci s jediným alebo hlavným zamestnaním zahŕňajú všetky osoby v pracovnom, služobnom alebo členskom pomere k štátnej, družstevnej alebo inej organizácii, alebo osoby individuálne hospodáriace bez rozdielu veku, štátnej príslušnosti, dĺžky pracovnej doby, pokiaľ túto činnosť vykonávajú ako jediné alebo hlavné zamestnanie.

Počet pracujúcich v jedinom zamestnaní podľa sektorov sa v Slovenskej republike v posledných rokoch vyvíjal takto:

Tabuľka - Počet pracujúcich v národnom hospodárstve SR (jediné zamestnanie) – v rokoch 2000-2005

rok	primárny sektor	sekundárny sektor	terciárny sektor	spolu
2000	122 450	658 727	1 125 680	1 906 857
2001	110 630	671 511	1 121 238	1 903 379
2003	112 341	670 300	1 122 655	1 905 296
2004	101 926	682 833	1 122 854	1 907 613
2005	97 023	704 688	1 149 899	1 951 610
prírastok (úbytok) 2000-2005	- 25 427	45 961	24 219	44 753

Zdroj: Zamestnanosť v SR, krajoch a okresoch 2000 - 2005, SU SR

V sledovanom období rokov 2000 – 2005 počet pracovníkov v národnom hospodárstve Slovenskej republiky zaznamenal nárast 44 753 osôb. Intenzita zamestnanosti, vyjadrená ukazovateľom v počte pracovných príležitostí na 100 obyvateľov, narástla z hodnoty 35,30 k 31.12. 2000 na 36,21 k 31.12. 2005.

Jednotlivé kraje sa podieľajú na počte pracujúcich s jediným zamestnaním v národnom hospodárstve takto:

Tabuľka - Počet pracujúcich v NH v roku 2005 (jediné zamestnanie) – v krajoch SR

územie	pracujúci podľa sektorov NH (abs.)				pracujúci podľa sektorov NH (%)			
	primárny	sekundárny	terciérny	spolu	primárny	sekundárny	terciérny	spolu
Bratislavský kraj	5 062	83 062	274 877	363 001	1,39	22,88	75,72	100,00
Trnavský kraj	14 438	82 903	104 569	201 910	7,15	41,06	51,79	100,00
Trenčiansky kraj	9 701	112 520	109 392	231 613	4,19	48,58	47,23	100,00
Nitriansky kraj	18 345	85 802	124 619	228 766	8,02	37,51	54,47	100,00
Žilinský kraj	9 712	102 379	126 441	238 532	4,07	42,92	53,01	100,00
Banskobystrický kraj	14 330	67 413	120 882	202 625	7,07	33,27	59,66	100,00
Prešovský kraj	13 905	88 369	129 760	232 034	5,99	38,08	55,92	100,00
Košický kraj	11 530	82 240	159 359	253 129	4,55	32,49	62,96	100,00
SR	97 023	704 688	1 149 899	1 951 610	4,97	36,11	58,92	100,00

Zdroj: Zamestnanosť v SR, krajoch a okresoch 2005, SU SR

Podľa krajov SR najvyšší počet pracovných príležitostí k 31.12. 2005 sa koncentroval v Bratislavskom kraji (18,6 %), potom nasleduje Košický (13,0 %), Žilinský (12,2 %), Trenčiansky a Prešovský (11,9 %), Nitriansky (11,7 %), Banskobystrický (10,4 %) a na poslednom mieste je Trnavský kraj (10,3 %).

Vzhľadom na štruktúru zamestnanosti má najvyšší podiel zamestnaných v terciérnom sektore Bratislavský (75,7 %) a Košický kraj (63,0 %). V sekundárnom sektore má najvyšší podiel zamestnaných Trenčiansky (48,6 %) a Žilinský kraj (42,9 %). V primárnom sektore má najvyšší podiel zamestnaných Nitriansky (8,0 %) a Trnavský kraj (7,2 %).

Komplexný návrh

1. Osídlenie a sídelná štruktúra

Koncepcia sídelného systému Slovenskej republiky ako celku vychádza predovšetkým z dvoch základných premís:

- nutnosti vytvorenia väzieb na európsku sídelnú sieť a
- vytvorenia optimálnych podmienok pre udržateľný rozvoj všetkých aktivít spoločnosti.

Koncepcia väzieb na európsku sídelnú sieť vychádza nielen z akceptácie a zohľadnenia súčasných európskych koncepcií rozvoja sídelnej siete, resp. koncepcií susedných štátov, ale aj z vlastných predstáv zapojenia a využitia sídelnej štruktúry Slovenska do stredoeurópskeho a celoeurópskeho priestorového rámca v záujme konkurencieschopnosti Slovenska, jeho regiónov a miest v medzinárodných dimenziách.

Koncepcia tvorby trvalo udržateľného rozvoja v rámci Slovenska sleduje vytvorenie takej sídelnej štruktúry, ktorá vytvára predpoklady rovnocenných podmienok v súlade s požiadavkami zabezpečovania funkčnej komplexnosti všetkých regionálnych celkov. Pritom je kladený dôraz na optimalizáciu ich vzájomného prepojenia ako aj prepojenia na medzinárodné sídelné štruktúry, pri zachovaní ich špecifičnosti a využitia ich vnútorných potenciálov.

1.1. Medzinárodné väzby

Z pohľadu medzinárodných súvislostí sú pre ďalšie utváranie sídelnej štruktúry Slovenska popri ekonomických predpokladoch vývoja spoločnosti a tendenciách nastupujúcej globalizácie, ktorej vplyvy majú aj priestorové prejavy, dominujúce najmä nasledovné faktory rozvoja osídlenia:

- geomorfologické a polohové danosti širšieho i vlastného územia SR,
- sídelno–priestorové danosti okolitého územia,
- možnosti vytvárania cezhraničných sídelných systémov,
- súčasné a uvažované tranzitné dopravné spojenia územím SR.

Geomorfologické danosti okolitého európskeho územia aj územia Slovenska poskytujú určité jedinečné výhody, ale tvoria aj bariéry. Územie Slovenska sa nachádza na rozhraní dvoch horských európskych masívov – Álp a Karpát s riekou európskeho významu Dunajom. Väčšina územia Slovenska je hornatou krajinou s bohatou a špecifickou kultúro–historickou tradíciou a rekreačným potenciálom. Hornatosť Slovenska je však zároveň nevýhodou, a to najmä z pohľadu medzinárodných aj vnútroštátnych dopravno–komunikačných väzieb.

Polohové faktory Slovenska vyplývajú z jeho centrálnej polohy v strednej Európe a susedstva s viacerými krajinami. Túto polohu by Slovensko, napriek jeho geomorfologickým danostiam, malo čo najlepšie využiť ako atraktívny prepájací a rozvojový priestor medzi súčasnými štátmi Európskej únie a ostatnými krajinami.

Medzi sídelno–priestorové danosti okolitého územia, ktoré môžu pozitívne ovplyvňovať aj rozvoj sídelných štruktúr Slovenska, patria najmä:

- formujúca sa a perspektívne vysoko preferovaná európska urbanizačná os

sledujúca v zásade tok Dunaja v smere Stuttgart – Ulm – Mníchov – Salzburg/Linz – Viedeň/Bratislava – Budapešť – Belehrad,

- existencia vysokej koncentrácie obyvateľstva a ostatných aktivít v aglomeráciách celoeurópskeho významu, ktorými sú viedenská, budapešťianska aglomerácia a katowická sídelná aglomerácia (resp. katowicko–ostravská aglomerácia);
- severo–južný sídelný pás mestských regiónov a aglomerácií na Morave pozdĺž západných hraníc Slovenska (Katowice) – Ostrava – Přerov – Olomouc – Zlín – Brno – Břeclav – (Wien),
- dominantnosť košicko – prešovskej aglomerácie v „karpatskom regióne“ v juhovýchodnej časti Poľskej a východnej časti Maďarskej republiky a Zakarpatskej Ukrajiny.

Popri týchto dominantných medzinárodných sídelných podmienok, budú pre ďalší rozvoj osídlenia a sídelných štruktúr Slovenska dôležité prihraničné sídelné lokality a oblasti, ktoré budú mať najvyššie predpoklady pre budúcu cezhraničnú spoluprácu.

Komunikačné danosti súčasnej i uvažovanej európskej dopravnej siete budú ovplyvňovať ďalší rozvoj sídelných štruktúr na Slovensku predovšetkým v koridoroch, ktoré boli už odsúhlasené na medzinárodnej úrovni ako multimodálne koridory, resp. doplnkové trasy európskeho významu, ktoré prechádzajú cez územie Slovenska alebo ležia v jeho tesnej blízkosti a budú mať vplyv na rozvoj prihraničných oblastí SR. Ide predovšetkým o tieto prepojenia:

- koridory európskej multimodálnej siete TEN-T ležiace mimo územia SR, avšak v jej tesnej blízkosti s vplyvom najmä na rozvoj prihraničných oblastí SR:
 - III: Berlín – Wrocław – Kraków – Ľvov – Kijev a
 - V: Terst – Ljubljana – Budapešť – Užhorod – Ľvov,
- koridory európskej multimodálnej siete TEN-T, ktoré sú v dotyku, resp. prechádzajú územím Slovenska:
 - VII: rieka Dunaj,
 - VI: Gdaňsk – Poznaň/Lodž – Žilina,
 - Va: Bratislava – Žilina – Košice – Užhorod,
 - IV: Berlín/Norimberk – Praha – Bratislava – Budapešť – Istanbul.

Prepojenia európskeho významu, ktoré by malo Slovensko propagovať a podporovať predovšetkým v záujme vlastného rozvoja sú:

- severo–južné prepojenie východným Slovenskom od severských a pobaltských štátov smerom na Balkán,
- prepojenie z Považia pokračujúce cez Maďarskú republiku smerom k prístavom Terst a Rjeka, resp. smerom na Slovinsko a Chorvátsko,
- prepojenie západo–východné južnej časti Slovenska, zachytávajúce diagonálne prepojenie naprieč Európou (od juhozápadnej Európy po severovýchodnú Európu).

1.2. Osídlenie na území Slovenska

1.2.1. Stav osídlenia na území Slovenska

Vo vývoji osídlenia Slovenska, ktoré sa vyvíjalo kontinuálne niekoľko storočí (až tisícročie) a ktoré tvorí stabilný priestorový systém s dlhodobými informačnými cyklami, možno za relatívne krátku dobu posledných 50–tich rokov 20. storočia konštatovať dosť značné dôsledky spoločensko – ekonomických zmien.

Obdobie po 2. svetovej vojne je v osídlení Slovenska charakteristické prudkým rozvojom urbanizácie ako priestorových súvislostí rozvoja industrializácie.

Urbanizačný proces bol riadený v súlade s princípmi strediskovej sústavy osídlenia. Na základe toho sa cieľavedome vyformovali stredne veľké mestá (20 až 50 tis. obyvateľov) rozložené rovnomerne po celom území Slovenska. Podporil sa rozvoj väčších miest (s obyvateľmi nad 50 tis.), ktoré sa v zásade vyformovali do terciárnych centier s nadregionálnou pôsobnosťou obsluhy. Z toho štyri mestá sa rozvinuli do veľkosti takmer stotisíc obyvateľov Prešov, Nitra, Žilina a Banská Bystrica. Mestá s obyvateľmi nad 100 tis. sa vyformovali len dve – Bratislava ako hlavné mesto Slovenska a Košice.

V poslednom desaťročí 20. storočia nastali vo vývoji spoločnosti také dramatické zmeny, ktoré sa postupne odrážajú aj na vývoji osídlenia Slovenska. Tieto zmeny sa prejavujú ako vo vývoji a výstavbe jednotlivých obcí, tak vo vývoji vzťahov medzi jednotlivými obcami.

Vývoj osídlenia je možné demonštrovať na vývoji obyvateľstva podľa jednotlivých veľkostných skupín obcí. Vo vývoji obyvateľstva je možné na území Slovenska sledovať v období po roku 1990 niektoré významné zmeny. Prvou je otázka radikálnej zmeny jeho prirodzeného pohybu. Druhou je otázka migrácie a pohybu obyvateľstva v priestore. Obidva aspekty majú dôležitý význam v pozorovaní vývoja urbanizácie na Slovensku.

V predchádzajúcom období najviac rástli mestá s viac ako 50 000 obyvateľmi. Pri týchto sa aj najviac prejavovali polarizačné a aglomerizačné účinky. Na Slovensku je takýchto miest spolu 11.

Vývoj urbanizácie sa v poslednom desaťročí značne zmenil. Silne poklesli dovtedajšie tendencie jednoznačnej koncentrácie obyvateľstva do vybraných centier. Vývoj urbanizácie sa prejavuje viacej formou koncentrovanej dekoncentrácie a možno hovoriť aj o určitých suburbanizačných tendenciách.

1.2.2. Osídlenie ako kultúrne dedičstvo

Súčasný stav štruktúry osídlenia Slovenska je odrazom vzniku a vývoja sídelného systému Slovenska, ktorý vychádza zo základnej sídelnej štruktúry predchádzajúcich historických období, najmä však z jej základu z 12. – 14. storočia. Počet a charakter dokladajú historické a štatistické údaje najmä zo 16. – 18. storočia v nadväznosti na archeologické nálezy. V 18. storočí základnú štruktúru určovalo 3 588 sídiel s 24 slobodnými kráľovskými mestami, ďalšími 195 mestami i mestečkami a 3 369 dedinami i osadami. V roku 1873 to bolo už 3 646 sídiel s 25 slobodnými kráľovskými mestami, 192 mestami i mestečkami a 3 394 dedinami i osadami. Táto štruktúra osídlenia sa musí z hľadiska hodnotenia jej významu považovať za rozhodujúcu, pretože ňou sa uzatvorilo základné vymedzenie sídelnej štruktúry Slovenska v nadväznosti na ich význam ako:

- centrá historické a súčasné,
- župné – krajské,
- magistrátne, slúžnovské – okresné,
- sídla s príslušnými katastrami, ktoré sú od 18.–19. storočia postupne kartograficky zameriavané s presným rozlíšením a označením ich stavebného fondu v nadväznosti na jeho majetkovo – právne vzťahy.

Tento sídelný systém s jeho postupným dokumentovaním v historických katastrálnych mapách väčšinou v mierke 1 : 2880 pretrval pomerne kontinuálne až do polovice 20. storočia. Práve v tejto štruktúre osídlenia sú zachované historické stopy hmotnej časti kultúrneho dedičstva spolu s priamymi väzbami na súčasné centrálna a ťažiskové sídla – mestá.

Zmenou spoločensko – ekonomických podmienok po roku 1948 sa začala meniť štruktúra osídlenia a porovnaním medzi sídelnou štruktúrou z konca 19. storočia a z 80 až 90-tich rokov 20. storočia je rozdiel 977 až 763 obcí. Tieto sídla však vo väčšine nezanikli, ale stali sa miestnymi časťami vyšších sídelných útvarov, hoci v minulosti boli samostatnými mestami, alebo významnými cirkevnými centrami (Liptovská Mara a Spišská Kapitula, ktorá dlhodobo nebola ani miestnou časťou). Majetkovo – právne vzťahy z pred rokov 1940 – 1948 sa po roku 1989 znovu uplatňujú a nadobúdajú nový význam, ktorý sa už prejavuje v štruktúre jednotlivých sídiel – osamostatňovanie miest a obcí, ale aj uplatňovanie rôznych reštitučných nárokov.

Základná sídelná štruktúra je okrem socio – ekonomických a iných hodnôt a vzťahov aj nositeľom kultúrno – historických hodnôt a vplyvov vytvorených predchádzajúcimi generáciami bez ohľadu na dobu a miesto ich vzniku. Takmer v každom sídle sa nachádza hmotná súčasť kultúrneho dedičstva – historický stavebný fond alebo iné stopy historických štruktúr, zachovaných ako nad terénom, ale najmä pod terénom. V jednotlivých regiónoch je význam kultúrneho dedičstva odstupňovaný nasledovne:

celoštátny a medzinárodný, ktorými sú:

- Bratislava hlavné mesto,
- lokality zapísané v zozname svetového prírodného a kultúrneho dedičstva – Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia, Spišský hrad a pamiatky okolia, rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec Vlkolínec, historické jadro mesta Bardejov a židovské suburbium
- lokality vytipované na zápis do zoznamu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva (tentatívny list) – drevená sakrálna architektúra v Karpatskom oblúku, Limes Romanus (rímske antické pamiatky na strednom Dunaji), protiturecká pevnosť v Komárne, pamätník Chatama Sofera v Bratislave, Tokajská vinohradnícka oblasť (súbor vinohradníckych pivníc), koncepcia šošovkovitého historického jadra Košíc, rozšírenie lokality Spišský hrad a pamiatky jeho okolia o Levoču a dielo majstra Pavla,

nadregionálny a celoštátny, ktorými sú:

- mestá a obce, kde sa nachádzajú národné kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie s ich ochrannými pásmami v nadväznosti na zbierkový fond múzeí a galérií,
- územie obcí Zlatá Baňa a Červenica (okr. Prešov), kde sa nachádzajú historické opálové bane ako jedny z troch svetových nálezísk drahého opálu na svete a Medzilaborce s unikátnou galériou A. Warhola. Tieto lokality majú mimoriadny význam pre Slovensko z kultúrno – historického hľadiska, pričom ich význam a hodnotenie nie je dodnes dostatočne špecifikované, správne identifikované a uplatňované s následným komplexným využívaním v národnom hospodárstve, najmä v rozvoji cestovného ruchu,

regionálny, ktorými sú:

- mestá a obce s pamiatkovými zónami a ostatnými kultúrnymi pamiatkami a ich ochrannými pásmami, v nadväznosti na zbierkový fond múzeí a galérií.

Špecifickým znakom historického osídlenia je jeho význam ako:

- základu v štruktúre historického a súčasného osídlenia,
- fondu hmotnej časti kultúrneho dedičstva – ako urbanistické, architektonické, archeologické a ďalšie časti kultúrneho dedičstva s väzbou na využívanú a modelovanú krajinu, ktorú v súlade so súčasnými medzinárodnými trendmi možno definovať ako kultúrnu krajinu. Tento fond predstavuje hmotné i nehmotné hodnoty, hnutelné i nehmotelné veci a predmety, jednotlivé objekty,

ucelené súbory i komplexy a iné stopy z historických období.

V rámci operatívnych cieľov európskej koncepcie územného rozvoja je stanovená hlavná zásada rozvoja, ktorou je ochrana a zaistenie trvalej starostlivosti o kultúrne dedičstvo. To znamená, že pri definovaní základných cieľov rozvoja sídelnej štruktúry je jednou z hlavných úloh trvalé a dôsledné zabezpečenie:

- starostlivosti o kultúrne dedičstvo, ktorou sa zabezpečí jeho priestorová identifikácia, zlepšovanie stavebno – technického stavu historického stavebného fondu a jeho výtvarných súčastí (pravidelná údržba, obnova a reštaurovanie), so zabezpečením financovania a s jeho následným kvalitným a optimálnym využívaním a prezentáciou.

Dôraz pri uplatňovaní tohto cieľu je potrebné dať na:

- sídelné štruktúry s objektmi národných kultúrnych pamiatok (aj hnutelné kultúrne pamiatky nachádzajúce sa v objektoch kultúrnych pamiatok, ako ich integrálna súčasť), ktoré sú v nevyhovujúcom, dezolátnom a havarijnom stavebno – technickom stave a s pamiatkovými objektmi i súbormi, v ktorých sa nachádzajú hnutelné pamiatky v dezolátnom a havarijnom stave,
- sídelné štruktúry s nevyužitým fondom nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok a historického stavebného fondu, ktoré sú ponúkané na predaj a prenájom,
- sídla, kde sa nachádzajú nehnuteľné národné kultúrne pamiatky a historický stavebný fond, ktorých obnova dlhodobo stagnuje.

Historický stavebný fond vo vyššie uvedených sídlach sa musí stať súčasťou verejnoprospešných stavieb pri rozvoji na území Slovenska, pretože obnovením tohto fondu sa zachovávajú a zároveň vzniknú kvalitné a netradičné architektonické, stavebné i technické diela, ktoré majú nielen kultúrno – spoločenský význam, ale najmä socio – ekonomický význam s konkrétnym prínosom v rozvoji daného územia.

1.3. Sídelné systémy

Sídelné systémy vytvárajú sieť ťažísk osídlenia, rozvojových osí, sídelných centier a ostatných sietí mestských a vidieckych sídiel. Spolu vytvárajú sídelnú štruktúru Slovenska.

Pri odporúčaní vytvorenia optimálnej sídelnej štruktúry je potrebné zohľadniť rad činiteľov a vzájomných súvislostí. Ide najmä o:

- medzinárodné dohovory rôznych odvetvových systémov,
- koncepcie a princípy priestorového rozvoja v širších medzinárodných súvislostiach,
- celoštátne odvetvové koncepcie,
- rozvojové princípy, ktoré boli doteraz prijaté,
- zohľadnenie ekonomických, sociálnych a kultúrno – historických podmienok konkrétnych regionálnych celkov.

1.3.1. Centrá osídlenia

V súlade s vývojom spoločnosti, a najmä úrovni produkčných činností, sa historicky z jednotlivých obcí vyvinuli určité typy obcí. Niektoré z nich špecificky zabezpečovali vybrané činnosti aj pre ostatné obce. Popri vytvorení pracoviskových centier osídlenia sa vyvíjali aj obšlužné centrá. Sú nositeľmi kvantitatívnej aj kvalitatívnej obsluhy obyvateľstva..

Pre vyhodnotenie centier sa v koncepcii územného rozvoja 2001 vybrali všetky obce, ktoré na návrh vlády vyhlásila Národná rada SR podľa § 22 ods.1 zákona č.369/90 Zb. o obecnom zriadení ako mestá, ako aj 9 obcí, ktoré majú viac ako 5 000 obyvateľov a nie sú vyhlásené za mestá.

Z dôvodu údajovej nedostatočnosti nie je v súčasnosti možné syntetické komplexné zhodnotenie miest z hľadiska ich zatriedenia do funkčných typov. V návrhu koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 sa preto ako centrá osídlenia vymedzili mestá na základe ich terciárnej obslužnosti, resp. predpokladov vytvorenia kvartérnej obslužnosti.

Centrá osídlenia ako terciárne centrá

Z pohľadu zabezpečenia potrebnej obsluhy obyvateľov sociálnou infraštruktúrou (predtým občianskou vybavenosťou) iba niektoré obce sú v dostatočnej miere vybavené požadovanými zariadeniami tak, aby mohli poskytovať obsluhu aj obciam v ich širšom zázemí.

V predchádzajúcom období, v období centrálného plánovacieho systému, sa rozmiestnenie zariadení sociálnej (ale aj inej) infraštruktúry riadilo podľa systému strediskovej sústavy osídlenia. Tento princíp vytvoril systém centier, ktorých účinnosť v podstate môže saturovať potreby obyvateľov aj v súčasnosti.

Zotrvačnosť pôsobenia vytvorených centier je vysoká. V nových hospodárskych a sociálnych podmienkach súčasnosti nejde o otázku „prerozdelenia“ obslužných centier v území, ako o ich zhodnotenie a posúdenie ich účinkov pre podporu územného rozvoja.

Na základe vyhodnotenia jednotlivých skupín zariadení sociálnej infraštruktúry sa vytvorili skupiny obcí, ktoré naznačujú úroveň obsluhy ako pre vlastné mesto, tak pre jeho zázemie.

Ako jednoznačné centrum najvyššieho významu mimo všetkých skupín centier pôsobí mesto Bratislava. Je to ako z dôvodu funkcie hlavného mesta, tak aj na základe jeho historického vývoja, kedy sa na jeho území koncentrovali najvýznamnejšie vzdelávacie, výskumné, zdravotné, finančné, kultúrne a ostatné obslužné zariadenia celoštátneho významu. Bratislava je jednoznačným centrom medzinárodného a v prepojení na viedenskú aglomeráciu až európskeho významu.

S odstupom má dominantné postavenie v osídlení Slovenska druhé najvýznamnejšie centrum mesto Košice. Toto centrum je tak isto zaradené mimo ostatné skupiny centier s dominantným medzinárodným postavením.

Orientačne možno vybrané obce podľa zastúpenia vybraných druhov zariadení sociálnej infraštruktúry zoskupiť na národnej úrovni do piatich skupín (obce sú zoradené podľa abecedy):

Do **prvej skupiny** je možné zaradiť obce, ktoré sú rozlíšiteľné v dvoch podskupinách.

- V prvej podskupine sa nachádzajú štyri najväčšie mestá, ktoré plnia aj funkciu krajských miest. Túto funkciu plnili aj v období do reorganizácie štátnej správy v šesťdesiatych rokoch. Ide o nesledovné mestá medzinárodného a celoštátneho významu:
 - Banská Bystrica
 - Nitra
 - Prešov
 - Žilina

- V druhej podskupine sú mestá s počtom 50 tis. až 70 tis. obyvateľov, ktoré sú aj súčasnými krajskými mestami, ku ktorým patria aj najväčšie súčasné okresné mestá. Tieto mestá možno charakterizovať aj ako centrá celoštátneho významu. Sú to:

- Martin
- Poprad
- Trenčín
- Trnava

K týmto centráram je možno priradiť súmestie Prievidza – Bojnice, ktoré sa svojimi špecifickými sociálnymi zariadeniami vzájomne dopĺňajú, ako aj súmestie Martin – Vrútky.

Do **druhej skupiny** je možné zaradiť obce, ktoré sú tak isto rozlíšiteľné v dvoch podskupinách, nasledovne (obce sú zoradené podľa abecedy):

- Prvú podskupinu tvoria mestá, ktoré sú všetky sídlami súčasných okresov a ich veľkosť sa pohybuje v rozmedzí 25 tis. až 50 tis. obyvateľov. Sú to mestá, ktoré sú v zásade nadregionálneho až celoštátneho významu, často podporené špecifickými funkciami medzinárodného významu:

• Bardejov	• Čadca
• Dunajská Streda	• Humenné
• Komárno	• Levice
• Liptovský Mikuláš	• Lučenec
• Michalovce	• Nové Zámky
• Piešťany	• Považská Bystrica
• Prievidza	• Ružomberok
• Spišská Nová Ves	• Zvolen

- Druhú podskupinu tvoria tak isto všetko obce, ktoré sú sídlami súčasných okresov s veľkosťou v rozmedzí 20 tis. až 30 tis. obyvateľov. V zásade ide o mestá nadregionálneho významu:

• Brezno	• Kežmarok
• Rimavská Sobota	• Púchov
• Topoľčany	• Rožňava
• Vranov nad Topľou	• Trebišov

Do **tretej skupiny** sú zaradené mestá v dvoch podskupinách, nasledovne (obce sú zoradené podľa abecedy):

- Prvá podskupina je tvorená mestami ktoré sú sídlami súčasných okresov (okrem Dubníc) a možno ich tiež charakterizovať ako centrá regionálneho až nadregionálneho významu s veľkosťou v rozmedzí 12 tis. až 25 tis. obyvateľov:

• Bánovce nad Bebravou	• Dolný Kubín
• Dubnica/V+N. Dubnica	• Galanta
• Hlohovec	• Hlohovec+Leopoldov
• Levoča	• Malacky
• Nové Mesto nad Váhom	• Partizánske

- Pezinok
 - Senica
 - Snina
 - Svidník
 - Veľký Krtíš+Modrý Kameň
 - Skalica
 - Stará Ľubovňa
 - Šaľa
 - Žiar nad Hronom
- V druhej podskupine sa už začínajú prejavovať špecifické podmienky jednotlivých miest, čo je následne zrejmé aj v ostatných skupinách. Asi 40% obcí sú sídlami súčasných okresov. Mestá tejto podskupiny možno vnímať ako centrá regionálneho významu s tým, že niektoré zabezpečujú niektoré špecifické funkcie až celoštátneho, resp. medzinárodného vplyvu z ich špecifických daností. Ide o mestá:

- Banská Štiavnica
- Bytča
- Dubnica nad Váhom
- Handlová
- Kremnica
- Liptovský Hrádok
- Modra
- Námestovo
- Sabinov
- Sered'
- Šamorín
- Trenčianske Teplice
- Tvrdošín
- Vysoké Tatry
- Bojnice
- Detva
- Gelnica
- Ilava
- Kysucké Nové Mesto
- Medzilaborce
- Myjava
- Revúca
- Senec
- Štopkov
- Štúrovo
- Turčianske Teplice
- Veľký Krtíš
- Zlaté Moravce

Do **štvrtej skupiny** sú zaradené nasledovné obce podľa abecedy bez ďalšieho členenia, ktoré v zásade plnia funkciu regionálneho významu:

- Dobšiná
- Filakovo
- Holíč
- Hurbanovo
- Kráľovský Chlmec
- Krupina
- Moldava nad Bodvou
- Nová Dubnica
- Rajec
- Sečovce
- Spišská Belá
- Stará Turá
- Svit
- Šurany
- Tornaľa
- Veľké Kapušany
- Vráble
- Žarnovica
- Dudince
- Hnúšťa
- Hriňová
- Kolárovo
- Krompachy
- Lipany
- Nová Baňa
- Poltár
- Rajecké Teplice
- Sobrance
- Spišské Podhradie
- Štupava
- Šahy
- Tisovec
- Trstená
- Veľký Meder
- Vrútky
- Želiezovce

Do **piatej skupiny** sú zaradené nasledovné obce, ktoré v zásade plnia funkciu subregionálneho významu:

- Beluša
- Čierna nad Tisou
- Dvory nad Žitavou
- Giraltovce
- Jelšava
- Leopoldov
- Modrý Kameň
- Nováky
- Podolíneč
- Sliač
- Spišské Vlaky
- Svätý Jur
- Turzovka
- Vrbové
- Brezová pod Bradlom
- Čierny Balog
- Gbely
- Hanušovce nad Topľou
- Krásno nad Kysucou
- Medzev
- Nemšová
- Oščadnica
- Sládkovičovo
- Spišská Stará Ves
- Strážske
- Tlmače
- Veľký Šariš
-

V štvrtej a piatej skupine sa nachádzajú obce s počtom obyvateľov do 12 tis. V štvrtej sú zostávajúce štyri okresné mestá.

Centrá osídlenia ako kvartérne centrá

Najvýznamnejšie centrá, ktoré sú v súčasnosti aj najväčšími v Slovenskej republike, majú zo všetkých aj najväčšie zastúpenie zariadení, ktoré plnia aj funkcie tzv. kvartérnych aktivít. Ide predovšetkým o zariadenia vysokých škôl a výskumných ústavov. Z tohto pohľadu je možné vyvodzovať, že tieto mestá majú aj najväčší predpoklad v budúcnosti plniť funkciu kvartérnych centier. Najväčšie zastúpenie výskumných ústavov a vysokých škôl má mesto Bratislava. V podieli a počte vysokých škôl vyjadrených počtom študentov a fakúlt nasledujú mestá Košice, Nitra, Banská Bystrica, Žilina, Prešov, Trnava, Zvolen, Trenčín, Ružomberok a Liptovský Mikuláš (kde sa nachádza špecifické vysoké školstvo).

Pre vytvorenie nových kvartérnych centier majú najväčšie predpoklady aglomerácie, v ktorých sa nachádzajú nielen najväčšie vysoké školy čo do počtu študentov, ale aj čo do počtu fakúlt. V tomto smere jednoznačne je najvýznamnejšia a perspektívna Bratislavsko – trnavsko – nitrianska aglomerácia, v ktorej sa nachádza takmer 46% všetkých fakúlt na slovenských vysokých školách (109 fakúlt v SR v šk. roku 2005/2006), ktoré navštevuje okolo 53% všetkých študentov na Slovensku (179 355 vysokoškolských študentov v SR). Následne za tým je Košicko – prešovská aglomerácia, v ktorej sa nachádza asi 23% fakúlt a 18% študentov vysokých škôl Slovenska. V Banskobystricko – zvolenskej aglomerácii to je necelých 13% fakúlt a takmer 12% študentov a v Žilinsko – martinskej aglomerácii cez 7% fakúlt a rovnako študentov vysokých škôl Slovenska. Dá sa povedať, že uvedené štyri aglomerácie majú najväčšie predpoklady k tomu, aby sa na ich území rozvíjali kvartérne aktivity rôzneho druhu a významu, ktoré môžu mať celoštátny až medzinárodný význam.

Predpokladané a odporúčané trendy vývoja centier osídlenia

Pre budúci rozvoj centier, resp. orientáciu podpory štátnych alebo iných orgánov pre rozvoj vybraných centier, sa na základe ich priestorovej účinnosti, súčasnej úrovne obsluhy jednotlivých priestorov, možných a želaných cieľov rozvoja sídiel a sídelných

štruktúr v celoštátnych a medzinárodných súvislostiach dajú vyjadriť nasledovné odporúčania:

V ďalšom vývojovom období sa musia všetky centrá, predovšetkým však centrá s vyššou vybavenosťou a plošnou účinnosťou, orientovať nielen na dobudovanie tradičnej obslužnej infraštruktúry, ale aj na vytvorenie podmienok a možností pre poskytovanie služieb adekvátnych novým požiadavkám vychádzajúcich z trendov rozvoja tzv. informačnej spoločnosti. Znamená to nájsť adekvátnu koncepciu poskytovania služieb v nových systémových a organizačných súvislostiach.

Z pohľadu krátkodobejších vývojových trendov je potrebné, aby sa jednotlivé mestá vedeli prispôbiť, resp. aby vedeli optimálne ovplyvniť, očakávané a už prejavujúce sa „tlaky“ veľkých obchodných sietí, ktorých výstavba veľkoplošných obchodných zariadení, častokrát mimo zastavaného územia obcí, bude mať vplyv ako na organizáciu a štruktúru predajnej siete v konkrétnom meste, ale bude mať aj ďalekosiahle priestorové vplyvy na rozvoj jadrovej aj ostatnej časti miest.

Z hľadiska priestorového rozmiestnenia a účinnosti centier je možno vyjadriť nasledovné odporúčania z pohľadu celoštátnych a nadregionálnych súvislostí rozvoja centier a z pohľadu medzinárodných súvislostí rozvoja centier.

Celoštátne a nadregionálne súvislosti rozvoja centier

V oblasti stredného južného Slovenska, by sa v záujme vyváženého sídelného rozvoja mal podporovať vznik vyššieho centra s celoštátnou pôsobnosťou. Vhodné podmienky z pohľadu polohových a súčasných vývojových trendov pre vznik takéhoto centra sú v Lučenci, ktoré leží na súčasných aj predpokladaných celoštátnych a medzinárodných dopravných trasách a má vhodné prepojenie ako na centrá v strede Slovenska, tak aj v smere na Maďarsko (Salgótarján). Tak isto je žiaduce posilniť a podporiť rozvoj miest Rimavská Sobota, Rožňava, Veľký Krtíš, Šahy a Želiezovce, resp. Štúrovo v smere vzniku a rozvoja centier s nadregionálnou a regionálnou pôsobnosťou.

V oblasti východného Slovenska, treba venovať pozornosť rozvoju centier v Zemplínskej oblasti. Na základe trendov vývoja, ako aj vývoja medzinárodných regionálnych štruktúr (Karpatský euroregión), je v Zemplínskej oblasti žiaduce vytvoriť voči centráм Košice a Prešov adekvátne centrum celoštátneho významu. Najvhodnejšie predpoklady pre rozvoj takéhoto centra sú v meste Michalovce.

V oblasti severného východného Slovenska je vytvoreným centrom mesto Bardejov, ktorého kúpele a historické pozadie mesta majú už v súčasnosti medzinárodný význam. V záujme rozvoja celého sídelného pásu je žiaduce toto mesto podporovať tak, aby tu vzniklo komplexné centrum celoštátneho významu. V smere na Poprad by úlohu centra nadregionálneho významu malo prevziať mesto Stará Ľubovňa.

V oblasti stredného severného Slovenska v súvislosti s nepriaznivou dostupnosťou do existujúcich nadradených centier (Žiliny a Prešova) a taktiež v záujme podpory ďalšieho sídelného rozvoja, je žiaduce v tejto oblasti taktiež podporiť vytvorenie plnohodnotného celoštátneho centra. Z polohových faktorov a predpokladov dostupnosti centra je možné odporúčať rozvíjať takéto centrum v Poprade, Liptovskom Mikuláši alebo v Ružomberku (resp. v obidvoch mestách tak, aby vytvorili jeden celok potrebnej funkčnej komplexity), resp. aj v meste Spišská Nová Ves. Lepšie „východiskové podmienky“ sa v súčasnosti ukazujú v meste Poprad. V každom prípade však treba v mestách Liptovský Mikuláš a Ružomberok podporovať rozvoj aktivít a zariadení nadregionálneho významu, tak ako aj v meste Spišská Nová Ves. Špecifické postavenie najsevernejších oblastí Slovenska – okresy Čadca,

Námestovo a Tvrdošín, si tak isto vyžadujú pozornosť v podpore vytvorenia príslušného centra, ktoré by plnilo funkciu iniciátora a stabilizátora rozvoja týchto území okresov.

Osobitnú pozornosť je potrebné venovať v ďalšom vývoji centru Prievidza – Bojnice, a to v dôsledku očakávaných a potrebných zmien v hospodárskej základni celej oblasti.

Podporovať dotvorenie do plnohodnotných centier celoštátneho významu je potrebné v oblasti stredného a dolného Považia. Najlepšie podmienky pre to majú centrá Trenčín a Trnava.

V oblasti Záhoria je vhodné podporovať rozvoj centier tak, aby tam vzniklo aspoň jedno nadregionálne centrum, ktoré by plnilo aj úlohu rovnovážneho centra voči najbližším centrom v zahraničí. Vhodné pre takéto centrum je mesto Senica, resp. Malacky. Centrá Skalica a Holíč v dôsledku ich predchádzajúce spoločného vývoja s centrami na moravskej strane, by mali aj naďalej tvoriť rovnováhu voči týmto centrom a spolu s nimi aj tvoriť základ cezhraničnej aglomerácie.

V oblasti západného južného Slovenska sú dve významné centrá – Nové Zámky a Komárno. V súvislosti s rozvojom celej tejto južnej oblasti je žiaduce, aby sa tu vytvorilo centrum s nadregionálnou až celoštátnou pôsobnosťou. Najvhodnejšie predpoklady má mesto Nové Zámky, ktoré leží na osi transeurópskej železničnej trasy a uvažovaného medzinárodného severo – južného prepojenia, ako aj južného cestného ťahu. Obe mestá môžu zohrať veľmi dôležitú úlohu aj pri koordinovanej vzájomnej spolupráci v ponuke centrálnych obslužných funkcií.

Medzinárodné súvislosti rozvoja centier

V čase nastupujúcej globalizácie a internacionalizácie ekonomiky, ako aj značnej časti ostatného spoločenského života, budú všetky obce, všetky centrá dotknuté otázkami medzinárodných vzťahov a súvislostí. Miera ich zapojenia sa do aktívnej medzinárodnej spolupráce bude vychádzať z miery ich vlastnej aktivity. V určitej miere budú spočiatku zohrávať svoju úlohu aj polohové faktory. Váha týchto faktorov sa však bude postupom času znižovať (v dôsledku minimálnych vzdialeností v slovenských sídelných podmienkach, ako aj v dôsledku medzinárodných organizačných štruktúr – vid'. už v súčasnosti vymedzené euroregióny na Slovensku).

Dôležitú úlohu v medzinárodných súvislostiach budú zohrávať najvýznamnejšie centrá na Slovensku a s nimi aj ich aglomerácie.

V oblasti východného Slovenska by sa mali podporovať centrá Košice a Prešov v záujme vytvorenia centrálného priestoru pre celý Karpatský euroregión. V súčasnosti sú tieto centrá a ich aglomerácia z hľadiska obslužného a technického vybavenia a z hľadiska polohového potenciálu prakticky v bezkonkurenčnej polohe. V záujme presadenia týchto ambícií je žiaduce systematicky podporovať ich obslužnú a technickú vybavenosť v smere cezhraničnej a medzinárodnej pôsobnosti.

V oblasti stredného Slovenska je možné odporučiť polycentrický systém/pás centier medzinárodného významu naprieč v severo – južnom smere. Ide o centrá Žilina, Martin, Banská Bystrica a Zvolen. Tieto by mali do celoštátnej a až medzinárodnej spolupráce zapojiť aj centrum v južnej oblasti stredného Slovenska. Najvhodnejšie sa to javí pri meste Lučenec. Vytvorila by sa tak medzinárodná sídelná os Katovice – Žilina – Martin – Banská Bystrica – Zvolen – Lučenec – Salgótarján – Budapešť. Vytvorením sídelnej spolupráce medzi dvojicami miest – Žilina a Martin, Banská Bystrica a Zvolen a nakoniec aj spoluprácu medzi všetkými štyrmi centrami, so zapojením Lučenca, je možné vytvoriť polycentrický systém, ktorý bude môcť vytvoriť

konkurencieschopné podmienky celoeurópskym aglomeráciám Katovickej a Budapeštianskej.

V oblasti západného Slovenska už v súčasnosti v slovenských podmienkach dominuje mesto Bratislava. Výhodná poloha tohto mesta voči európskym centrom a ich aglomeráciám (Viedeň a Budapešť), jeho vhodné možnosti napojenia na transeurópske dopravné siete, kultúrne, historické a vzdelanostné pozadie, predurčujú toto centrum na úlohu tzv. „gateway“ pre celé územie Slovenska, ako aj pre ďalšie územie v smere na východ. Popri tomto centre majú adekvátne rozvojové možnosti v medzinárodných súvislostiach najmä centrá Trnava a Nitra, ako aj ostatné súčasné centrá nadregionálneho a regionálneho významu.

1.3.2. Ťažiská osídlenia

Východisková situácia

Ťažiská osídlenia predstavujú sídelné systémy, ktoré zahŕňujú od aglomerovaných sústav osídlenia až po sídelné zoskupenia založené na jednoduchých sídelných vzťahoch na princípe polarizačných účinkoch centier.

Rozvoj funkčných aglomerovaných sústav je nosným princípom aj v zabezpečovaní konkurencieschopnosti jednotlivých regiónov medzi sebou a to i v medzinárodnom meradle. V medzinárodných koncepcionálnych materiáloch sa prikladá značný význam podpore rozvoja polycentrických sídelných sústav, pričom ide aj o vytváranie polycentrických funkčných aglomerácií. Podobne sa prikladá význam aj vytváraniu sídelných a aglomeračných sietí, pomocou ktorých sa dá podporovať rovnomerný a vyvážený rozvoj územia štátov a územia Európy. V prijatej Európskej priestorovej koncepcii (European Spatial Development Perspective – ESDP) je princíp polycentrického modelu rozvoja tým, ktorý má zabrániť prehlbovaniu disparít medzi jednotlivými regiónmi, ale najmä medzi jadrovým (najrozvinutejším a najbohatším) územím Európskej únie a okrajovými územiami, ako aj asociovanými krajinami.

V rámci slovenských podmienok (veľkosť územia, množstvo obyvateľov, ekonomická sila a pod.) je tak isto pre priestorový rozvoj prijateľný model decentralizácie do regiónov. V záujme rozvoja konkurencieschopnosti regiónov, je však v rámci slovenských podmienok obzvlášť potrebné model decentralizácie uplatňovať v smere vytvárania efektívne fungujúcich a funkčne komplexných aglomerácií – ťažiská osídlenia. Ťažiská osídlenia by tak mali plniť funkciu akýchsi akceleratorov všeobecného rozvoja. Ťažiská osídlenia by sa mali rozvíjať na základe partnerských vzťahov medzi jednotlivými mestami, ako aj medzi mestami a ich zázemím – vidieckym priestorom.

Cieľom územnoplánovacej politiky preto je zachovať a ďalej rozvíjať relatívne rovnomerne založenú sieť stredne veľkých miest ako polycentrický systém osídlenia. Tieto mestá súčasne podporovať v smere rozvoja sídelných zoskupení – ťažiská osídlenia, ako ich jadrá alebo súčasť ťažiská osídlenia.

Pri vytváraní polycentrických systémov – sietí miest a aglomerácií, sledovať vytváranie vyššej funkčnej komplexity regionálnych celkov. Princíp vytvárania polycentrických systémov v záujme zvyšovania komplexity je potrebné uplatňovať aj v cezhraničnom a medzinárodnom meradle.

Vymedzenie ťažiská osídlenia

V sídelnej sieti Slovenska sa navrhuje podporovať vytváranie ťažiská osídlenia v niekoľkých úrovniach.

Najviac sú rozvinuté sídelné a aglomeračné väzby okolo najväčších miest, ktoré sú v súčasnosti aj administratívnymi centrami krajov. Okolo týchto miest sa vytvárajú priestory sídiel – pásma. V pásmach intenzita väzieb postupne graduje k najväčším mestám. Pri sídlach v najtesnejšom a priamom dotyku s územiaми najväčších miest (jadier ťažisk osídlenia) sú pozorovateľné suburbanizačné a decentralizačné efekty. Vytvára sa tak úplný, alebo čiastočný „prsteneč“ obcí, ktoré tvoria spolu s jadrovým mestom – jadrové pásmo. V nadväznosti na toto územie sa nachádzajú obce, pri ktorých je sledovateľná vysoká intenzita väzieb na jadro ťažiska osídlenia, resp. pri polycentrických ťažiskách osídlenia, na ich jadrá. Vytvára sa tak druhé pásmo – prímestské pásmo. Naň nadväzuje – okrajové pásmo, v ktorom sú sledovateľné väzby na jadro (jadrá) ťažiska osídlenia predovšetkým v intenzite dochádzky za prácou, alebo ich vzťah je sprostredkovaný cez menšie mestá tvoriace polycentrický systém ťažiska osídlenia. Územné vymedzenie týchto pásiem však nie je stabilné a statické. Ide o isté v čase premenlivé (pulzujúce) územia. Závisí to na rozvoji aktivít v jednotlivých pásmach a na rozvoji „sily“ vlastného jadra (jadier) ťažiska osídlenia. Ťažiská osídlenia, ktoré sú tvorené takýmito aglomerovanými sústavami sídiel, sú zaradené do prvej úrovne. Na základe vymedzenia týchto aglomerácií – ťažisk osídlenia prvej úrovne možno konštatovať, že asi 24% z celkového počtu obyvateľov Slovenska žije v jadrových mestách týchto ťažisk osídlenia, asi 27% v jadrách a jadrových územiach a asi 35% v jadrách, jadrových územiach a prímestskom pásme. Vo vymedzených ťažiskách osídlenia prvej úrovne žije celkom asi 50% obyvateľov Slovenska.

Ťažiská osídlenia prvej úrovne

V rámci ťažisk prvej úrovne možno na základe ich diferencií a špecifík rozlíšiť niekoľko skupín aglomerácií.

Samostatnú skupinu tvorí

- bratislavsko – trnavské ťažisko osídlenia, ktoré je na slovenské pomery v súčasnosti najrozvinutejšou aglomeráciou.

Do druhej skupiny je zaradené

- košicko – prešovské ťažisko osídlenia, ktoré je tak isto tvorené intenzívnymi aglomeračnými väzbami sídiel medzi dvoma jadrami tvorenými druhými najväčšími mestami Slovenska, pričom však svojou veľkosťou a ďalšími rozvojovými možnosťami nedosiahne intenzitu a veľkosť bratislavsko – trnavského ťažiska osídlenia.

Tretiu skupinu tvoria ťažiská osídlenia (v abecednom poradí)

- bansko-bystricko – zvolenské a
- žilinsko – martinské,

ktoré sú vytvorené okolo bipolárnych jadier, ktoré predstavujú centrá osídlenia najvyššieho významu.

Štvrtá skupina je tvorená (v abecednom poradí)

- nitrianskym ťažiskom osídlenia a
- trenčianskym ťažiskom osídlenia.

Jedná sa aglomerácie s monocentrickým výrazným jadrom, v zázemí ktorých sú stredne veľké a menšie mestá.

Špecifické postavenie má nitrianske ťažisko osídlenia, pri ktorom sa prejavujú pri značnej časti jeho sídiel, a to aj pri jadrovom meste, silné aglomeračné tendencie v smere na Bratislavu, čo dáva predpoklad, že v dohľadnom čase je možné hovoriť o

- bratislavsko – trnavsko – nitrianskom ťažisku osídlenia.

Ťažiská osídlenia druhej úrovne

V druhej úrovni sú zaradené ťažiská osídlenia, ktoré sú tvorené okolo stredne veľkých miest (v zásade okolo centier druhej skupiny – vid'. kapitolu Centrá osídlenia), pri ktorých sa v menšej miere prejavujú aglomeračné väzby medzi centrami a voči okolitým obciam prevládajú viac polarizačné (dostredivé) účinky jadier týchto ťažísk osídlenia. Priestory ťažísk osídlenia druhej úrovne sa preto sledovali bez ich vnútorného rozlíšenia. Pre ich priestorové vymedzenie platí podobne poznámka ako u predošlých ťažísk osídlenia – premenlivosť a pružnosť hraníc.

Ťažiskami osídlenia druhej úrovne sú (v abecednom poradí):

- liptovskomikulášsko – ružomersko – dolnokubínske
- lučenecko – rimavskosobotské
- michalovsko – vranovsko – humenské
- novozámocko – komárňanské
- popradsko – spišskonovoveské
- považsko-bystricko – púchovské
- prievdzské.

Ťažiská osídlenia tretej úrovne

Ťažiská osídlenia tretej úrovne sú zložené z dvoch skupín. V prvej skupine ide o ťažiská osídlenia, ktoré sú vytvorené v zásade na základe dostredivých účinkov jadrového mesta, alebo aglomeračných vzťahov medzi malými mestami (spravidla dvojicami) jadrmi v menšom rozsahu. Založené sú prevažne na úzko orientovaných pracoviskových vzťahoch z predchádzajúceho vývoja. Prvú skupinu tvoria (v abecednom poradí):

- bánoveckobebravské a partizánske ťažisko osídlenia
- bardejovské ťažisko osídlenia
- levické ťažisko osídlenia
- rožňavské ťažisko osídlenia
- topolčianske ťažisko osídlenia
- veľkokrtíšske ťažisko osídlenia
- žiarske ťažisko osídlenia.

K druhej skupine ťažísk osídlenia v tejto úrovni sa radia ťažiská osídlenia menšieho rozsahu, pri ktorých sa prejavuje iba dostredivé pôsobenie centra voči svojmu najbližšiemu okoliu. Sú nimi (v abecednom poradí):

- banskoštiavnické ťažisko osídlenia
- gelnické ťažisko osídlenia
- hnúštianske ťažisko osídlenia
- kráľovskochlmecké ťažisko osídlenia
- medzilaborecké ťažisko osídlenia
- myjavské ťažisko osídlenia
- revúcke ťažisko osídlenia
- senické ťažisko osídlenia
- skalicko – holíčske ťažisko osídlenia
- sninské ťažisko osídlenia

- staroľubovnianske ťažisko osídlenia
- svidnícko – stropkovské ťažisko osídlenia
- šahianske ťažisko osídlenia
- štúrovské ťažisko osídlenia
- tornalianske ťažisko osídlenia
- trebišovské ťažisko osídlenia
- tvrdošínsko – námestovské ťažisko osídlenia
- veľkokapušíanske ťažisko osídlenia.

Na základe vymedzenia aj ostatných ťažísk osídlenia sa dá konštatovať, že v ťažiskách osídlenia druhej úrovne žije asi 16% všetkých obyvateľov Slovenska a v ťažiskách osídlenia tretej úrovne asi 12%.

Mimo vymedzených ťažísk osídlenia všetkých úrovní žije asi 23% obyvateľov Slovenska.

Vývojové tendencie a odporúčania

V súlade so skúsenosťami a odporúčaniami, ktoré sú v európskych koncepciách pre priestorový rozvoj je možné vysloviť odporúčania pre rozvoj aglomerácií (ťažísk osídlenia) aj v našich podmienkach. Pri využití aj niektorých zásad z ESDP sa odporúčajú nasledovné prístupy k riešeniu priestorového rozvoja.

- Aby bola aglomerácia akcieschopná a konkurencieschopná a aby mohla prispieť k uspokojovaniu na trhu práce, musí mať jadrové mesto (mestá) dostatočne silný hospodársky potenciál, hospodársku silu presahujúcu hranice vlastného mesta. Predpokladom pre to je, aby sa v meste nachádzala dostatočne diverzifikovaná ekonomická základňa. Od schopnosti rozvoja miest, závisí aj schopnosť rozvoja vidieka.
- Pre ďalší pozitívny rozvoj ťažísk osídlenia a príslušného vidieckeho priestoru, je potrebné podporovať diverzifikáciu ekonomickej základne miest. Úspech je možno dosiahnuť využitím miestnych daností a špecifik mesta a jeho zázemia.
- Akcieschopná a konkurencieschopná aglomerácia musí pri svojom rozvoji vychádzať zo zabezpečenia vyššej funkčnej komplexity, čo je možné iba v regionálnom kontexte. Zakladá sa na spolupráci jednotlivých miest medzi sebou a úzkom spolužití mesta a jeho vidieckeho zázemia. Ide o vzájomné porozumenie a hľadanie vzájomného dopĺňania sa o špecifiká a funkčné komponenty v záujme racionálneho a optimálneho využívania lokálnych potenciálov.
- Mestá v záujme získania vyššej atraktivity a zabezpečenia vyššej efektívnosti nebudú v budúcnosti schopné vytvoriť dostatočné podmienky pre potenciálnych záujemcov iba v rámci svojho teritória a v rámci svojich teritoriálnych možností. Znamená to, že mestá, medzi sebou sa musia naučiť žiť v tzv. kooperatívnej konkurencii a v spoločnom záujme vedieť pritiahnúť kapitálové zdroje a investície. Musia ponúknuť spoločnú vyššiu funkčnú komplexitu, z ktorej budú nakoniec všetci účastníci profitovať spoločne. V regiónoch kde sa nevytvoria širšie koncipované rozvojové zámery a podmienky, chýbajúce nadmiestne a nadregionálne sieťové štruktúry budú viesť k znižovaniu lokálnej a regionálnej konkurencieschopnosti.
- Využitie lokálnych daností je predpokladom pre vytvorenie atraktívnej a neopakovateľnej ponuky pre rozvoj aktivít v meste a aglomerácii. Medzi takéto základné predpoklady patrí využitie lokálnych kultúrnych a prírodných hodnôt a daností spôsobom eliminujúcim alebo zmierňujúcim nepriaznivé vplyvy na ne. Má to dva efekty. Zvyšuje sa potenciál daného priestoru a vytvárajú sa predpoklady aktívnej ochrany kultúrnych a krajinárskych hodnôt danej lokality.

- Optimálna dostupnosť je podmienkou a predpokladom zvýšenia potenciálu mesta – aglomerácie – ťažiska osídlenia. Rovnako dôležité je súčasne s tým zabezpečiť aj optimálnu a bezkolíznu „vnútornú“ dostupnosť (rýchle a kvalitné prostriedky hromadnej dopravy v rámci miest a regiónov) a vybavenosť ostatnou technickou, obslužnou a sociálnou infraštruktúrou.
- Organizačné predpoklady – decentralizácia verejnej správy je podmienkou optimálneho využitia vnútorných zdrojov regiónov. Pri absencii riadiacich a rozvojových kompetencií jednotlivých regionálnych celkov prichádza k strate funkčnosti čiastkových území, čo vedie k nevyužívaniu lokálnych daností vhodným a optimálnym spôsobom a ich úplnému obchádzaniu.

Popri týchto všeobecných princípoch rozvoja miest a ich ťažísk osídlenia ako impulzných faktorov územného rozvoja pre konkrétne ťažiská osídlenia sa odporúča nasledovné:

Vychádzajúc zo súčasných trendov v demografickom vývoji, vývoji hospodárskych a spoločenských podmienok, ako aj v rozvoji jednotlivých sektorov a odvetví, neočakáva sa na Slovensku vo výhľadovom období Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 radikálny kvantitatívny nárast jednotlivých miest a ťažísk osídlenia tak, ako to bolo na Slovensku v 70–tich a 80–tich rokoch minulého storočia. V ďalšom vývoji sa navrhuje orientovať sa na kvalitatívny rast miest a aglomerácií.

Pre zvýšenie konkurencieschopnosti celého sídelného systému sa odporúča v dlhodobejšej perspektíve orientovať vzájomné sídelné väzby v smere vytvorenia kompaktnej sieťovej sídelnej sústavy a to napriek existujúcim prírodným prekážkam a morfológickým bariéram.

Na východnom Slovensku formovať košicko – prešovské ťažisko osídlenia tak, aby malo svoje dominantné postavenie aj v medzinárodnom meradle. Toto ťažisko osídlenia spolu s michalovsko – vranovsko – humenským ťažiskom osídlenia majú vysoký predpoklad stať sa prirodzeným sídelným centrom celého karpatského euroregiónu. Navrhuje sa využiť všetky danosti a prednosti, ktoré toto územie voči ostatným okolitým krajinám má. V jej ďalšom rozvoji treba podporovať zvyšovanie celkovej hospodárskej úrovne a dobudovanie veľkoryso založenej a prakticky vybudovanej dopravnej infraštruktúry. Na jej základe je možné ponúknuť celému okoliu aj v susediacich krajinách využitie už vybudovanej dopravnej infraštruktúry smerom na východné trhy. Za zhodnotenie stojí aj námet smerovať diaľnicu na maďarskej strane od Miškovca nie na maďarsko – ukrajinskú hranicu, ale prepojiť ju na slovenský komunikačný systém, aby sa využili prednosti už vybudovaných dopravných zariadení, pokračujúcich horských priechodov a pod., čím by sa posilnil aj navrhovaný severo – južný medzinárodný ťah od Pobaltských štátov v smere na Balkán. Ponuka využitia dopravnej infraštruktúry a jej zariadení v tomto východoslovenskom priestore pre širšie medzinárodné uplatnenie by viedla aj k rozvoju ďalších hospodárskych, skladových, prekládkových a na ne nadväzujúcich aktivít, čo by viedlo k celkovému rozvoju východného Slovenska a k nemu prilehlé územia v zahraničí. Predpokladom úspešnosti rozvoja dopravných a hospodárskych aktivít v tomto priestore je ich tesná väzba a spolupráca s príľahlými územiami v zahraničí. Preto sa navrhuje politiku územného a regionálneho rozvoja v tomto priestore odvíjať z medzinárodných súvislostí a spoločných cezhraničných cieľov rozvoja.

V strede Slovenska sa navrhuje vytvorenie sieťovej sústavy medzi ťažiskami osídlenia žilinsko – martinským, banskobystricko – zvolenským a lučenecko – rimavskosobotským. Dáva to predpoklady uplatnenia dvoch faktorov. Zvýšeniu konkurencieschopnosti celého sídelného systému v strede Slovenska v medzinárodných a celoštátnych dimenziách a podpore rozvoja jeho južnej časti.

Návrh vychádza z nasledovných predpokladov. Nepredpokladá sa veľký kvantitatívny rast miest a aglomerácií a navyše uvedené ťažiská osídlenia majú také zložité geomorfologické podmienky, že nadmierne zvyšovanie koncentrácie obyvateľstva a ostatných aktivít v týchto lokalitách by mohlo viesť k narúšaniu kvality životného prostredia. Malo by to následne negatívne účinky na ďalší rozvoj a hlavne, by to potláčalo prednosti a špecifiká týchto priestorov.

Vytvorenie siete ťažísk osídlenia v strede Slovenska je možné na základe viacerých impulzov. Vzájomná spolupráca môže byť napr. na báze spolupráce univerzít (každé mesto má svoju univerzitu, ktorých spolupráca pri uvažovaných reformách v školstve je možná a pre budúcnosť progresívna s tým, že by sa univerzitné pracoviská mohli a mali rozvinúť aj na juhu Slovenska – napr. v Lučenci), na báze kultúrnych a historických daností (každé mesto má svoje kultúrne pozadie – divadlá a pod. ako aj jedinečné historické danosti, ktoré pri vzájomnom skĺbení zvyšujú ponukový potenciál v celoštátnom, ale najmä medzinárodnom meradle), na báze prírodných a rekreačných daností a pod. Vytvorenie siete miest a ťažísk osídlenia v danom priestore poskytuje na relatívne malom území takú obrovskú varietu vzdelanostných, kultúrnych, historických, geomorfologických a prírodných špecifik vnútrozemia Európy, ktorá môže v celoštátnom meradle, ale predovšetkým v smere na zahraničie ponúknuť ojedinelé danosti a možnosti. Takáto sieť miest a ťažísk osídlenia je schopná následne aj konkurovať už vytvoreným európskym aglomeráciám – katovickej a budapeštianskej, práve svojou jedinečnou a špecifickou ponukou v celoeurópskom meradle.

Z hľadiska budúceho rozvoja je v súčasnosti zdanlivo najmenej problémová situácia pri ťažiskách osídlenia v západnej časti Slovenska. Ich územie je najbližšie k štátom Európskej únie. V súčasnosti je v týchto územiach najvyšší podiel vstupu zahraničného kapitálu a pod. Napriek týmto danostiam je však v záujme rozvoja celého územia Slovenska potrebné venovať aj tomuto priestoru adekvátnu pozornosť. Táto by sa mala orientovať predovšetkým na dobudovanie dopravnej a ostatnej technickej infraštruktúry, čo umožní lepšie napojenie aj ostatného územia Slovenska na štáty Európskej únie. V záujme celého Slovenska by malo byť využití najmä polohový, ako aj ľudský a prírodný potenciál západnej časti Slovenska spôsobom, ktorý bude v prospech celého štátu. Predovšetkým územie bratislavsko – trnavského ťažiska osídlenia by sa malo stať tzv. gateway pre celé územie štátu ako aj pre ďalšie územia na východ od republiky. K vytvoreniu tohto zámeru je potrebná náležitá podpora v záujme zvýšenia konkurencieschopnosti voči podobným ambíciám v priľahlých územiach v Českej a najmä Maďarskej republike. Cezhraničná spolupráca v záujme posilnenia potenciálu tohto územia je samozrejماً.

1.3.3. Rozvojové osi

Východisková situácia

Rozvojové osi sú súčasťou tvorby vyváženej hierarchizovanej sídelnej štruktúry. Podporujú sídelné väzby medzi obcami a rovnovážny sídelný rozvoj vrátane rozvoja vidieka. Vytvárajú podmienky pre dostupnosť k infraštruktúram, zachovanie a rozvoj prírodného a kultúrneho dedičstva a zabezpečujú požiadavky ktoré sú na sídelnú štruktúru kladené z hľadiska ekonomických, sociálnych a environmentálnych súvislostí.. Rozvojové osi tak efektívne plnia požiadavky trvalej udržateľnosti a vytvárania zdravého a environmentálne vhodného obytného i pracovného prostredia.

Rozvojové osi sa na Slovensku rozvíjajú v uzlovo–pásovom sídelnom systéme, ktorého osnovu tvoria centrá osídlenia a dopravno – komunikačné systémy spájajúce jednotlivé centrá. Hierarchia a dôležitosť rozvojovej osi závisí od:

- úrovne centier medzi ktorými os leží a ktoré prepája
- významu verejného dopravného vybavenia, pozdĺž ktorého os leží
- významu verejného technického vybavenia
- hustoty sídiel na rozvojovej osi
- počtu a hustoty obyvateľov v obciach prepojených rozvojovou osou.

Návrhové odporúčania

Navrhované vymedzenie a stanovenie hierarchie rozvojových osí sa vykonalo na základe týchto kritérií:

- rozvojová os prvého stupňa
 - prepája centrá osídlenia prvej skupiny a ťažiská osídlenia prvej úrovne v štáte a porovnateľné centrá mimo hraníc krajiny, pričom zahŕňa minimálne jednu cestnú komunikáciu a jednu železnicu rýchlostného typu
- rozvojová os druhého stupňa
 - prepája centrá osídlenia druhej skupiny a ťažiská osídlenia druhej úrovne s centrami osídlenia prvej skupiny a ťažiskami osídlenia prvej úrovne, resp. prepája centrá osídlenia druhej skupiny a ťažiská osídlenia druhej úrovne medzi sebou, pričom zahŕňa minimálne jednu cestnú komunikáciu a jednu železnicu nadregionálneho významu, alebo jednu rýchlostnú cestu
- rozvojová os tretieho stupňa
 - prepája stredné centrá a ťažiská osídlenia tretej úrovne navzájom ako aj ostatné vyhodnocované centrá osídlenia s ostatnými centrami osídlenia druhej skupiny.

Na základe komplexného vyhodnotenia rozvoja sídelnej štruktúry, odporúča sa prednostne podporovať územný rozvoj v smere týchto osí:

Rozvojové osi prvého stupňa:

- považská rozvojová os: Bratislava – Trnava – Trenčín – Žilina
- žilinsko – podtatranská rozvojová os: Žilina — Martin – Poprad – Prešov
- žilinsko – kysucká rozvojová os: Žilina – Čadca – hranice s ČR
- košicko – prešovská rozvojová os: Prešov – Košice – Čaňa – hranice MR
- nitriansko – pohronská rozvojová os: Trnava – Nitra – Žiar nad Hronom – Zvolen
- zvolensko – turčianska rozvojová os: Zvolen – Banská Bystrica – Turčianske Teplice – Martin (návrh v úseku Banská Bystrica – Martin)
- zvolensko – juhoslovenská rozvojová os: Zvolen – Lučenec (odbočka na Salgótarján) – Rimavská Sobota – Rožňava – Košice
- východoslovenská rozvojová os: Košice – Sečovce – Michalovce – Sobrance – hranice UR (návrh vo výhľade)
- záhorská rozvojová os: Bratislava – Malacky – Kúty – hranica ČR.

Rozvojové osi druhého stupňa:

- žitnoostrovná rozvojová os: Bratislava – Dunajská Streda – Komárno
- ponitrianska rozvojová os: Trenčín – Bánovce nad Bebravou – Topoľčany – Nitra – Nové Zámky – Komárno
- hornonitrianska rozvojová os: Topoľčany/Bánovce nad Bebravou – Partizánske – Prievidza – Handlová – Žiar nad Hronom
- pohronská rozvojová os: Tlmače – Levice – Želiezovce – Štúrovo
- juhoslovenská rozvojová os: Nové Zámky – Želiezovce – Šahy – Veľký Krtíš – Lučenec (návrh vo výhľade)
- novohradská rozvojová os: Lučenec – Filákov – MR

- liptovsko – oravská rozvojová os: Ružomberok – Dolný Kubín – Trstená – hranice – PR
- hornopohronská rozvojová os: Banská Bystrica – Brezno – Telgárt
- šarišská rozvojová os: Prešov – Bardejov
- prešovsko – svidnícka rozvojová os: Prešov – Svidník – hranice PR
- prešovsko – michalovská rozvojová os: Prešov – Hanušovce nad Topľou – Vranov nad Topľou – Strážske s odbočkou na Michalovce / Humenné
- vihorlatská rozvojová os: Humenné – Snina – hranice UR (návrh vo výhľade).

Rozvojové osi tretieho stupňa:

- záhorsko – trnavská rozvojová os: Skalica–Holič – Senica – Trnava
- dolnomoravská rozvojová os: Kúty – Skalica – Holič
- malokarpatská rozvojová os: Modra – Smolenice – Chtelnica – Nové Mesto nad Váhom
- rozvojová os: Piešťany – Topoľčany (návrh vo výhľade)
- myjavská rozvojová os: Senica – Myjava – Stará Turá – Nové Mesto nad Váhom
- podunajská rozvojová os: Senec – Galanta – Nové Zámky
- dudvážsko – dunajská rozvojová os: Galanta – Dunajská Streda – Veľký Meder – Komárno – Štúrovo
- kremnicko – turčianska rozvojová os: Žiar nad Hronom – Kremnica – Turčianske Teplice
- kysucká rozvojová os: Čadca – Turzovka – Makov
- kysucko – oravská rozvojová os: Krásno nad Kysucou – Nová Bystrica – Námestovo – Oravská Polhora (návrh vo výhľade)
- žilinská rozvojová os: Žilina – Varín – Terchová
- rajecká rozvojová os: Žilina – Rajec
- kežmarsko – ľubovnianska rozvojová os: Poprad – Kežmarok – Stará Ľubovňa – Spišská Stará Ves
- sabinovská rozvojová os: Prešov – Sabinov – Lipany – Plaveč
- ľubovniansko – bardejovská rozvojová os: Stará Ľubovňa – Bardejov
- ondavská rozvojová os: Bardejov – Svidník – Stropkov
- laborecká rozvojová os: Stropkov – Medzilaborece – PR/Humenné
- hornádska rozvojová os: Spišský Štvrtok – Spišská Nová Ves – Spišský Štvrtok – Krompachy – Košice
- zemplínska rozvojová os: Košice – Slovenské Nové Mesto – Kráľovský Chlmec – Čierna nad Tisou
- vranovsko-trebišovská rozvojová os: Vranov nad Topľou – Sečovce – Trebišov
- horehronská rozvojová os: Telgárt – Vernár – Poprad
- rožňavská rozvojová os: Rožňava – Dobšiná – Vernár
- muráňská rozvojová os: hranice MR – Tornaľa – Revúca – Tisovec
- rimavická rozvojová os: Rimavská Sobota – Hnúšťa – Tisovec – Brezno
- cerovská rozvojová os: Filákov – Rimavská Seč – hranice MR
- krupinská rozvojová os: Zvolen – Krupina – Šahy – hranica MR.

1.3.4. Vidiecke osídlenie, mestá a vidiek

Vývoj vidieckeho osídlenia v poslednom období

Vidiecky priestor je pre potreby hodnotenia v Konceptii územného rozvoja Slovenska 2001 vymedzený územiaми obcí, ktoré nie sú podľa § 22 ods.1 zákona č.369/90 Zb. o obecnom zriadení vyhlásené za mestá a ktorých počet obyvateľov je menší ako 5 000 (z počtu 138 miest k 31.12. 2003 22 miest a k 31.12. 2004 23 miest

nedosahuje počet 5 000 obyvateľov). Ide tak o 2 763 obcí v SR k 31.12.2003 z celkového počtu 2 891 obcí. V obciach s počtom obyvateľov do 500 žilo 5,96% obyvateľov Slovenska a v obciach s počtom obyvateľov do 1000 žilo 16,13% obyvateľov Slovenska.

V roku 1991 žilo na vidieku 44,0% z celkového počtu obyvateľov SR, v roku 2000 to bolo 42,2% a v roku 2004 44,5 %. Počet obyvateľov vidieka na Slovensku sa v rokoch 1991–2004 zvýšil o 72 191 osôb (index rastu 103,1). Priemerná hustota obyvateľov na Slovensku v roku 2004 predstavovala 109,8 obyv./km², na vidieku 57,1 obyv./km² a v mestách je priemerná hustota 420,6 obyv./km². Čo sa týka žijúceho v mestách, možno konštatovať, že percentuálny podiel obyvateľstva v predproduktívnom veku (15,8%) má nižšie zastúpenie, ako je priemer za SR (17,1%), ale pozitívnym javom je, že obyvateľstvo v poproduktívnom veku vykazuje podiel 17,8%, čo je o 1,2 percentuálneho bodu menej, ako dosahuje táto skupina obyvateľstva v rámci celého Slovenska (19,0%). Charakteristiky obyvateľstva bývajúceho na vidieku v porovnaní s priemerom za Slovensko sú nasledujúce: podiel obyvateľstva v predproduktívnom veku bol 18,7%, t. j. o 1,6 percentuálneho bodu vyšší, než je priemer za SR a podiel obyvateľstva v poproduktívnom veku bol 20,5%, t. j. o 1,5 percentuálneho bodu vyšší než dosahovaný priemer za SR. Vo všeobecnosti možno teda skonštatovať, že pozitívnym javom v mestách je nižší podiel obyvateľstva v poproduktívnom veku, než je priemer za celé Slovensko a na druhej strane, pozitívnou črtou vidieckeho obyvateľstva je práve vyšší podiel najmladšej vekovej zložky obyvateľstva. Napriek tomu však ku koncu roku 2004 mal index vitality v celej SR hodnotu 89,9, pričom v mestách mal hodnotu 88,6 a na vidieku 91,3.

Z hľadiska štruktúry pracovných príležitostí vo vidieckom území Slovenska vo väčšine okresov má prevahu primárny sektor. Viac ako 14% okresov má čiste poľnohospodársky charakter vidieka, 17% okresov má poľnohospodársko – výrobný charakter vidieka s nepatrným podielom terciárneho sektora, 10% okresov má výrobný – poľnohospodársky charakter vidieka s nepatrným podielom terciárneho sektora a takmer 9% okresov má poľnohospodársko – obslužný charakter vidieka s nepatrným podielom sekundárneho sektora. Výrobný charakter vidieka má takmer 9% okresov a výrobný – obslužný charakter vidieka s nepatrným podielom primárneho sektora má 11% okresov.

Návrhové odporúčania

Politika rozvoja vidieka nie je totožná s politikou rozvoja poľnohospodárstva, avšak podpora konkurencieschopného poľnohospodárstva založeného na princípoch trvalej udržateľnosti je jej nevyhnutnou súčasťou. Budúcnosť vidieckeho priestoru bude vo všeobecnosti závisieť od reštrukturalizácie a od možností získať/vytvoriť pre obyvateľstvo na vidieku pracovné príležitosti mimo agrárneho sektoru. Vláda SR schválila nariadenie o rozvojových programoch poľnohospodárstva a vidieka, kde sú vyčlenené územia určené na podporu rozvoja vidieka a období do konca roku 2006.

Rôzna poloha a stav vo vidieckych priestoroch si vyžaduje rôznu konkrétnu územnoplánovaciú a regionálneplánovaciú politiku. Pri voľbe konkrétnej politiky je potrebné zohľadniť, popri štruktúre zamestnanosti obyvateľov vidieckeho priestoru, aj jeho polohu v sídelnom systéme. Z pohľadu územnoplánovacej a regionálneplánovacej politiky možno, popri štruktúre ekonomickej základne vidieckeho priestoru, rozlíšiť priestorové druhy vidieckeho priestoru, ktoré sú rozlíšiteľné na základe:

- vzťahu mesta a jeho vidieckeho zázemia (dominantnosti mesta ako sídelného

- centra),
- charakteru osídlenia vidieckeho priestoru (veľkosť a hustota vidieckych obcí),
- polohy voči vyšším sídelným zoskupeniam (vidiecky priestor ako súčasť sídelných štruktúr).

Vo vzťahu urbánnych a rurálnych území je nové partnerstvo, založené na novom vzťahu, kde je zdôraznená a povýšená koncepcia integrácie mesta a vidieka vo funkčných vzťahoch – dualizmus mesta a jeho zázemia, základným rozvojovým predpokladom vidieckych území, ako aj plnohodnotného rozvoja miest. V partnerstve mesta a vidieka pre rozvoj rurálnych území sa odporúčajú tri politiky:

- akcelerácia reštrukturalizácie poľnohospodárstva a diverzifikácia ekonomiky,
- zhodnotenie prírodných a kultúrnych daností,
- rozvoji ekonomiky malých a stredných miest.

Dediny by sa mali medzi sebou, ale najmä spolu aj s mestami, ktoré tvoria ich prirodzené sídelné centrá, spájať do rozvojových aliancií. Vzájomná kooperácia medzi vidieckymi sídlami a mestami, vzájomné prepojenie medzi mestom a vidiekom predstavuje nový a v budúcnosti bezpodmienečný predpoklad pre rozvoj vidieckeho priestoru.

Rozvoj vidieka v budúcnosti sa nemôže obísť bez využitia moderných informačných technológií. Ich uplatnenie treba vidieť nie len vo vytváraní nepoľnohospodárskych pracovných príležitostí vo vidieckom priestore, ale predovšetkým v samotnej organizácii fungovania poľnohospodárskych činností, ich koordinácii na regionálnej a celoštátnej úrovni a pod. Za tým účelom je žiaduce vytvoriť a zabezpečiť adekvátne profesijné vzdelávanie a doškoľovanie obyvateľstva žijúceho vo vidieckych priestoroch.

Na dedinách sa v období socializmu vytvárali veľké zariadenia pre rastlinnú, ale najmä živočíšnu výrobu. Bývanie bolo aj na malých dedinách budované predovšetkým ako čisté obytné prostredie bez poľnohospodárskych výrobných zariadení a priestorov. Tento stav spôsobuje v privatizácii poľnohospodárskej výroby a najmä pre „malé“ podnikanie (vytváranie malých rodinných fariem) v poľnohospodárstve značné problémy.

Z pohľadu územnoplánovacieho, architektonického a krajinárskeho charakteru jednotlivých priestorov a vidieckych obcí je žiaduce vychádzať a zachovávať pôvodný špecifický ráz vidieckeho priestoru, čo znamená vychádzať z pôvodného charakteru zástavby a vyvinutého charakteru okolitej krajiny. Pre udržanie identity prostredia sa žiada zachovať historicky utváraný typ zástavby obcí (hromadný, cestný, potočný, vretenovitý, a pod. typ zástavby), nadviazanie na tradičné tvaroslovie ľudovej architektúry a zohľadnenie národopisných špecifik v jednotlivých regiónoch.

Vo výstavbe technickej infraštruktúry je vo vidieckych priestoroch predovšetkým potrebné sledovať zabezpečenie ich dobrej dostupnosti k sídelným centrá, budovanie systémov distribúcie pitnej vody, budovanie systémov odkanalizovania s adekvátnymi čistiarnami odpadových vôd, budovanie systémov odstraňovania komunálneho odpadu.

1.4. Kultúrne dedičstvo

Kultúrne dedičstvo tvoria historické a kultúrne hodnoty vytvorené predchádzajúcimi generáciami bez ohľadu na dobu a miesto ich vzniku. Sú to veci hmotnej i nehmotnej povahy, hnutelné i nehmuteľné veci a predmety, jednotlivé objekty, ucelené súbory a komplexy. V územnom rozvoji Slovenska jeho hmotnú časť reprezentuje historická

urbanistická, architektonická a stavebná štruktúra v nadväznosti na historické krajinné štruktúry s rôznym stupňom kultúrno – historického potenciálu ďalej archívne dokumenty, knižničné fondy, diela písomníctva, kinematografie, scénografie, televízna a audiovizuálna tvorba, diela výtvarného a úžitkového umenia, zbierky múzeí a galérií apod.

Hmotná časť kultúrneho dedičstva Slovenska sa na základe takto vymedzených pojmov špecifikuje a priestorovo identifikuje v území ako:

- Kultúrno – historické štruktúry chránené v zmysle zákona NR SR č. 49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu a všeobecne záväzných právnych predpisov na jeho vykonanie, ktorého súčasťou sú chránené územia – pamiatkové rezervácie (PR), pamiatkové zóny (PZ) a ochranné pásma (OP), chránené súbory a solitéry národných kultúrnych pamiatok (NKP), ako súčasť pamiatkového fondu, ako výberová kategória hnutelných i nehnuteľných historických vecí vyhlásených za kultúrne pamiatky – nehnuteľné: urbanistické a architektonické pamiatky, pamiatky ľudového staviteľstva, archeologické náleziská a nálezy, technické pamiatky (výroby, dopravy, technického riešenia a vedy), výtvarné pamiatky, pamiatky historickej zelene, pamiatky histórie a hnutelné kultúrne pamiatky, ktoré tvoria zvyčajne súčasť nehnuteľných kultúrnych pamiatok. Tento výber významných kultúrno– historických hodnôt predstavuje len 40 – 50% kultúrneho dedičstva.
- Ostatné kultúrno – historické štruktúry, ktoré nie sú v zmysle uvedeného zákona chránené, ale sú nositeľmi historicko – kultúrnych hodnôt v území v súčinnosti s uznesením NR SR č.91/2001 k Deklarácii NR SR o ochrane kultúrneho dedičstva:
 - historické jadrá miest a obcí, vrátane významných častí mimo intravilánov – areály kalvárií, cintorínov, hradov a pod.,
 - rozptýlené osídlenie – osady, lazy, kopanice, štále, majere,
 - doplnujúce a sezónne prvky osídlenia – senníky, búdy, hajlochy, stodolišťa,
 - špecifické prvky osídlenia – technické diela a stopy historickej výrobnéj a dopravnej činnosti (baníctvo, hutníctvo, železnice a pod.), prírodné umelé prvky (tajchy, hate, nádrže, aleje a pod.),
 - prvky dotvárajúce historické prostredie – stĺpy, súsošia a ďalšia drobná architektúra (prícestné plastiky a kaplnky, fontány, osvetlenie, studne..)
 - archeologické kultúrne dedičstvo ako nedeliteľná súčasť kultúrneho dedičstva t.j. archeologické náleziská a nálezy zväčša situované pod terénom a zisťované najmä archeologickými výskumami. V území sú limitujúcim faktorom, pretože na miestach s ich existenciou alebo s predpokladom ich existencie nie je možný akýkoľvek odborné neusmernený zásah do terénu, ktorým by sa likvidovali nálezové možnosti resp. realizácia archeologických výskumov. Znamená to, že v území, kde sú alebo kde sa predpokladá existencia hnutelných i nehnuteľných vecí z jednotlivých etáp historického vývoja Slovenska, je potrebné pred akýmkoľvek zásahom do terénu tento úmysel vopred oznámiť príslušnému orgánu pamiatkovej starostlivosti a Archeologickému ústavu SAV v Nitre,
 - kultúrna krajina hodnotená podľa medzinárodne platných kritérií a ktorá sa uplatňuje ako bezprostredné okolie kultúrnych pamiatok a ostatného historického stavebného fondu. Je to najmä územie poznamenané historickou hospodárskou a inou kultivačnou činnosťou napr.: banskou, hutníckou, lesníckou, vodohospodárskou, poľnohospodárskou, ochranárskou či sadovníckou alebo parkovou úpravou a pod. Vždy však

v súčinnosti s hmotným dokladom kultúrneho dedičstva, pričom pre naše územie je rozhodujúca väzba nie len na hmotnú časť kultúrneho dedičstva, ale aj na iné historické stopy na i pod terénom a väzba na zachovanú historicko – biologickú hodnotu prírodného prostredia

Kultúrne dedičstvo sa v rozvojových cieľoch Slovenska uplatňuje v jeho hospodárskych, sociálnych a ostatných infraštruktúrach, kde je nutná ich ochrana, zachovanie a využívanie v súlade s ich pamiatkovými a kultúrne – historickými hodnotami, ktoré sú zachované najmä v historickom stavebnom fonde a historickej infraštruktúre nasledovne:

- V oblasti priemyslu a poľnohospodárstva – historické továrne a priemyselné areály, mlyny, majere a ostatné hospodárske stavby....
- V sociálnej oblasti – historické objekty a areály škôl, akadémií, univerzít, kaštieľov, kúrií, meštianskych domov, nemocníc, kúpeľných a liečebných domov....
- V dopravnej a technickej infraštruktúre – v železničnej a cestnej doprave – historické železničné objekty a trate, mosty, viadukty, tunely....
- V infraštruktúre vodného hospodárstva – historické vodné diela – priehrady, nádrže – tajchy, stupy – stavadlá, úpravy brehov riek, historická vodovodná sieť...
- V infraštruktúre energetiky – najmä malé vodné elektrárne (Kremnica), historické stavby a štruktúry v plynárenstve, baníctve či hutníctve...
- V infraštruktúre bankovníctva, poisťovníctva, súdnictva – najmä historické stavby bánk, poisťovní, súdov, sédií, ale aj historické stavby adaptované na tieto účely.

Kultúrne dedičstvo a národné kultúrne pamiatky vrátane chránených území má svoje nezastupiteľné miesto aj v oblasti cestovného ruchu a kultúry. V cestovnom ruchu tvoria a musia tvoriť súčasť jeho rozvojových zámerov a materiálne technickej základne. V infraštruktúre kultúry je kultúrne dedičstvo a národné kultúrne pamiatky jej nosným a základným prvkom, ktorá sa uplatňuje v sieti kultúrnych zariadení a podujatí. Významný podiel v štruktúre kultúrneho dedičstva má systém galérií, múzeí a knižníc, ktorých komplex okrem ich objektov a reálov tvorí aj galerijný a muzeálny zbierkový fond spolu s historickými knižničnými dokumentmi a fondmi.

Pri rozvoji územia Slovenska je potrebné rovnocenne posudzovať význam a hodnoty jeho kultúrne – historického potenciálu a zachovaných častí v nadväznosti na všetky zámery v národnom hospodárstve. Jeho využívanie je nutné realizovať v súlade s medzinárodne platnými dohovormi a zásadami, pričom hlavným kritériom je zachovanie integrity, autenticity a originálu prvkov kultúrneho dedičstva.

Pri rozvoji územia Slovenska základným cieľom pri zachovávaní kultúrneho dedičstva je trvalé a dôsledné zabezpečenie starostlivosti o kultúrne dedičstvo a kultúrne pamiatky. Zlepšovanie najmä jeho stavebno – technického stavu s pravidelnou údržbou, obnovou a reštaurovaním. Zabezpečovanie financovania majiteľmi s vysokým podielom štátu je podmienkou jeho kvalitného a optimálneho využívania a prezentácie.

Pri rozvojových zámeroch v území je potrebné prioritne sa zamerať na:

- a) sídla s nehnuteľnými národnými kultúrnymi pamiatkami, ktoré sú v nevyhovujúcom, dezolátnom a havarijnom stavebno – technickom stave a s pamiatkovými objektmi i súbormi, v ktorých sa nachádzajú hnutelné pamiatky v nevyhovujúcom, dezolátnom a havarijnom stave,
- b) sídla s nevyužitým fondom nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok, ktoré vlastníci ponúkajú na predaj a prenájom,
- c) sídla, kde sa nachádzajú nehnuteľné kultúrne pamiatky, ktorých obnova dlhodobo staguje a trvá viac ako 5 rokov.

Zanedbávaním starostlivosti o kultúrne dedičstvo a národné kultúrne pamiatky sa strácajú nenahraditeľné hodnoty a základ bohatstva národa, narušuje sa kontinuita a integrita vývoja spoločnosti a priestoru jej existencie. Sme povinní kultúrne dedičstvo a kultúrne pamiatky zachovať a odovzdať nasledujúcim generáciám v čo najlepšom stave a rozsahu bez straty hodnoty originálu, autenticity a integrity.

1.5. Rozvoj osídlenia a sídelných štruktúr a ich predpokladané vplyvy na životné prostredie a trvalo udržateľný rozvoj

1.5.1. Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 a ciele trvalo udržateľného rozvoja v Slovenskej republike

Pred návrhom riešenia Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 sa vykonali analytické práce, ktoré z globálneho hľadiska posúdili trvalo udržateľný územný rozvoj na celoštátnej úrovni v sociálnej, ekonomickej, environmentálnej a kultúrno – historickej oblasti. Za hlavné kritériá sa použili javy charakterizujúce územný rozvoj sídelných štruktúr trvalo udržateľného rozvoja na celoštátnej úrovni nasledovne:

Sociálna oblasť

Kritérium	Rizikové územie	Odporúčaný postup
územné rozloženie miery nezamestnanosti	okresy s mierou nezamestnanosti nad 20%	územnoplánovacie opatrenia sú totožné ako pri riešení znižovania regionálnych disparít
územné rozloženie populačného rastu	okresy so stabilizovaným, stabilizovaným rastúcim a progresívnym indexom vitality – východné a časť severného Slovenska, ako demograficky progresívne oblasti a územia so stagnujúcim a regresívnym indexom vitality – západné a stredné Slovensko, ako demograficky stagnujúce a regresné oblasti	demograficky progresívne oblasti Slovenska sú súčasne aj oblasti so slabou ekonomickou úrovňou a nižšou vzdelanostnou úrovňou a pre ne platia opatrenia ako pri uvedených kritériách; v demograficky stagnujúcich a regresných oblastiach je potrebné v územnom rozvoji uvažovať s vyššou mierou koncentrovanej – dekoncentrácie
územné rozloženie vzdelanostných skupín obyvateľstva	okresy pod 10% podielu obyvateľov s vysokoškolským, resp. pod 20% so stredoškolským vzdelaním – v podstate ide predovšetkým o oblasti Slovenska, ktoré sú s najväčšími disparitami a najväčšou mierou nezamestnanosti	podporovať tvorbu centier ako stredísk zabezpečujúcich adekvátne vzdelanie; v strednej časti južného Slovenska je žiaduce podporovať vytvorenie centra, ktoré bude nositeľom aj vyššieho vzdelanostného školstva; obzvláštnu pozornosť treba venovať centráom vo vidieckych oblastiach, ktoré by mali zabezpečovať adekvátne stredoškolské vzdelanie

Environmentálna oblasť

Kritérium	Rizikové územie	Odporúčaný postup
spôsob využívania krajiny; územia s prednostnou ochranou prírody	environmentálne senzitívne územia; územia s veľkoplošnými chránenými územiami	sídlný rozvoj podmieniť geomorfologickým a prírodným podmienkam; v oblasti hornatých a kotlinových morfológických podmienkach (predovšetkým stredné Slovensko) územný rozvoj podporovať v smere disociovaného systému osídlenia a zabrániť živelnej koncentrácii miest, ktorá môže ohroziť únosnosť krajinného prostredia; obzvlášť venovať pozornosť územiám so zvýšenou ochranou prírody, kde územný rozvoj podmieniť podmienkam ochrany
územia s prednostným využívaním pre poľnohospodársku výrobu	okresy južného Slovenska, obzvlášť Žitného ostrova a Východoslovenskej nížiny	rozvoj osídlenia formovať v smere vytvárania sídelných sietí, čo síce vyvolá potrebu nových výkonných komunikačných prepojení, avšak podporí rozvoj sídiel v smere intenzívneho využívania intravilánov a ich celkový hospodársky rast
ochrana veľkoobjemových zásobníkov pitnej vody	územia chránených vodohospodárskych oblastí, pásma hygienickej ochrany zdrojov pitných vôd	územný rozvoj usmerňovať tak, aby nevznikali nadmerné koncentrácie aktivít a podľa možností neboli pretínané komunikáciami s tranzitnou nákladnou dopravou

Ekonomická oblasť

Kritérium	Rizikové územie	Odporúčaný postup
úroveň hrubého domáceho produktu	kraje s HDP pod 75% z priemeru krajín EÚ a predovšetkým kraje vymedzené Národným plánom regionálneho rozvoja ako prioritného regiónu	podporovať rozvoj nadradenej infraštruktúry a vytváranie rovnomernej siete centier a ťažísk osídlenia
regionálne disparity v ekonomickej úrovni regiónov	stagnujúce a depresné regióny – územie južného, východného a časť severného Slovenska	podporovať rozvoj nadradenej infraštruktúry a sídelných centier, ktoré by mali zabezpečiť potrebnú funkčnú komplexitu celého regionálneho celku a mali by plniť funkciu rozvojových pólů saturujúcich požiadavky aj v ich zázemí, čo môže znamenať aj zvyšovanie koncentrácie aktivít a obyvateľov do rozvojových centier
rozloženie priemyselnej základne		

Kultúrno – historická oblasť

Kritérium	Rizikové územie	Odporúčaný postup
kultúrne hodnoty územia a urbanisticko – krajinárske komplexy	územia so sídlami s pôvodnou urbanistickou a architektonickou štruktúrou a krajinársky najcennejšie priestory	pôvodné územia podľa možnosti nenarúšať pretínaním nadradenej technickej a dopravnej infraštruktúry; územia vhodne napájať na regionálne centrá v záujme stabilizovania obyvateľstva v týchto priestoroch

1.6. Základné koncepčné princípy tvorby sídelných štruktúr v regiónoch

Región Bratislavského kraja a Trnavského kraja

Základné koncepčné princípy tvorby sídelných štruktúr Bratislavského a Trnavského kraja sú vzájomne podmienené existenciou a ďalším rozvojom bratislavsko – trnavského ťažiska osídlenia, ktoré predstavuje najväčšiu a najrozvinutejšiu aglomeráciu na Slovensku.

Základná kostra rozvoja sídelnej štruktúry regiónu Bratislavského a Trnavského kraja je tvorená v radiálno okružnom systéme. V smere radiál sa odporúča vytváranie rozvojových pólů mesta Bratislava a terciárnych regionálnych rozvojových pólů, tvorených mestami Malacky, Pezinok – Modra, Senec a Šamorín. Sekundárne je potrebné tieto centrá prepojiť adekvátnym okružným komunikačným systémom. V Trnavskom kraji sa v rámci celej aglomerácie vytvorili relatívne autonómne sídelné ťažiská nižšieho významu a to medzi mestami Trnava–Hlohovec–Piešťany, Galanta–

Sereď–Šaľa (ktorá leží na území Nitrianskeho kraja), na Záhorí medzi mestami Skalicou a Holíčom. Nosnou kostrou územného rozvoja Trnavského kraja je os v smere od Dunajskej Stredy, resp. Medveďova a Veľkého Medera cez Galantu, Sereď a Trnavu smerom na Senicu, Holíč – Skalicu.

V ďalšom územnom rozvoji treba počítať s rozrastaním sa bratislavsko – trnavského ťažiska osídlenia v smere Pomoravia až po hranice s ČR, v považskom smere po Piešťany, v podunajskom smere po Veľký Meder a v smere seneckom až po nitrianske ťažisko osídlenia, ktoré už v súčasnosti vykazuje silné väzby na mesto Bratislavu s perspektívou stabilizovania bratislavsko – trnavsko – nitrianskeho ťažiska osídlenia.

Územný rozvoj regiónu Bratislavského a Trnavského kraja by mal v dôsledku svojej prihraničnej polohy v ďalšom vývoji, okrem všeobecných požiadaviek na kvalitatívny a kvantitatívny rozvoj, podporovať predovšetkým rozširovanie cezhraničných podnikateľských aktivít, čo znamená vytvárať územné predpoklady pre:

- rozvoj hospodárskych aktivít
- vytváranie nových hraničných priechodov
- dobudovanie nadradenej dopravnej a ostatnej technickej infraštruktúry v súlade so zámermi medzinárodných multimodálnych a doplnkových koridorov
- rozvoj systémov kombinovanej dopravy a pod.

Územný rozvoj regiónu bude v jeho južnej časti ovplyvňovaný územnou ochranou podzemných zdrojov vôd a najkvalitnejšími poľnohospodárskymi pôdami. Tieto prírodné danosti je žiaduce v optimálnej miere zapojiť do rozvoja nielen regiónu, ale aj ďalších priestorov Slovenska.

Región Nitrianskeho kraja

Sídlna štruktúra Nitrianskeho kraja je charakteristická relatívne rovnomerným osídlením, ktoré je rozlíšiteľné v jeho severnej časti nitrianskym ťažiskom osídlenia najvyššej úrovne a v južnej časti novozámocko – komárňanským ťažiskom osídlenia. V rámci celého regiónu sú relatívne rovnomerne rozmiestnené stredne veľké mestá, ktoré sú terciárnymi centrami. Popri najväčšom meste Nitra sú to centrá Topoľčany, Nové Zámky, Komárno, Zlaté Moravce, Levice, Štúrovo, Želiezovce, Šaľa a Šahy.

Popri uvedených centrách sú na území kraja zreteľné sídelné rozvojové osi, ktoré sa rozvinuli na základe historických koridorov pozdĺž vodných tokov. Podporou rozvojových osí sa vytvorí základná koncepčná sídelná a komunikačná kostra osídlenia kraja so sídelnými uzlami v Nitre, Topoľčanoch, Nových Zámkoch, Leviciach, Želiezovciach, Komárne, Štúrove a Šahách.

Nosnou sídelnou osou Nitrianskeho kraja by mala byť ponitrianska sídelná rozvojová os (Topoľčany, Nitra, Nové Zámky, Komárno), ktorá by mala byť posilnená aj komunikačným prepojením z považského multimodálneho koridoru.

Región Nitrianskeho kraja by mal v ďalšom vývoji územného rozvoja predovšetkým využívať jeho vhodné polohové faktory a prírodné danosti, čo znamená predovšetkým vytvárať územné predpoklady pre:

- budovanie nadradených dopravných cestných (v severo–južnom a východo–západnom smerovaní) a železničných systémov v prepojení na medzinárodné dopravné systémy
- vytváranie kvalitatívne nových hraničných priechodov cez rieku Dunaj, s čím je spojené aj budovanie cezhraničných sídelných zoskupení v oblasti Komárna a Štúrova
- rozvoj vodnej dopravy (Dunaj, Váh) a z toho vyplývajúce sídelné a hospodárske

rozvojové impulzy.

V súvislosti s tým, že predovšetkým južná časť regiónu Nitrianskeho kraja leží na území s najlepšou poľnohospodárskou pôdou, je žiaduce pri rozvoji osídlenia rešpektovať túto danosť a ďalší rozvoj osídlenia usmerňovať intenzívnym využívaním existujúcich intravilánov a podporovať „bodový“ systém osídlenia vzájomne prepojený adekvátnou komunikačnou infraštruktúrou.

V ďalšom rozvoji sa odporúča rozvoj osídlenia, a s tým súvisiacich všetkých adekvátnych hospodárskych a sociálnych aktivít, podporovať popri hlavných rozvojových osiach v smere Nitra – Levice – Šahy/Veľký Krtíš. Rozvoj v tomto smere je žiaduci v záujme podpory rozvoja územia stredo–južného Slovenska.

V záujme podpory rozvoja celého stredo–južného Slovenska je žiaduce podporovať rozvoj nadradenej cestnej infraštruktúry na území Nitrianskeho kraja (homologizácia ciest Nitra – Levice – Šahy/Veľký Krtíš, budovanie rýchlostnej cesty R7).

Región Trenčianskeho kraja

Trenčiansky kraj má sídelnú štruktúru danú nosnou považskou sídelnou rozvojovou osou s centrom v trenčianskom ťažisku osídlenia a paralelne s ňou sídelnou rozvojovou osou na Hornom Ponitří.

Trenčianske ťažisko osídlenia najvyššej úrovne vytvára „uzol“ najrozvinutejšej sídelnej rozvojovej osi, ktorá súčasne tvorí aj najpriemyselnejší pás Slovenska. Potenciálne aglomeračné väzby trenčianskeho ťažiska osídlenia sa prejavujú v smere na Nové Mesto nad Váhom, ktoré má slabšie aglomeračné väzby v smere na Starú Turú. Potenciálne aglomeračné väzby sú medzi mestom Myjava smerom na Starú Turú a Brezovú pod Bradlom. Zatiaľ absentujú aglomeračné väzby Trenčína v smere na Bánovce nad Bebravou. Bánovce nad Bebravou prejavujú aglomeračné väzby na Partizánske a Topoľčany, ktoré ležia v Nitrianskom kraji. Na území Trenčianskeho kraja v jeho severnej časti sa prejavujú aglomeračné väzby mesta Považská Bystrica a okolitého osídlenia v smere do žilinsko – martinského ťažiska osídlenia. Relatívne špecifickým je prievidzké ťažisko osídlenia, čo vyplýva z pôvodnej hospodárskej základne, a s tým súvisiacim rozvojom osídlenia. V tomto ťažisku osídlenia sa očakáva zásadná reštrukturalizácia hospodárskej základne, pri ktorej by mal napomôcť aj rozvoj územnotechnických a sídelných podmienok.

V sídelnom a územnom rozvoji regiónu trenčianskeho kraja, v záujme napomôcť reštrukturalizácii hospodárskej základni, je potrebné vytvárať podmienky pre dobudovanie nadradenej infraštruktúry a jej prepojenie na české územie a sídelné systémy. Dôležitým prepojením podporujúcim reštrukturalizáciu hospodárskej základni je podpora komunikačných prepojení medzinárodného významu vo východo–západnom smere v prepojení Česká republika – Trenčín – Prievidza – Zvolen/Banská Bystrica, ako aj prepojenie v smere Zlín (v Českej republike) Púchov. Vybudovaním tohto medzinárodného prepojenia na území regiónu trenčianskeho kraja sa vytvárajú taktiež podmienky pre medzinárodné napojenie banskobystricko–zvolenského ťažiska osídlenia do medzinárodnej sídelnej siete.

V osídlení kraja sa nachádzajú viaceré sídelné formy, vrátane špecifických foriem, pri rozvoji ktorých je žiaduce rešpektovať ich urbanistický a krajinársky ráz, ako je kopaničiarske osídlenie na Myjavsku, v podnoží Bielych Karpát a Javorníkov, na Hornej Nitre vo Valaskej Belej, ako aj v rámci Strážovských vrchov.

Región Žilinského kraja

Na území Žilinského kraja sa nachádzajú dve, prakticky samostatné ťažiská osídlenia:

- Žilinsko – martinské ťažisko osídlenia celoštátneho až medzinárodného významu
- liptovskomikulášsko – ružomersko – dolnokubínske ťažisko osídlenia nadregionálneho až celoštátneho významu.

Osídlenie je vyformované v relatívne samostatných kotlinách – Bytčianskej, Žilinskej, Turčianskej, Podtatranskej a kotlinách pozdĺž riek Kysuca a Orava. Pre vytváranie podmienok optimálnych sídelných väzieb medzi obcami je potrebné prekonávať prírodné prekážky, čo sa prakticky zabezpečuje skvalitňovaním existujúcich komunikačných prepojení, ako aj výstavbou diaľnic a ich privádzačov v tomto území.

Pri ďalšom rozvoji osídlenia a sídelného systému regiónu Žilinského kraja treba vychádzať z potreby:

- posilňovania existujúcich väzieb a vytvárania podmienok pre regionálnu kooperáciu medzi centrami Žilina a Martin tak, aby sa zvyšovala ich konkurencieschopnosť voči ostatným ťažiskám osídlenia a to aj v medzinárodnom kontexte
- vytvárania podmienok pre prepájanie ťažísk osídlenia najvyššej úrovni žilinsko – martinského s banskobystricko – zvolenským, čím by sa vytvárali predpoklady pre sídelné zoskupenie schopného medzinárodnej konkurencie
- vytvárania podmienok pre rozvoj osídlenia Liptova a Oravy v súlade s orientovaním sa na využívanie ich špecifických prírodných daností a s ich reštrukturalizáciou v zmysle princípov trvalo udržateľného rozvoja
- dobudovania nosných miest kraja ako terciárnych centier a podpory rozvoja kvartérnych aktivít v centrách založených na báze existujúceho školstva.

V záujme zapojenia sídiel regiónu Žilinského kraja do medzinárodnej spolupráce je potrebné podporovať rozvoj väzieb na prihraničné oblasti, ktorých významnou nosnou kostrou by mali byť dopravné koridory transeurópskeho významu.

Pre rozvoj osídlenia a podporu aj hospodárskeho rastu je žiaduce vytvoriť podmienky prepojenia jednotlivých subregiónov ležiacich na severe Slovenska (Kysuce, Orava) vybudovaním cestného prepojenia, ktoré môže plniť aj funkcie medzinárodného turistického prepojenia medzi Českou, Slovenskou a Poľskou republikou.

Región Banskobystrického kraja

Osídlenie a sídelné štruktúry Banskobystrického kraja sú vytvorené z viacerých charakteristických sídelných celkov. Dominantné postavenie v kraji má banskobystricko – zvolenské ťažisko osídlenia s celoštátnym až medzinárodným významom.

Nosnou kostrou Banskobystrického kraja sú rozvojové osi.

Základnými cieľmi rozvoja osídlenia kraja a jeho sídelných štruktúr sú:

- dotvorenie banskobystricko – zvolenského ťažiska osídlenia medzinárodného významu
- vytvorenie podmienok pre rozvoj lučenecko – rimavskosobotského ťažiska osídlenia a to ako podporou sídelných väzieb medzi centrami tohto ťažiska osídlenia, tak podporou sídelných väzieb v smere na Salgótarján v Maďarskej republike
- vytvorenia podmienok pre vznik optimálnych väzieb medzi banskobystricko – zvolenským, žilinsko – martinským a lučenecko – rimavskosobotským ťažiskom

osídlenia, s cieľom vytvorenia sídelnej štruktúry medzinárodného významu

- podporovať vytvorenie južnej sídelnej rozvojovej osi celoslovenského významu.

Územie regiónu Banskobystrického kraja má veľmi dobré podmienky pre rozvoj turizmu, a to nielen v už tradičných a turisticky rozvinutých a najnavštevovanejších oblastiach. V ďalšom rozvoji osídlenia je potrebné tiež zohľadňovať možnosti rozvoja regiónu s využitím miestnych zdrojov surovín (drevná surovina, nerudné a iné suroviny) podporou centier výroby a pod.

Celkový rozvoj regiónu je potrebné podporovať rozvojom nadradenej dopravnej a technickej infraštruktúry. V dopravnej infraštruktúre ide predovšetkým o rozvoj medzinárodných koridorov v smere Zvolen – Lučenec/Salgótarján – Rimavská Sobota – Košice, Zvolen – Banská Bystrica – Martin – Žilina, ako aj podpora rozvoja tzv. južného cestného ťahu, ktorý by mal stimulovať rozvoj južnej časti regiónu. Dôležitú úlohu pri rozvoji regiónu by mohol zohrať aj rozvoj železničných tratí.

Významným zdrojom ďalšieho vývoja by malo byť zapojenie bohatého kultúrneho, historického a rekreačného potenciálu regiónu, ako aj využívanie špecifických sídelných foriem, do aktívneho rozvoja osídlenia a sídelnej štruktúry.

Región Prešovského kraja a Košického kraja

Osídlenie a sídelné štruktúry Prešovského a Košického kraja sú vzájomne prepojené najvýznamnejšími ťažiskami osídlenia – košicko – prešovským ťažiskom osídlenia najvyššieho medzinárodného významu, popradsko – spišskonovoveským a michalovsko – vranovsko – humenským ťažiskami osídlenia nadregionálneho až celoštátneho významu.

Popri týchto ťažiskách osídlenia sú oba kraje charakteristické sídelnými rozvojovými osami najvyššieho významu, ktoré tvoria „chrbtovú“ kosť osídlenia obidvoch krajov.

V ďalšom období treba počítať s tým, že vyššie uvedené ťažiská osídlenia najvyššieho významu sa budú naďalej rozvíjať ako funkčno priestorové celky, ktoré budú spoločne pôsobiť v regióne oboch krajov. Všetky tri ťažiská osídlenia najvyššieho významu je potrebné budovať diferencovane v závislosti a v záujme ich špecifických daností a funkcií, ktoré plnia v systéme osídlenia. Košicko – prešovské ťažisko osídlenia treba podporovať ako ťažisko medzinárodného významu s dôležitými transformačnými funkciami na sídelné systémy v susedných štátoch.

Región obidvoch krajov je charakteristický významnými turistickými priestormi, ktoré by mali v ďalšom rozvoji regiónu, aj v oblasti rozvoja osídlenia, zohrávať významnú úlohu. Predovšetkým na báze podpory rozvoja turizmu by sa mohla stabilizovať značná časť veľmi „rozdrobeného“ (vysoký podiel najmenších obcí) osídlenia obidvoch krajov, najmä v kraji Prešovskom. Špecifickú pozornosť v rozvoji bude treba venovať oblasti severo– východnej časti Prešovského kraja, ktorá je charakteristická špecifickými morfológickými podmienkami, rozdrobeným osídlením s malým počtom obyvateľov a nerozvinutou infraštruktúrou. Pri rozvoji tohto územia bude vhodné vychádzať a využiť predovšetkým jedinečné kultúrne a prírodné hodnoty, ktoré sa na tomto území nachádzajú.

V ďalšom vývoji bude dôležité venovať zvýšenú pozornosť južnej časti Košického kraja a to ako v smere na Rožňavu, tak v smere na Trebišov a Kráľovský Chlmec. Územie rožňavska by sa malo prostredníctvom budovania výkonných infraštruktúr južným Slovenskom zapojiť do spolupráce medzi susediacimi aglomeráciami. Južná časť Košického kraja je v zásade tvorená Východoslovenskou nížinou, kde bude treba podporou rozvoja subregionálnych centier osídlenia napomôcť reštrukturalizácii hospodárskej základne.

Významnú úlohu v rozvoji regiónu by mal zohrať rozvoj nadradenej dopravnej infraštruktúry medzinárodného významu, pri rozvoji ktorej sa odporúča podporovať popri východ–západných prepojeniach aj severo–južné prepojenia – vo východnej časti s odporúčaním zapojenia do multimodálnych európskych koridorov, v západnej časti ako hlavné turistické prepojenie medzi susediacimi štátmi a prístupom k najvýznamnejším slovenským existujúcim a rozvojovým turistickým centráram.

2. Krajinná štruktúra

Pod krajinnou štruktúrou sa rozumie horizontálne a vertikálne usporiadanie vlastností krajinných prvkov, ktoré sa pôsobením diferenciacných činiteľov špecificky kombinujú na určitom priestore, čím vytvárajú rôzny krajinoekologický potenciál pre využívanie. V rámci Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sa spracovala vybraná časť prvkov krajinej štruktúry. Výber sa uskutočnil na základe existujúcich podkladov, ako aj na základe stanovených cieľov.

2.1. Krajinoekologický potenciál (s legislatívnym vymedzením)

Krajinoekologický potenciál sa používa na hodnotenie predpokladov rozvoja územia, pomocou ktorého možno stanoviť mieru (vhodnosť) využívania krajiny človekom za predpokladu zachovania jej trvalo udržateľnej obnoviteľnosti – biodiverzity, prírodných zdrojov, ekologickej stability a ďalších kvantitatívnych a kvalitatívnych vlastností krajiny, ako aj vzájomných väzieb medzi prvkami krajiny. Spracovanie vybraných krajinoekologických potenciálov vychádza predovšetkým z prvkov, ktoré vyplývajú z legislatívneho vymedzenia. Krajina poskytuje určité možnosti a predpoklady na rôzne využívanie, ktoré sa stanovujú na uspokojovanie potrieb ľudskej spoločnosti. V rámci Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sa dôraz kladie na nasledovné krajinoekologické potenciály:

2.1.1. Ochrana prírody a krajiny

Prvky ochrany prírody a krajiny predstavujú podľa zákona č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov mimoriadne významný potenciál prírodného dedičstva. Jedinečnosť a významnosť je stanovená prírodnými danosťami a rôznej úrovňou legislatívnej ochrany zabezpečuje vhodné podmienky pre ich existenciu. Limitujú rôzne činnosti v krajine, zabezpečujú zvýšenú ochranu aj ostatným zložkám krajiny, hlavne prírodným zdrojom.

Od konca 19. storočia, kedy boli vyhlásené prvé chránené územia, prešla ochrana prírody značnými zmenami. V súčasnosti tvorí národnú sústavu chránených území 9 národných parkov, 14 chránených krajinných oblastí, 384 prírodných rezervácií, 219 národných prírodných rezervácií, 228 prírodných pamiatok, 60 národných prírodných pamiatok a 170 chránených areálov (Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody a krajiny, 19. 10. 2006). Zákonom č. 543/2002 Z.z. sa zabezpečila celoplošná ochrana prírody a krajiny diferencovane v 5 stupňoch ochrany a 7 kategóriách chránených území so stanovením podmienok ochrany. Týmto zákonom boli zároveň do environmentálneho práva Slovenskej republiky transformované právne predpisy Európskej únie a ustanovenia medzinárodných dohovorov zameraných na ochranu prírody a krajiny.

Jedným zo záväzkov v oblasti ochrany prírody a krajiny vyplývajúcich zo vstupu

Slovenskej republiky do Európskej únie je aj vytvorenie súvislej európskej sústavy chránených území – NATURA 2000. NATURA 2000 predstavuje sústavu chránených území členských krajín Európskej únie, ktorej hlavným cieľom je zachovanie prírodného dedičstva významného nielen pre príslušný členský štát, ale najmä EÚ ako celok. NATURA 2000 pozostáva z dvoch typov území – chránené vtáčie územia a územia európskeho významu. V júli 2003 bol vládou Slovenskej republiky schválený Národný zoznam navrhovaných chránených vtáčích území, ktorý obsahuje celkovo 38 území s výmerou 1 236 545 ha pokrývajúcich 25,2 % celkovej výmery Slovenska. Prekrýv so súčasnou sieťou chránených území predstavuje 55,15 % (ŠOP SR, 2006). V súčasnosti je vyhlásených 5 chránených vtáčích území a vyhlásenie ostatných chránených vtáčích území sa predpokladá najneskôr do konca prvého štvrťroka 2007. Národný zoznam navrhovaných území európskeho významu bol schválený vládou Slovenskej republiky v marci 2004. Obsahuje 382 území s výmerou 690 573 690 ha, čo predstavuje 11,7 % územia Slovenskej republiky. Prekrýv so súčasnou sieťou chránených území je 86 % (ŠOP SR, 2006). Výnos Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky, ktorým sa vydáva národný zoznam území európskeho významu, nadobudol účinnosť 1. augusta 2004 a v súčasnej dobe prebieha proces schvaľovania národného zoznamu navrhovaných území európskeho významu Európskou komisiou.

Cieľom sústavy NATURA 2000 je zabezpečenie priaznivého stavu populácií chránených druhov živočíchov, rastlín a biotopov európskeho významu. Potenciál prírodného dedičstva je najväčší v lesných a lesostepných spoločenstvách a tiež v súčasnosti relatívne najviac ohrozených vodných a močiarnych ekosystémoch. Sú to lokality, ktoré sa zachovali hlavne ako izolované areály v poľnohospodársky intenzívne využívannej krajine. Z tohto hľadiska je potrebné vytvoriť vhodné podmienky na ich zachovanie, najmä z hľadiska ochrany genofondu a biodiverzity v krajine. V tejto súvislosti je veľmi dôležitým predpokladom k zabezpečeniu praktickej ochrany týchto chránených území návrh a zabezpečenie vhodných manažmentových opatrení ako súčasť programov starostlivosti o chránené územia. Významným aspektom je aj spôsob využívania okolitej krajiny, ktorej dosah má častokrát negatívny vplyv práve na chránené územia menšej rozlohy. Preto je veľmi dôležité vymedzenie ľudských činností a prírodných procesov v nich a ich okolí, ktoré môžu mať na chránené územia významný vplyv. Z dôvodu významnosti pri zabezpečení starostlivosti o chránené územia, sú tieto údaje súčasťou už samotného návrhu chránených vtáčích území a území európskeho významu.

Na zachovanie predmetu ochrany prírody sú nevyhnutné preventívne opatrenia, ktoré vyplývajú predovšetkým z:

- prísneho dodržiavania využívania územia vyplývajúcich z legislatívnych predpisov,
- monitorovania a ekozozologického výskumu v lokalitách,
- zabezpečenia revitalizačných, renaturalizačných, asanačných a iných opatrení,
- usmerňovania využívania územia v ochrannom pásme a v jeho blízkom okolí na základe aj iných predpisov, ako je zákon č. 543/2002 Z.z.

Od spracovania Koncepcie územného rozvoja Slovenska z roku 2001 bola v súlade so strategickými cieľmi v oblasti ochrany prírody a krajiny, obsiahnutými v Národnom environmentálnom akčnom programe II (NEAP II), rozšírená sústava národných parkov zo 7 na súčasných 9. Prekategorizovaním a spresnením vymedzenia boli v roku 2002 vyhlásené za národné parky (NP) Veľká Fatra a (NP) Slovenský kras (prvá biosférická rezervácia MaB v SR a bilaterálne chránené územie s maďarským Aggteleckým národným parkom). V návrhu naďalej ostáva vyhlásenie národného parku (NP) Chočské vrchy, ktorým by sa dobudovala sústava národných parkov Slovenska v zmysle NEAP II na predpokladaný počet 10.

Sústava CHKO by sa mala postupne rozšíriť o CHKO Krupinská planina, neskôr aj o CHKO Čergov a CHKO Stolické vrchy. V zmysle strategických cieľov NAEP II boli spresnené hranice CHKO Horná Orava a zároveň by malo pokračovať spresňovanie hraníc existujúcich CHKO Štiavnické vrchy, Poľana a i.

Jednou z prioritných úloh v oblasti ochrany prírody a krajiny je postupné sprehľadňovanie hraníc a dotvorenie jednotnej sústavy rôznych chránených častí prírody a krajiny, vrátane NATURA 2000, ako aj príprava a realizácia programov starostlivosti a racionálneho systému manažmentu chránených území. Postupné dobudovanie chránených území si vyžiada nemalé finančné prostriedky.

2.1.2. Územný systém ekologickej stability

Cieľom zabezpečenia priestorovej ekologickej stability krajiny je vytvorenie takej krajinej štruktúry, ktorá je schopná zachovať priestorové ekologické vzťahy medzi individuálnymi ekosystémami (na zabezpečenie výmeny hmoty, energie a informácií) pre dynamickú variabilitu podmienok aj foriem života, a to aj za predpokladu, že krajina je tvorená lokálne ekosystémami s rôznym (aj nízkym) stupňom ekologickej stability. V Slovenskej republike bola koncepcia územného systému ekologickej stability (ÚSES) prijatá uznesením vlády SR č. 394 zo dňa 23. júla 1991. Realizácia ÚSES v praxi je nevyhnutná z hľadiska trvalo udržateľného rozvoja.

Základ tohto systému tvorí kostra ÚSES pozostávajúca z biocentier, biokoridorov a interakčných prvkov. Významnou súčasťou vytvorenia celoplošného ÚSES je aj systém opatrení na ekologicky optimálnu organizáciu a využívanie krajiny.

Na Slovensku sa začalo s realizáciou spracovania projektov ÚSES v roku 1991, kedy bola vypracovaná a schválená koncepcia ÚSES. Tvorba projektov ÚSES prebiehala na princípe "zhora na dol" – od Generelu nadregionálneho ÚSES, cez regionálne ÚSES až po miestne ÚSES.

2.1.2.1. Nadregionálna úroveň – Generel nadregionálneho územného systému ekologickej stability a NECONET

V roku 1992 bol vypracovaný Generel nadregionálneho územného systému ekologickej stability (GNÚSES), ktorý vyjadruje základný rámec priestorovej ekologickej stability územia Slovenska. Predstavuje priestorové usporiadanie ekologicky najvýznamnejších zachovaných prírodných území (najmä lesov, mokradí, brál, sprievodných porastov vodných tokov a pod.) a vyjadruje vzťah a postavenie ekologicky stabilných území Slovenska v prepojení na európsky systém ekologicky stabilných území, čím vytvára významný dokument pre stratégiu ochrany ekologickej stability, biodiverzity a genofondu Slovenskej republiky (SKŽP SR, 1992). GNÚSES bol vypracovaný v mierkach 1 : 500 000 a 1 : 200 000 a bol schválený 27. apríla 1992 uznesením vlády č. 319.

V rámci GNÚSES bolo vyčlenených 87 biocentier, z toho 77 biocentier nadregionálnych, 9 provincionálnych a 1 biosférické, ktoré sú v mnohých prípadoch súčasťou národných parkov a chránených krajinných oblastí a ich jadrá sa často viažu na maloplošné chránené územia.

V nadväznosti na GNÚSES bol vypracovaný návrh národnej ekologickej siete známej pod názvom NECONET. Návrh NECONET vychádza z koncepcie budovania európskej ekologickej siete (EECONET), ktorá vznikla na základe holandskej koncepcie. Predstavuje sieť významných, najmä chránených území, ktoré majú význam pre záchranu genofondu a biodiverzitu. Jej základom je vyhraničenie jadrových areálov (obdoba biocentier v rámci ÚSES), biologických a ekologických

koridorov (obdoba biokoridorov v rámci ÚSES) a území rozvoja prírodných prvkov európskeho a národného významu s cieľom vytvorenia integrovaného systému chránených území a potenciálnych hodnotných území jednotlivých európskych krajín, vytvoreného podľa medzinárodných kritérií a štandardov.

Na území Slovenska bol NECONET spracovaný v roku 1996 (IUCN, 1996). V rámci NECONET bolo vyhraničených 35 jadrových území európskeho významu a ďalších 35 jadrových území národného významu. Mnohé z nich sa prekrývajú s prvkami ÚSES, nadregionálneho a regionálneho charakteru.

2.1.2.2. Súčasná aktivity v tvorbe ÚSES

V súčasnosti prebieha aktualizácia regionálnych územných systémov ekologickej stability, ako nadväzujúca úloha na vypracovanú aktualizáciu Generelu nadregionálneho územného systému ekologickej stability z rokov 2002-2003. Požiadavka aktualizácie GNÚSES vyplynula z Národného environmentálneho akčného programu (NEAP), ktorý bol schválený uznesením vlády SR č. 350/1996, kde v sektore E – Starostlivosť o prírodu, krajinu a územný rozvoj bolo prijaté opatrenie "Zjednotiť projekty regionálnych územných systémov ekologickej stability s cieľom aktualizácie GNÚSES SR".

V rámci aktualizovaného GNÚSES je navrhnutých celkovo 138 biocentier o výmere 584 258 ha, čo činí 11,91% z rozlohy SR. Stupeň ochrany jednotlivých navrhovaných prvkov ÚSES je veľmi nízky. Plošne najviac navrhovaných prvkov ÚSES (38,8% z celkovej výmery biocentier) leží v 1. stupni ochrany, 24,4% z celkovej výmery biocentier leží v 2. stupni ochrany, 21,1% v 3. stupni ochrany. Najnižší podiel z celkovej výmery biocentier spadá do 4. stupňa ochrany – 0,6%. 15,1% z celkovej výmery biocentier sa nachádza v najvyššom 5. stupni ochrany. Vzťah medzi chránenými územiami a navrhovanými prvkami ÚSES je vyjadrený v nasledovnej tabuľke:

Tabuľka - Počet a výmera chránených území v biocentrách navrhovaného nadregionálneho ÚSES

Ukazovateľ	Počet	Výmera v ha
NPR v biocentrách	199	82 837,7600
PR v biocentrách	135	5 327,8300
NPP v biocentrách	8	31,1300
PP v biocentrách	47	376,3100
CHA v biocentrách	13	446,5924
spolu	402	1186,8624

NPR – národná prírodná rezervácia, PR – prírodná rezervácia, NPP – národná prírodná pamiatka, PP – prírodná pamiatka, CHA – chránený areál

Údaje v tabuľke zodpovedajú stavu chránených území k dátumu spracovania KURS 2001.

V zozname aktualizovaného GNÚSES je zaradených 59 nových biocentier, medzi ktorými sú aj biocentrá v geokosystémoch, ktoré nahrádzajú niektoré nezaradené biocentrá z GNÚSES, resp. jadrové územia z NECONET. Z posledných údajov vyplýva, že podľa regionálnych územných systémov ekologickej stability (RÚSES) bolo zaradených 25 nových nadregionálnych biocentier a podľa NECONET bolo zaradených 5 biocentier (Reflexia GNÚSES, RÚSES a NECONET v aktualizovanom GNÚSES, SAŽP 2006).

2.1.3. Územia medzinárodného významu

V rámci medzinárodných dohovorov platí na území Slovenska niekoľko dôležitých zmlúv, podľa ktorých sa vyčleňujú nasledovné územia a lokality:

Biosférické rezervácie – medzinárodne sledované reprezentatívne územia pre výskum a monitoring v rámci Programu UNESCO "Človek a biosféra" (MaB) – 4 lokality.

Ramsarské lokality – podľa Dohovoru o mokradiach majúcih medzinárodný význam predovšetkým ako biotopy vodného vtáctva – 12 vyhlásených lokalít, 1 navrhovaná lokalita.

Lokality svetového prírodného dedičstva – podľa Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva – z prírodného dedičstva je to ochrana 13 jaskýň a priepastí vyhlásených za národné prírodné pamiatky a zároveň ochrana aj podľa medzinárodného práva.

Európsky diplom Rady Európy – 2 lokality.

Cena EUROSITE – podpora starostlivosti o prírodu, najmä na medzinárodnej úrovni – 1 lokalita.

2.2. Environmentálne limity

Environmentálny limit je prahová hodnota – najvyššia prípustná hodnota sledovaného ukazovateľa krajiny (alebo súboru ukazovateľov) k navrhovanej aktivite, ktorú človek stanovil k zabezpečeniu bezkonfliktného využívania krajiny človekom. Vyjadruje súbor podmienok a javov, ktoré tvoria vhodné predpoklady na navrhované aktivity a život človeka na Zemi bez výrazného narušenia, resp. ohrozenia zložiek, väzieb a procesov v krajine. Stanovovanie limitov vyplýva jednak z legislatívnych predpisov a noriem a jednak vyplýva z vlastností krajiny.

Legislatívne vymedzené funkčné zóny – vymedzujú sa s cieľom predísť a zamedziť negatívne mu pôsobeniu, resp. za účelom ochrany pred negatívnym pôsobením technických prvkov na krajinu (pásma hygienickej ochrany rôznych prevádzok). Tieto legislatívne vyčlenené zóny limitujú a obmedzujú aktivity, ktoré sú náročné na hygienické parametre prostredia – bývanie, rekreačno–športové, zdravotno–liečebné aktivity, pestovanie plodín na priamy konzum a pod. Na nadregionálnej úrovni je relevantné hodnotiť ochranné pásma vojenských objektov a vojenské ochranné zóny a bezpečnostné zóny v okolí jadrových elektrární.

Deteriorizačné limity – vychádzajú z fungovania socioekonomických prvkov v krajine, pričom nie sú legislatívne vymedzené. Predstavujú sprievodné javy realizácie ľudských aktivít v krajine. Ich plošný rozsah závisí od viacerých faktorov – súboru prírodných podmienok ako aj od dĺžky a intenzity ich pôsobenia. Negatívne sa prejavujú ohrozením prírodných zdrojov, prirodzených ekosystémov a zdravia človeka. Ide o limity vyplývajúce z pôsobenia stresových faktorov v krajine, ktoré v dôsledku svojho negatívneho pôsobenia limitujú rozvoj určitých socioekonomických aktivít, predovšetkým tých, ktoré sú citlivé na hygienické parametre. Majú charakter hygienických limitov (kontaminácia horninového prostredia, znečistenie ovzdušia cudzorodými látkami, zaťaženie prostredia hlukom, kontaminácia pôdy, poškodenie vegetácie, kontaminácia vôd a pod.).

Limity vyplývajúce z pôsobenia prirodzených rizík a hazardov – ide o územia, kde rozvoj socioekonomických aktivít je limitovaný, prípadne obmedzovaný v dôsledku

vysokej citlivosti prírodného prostredia. Predovšetkým sú to územia málo stabilné z hľadiska výstavby. Medzi limitujúce faktory patrí výskyt geodynamických javov (zosuvy, lavíny, zemetrasenie, krasové územie, výmole, erózia, inundované územie a i.). Niektoré negatívne vplyvy týchto prirodzených rizikových faktorov možno zmierniť, prípadne eliminovať vhodnými technickými opatreniami.

Limity vyplývajúce z ochrany prírody a prvkov územného systému ekologickej stability – tieto limity vyplývajú z § 11 až 17 zákona NR SR č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny, podľa ktorého vymedzené aktivity si vyžadujú súhlas orgánu ochrany prírody, resp. sú zakázané. V 4. a 5. stupni ochrany prírody dochádza k zákazu tých aktivít, ktoré môžu mať negatívny vplyv na zachovanie cenných ekosystémov.

Limity vyplývajúce z ochrany prírodných zdrojov – stanovujú sa na základe legislatívnych predpisov, napr. podľa zákona NR SR č. 326/2005 Z.z. o lesoch v znení neskorších predpisov, zákona NR SR č. 277/1994 Z.z. o zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov (od úplného vylúčenia až po vydanie súhlasu príslušného riadiaceho orgánu) pre vykonávanie určitej činnosti alebo realizácie stavby a zariadenia.

2.3. Environmentálne členenie priestoru Slovenska

2.3.1. Typizácia krajiny na základe zaťaženia a poškodenia krajínotvorných zložiek

Hodnotenie zaťaženia krajiny vychádza z pôsobenia negatívnych (stresových) faktorov v krajine. Hlavným zdrojom pôsobenia stresových faktorov v krajine je človek a jeho aktivity. Teda za stresové faktory sa považujú všetky socioekonomické aktivity, ktoré negatívne ovplyvňujú prirodzený vývoj ekosystémov. K základným stresovým faktorom ohrozujúcim kvalitu životného prostredia Slovenska patria:

Znečistenie ovzdušia

- Kvalita ovzdušia SR je ohrozovaná produkciou rôznorodých znečisťujúcich látok, predovšetkým vyplývajúcich z rozvoja priemyslu, urbanizácie, dopravy a poľnohospodárstva. V roku 2004 patrili k najvýznamnejším škodlivým látkam znehodnocujúcim kvalitu ovzdušia oxidy síry, dusíka, oxid uhoľnatý, uhľovodíky, organické látky a tuhé znečisťujúce látky. Environmentálnou regionalizáciou SR dokončenou v roku 2004 boli podľa vyhlášky č. 112/1993 Z. z. definované najviac zaťažené oblasti charakterizované kvalitou životného prostredia, najmä ovzdušia. Sú to oblasti – Bratislavská, Dolnopovažská, Ponitrianska, Pohronská, Jelšavsko-lubenická, Rudniansko-gelnická, Košicko-prešovská a Zemplínska, v ktorých sa pravidelne sleduje imisná situácia a vyhodnocuje sa tzv. index znečistenia ovzdušia..

Degradácia pôdných zdrojov

Hodnotenie chemickej degradácie pôdných zdrojov sa uskutočnilo na základe geochemického atlasu, časť: Pôdy (Čurlík, Šefčík, 2000). Z výsledkov hodnotenia vyplynulo, že najväčšie koncentrácie nad limitom boli prekračované u arzenu a ortuti, niklu, chrómu, medi, olova, vanádu, zinku a kadmia. Z priestorového aspektu k najviac zaťažením oblastiam patria: oblasť Spišsko-gemerského rudohoria s nadlimitným výskytom Cu, Pb, Zn, Hg, As, Bi, Be, Co, Nízkych Tatier s nadlimitným výskytom Sb, As, W, Cu, Kremnických a Štiavnických vrchov s nadlimitným výskytom Pb, Zn, Cu, As, Cs a oblasť Malých Karpát s nadlimitným výskytom As, Sb, Pb, Zn a Ba. Zvýšené koncentrácie uvedených prvkov predstavujú zväčša následky starých

environmentálnych záťaží, vyplývajúcich z ťažobných aktivít v daných územiach.

Nepriaznivé vplyvy banskej činnosti sú aj na alúviách rieky Hron, Štiavnického potoka, Slanej, Hornádu, Pezinského a Smolnickeho potoka. Negatívne dôsledky ťažby uhlia a následného rozvoja energetického priemyslu sa prejavili na kontaminácii pôd v oblasti Hornej Nitry, kde sa vyskytujú pôdy s nadmerným obsahom As, Ba, Cs a Hg. Výrazným negatívnym vplyvom na kontaminácii pôd sa podieľa aj priemyselná výroba – oblasť Košíc, Horná Nitra, Žiarska kotlina a pod..

V rámci fyzikálnej degradácie pôd bola hodnotená erózna ohrozenosť pôd, ohrozenie územia lavínami a zosuvmi. Na Slovensku vodnou eróziou potenciálne ohrozených 46 %, z toho na pôdy s extrémne silnou eróziou pripadá až 24,1%. Veternou eróziou je ohrozených asi 8,5 % z poľnohospodárskych pôd (MŽP, 2005).

Kontaminácia podzemných vôd

Pri hodnotení kvality podzemných vôd neustále pretrváva nepriaznivý stav. Tak ako v predošlých rokoch, naďalej pretrváva znečistenie organickými látkami indikované častým prekročovaním prípustnej koncentrácie nepolárnych extrahovateľných látok (NEL_{UV}) a $CHSK_{Mn}$. Charakter využitia územia sa premieta do zvýšených obsahov oxidovaných a redukovaných foriem dusíka vo vodách v porovnaní s vyhláškou MZ SR č. 151/2004 Z.z. Zo stopových prvkov boli najčastejšie zaznamenané zvýšené koncentrácie hliníka a arzénu. Nikel, ortuť a olovo prekročili v roku 2004 limitnú koncentráciu v menšej miere. Znečistenie špecifickými organickými látkami má len lokálny charakter, väčšina špecifických organických látok bola stanovená pod detekčný limit. Zo všetkých analýz nespĺňalo požiadavky vyhlášky MZ SR č.151/2004 Z.z. o požiadavkách na pitnú vodu a kvalitu pitnej vody 64,56 %. Faktory spôsobujúce znečistenie vôd sú jednak prírodného, ako i antropogénneho charakteru.

Vysokým stupňom kontaminácie sa vyznačujú aj podzemné vody nížinných a kotlinových oblastí s vysokou koncentráciou hospodárskych aktivít, či už priemyselného alebo poľnohospodárskeho charakteru. Tieto oblasti vykazujú mnohonásobne vyššie koncentrácie síranov, chloridov, dusičnanov, fosforečnanov, draslíka, železa, mangánu, agresívneho oxidu uhličitého a mnohých kovov, najmä medi, zinku a kadmia. Naopak oblasti vyšších pahorkatín, vrchovín, vysočín a veľhôr predstavujú oblasti priaznivej kvality podzemných vôd.

Zaťaženie vegetácie

Za základný ukazovateľ zdravotného stavu lesov možno považovať defoliáciu – stratu asimilačných orgánov, na báze ktorého sa poškodenie lesov hodnotí v piatich základných kategóriách od nepoškodených až po veľmi silne poškodené. V roku 2004 bolo podľa výsledkov monitorovania Výskumným ústavom lesného hospodárstva vo Zvolene imisiami negatívne ovplyvnených 1 224 tis. ha lesov, čo je viac ako 60 % z celkovej výmery porastovej pôdy (MŽP SR, 2004).

K najviac poškodením drevinám patrí smrek, jedľa a z listnatých drevín buk. Najvýznamnejším faktorom poškodzujúcim lesné porasty je pôsobenie imisií. Popri imisiách sa výraznou mierou na poškodzovaní drevín zúčastňujú tiež biotické a abiotické faktory. Z biotických faktorov je to predovšetkým listožravý a cicavý hmyz, podkôrny a drevokazný hmyz, z abiotických faktorov sa najvýraznejšie prejavuje vietor, sucho a holomrazy.

Abiotické činitele poškodili v roku 2004 vyše 4 714 tis.m³ hmoty, z čoho najväčší podiel tvorila veterná kalamita (95,8 %). Túto nepriaznivú situáciu vyvolala veterná smršť z 19. novembra 2004. Išlo o druhú najväčšiu vetrovú kalamitu v histórii lesníctva na Slovensku, pričom spôsobila kalamitu v lesoch na území s celkovou

výmerou takmer 330 tis. ha. Najviac škôd spôsobila v regiónoch Horehronie, Kysuce, Orava, Spiš a Tatry.

Vzhľadom na absenciu priestorového vyjadrenia defoliácie lesných ekosystémov sa na hodnotenie syntetického zaťaženia územia Slovenska použil ukazovateľ zaťaženia lesných ekosystémov v dôsledku nasledovných prvkov: Al, As, Ba, Be, Ca, Cd, Co, Cr, Cu, F, Fe, Hg, K, Li, Mg, Mn, N, Na, Ni, Pb, Rb, S, Se, Sr, a V, spracované na základe výsledkov Geochemického atlasu SR, časť: Lesná biomasa (Maňková, 1996). Zo syntézy záťaže lesných ekosystémov uvedenými prvkami vyplýva, že k najviac zaťaženým oblastiam patria lesné ekosystémy priemyselných oblastí, a to Stredný Spiš, Horná Nitra, Žiarska kotlina, Jelšava – Lubeník a lesné ekosystémy v okolí mestských aglomerácií Bratislavy a Košíc. Zvýšené koncentrácie sa nachádzajú i v lesných ekosystémoch prihraničného oblúku Karpát v dôsledku transportu znečisťujúcich látok.

Zhrnutie

Na základe vzájomnej kombinácie stresových faktorov možno konštatovať, že k najviac zaťaženým oblastiam patria priemyselné oblasti Slovenska, prípadné oblasti starých banských činností (MŽP, 2004). Environmentálne najviac zaťažené oblasti majú tendenciu redukovať sa najmä na hornom Považí a vo východnej časti Gemera. Naopak, zvýšenie rozsahu zaťaženého územia sa premieňa na dolnom Zemplíne. V ostatných prípadoch trend zmien územného rozsahu zaťažených oblastiach je nevýrazný.

Zvýšené koncentrácie vybraných prvkov v pôdach sa nachádzajú v oblasti Malých Karpát, Nízkych Tatier, Kremnických a Štiavnických vrchov a pod.

Nížinné oblasti Slovenska s intenzívnou poľnohospodárskou výrobou sa vyznačujú aj vyšším stupňom kontaminácie podzemných vôd a zvýšeným obsahom fosforu, fluóru a čiastočne kadmia v pôdach. Zároveň tieto oblasti sa vyznačujú aj nízkym stupňom priestorovej ekologickej stability.

Horské a podhorské oblasti Slovenska sa vyznačujú zvýšením stupňom ohrozenia a narušenia pôdneho fondu v dôsledku prejavu prirodzených stresových faktorov – svahové deformácie, erózne procesy, ohrozenie lavínami a pod.

2.3.2. Typizácia krajiny Slovenska

Zosúladenie socioekonomického rozvoja s prírodnými podmienkami každého regiónu je základným predpokladom na to, aby nevznikali problémy s ohrozením ekologickej kvality územia, prírodných zdrojov, ako aj bezprostredného životného prostredia obyvateľov. Ekonomický rozvoj regiónov bude úspešný len vtedy, keď bude maximálne rešpektovať prvotnú, nezmeniteľnú štruktúru krajiny. Preto z hľadiska hospodárskeho rozvoja regiónov sú najdôležitejšie ukazovatele nadregionálnej štruktúry krajiny ako prírodná poloha voči susedom v nadregionálnom aj regionálnom zmysle, vnútorná členitosť, prírodné hranice, ich bariérový efekt a priepustnosť, možnosti a spôsob prirodzeného prepojenia so susedmi, ako aj poloha regiónu vzhľadom na iné hospodárske oblasti, dopravná poloha a pod. Ďalšie veľmi významné, viac alebo menej ustálené (aj keď zmeniteľné) ukazovatele regiónov sú ekologická kvalita súčasnej štruktúry krajiny, biodiverzita a kvalita zložiek bezprostredného životného prostredia človeka.

Prírodno–socioekonomické regióny možno považovať za základné východiskové územné celky na zachovanie trvalo udržateľného rozvoja regionálneho hľadiska. Prírodná regionalizácia bola základným kritériom pri vyčleňovaní územných jednotiek, ktorá bola ďalej modifikovaná administratívnymi hranicami, pretože na ne

sa vzťahujú rôzne ekonomické ukazovatele, vhodné pre porovnávanie regiónov.

Vzhľadom na prírodno–socioekonomickú regionalizáciu možno územie SR rozdeliť na 7 hlavných prírodno–sídelných spádových polohových oblastí:

- Bratislavská
- Dolnomoravská
- Dolnopovažsko–Podunajská
- Stredno–Hornopovažská
- Pohronsko–Poipeľská
- Rimavsko–Hornádsko–Popradská
- Bodrožská.

Uvedených sedem hlavných prírodno–sídelných spádových polohových oblastí sa ďalej člení na spolu 19 regiónov. Regióny v predkladanom variante sú charakterizované podľa ekologických problémov, veľkoplošných prírodných hodnôt regiónov (predovšetkým chránené územia a vybrané prírodné zdroje) a podľa predpokladov a limitov rozvoja. Podrobný popis regiónov je uvedený v prílohe.

2.4. Návrh obnovy a starostlivosti o krajinu

Zásadným dokumentom v oblasti obnovy a starostlivosti o krajinu, ktorý Slovenská republika podpísala v máji roku 2005 je Európsky dohovor o krajine (prijatý vo Florencii v októbri 2000). Ide o prvý európsky politický dokument s dôrazom na krajinu, a to nielen krajinu prírodne a kultúrne cennú, ktorá na území Slovenskej republiky spadá pod ochranu podľa zákona 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a podľa zákona 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu, ale o všetky typy krajiny, teda vrátane oblastí devastovaných, či krajinu sídiel.

Z hľadiska zachovania ekologicky hodnotných krajinných celkov (chránených území, prvkov územného systému ekologickej stability a ostatných hodnotných krajinných priestorov) je potrebné realizovať nasledovné opatrenia:

- Zabezpečiť vytvorenie reálneho funkčného územného systému ekologickej stability na všetkých troch úrovniach (nadregionálnej, regionálnej a miestnej) a to doplnením a revitalizáciou prvkov kostry ÚSES, zabezpečením ochrany a vhodného manažmentu týchto prvkov, elimináciou stresových faktorov ohrozujúcich prvky ÚSES.
- Zabezpečiť dôsledné plnenie zákona NR SR č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny vytvorením celoplošného systému ochrany prírody a krajinných celkov, a to stanovením reálnej siete chránených území, ich revitalizáciou, aplikáciou vhodného manažmentu, ako i elimináciou rizikových faktorov.
- Zabezpečiť ochranu prírodných zdrojov podľa platných zákonov, ako aj z hľadiska koncepcie trvalo udržateľného využívania prírodných zdrojov, a to predovšetkým stanovením limitov efektívneho využívania prírodných zdrojov, preferenciou využívania obnoviteľných zdrojov, elimináciou zdrojov ohrozujúcich jednotlivé prírodné zdroje a revitalizáciou územia s ohrozenými prírodnými zdrojmi.
- Zabezpečiť ochranu, starostlivosť, manažment, plánovanie a tvorbu krajiny v zmysle ustanovení Európskeho dohovoru o krajine.

Jednou z dôležitých úloh, ktoré vymedzuje práve Európsky dohovor o krajine (EdoK) je problematika krajinného rázu a jeho ochrana, ktorá je priamo závislá na vypracovaní typológie krajiny. Spomenuté aspekty musia byť postupne v zmysle EdoK zapracovávané do legislatívy príslušných rezortov. Program implementácie Európskeho dohovoru o krajine v SR nadväzuje na Programové vyhlásenie vlády SR

(august 2006), v ktorom sa vláda SR zaviazala presadzovať ochranu krajinej a kultúrnej rozmanitosti, optimalizáciu priestorového usporiadania a funkčného využívania krajiny, ekologicky citlivé využívanie krajiny, zachovanie existujúcich historických, kultúrnych a prírodných hodnôt, začleňovanie zámerov do usporiadanej, hodnotnej a estetickkej kultúrnej mestskej a vidieckej krajiny a za základný nástroj environmentálnej politiky štátu aj samosprávnych orgánov považuje krajinné plánovanie ako súčasť územného plánovania a integrovaného manažmentu krajiny.

Ochrana stability, ochrana a racionálne využívanie prírodných zdrojov, diverzita krajiny a ochrana životného prostredia má niekoľko základných aspektov:

- organizačno–priestorový aspekt – zameraný na ekologicky optimálne využívanie územia, t.j. aj prírodných zdrojov
- technologický aspekt – zameraný na ekologizáciu výrobných technológií v krajine ochraňujúcich jednotlivé prírodné zdroje pred pôsobením stresových faktorov
- socioekonomický aspekt – zameraný na ekonomickú stimuláciu trvalo udržateľného využívania prírodných zdrojov
- politický aspekt – predovšetkým zameraný na inštitucionálne (razantnejšie presadzovanie legislatívnych nástrojov a pod.) zabezpečovanie implementácie trvalo udržateľného využívania prírodných zdrojov a pod.

3. Hospodárska a sociálna infraštruktúra a územný rozvoj Slovenska

3.1. Požiadavky odvetvových koncepcií na priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia Slovenska

Hospodárske a sociálne aktivity spoločnosti sú vo vzájomnej podmienenosti s charakterom a špecifikami jednotlivých územných celkov. Hospodárske a sociálne aktivity na území Slovenska sú nerovnomerne rozmiestnené. Na jednej strane je to dôsledkom toho, že prírodno–geografické podmienky nevytvárajú priaznivé podmienky pre každú aktivitu v danom území a na druhej strane človek vedomým pôsobením v rámci historicky formovaného sociálno–ekonomického systému aktívne pôsobí na rozmiestnenie určitých hospodárskych a sociálnych aktivít. V dôsledku pôsobenia týchto podmienok vznikla v rámci Slovenska nerovnomernosť v hospodárskom a sociálnom rozvoji jeho jednotlivých územných celkov. Na jednej strane sa sformovali určité rozvinuté regióny s prevažne mestskou štruktúrou, so silne rozvinutými ekonomickými (najmä výrobnými a obslužnými) aktivitami alebo regióny s intenzívnym poľnohospodárstvom, ktoré oba aj naďalej priťahujú nové činnosti, vytvárajú aktívne prostredie pre investičnú aktivitu, modernú občiansku a technickú infraštruktúru. Na druhej strane sa sformovali zaostané regióny s rastúcim podielom nezamestnaných, slabo rozvinutou a málo diverzifikovanou štruktúrou výroby a služieb, menej intenzívnym poľnohospodárstvom a rozvinutým lesným hospodárstvom, nižšou vzdelanostnou úrovňou obyvateľstva, nerozvinutou technickou a sociálnou infraštruktúrou a pod. Pôsobenie externých a interných lokalizačných faktorov, tak v historickom vývoji, či s vedomím alebo bez vedomia rozhodujúcich spoločenských síl, formuje rozvoj hospodárskych aktivít, čím sa formujú aj sídelné podmienky a sociálne prostredie spoločnosti v jednotlivých územných (regionálnych) celkoch. Súčinnosť, možnosti, resp. schopnosti spoločnosti

využiť externé a interné lokalizačné faktory podmieňovali a podmieňujú, spolu s radom ďalších subjektívnych a objektívnych faktorov, hospodársku a sociálnu prosperitu jednotlivých územných celkov.

V rámci územia Slovenska je pozorovateľný nápadný rozdiel medzi okresmi západnej a východnej časti územia, ako aj medzi oblasťami s rozvinutou mestskou štruktúrou a prevažne vidieckymi priestormi. Medzi priestory s nadpriemerne rozvinutou hospodárskou a sociálnou infraštruktúrou možno zaradiť okresy Bratislavy, Košíc a krajských miest západného Slovenska Trnavy a Trenčína. Ich hospodárska úroveň je založená na výraznej koncentrácii výrobných a terciárnych aktivít najmä v mestách, kvalitnej infraštruktúre územia, ako aj nízkej miery nezamestnanosti a vyššej úrovni vzdelanosti. Priestorové usporiadanie hospodárskych aktivít a funkčné využívanie územia vplyva na kvalitu ich životného prostredia. Ekonomická sila týchto okresov a zhoršujúca sa situácia v ostatných častiach územia Slovenska napomáha zvyrazňovať ich dominantné hospodárske postavenie a zvyrazňovať tak disparity v hospodárskej a sociálnej rozvinutosti okolitých regiónov. Nadpriemernou rozvinutosťou hospodárskej a sociálnej infraštruktúry sa vyznačujú aj okresy západného Slovenska, ležiace na hlavnej urbanizačnej osi vedúcej z Bratislavy na Považie (Pezinok, Senec, Piešťany) a na Nitru (Hlohovec, Nitra). Výrazný vplyv Bratislavy sa prejavuje jej pôsobením na okolie, čoho dôkazom je aj väčšia rozvinutosť okresu Dunajská Streda a Malacky napriek tomu, že majú výraznejšie poľnohospodársky charakter.

Rozvojom nevýrobných aktivít a administratívnym významom sa medzi okresy s nadpriemerne rozvinutou hospodárskou a sociálnou infraštruktúrou zaraďujú okresy krajských miest Žilina, Banská Bystrica a Prešov, ako aj priemyselne najrozvinutejšie okresy stredného Slovenska – Prievidza, Žiar nad Hronom, Zvolen, Liptovský Mikuláš, Ružomberok, a východného Slovenska – Poprad. Vzhľadom na koncentrovanie hospodárskej základne do výrobných a terciárnych aktivít neboli tieto okresy výraznejšie postihnuté recesiou v poľnohospodárstve, udržali si relatívne stabilnú mieru nezamestnanosti a na základe výhodnej polohy na hlavných urbanizačných osiach Slovenska, relatívne rozvinutej infraštruktúry sú tieto okresy atraktívnymi pre rozvoj nových hospodárskych aktivít, k čomu v rade okresov pristupujú aj ich prírodné hodnoty krajiny.

Medzi okresy s priemerne rozvinutou hospodárskou a sociálnou infraštruktúrou možno s výnimkou Myjavy, Bánoviec nad Bebravou a Partizánskeho zaradiť všetky zvyšné okresy západného Slovenska, okresy stredného Považia (Nové Mesto nad Váhom, Ilava, Púchov, Považská Bystrica), horného Považia, Martina a dolnej Oravy (Dolný Kubín, Tvrdošín), horného Pohronia (Brezno) a okresy východného Slovenska (Spišská Nová Ves, Humenné). Práve v rozvinutosti hospodárskej a sociálnej infraštruktúry týchto okresov vidieť zásadný rozdiel medzi západnou a východnou časťou Slovenska. Zatiaľ čo historicky sformovaná, mnohofunkčná hospodárska základňa a vhodné prírodné podmienky západného Slovenska ekonomicky rozvinuli aj vidiecky priestor, na východnom Slovensku sa výraznejšie prejavuje hospodárska rozvinutosť miest a monofunkčná výrobná, nedostatočná sociálna a infraštruktúrna úroveň ich zázemia. Jasne sformovaný pás ekonomickej rozvinutosti sa smerom od západu územia nachádza v okresoch ležiacich na dvoch hlavných urbanizačných prepojeniach s východom – na Považí a Pohroní.

Menej rozvinutá hospodárska a sociálna infraštruktúra južných častí územia, ich prevažne poľnohospodársky charakter a neexistencia priameho dopravného napojenia touto časťou územia sú predpokladom na ďalšie zvyrazňovanie disparít medzi regiónmi. Z okresov západného Slovenska majú takýto charakter okresy ležiace na „periférii“ krajov (napr. okres Myjava, ktorý historicky patril striedavo k Záhoriu ako aj k Považiu), okresy s jedným výraznejším centrom patriacim počtom

obyvateľov k najmenším okresným mestám západného Slovenska (Myjava, Partizánske, Bánovce nad Bebravou, Žarnovica), s monoodvetvovou výrobnou základňou, rozptýleným charakterom vidieckeho obyvateľstva (Myjava, Bánovce nad Bebravou, Žarnovica) a ležiacich mimo hlavných dopravných trás Slovenska.

Podobný charakter majú okresy južného Slovenska (Veľký Krtíš, Detva, Lučenec, Rimavská Sobota, Rožňava) a východného Slovenska (Trebišov, Michalovce), ktoré na rozdiel od predchádzajúcich okresov boli viac postihnuté recesiou v poľnohospodárstve, kde pracovala značná časť obyvateľov. Absencia výrobných základní, jej malá diverzifikácia, nedostatočné infraštruktúrne napojenie vidieckych priestorov, výrazná miera nezamestnanosti a poloha mimo hlavných dopravných trás sú dôsledkom podpriemernej rozvinutosti hospodárskej a sociálnej infraštruktúry v okresoch Stará Ľubovňa, Bardejov, Levoča, Svidník, Stropkov a Vranov nad Topľou. Ešte výraznejšie nedostatky majú okresy Kysúc a Oravy (Čadca, Námestovo), Bytča, stredného a najmä východného Slovenska (Poltár, Revúca, Kežmarok, Sabinov, Gelnica, Medzilaborce, Snina a Sobrance). Ich súčasný charakter sa dlhodobo formoval (Orava, Kysuce, horný Šariš, východné Slovensko, historické banské regióny). V priebehu histórie boli vždy okrajom záujmu, nemali významnú dopravnú polohu, ani vhodné prírodné podmienky na rozvoj poľnohospodárstva, nerozvinuli sa tu výrobné aktivity, mali (a čiastočne si zachovali) nadpriemernú natalitu a vyznačovali sa migráciou obyvateľov do väčších miest mimo okres. Pred poslednou územnosprávnou úpravou s výnimkou Čadce ani jedno centrum neplnilo funkciu okresného mesta. Práve ich „periférna“ poloha v rámci iných územných celkov nevyvolávala potreby napojenia ich centier na hlavné ekonomické, dopravné, infraštruktúrne a iné siete Slovenska.

3.2. Poľnohospodárstvo

Prioritou hospodárskej politiky je obnovenie makroekonomickej rovnováhy a smerovanie k trvalo udržateľnému hospodárskemu rastu. Stabilizáciou poľnohospodársko–potravínarskeho komplexu a vnútorného obchodu s potravinami sa vytvárajú predpoklady na zabezpečenie primeranej dôchodkovosti a štrukturálnej stability podnikateľských subjektov, zvýšenie výkonnosti produkčného potenciálu pôdy a lepšie využitie kapacít spracovateľského priemyslu, ako aj zabezpečenie vyváženého rozvoja výroby vo všetkých regiónoch a výrobných oblastiach Slovenska. Vo vidieckom priestore sa akceptuje multifunkčný, integrovaný prístup a rešpektovanie úlohy poľnohospodárstva vo vidieckom priestore zamerané na modernizáciu hospodárstiev, skvalitnenie marketingu, podporu mladých farmárov, podporu predčasného odchodu do dôchodku, diverzifikáciu ekonomických činností a pracovných príležitostí, ekologické programy a rozšírenie tradičnej podpory znevýhodnených oblastí o ekologicky citlivé oblasti.

Rozhodujúcim strategickým rámcom agrárnej a potravinovej politiky SR je európsky model multifunkčného poľnohospodárstva. Národným záujmom Slovenskej republiky je udržanie produkčne výkonného poľnohospodárstva, zabezpečujúceho celoplošné obhospodarovanie pôdneho bohatstva krajiny. K tomu je potrebná poľnohospodárska a potravinárska politika zameraná na zmiernenie nevýhod, ktoré vyplývajú z osobitostí poľnohospodárskej výroby (voči ostatným odvetviam), ako aj z nevýhod daných menej priaznivými podmienkami pre výrobu (v konkurencii s výrobcami z iných krajín).

V záujme splnenia základných cieľov poľnohospodárskej a potravinovej politiky treba stabilizovať a revitalizovať poľnohospodárske odvetvie najmä v produkčných oblastiach, zvýšiť efektívnosť výroby, podporiť investície do technológií a rekonštrukcií v chovoch hospodárskych zvierat, v rastlinnej výrobe prispôsobiť sa

agroenvironmentálnym normám EÚ, zvýšiť kvalitu poľnohospodárskych produktov, podporiť modernizáciu a inováciu techniky na pozberovú úpravu hlavne ovocia, zeleniny, zemiakov, zvýšiť tým konkurencieschopnosť domácich výrobkov a zabezpečiť v podporovaných oblastiach synergický efekt viacerých opatrení, t.j. prvovýroby so spracovaním, finalizáciou a odbytom. Je trvalým záujmom SR stabilizovať výmeru najkvalitnejších poľnohospodárskych pôd a ochranu výmery i kvality pôdy uskutočňovať nielen ako ochranu hospodársko–sociálneho potenciálu štátu, ale aj ako súčasť ochrany prírodného a životného prostredia.

V horských a podhorských oblastiach so sťaženými prírodnými podmienkami, kde poľnohospodárska výroba nemôže z objektívnych príčin plniť rovnocenné poslanie s nížinnými produkčnými oblasťami, farmári nikdy neboli a nebudú konkurencieschopní na trhu väčšiny poľnohospodárskych komodít. V záujme rozvoja vidieka týchto oblastí je potrebné zabezpečiť primeranú životnú úroveň a zlepšenie kvality života vidieckeho obyvateľstva a vytváranie vhodnej sociálnej klímy, dostatok pracovných príležitostí a primeraných príjmov prostredníctvom rozvoja ekonomických aktivít v oblasti poľnohospodárstva, lesníctva, vodného hospodárstva, spracovateľského priemyslu, tradičných remesiel, služieb a turizmu. Podporou extenzívneho hospodárenia a diverzifikácie by sa mal zabezpečiť trvalo udržateľný rozvoj. V záujme podpory trvalo udržateľného rozvoja by sa malo poľnohospodárstvo zamerať na podporu a rozvoj integrovanej produkcie, podporu a rozvoj systémov so zníženými vstupmi, podporu a rozvoj ekologického hospodárstva, chov vzácnych plemien a pestovanie krajových odrôd a obnovu hospodárenia na opustenej pôde.

Z porovnania medziročných zmien participácie poľnohospodárstva na dosiahnutých základných národných ukazovateľoch vyplýva, že poľnohospodárstvo si v roku 2005 oproti predchádzajúcim rokom mierne zlepšilo svoju pozíciu na ekonomickej výkonnosti hospodárstva SR. Hrubý domáci produkt vytvorený v poľnohospodárstve mierne stúpol a zamestnanosť v odvetví klesla (mediročne o 5,9 %). Podiel poľnohospodárstva na HDP celého národného hospodárstva sa nezmenil, zostal na úrovni 4,7 %.

Pokračovali aj zmeny podnikateľskej štruktúry v poľnohospodárskom sektore. Rástol počet a výmera pôdy obchodných spoločností na úkor družstiev. Stúpol počet individuálnych hospodárstiev.

Hrubá poľnohospodárska produkcia sa znížila o 7,6 %, pri rýchlejšom poklese živočíšnej ako rastlinnej produkcie. Menej sa vyrobilo obilia, olejín, zeleniny, strukovín, zemiakov a ovocia, čiže takmer všetkých hlavných plodín, okrem kukurice, cukrovej repy a kŕmnych okopanín. Pokles živočíšnej produkcie ovplyvnila hlavne nižšia výroba hovädzieho a bravčového mäsa, jatočnej hydiny a vajec. Viac ako v roku 2004 sa vyrobilo kozieho mäsa a kravského mlieka. Produkcia potravín klesla, ale miernejším tempom ako pred rokom. Jej vývoj ovplyvňoval nižší domáci dopyt a zvýšená zahraničná konkurencia. Maloobchodné reťazce svojou marketingovou stratégiou dominantne ovplyvňovali trh potravín.

V roku 2005 sa už v plnej miere uplatňovali nástroje Spoločnej poľnohospodárskej politiky (SPP). Všetky finančné prostriedky z národného rozpočtu aj fondov EÚ poskytované do poľnohospodárstva a potravinárstva sa uskutočňujú prostredníctvom Pôdohospodárskej platobnej agentúry (PPA), ktorá pre svoju činnosť využíva Integrovaný administratívny a kontrolný systém (IACS).

Ekologické poľnohospodárstvo zaznamenalo mierny nárast výmery plôch.

3.3. Lesné hospodárstvo

Lesy predstavujú základný krajinotvorný a ekostabilizačný prvok na podstatnej časti plochy Slovenskej republiky. Sú najúčinnjšou a relatívne stabilnou zložkou životného prostredia.

Strategickým cieľom rozvoja lesníctva na Slovensku je:

- Zabezpečenie trvalo udržateľného obhospodarovania lesov založeného na primeranom využívaní ich ekonomických, ekologických a sociálnych funkcií pre rozvoj spoločnosti a najmä vidieckych oblastí

Výmera lesov v ostatných desaťročiach vzrástla. Celková výmera lesov na Slovensku dosahuje približne 41% z celkovej výmery Slovenskej republiky, čím sa Slovensko zaraďuje medzi významné krajiny z hľadiska výmery a hodnoty lesov ako prírodného bohatstva. Možno predpokladať že tento trend bude zachovaný, prípadne sa bude mierne zvyšovať. Na zvyšovaní výmery lesných pozemkov a porastovej plochy sa bude podieľať najmä zalesňovanie poľnohospodársky nevyužitelných pôd, prevod poľnohospodárskych pozemkov pokrytých lesnými drevinami, ako aj postupné zladovanie evidencie lesných pozemkov s katastrom nehnuteľnosti pri obnovách lesných hospodárskych plánov.

Na dosiahnutie strategického cieľa je potrebné stanovenie hlavných cieľov politiky lesného hospodárstva, ktorými na roky 2007-2013 sú:

- Zvyšovanie ekonomickej životaschopnosti multifunkčného lesníctva a trvalo udržateľného využívania lesných produktov, tovarov a služieb (ekonomické ciele)

V rámci EÚ existuje konsenzus v tom, že ekonomická životaschopnosť je kľúčovým pilierom trvalo udržateľného rozvoja a je rozhodujúca pre zachovanie lesov a ich mnohostranných úžitkov pre spoločnosť, vrátane zabezpečenia živobytia a príspevku k trvalo udržateľnému rozvoju vidieka. Vidiecke regióny v EÚ vytvárajú 45 % hrubej pridanej hodnoty a podieľajú sa 53 % na zamestnanosti.

V súlade s lesníckou stratégiou EÚ je jedným z dlhodobých lesníckych pilierov konkurencieschopnosti lesného hospodárstva zvyšovanie jeho ekonomickej efektívnosti zvyšovaním prírodného potenciálu, racionálnych technológií a ľudských zdrojov. Dlhodobá konkurencieschopnosť sa dá zabezpečiť vytváraním podmienok pre rozvoj tzv. znalostnej ekonomiky (hospodársky rast založený na schopnosti pracovať s neustále novými informáciami, produkovať nové poznatky a využívať ich v praxi).

- Udržanie a zlepšovanie zdravotného stavu, vitality a odolnosti lesných ekosystémov a zvyšovanie biologickej rozmanitosti (ekologické ciele)

Situácia v zdravotnom stave lesov je na Slovensku nepriaznivá i keď sa stav v ostatných rokoch stabilizoval. Priemerná defoliácia všetkých drevín spolu bola v roku 2005 22,3%, ihličnatých 26,2% a listnatých 19,2%. Zdravotný stav drevín v roku 2005 patril medzi najlepšie od začiatku monitorovania v roku 1987.

Koncentrácie väčšiny znečisťujúcich látok v ovzduší (najmä SO₂ a ťažkých kovov) oproti koncu osemdesiatych rokov značne poklesli. Priame účinky znečisteného ovzdušia na dreviny a lesné porasty sú teda minimálne. Rizikom zostávajú vo vyšších polohách vysoké koncentrácie troposférického ozónu. Nepriame vplyvy na lesné ekosystémy vrátane pôdneho prostredia však pretrvávajú.

V minulosti boli depozície síry výrazne vyššie oproti depozíciám dusíka (NO₃-, NH₄+), dlhodobo však vykazujú významný pokles. Podľa aktuálnych údajov, z hľadiska kyslej záťaže už dominujú depozície dusíka, ktoré zrejme budú mať kľúčovú úlohu vo vzťahu k zdravotnému stavu lesných porastov v nasledovnom období.

Oblasťami s dlhodobo najhorším zdravotným stavom lesov na Slovensku sú Orava, Kysuce a Spišsko–Tatranská oblasť.

- Prispievanie lesov a lesníctva do zvyšovania kvality života zachovaním a zlepšovaním ich sociálnych a kultúrnych aspektov (sociálne ciele)
- Zveľaďovanie lesov, t.j. obhospodarovanie, ktoré smeruje k zlepšeniu ich súčasného stavu plnohodnotnému naplneniu všetkých funkcií lesov, vrátane dosiahnutia plnohodnotného využitia produkcie lesov.

V kategorizácii lesov prišlo k postupným zmenám, z ktorých vyplynuli i zmeny ich obhospodarovania. Vzrástla výmera ochranných lesov a lesov osobitného určenia. Tým sa vytvorili podmienky pre lepšie plnenie verejnoprospešných funkcií lesov.

Hospodárske lesy predstavujú v súčasnej dobe tri štvrtiny z celkovej výmery lesov. Hlavným poslaním lesov je produkcia akostnej drevnej hmoty pri súčasnom zabezpečovaní ostatných funkcií lesov.

Dôležitým ukazovateľom úrovne lesného hospodárstva sú porastové zásoby, na základe ktorých je možno posudzovať produkčnú schopnosť lesov, ale aj spôsob ich obhospodarovania. Zásoba dreva v lesoch SR sa v ostatných desaťročiach neustále zvyšuje. Dostatočné porastové zásoby sú jedným z predpokladov uvažlivej ťažby dreva s bezprostrednou väzbou na realizáciu koncepčných zámerov spracovania dreva spracovateľskými kapacitami na Slovensku.

Podľa výsledkov funkčnej typizácie až 85% hospodárskych lesov plní ďalšie verejnoprospešné funkcie (protieróziu, vodohospodársku, rekreačnú, ochrany prírody protiimisnú a pod.).

Funkčné zameranie ochranných lesov vyplýva z daných prírodných podmienok. Musí sa v nich hospodáriť tak, aby sa zlepšovala predovšetkým ich ochranná funkcia. V dôsledku zvyšovania nárokov na plnenie verejnoprospešných funkcií sa podiel ochranných lesov dlhodobo zvyšuje. Plochy ochranných lesov sú aktualizované na základe výsledkov typologického prieskumu v rámci prieskumu ekológie lesa pri obnovách LHP.

Lesy osobitného určenia sú lesy s osobitným poslaním, ktoré vyplýva zo špecifických spoločenských potrieb. Podiel týchto lesov sa zvýšil až na 15,3% v roku 2005.

3.4. Priemysel

Priemysel Slovenska má svoj historický vývoj, v rámci ktorého sa vyvíjala aj jeho priestorová (regionálna) štruktúra. Vzťah medzi štruktúrou osídlenia a priestorovým rozmiestnením výrobných aktivít v rámci Slovenska je výrazný. Vytváranie výhodných podmienok pre koncentráciu priemyslu do regiónov disponujúcich ekonomickým potenciálom a vybavených technickou a sociálnou infraštruktúrou a utlmovanie aktivít v regiónoch neposkytujúcich zodpovedajúce lokalizačné výhody sú jednou z príčin výrazných rozdielov v životných podmienkach obyvateľov. V období rokov 1994 a 1995 zaznamenal priemysel Slovenska ekonomický rast, ktorý bol výsledkom využitia existujúcich konkurencieschopných výrobných kapacít. Neskôr došlo v dôsledku straty tejto výhody k spomaľovaniu tempa rastu priemyslu. Pre ďalší rozvoj priemyselných priestorových štruktúr je potrebné existujúce priemyselné

kapacity vytvorené prevažne v období centrálného plánovania, ktoré sa stali nekonkurencieschopné, pretransformovať na konkurencieschopné, prípadne vytvoriť nové exportu schopné výrobné kapacity. Riešenie tohto problému nie je možné bez zohľadnenia špecifik, podmienok a potenciálov jednotlivých častí Slovenska. Práve rozdielnosť ich podmienok vplyva na rozdielne náklady, ale aj prínosy vytvorené prevádzkou týchto kapacít.

Súčasná reálna priemyselná produkcia regiónov, determinovaná ich ponukovou stránkou, je značne pod úrovňou potenciálnej produkcie. Ich výrobné kapacity sú niekde využívané len čiastočne (najmä Trenčiansky a Žilinský kraj). V rámci súčasných potrieb priestorov pre priemyselné aktivity možno za celé územie Slovenska všeobecne konštatovať, že ich priestorová rezerva je postačujúca. Nevyhovujúca je však ich kvalita (zabezpečenie inžinierskymi sieťami, technický stav objektov, napojenosť na hlavné dopravné trasy, sociálne aspekty v regiónoch a pod.). Dostatok nevyužívaných priestorov však nevyklučuje vytváranie nových (napr. priemyselných parkov, hospodárskych zón, technologických parkov a pod.) pre lokalizovanie takých priemyselných aktivít, ktoré budú plne zodpovedať tak súčasným ako aj predpokladaným požiadavkám. Návrh Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 nestanovuje ich presné lokalizovanie v priestore, navrhuje však usporiadanie a hierarchizáciu hospodárskych aglomerácií v medzinárodných a celoštátnych súvislostiach v závislosti od potenciálu územia (priestorového alebo polohového, prírodného, hospodárskeho, sociálneho a pod.).

Jedným z lokalizačných faktorov, ktorý je nedostatočne využívaný, je potenciál pracovnej sily. Prebytok voľnej pracovnej sily je najmä v okresoch Prešovského a Košického kraja s vyššou mierou nezamestnanosti ako aj vyšším prirodzeným prírastkom. Nevýhodou je nižšia vzdelanostná úroveň pracovnej sily v týchto regiónoch, čo do značnej miery obmedzuje a znižuje atraktivitu priestoru pre lokalizovanie moderných priemyselných aktivít, výlučne závislých od vyššej kvalifikácie pracovných síl. Nové priemyselné aktivity náročnejšie na kvalifikáciu pracovnej sily sa tak koncentrujú zväčša do Bratislavy, väčších sídelných aglomerácií a okresov západného Slovenska, kde je aj vyššia vzdelanostná úroveň obyvateľov. Postupne tak dochádza k zvyšovaniu disparít v rozmiestnení priemyselných aktivít vo vzťahu k priestoru. Návrh Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 navrhuje vytvorenie hierarchickej siete sídiel, ktorá umožní rozvoj priemyselných štruktúr v závislosti od existujúceho ako aj predpokladaného stavu pracovných síl v území.

Nový význam pri priestorovom usporiadaní priemyselných aktivít nadobúda poloha územia – externé lokalizačné faktory. Zmena ekonomickej orientácie na západné trhy ako aj rozvoj kvalitnejšej cestnej a železničnej siete zvýhodnili geografickú polohu najmä západnej časti Slovenska (Bratislavského, Trnavského a časti Nitrianskeho kraja a celého Považia). Z hľadiska nároku priemyselných aktivít na technickú infraštruktúru sa v rámci Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 navrhuje také riešenie, ktoré na celoštátnej úrovni by malo zlepšiť externé lokalizačné faktory a tak zabezpečiť existujúce nároky priemyselných aktivít a zároveň zlepšiť podmienky v tých priestoroch, kde nie sú v súčasnosti vyhovujúce.

Limitujúcim faktorom z hľadiska rozmiestnenia priemyselných aktivít v území je životné prostredie. Návrh Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 odporúča rozvoj priemyselných takých aktivít v priestore, ktoré sú plne s princípmi starostlivosti o životné prostredie, trvalo udržateľného rozvoja, uprednostňujú šetrné využívanie prírodných zdrojov a rešpektujú zachovanie prírodných, civilizačných a kultúrnych hodnôt v území.

Návrh Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 počíta s tým, že priemysel aj v najbližšom období bude vo väčšine regiónov rozhodujúcim faktorom formovania ich

ekonomickej úrovne. Na zabezpečenie trvalého ekonomického rastu bude potrebné výraznejšie skvalitniť výrobné technológie, zvýšiť konkurencieschopnosť a rast trhu a uskutočniť také inštitucionálne a systémové zmeny, ktoré s rastom súvisia. Rozvoj priemyslu v regiónoch podporovať predovšetkým v zmysle využívania miestnych a domácich surovín. Pri riešení tohto cieľa sa väčšina regiónov nezaobíde bez externých finančných zdrojov a vonkajšej pomoci. Rozhodujúcu úlohu v niektorých regiónoch môže zohrať vhodná podpora malého a stredného podnikania, príp. vhodná aplikácia v súčasnosti platných schém na podporu exportu. Stabilizácia a ďalší rozvoj priemyslu Slovenska si vyžaduje nutnú diverzifikáciu výrobnéj základne, najmä v regiónoch a centrách s výrazne, ale aj menej výrazne monoodvetvovou štruktúrou. Práve vo väčšine týchto regiónov je spoločným znakom rast miery nezamestnanosti, nadpriemerná natalita obyvateľstva, nevyhovujúca úroveň infraštruktúry a pod. Využitie iných daností regiónov (prírodných, pracovných, demografických a pod.) nie je možné bez spoločného uplatňovania nástrojov regionálnej politiky. Aj keď v súčasnosti a v blízkej budúcnosti sa prevažná časť produktu vo väčšine regiónov bude ešte stále vytvárať v priemysle, táto časť sa bude postupne znižovať (tieto tendencie sa prejavujú v Bratislave, Košiciach a vo väčších mestách SR). Tempo tohto znižovania bude diferencované, pričom v každom z regiónov je potrebné počítať s rozvojom služieb.

Dôležitým krokom k vytvoreniu prostredia pre nové priemyselné štruktúry v území bude uplatnenie legislatívnych opatrení a vyriešenie otázok na zabezpečenie pozemkov ako aj celého územnoplánovacieho procesu, ktorý bude predchádzať ich samotnej realizácii. Návrh Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 uvažuje nielen s podporou vybudovania priemyselných aktivít, ktoré sú v súčasnosti známe, ale aj s tými, ktorých zámery sa v súčasnosti dotvárajú.

Jedným z potenciálnych rozvojových impulzov sa ukazuje vytváranie vedecko-technologických, technologických a priemyselných parkov, rôznych výrobných zón, podnikateľských inkubátorov a pod. Každý typ takýchto parkov a výrobných zoskupení si vyžaduje okrem vhodných územných podmienok (lokality), aj príslušné sociálne a infraštruktúrne zázemie, resp. aj širšie regionálne alebo medzinárodné súvislosti. Konceptia územného rozvoja Slovenska 2001 odporúča umiestňovanie jednotlivých typov parkov so zohľadňovaním týchto súvislostí tak, aby sa vytvárali rozumné zoskupenia s inými výrobnými a sociálnymi aktivitami predovšetkým v sídelných centrách a ťažiskách osídlenia a aby tak pôsobili ako rozvojový impulzný prvok aj na svoje širšie zázemie. Zhodnotenie územia Slovenska z pohľadu potenciálnych možností umiestňovania jednotlivých typov parkov v území, je potrebné vykonať samostatnou účelovou štúdiou.

Na nižšej úrovni územnoplánovacej dokumentácie bude potrebné tak isto spracovanie tzv. „vyhľadávacích štúdií“, ktoré by mali bližšie stanoviť vhodné lokality na situovanie rozvojových výrobných aktivít a to najmä v oblastiach s nepriaznivo sa vyvíjajúcou ekonomickou a sociálnou situáciou.

3.5. Stavebníctvo

Stavebná výroba sa podobne ako priemysel vyvíja v tesnej nadväznosti na rozvoj sídelných štruktúr. V poslednom období bol badateľný výrazný pokles v produkcii odvetvia, ktorý sa prejavil aj na celkovom znížení v zamestnanosti. Pokles bol spôsobený najmä znížením realizovaných činností na základe štátnych objednávok v oblasti vodohospodárskej a dopravnej infraštruktúry a občianskej vybavenosti. Investičná výstavba sa realizuje v prevažnej miere v hospodársky viac rozvinutých regiónoch a v aglomeráciách väčších miest. Zo stavieb boli realizované najmä výstavba bánk a administratívnych priestorov, výstavba obchodných zariadení,

rekonštrukcie historických objektov a v menšej miere výstavba nebytových a bytových priestorov. Výraznejšiu zmenu zaznamenali podniky stavebníctva vo svojej organizačnej štruktúre. V podmienkach trhového hospodárstva došlo k rozdeleniu väčších stavebných spoločností na menšie, ktoré sa dokážu efektívnejšie prispôbiť súčasným požiadavkám trhu. Stavebné areály časti bývalých podnikov sa tak v dôsledku útlmu stavebníctva pretransformovali na areály so zameraním na skladové hospodárstvo (veľkoobchody, veľkosklady, distribučné firmy, obchodné spoločnosti a pod.), v menšej miere sa využívajú na výrobu. Potenciál odvetvia podobne ako pri priemysle nie je dostatočne využívaný. Z tohto pohľadu, ako aj z celkového relatívne rovnomerného rozmiestnenia stavebnej výroby na Slovensku v rámci návrhu KURS nevznikajú špeciálne požiadavky na výraznejšiu koncentráciu tohto odvetvia v priestore. V dôsledku výstavby veľkých obchodných a polyfunkčných centier ako aj predpokladanej výstavby nových priemyselných areálov a zariadení technickej infraštruktúry môžeme predpokladať ďalší nárast novej výstavby a to najmä vo väčších mestách a ich okolí.

Na rozdiel od priemyslu, v stavebníctve stále pretrvávajú nižšie nároky na kvalifikačnú úroveň pracovnej sily, aj keď v poslednom období aj v tomto odvetví rastie požiadavka po zvyšovaní jej kvality. V rámci realizácie veľkých infraštruktúrnych stavieb navrhovaných v KURS je tak v súčasnosti k dispozícii dostatočný počet požadovanej pracovnej sily. Na priaznivejší vývoj zamestnanosti v stavebníctve v menej urbanizovaných oblastiach môže mať vplyv obnovenie realizácie výstavby technickej infraštruktúry. Jednou z činností, ktorá môže v blízkej budúcnosti ovplyvniť zamestnanosť v odvetví ako aj jej celkovú produkciu je, pokračovanie realizácie výstavby cestnej siete na Slovensku.

3.6. Rekreačia a turizmus

V ostatnom desaťročí v procese rekreácie a turizmu prebiehajú neustále zmeny vyplývajúce predovšetkým z priebehu transformačných zmien v oblasti socio – ekonomickej a politickej, t.zn. v postupnom vymedzovaní pôsobenia sfér štátu, samosprávy a podnikania, v postupe privatizácie, v rozvoji turizmu a jeho koncepcie, v zapájaní sa do siete medzinárodného turizmu a do celkového územného rozvoja. Základom rozvoja turizmu zostáva prírodný a civilizačný potenciál, stav dopravnej siete a materiálno – technickej základni – vybavenosti.

Hlavné druhy rozvoja turizmu na Slovensku sú: turizmus horský v celoročnom zábere, kúpeľný a kultúrno – poznávací. Ďalšie druhy sú turizmus vodný, vidiecky, tranzitný a pod. Zásadne možno turizmus členiť na rekreačný a poznávací.

Rekreačný turizmus obsahuje formy od pasívneho oddychu až po vysoko aktívny šport, uskutočňované v prostredí prírodnom aj umelom. Sledujú sa najmä územia prírodne vysoko hodnotné a v blízkosti väčších miest. Z toho vychádza využitie územia pre širší turizmus na regionálnej až medzištátnej úrovni a pre koncomtýždňovú rekreáciu obyvateľov väčších miest.

Poznávací turizmus zahrňuje širokú štruktúru rôznych záujmov (kultúrny, náučný, spoločensko – zábavný, gastronomický, nákupný, služobný, kongresový konferenčný, výstavnícky a pod.) Ciele sú rozložené po celom Slovensku.

Kúpeľný turizmus zahrňuje regeneračno – rehabilitačné a relaxačno – rekondičné pobyty v kúpeľných miestach, v ktorých dominuje kúpeľná liečba. Z územného hľadiska je dôležité, že v blízkej budúcnosti sa nepredpokladá výrazný vznik nových prírodných liečivých kúpeľov. Skôr pôjde o rozšírenie siete menších komunálnych kúpeľov, wellness-centier a termálnych kúpalísk vznikom nových alebo obnovením zaniknutých lokalít, lokalizovaných mimo liečebných kúpeľov.

Vidiecky turizmus je založený na aktívnom využívaní vidieckeho osídlenia pre rekreačný pobyt až o aktívnu činnosť v poľno- a lesohospodárstve, tzv. agroturistikú. Hlavným fenoménom je vlastné vidiecke prostredie ako východisko alebo aj cieľ rekreačného pobytu. Možnosť turistického využitia závisí najmä od iniciatívneho prístupu subjektívnych faktorov obcí (samosprávy, obyvatelia). Výhodnejšie podmienky majú obce v kvalitnom krajinnom prostredí so zachovalým charakterom ľudovej architektúry sídiel, dopravne dostupnom.

V nových socio – ekonomických podmienkach sa vytvorili lepšie východiská pre rozvoj príjazdového a tiež výjazdového turizmu. V príjazdovom tvoria približne jednu štvrtinu návštevníci tranzitní a jednodenní, v štruktúre prevládajú návštevníci zo susedných krajín a Nemecka (najmä z bývalej NDR) – najmä z bývalých socialistických štátov, návštevníci z nižších stredných vrstiev. Zvyšuje sa záujem zo západnej Európy aj zámoria. Priemerná dĺžka pobytu (u netrazitných 3,3 dňa) je pomerne krátka. Príjazdový turizmus podľa účelu predstavujú formy postupne – pracovná cesta, tranzit, návšteva priateľov a známych, nákup, rekreácia, kultúra a poznávanie, lyžovanie (zima), liečebný pobyt. Najnavštevovanejšími cieľmi sú Bratislava (krátkodobý pobyt), Vysoké Tatry, Považie, Podunajsko.

Ďalší vývoj turizmu predpokladá zvýšenie dynamiky v krajinách strednej a východnej Európy, t.j. aj na Slovensku. Pre rast príjazdového turizmu je potrebný lepší imidž krajiny, účinnejšia propagácia, širšia a kvalitnejšia ponuka služieb, celkovo lepšia organizácia a financovanie turizmu, zlepšenie dopravnej dostupnosti turistických cieľov. V domácom turizme treba po dočasnom znížení očakávať tiež väčší záujem, čo závisí od celého komplexu socio – ekonomických podmienok. V konkrétnej polohe treba dosiahnuť dlhšiu dĺžku pobytu, zväčšiť podiel dovolenkových návštevníkov, zvýšiť podiel liečebných pobytov, priťahovať aj návštevníkov z ostatnej Európy.

Princípy koncepcie tvorby funkčno – priestorového systému rekreácie a turizmu na celoslovenskej úrovni vychádzajú z polohy regionálnej, nakoľko v regióne rekreácia a turizmus tvoria ucelený systém, viazaný na jeho celkový socio – ekonomický rozvoj.

V roku 2005 bola vydaná „Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej republike“ (Ministerstvo hospodárstva, odbor cestovného ruchu), v ktorej sa navrhli regióny cestovného ruchu (celkovo 21 regiónov) tak, aby pokrývali celé územie Slovenska. Na základe zhodnotenia potenciálu jednotlivých regiónov pre turizmus so zreteľom na ich najvýznamnejšie druhy a formy sa následne určila kategorizácia regiónov.

Jednotlivé druhy a formy rekreácie a turizmu sa prejavujú už v dostatočnej štruktúre a rozsahu. Z koncepčného hľadiska sú dôležité tri druhy rekreačno – turistických území ako skladobné územné jednotky v území:

- rekreačné územné celky
- rekreačné záujmové územia väčších miest
- územné celky vidieckeho turizmu.

Rekreačné územné celky sú založené na prepojení viacerých rekreačných priestorov, pričom nemusí ísť o súvislé rekreačné územie. Vytvárajú sa na základe určitého motivačného prvku.

Rekreačné záujmové územie väčších miest slúži koncomtýždňovej rekreácie väčších miest. Podstatný je vzťah vysielaajúceho sídla a prijímacieho rekreačného cieľa.

Územné celky vidieckeho turizmu sú perspektívnym územím podmieneným potenciálom využitia osídlenia pre rekreáciu a turizmus na základe rôznych daností. Tieto tri druhy území sa môžu navzájom prelínať.

Okrem týchto druhov území sa uplatňujú jednotlivé samostatné prvky celoštátneho významu ako rekreačné priestory a útvary, liečebné kúpele, sídla a lokality s funkciou

turizmu, ako aj mestá – zdroje záujemcov o rekreáciu. Celý systém je prepojený turistickou dopravnou sieťou, tvorenou líniami (trasami) a uzlami (východiskami, cieľmi). Základnými predpokladmi pre tvorbu tohto systému sú potenciál územia (prírodný, civilizačný), dopravná dostupnosť, kvalitná materiálno – technická základňa a vybavenosť. Veľký význam má aj nadväznosť min. na stredoeurópske územie, ktorá sa rozvíja najmä v prihraničnom území v rámci tvorby euroregiónov.

Proces turizmu je v úzkej súčinnosti so štruktúrou osídlenia. Táto sa prejavuje pri tvorbe koncomtýždňovej rekreácie prebiehajúcej v záujmovom území miest, vo využití civilizačných atraktivít v sídlach v rámci poznávacieho turizmu, v zapojení vidieckeho osídlenia do procesu turizmu, v zmene funkcií sídiel pôsobením turizmu, vo vplyve turizmu na rozvoj regiónov, v tom aj osídlenia a na rozvoj dopravnej siete.

Usmernenie procesu turizmu z celoslovenského pohľadu vyžaduje podľa spracovanej regionalizácie aj územné usporiadanie do regiónov turizmu. Navrhované členenie pre potreby Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sleduje prírodné a civilizačné danosti a z praktických dôvodov aj zapojenie turizmu do celkového socio – ekonomického rozvoja príslušného územia a podľa administratívno – správneho členenia. Regióny boli na základe potenciálu podmienok pre turizmus a významu rozdelené do piatich skupín:

- I. stupeň – regióny s celoplošne rozvinutým medzinárodným turizmom
- II. stupeň – regióny s rozvinutým medzinárodným turizmom v určitej oblasti
- III. stupeň – regióny a celkovými dobrými podmienkami pre medzinárodný turizmus
- IV. stupeň – regióny s ojedinelými lokalitami pre medzinárodný turizmus
- V. stupeň – regióny zatiaľ len s menším uplatnením medzinárodného turizmu.

Vo všetkých regiónov sa môžu vyskytovať aj ojedinelé územia až lokality často s medzinárodným významom prevyšujúcim celkovú turistickú úroveň regiónu. Zaradenie regiónov do skupín je časovo obmedzené v závislosti od procesu TU.

Celý funkčno – priestorový systém turizmu a rekreácie je prepojený turistickou dopravnou sieťou, tvorenou líniovými prvkami (trasy) a bodmi – uzlami (východiská, ciele a pod.). Trasy môžu byť súčasne aj rozvojovými turistickými osami charakteru:

- prevažne tranzitného, prechádzajúce cez Slovensko v smeroch S – J a Z – V, alebo na ňom začínajúce / končiace. Viaceré trasy umožňujú aj sprístupnenie rekreačno – turistických cieľov. Pozdĺž trás je potrebné budovať turistickú infraštruktúru
- turisticko – rekreačného, prechádzajúce prevažne rekreačnou krajinou s cieľmi návštevy / pobytu.

Prevládajúcou dopravnou formou sú cestné komunikácie. Významné sú aj vodné trasy – po Dunaji (pobyt, tranzit), po Malom Dunaji, Hrone, Poprade (vodácke).

Turistické trasy sa za vhodných podmienok môžu stať aj rozvojovými urbanistickými osami.

V ostatných rokoch sa začínajú uplatňovať niektoré dosiaľ netradičné zariadenia, ktoré môžu ovplyvniť priebeh cestovného ruchu. Z hľadiska pobytu pri vode sú to aquaparky so širokou štruktúrou sprievodných služieb dopĺňujúcich rekreačný pobyt, ako aj nové polyfunkčné zariadenia tzv. voľnočasovo – nákupné centrá s funkciami – nákupnou, kultúrnou, spoločenskou, zábavnou, oddychovou – relaxačnou, športovou.

V oblasti ubytovania rastie záujem o málokapacitné formy ako penzióny, apartmanové domy, o prenájom súkromných chát, chalúp, ktoré čoraz viac konkurujú ubytovaniu vo veľkokapacitných zariadeniach (hotely, zotavovne, a pod.).

3.7. Sociálna infraštruktúra

3.7.1. Bývanie v Slovenskej republike

Bytový fond Slovenskej republiky podľa výsledkov SODB 2001 tvorilo 1 884 846 bytov, z čoho bolo 1 665 536 trvale obývaných (88,4 %) a 219 310 neobývaných bytov (11,6 %). Byty v rodinných domoch (820 042 bytov) tvorili 49,2 % z trvalo obývaného bytového fondu. Celkový bytový fond sa za desať rokov od sčítania v roku 1991 zvýšil o 116 013 bytov (o 6,6 %) a trvale obývaný o 47 708 bytov (o 2,9 %).

Priemerný počet osôb v byte bol pri SODB v roku 2001 v SR 3,23, čo je výrazne vyššia hodnota ako ukazuje priemer štátov EÚ v roku 2003, kde na 1 byt pripadá 2,4 obyvateľov (Zdroj: Eurostat). Priemerný počet bývajúcich osôb na trvale obývaný byt v sledovanom roku v SR je 3,18.

Bytová výstavba do roku 2001

Obdobie výstavby poukazuje na najsilnejšiu výstavbu v rokoch 1946-1970, kedy bolo postavených 584 991 (t. j. 35,12 %) bytov z trvale obývaných bytov a v rokoch 1971-1980 (425 835 bytov, t. j. 25,57 % z bytového fondu). V rokoch 1981-1990 bolo postavených 349 080 (t. j. 20,96 %) bytov a v poslednom období medzi sčítaním v roku 1991 a 2001 bolo postavených iba 113 894 (t. j. 6,84 %) bytov. Štruktúra trvale obývaných bytov podľa obdobia výstavby v roku 2001 ukazuje, že ešte 48 783 (2,93 %) trvale obývaných bytov je z obdobia výstavby do roku 1899 a nezistených, 33 098 (1,99 %) sa postavilo v rokoch 1900-1919 a 109 855 bytov (6,59 %) v etape výstavby 1920-1945.

Tabuľka - Trvale obývané byty v SR v roku 2001 podľa druhu budovy a obdobia výstavby

obdobie výstavby	bytový fond			byty spolu (%)
	byty spolu	z toho v RD	z toho v RD (%)	
1899 a nezistené	48 783	37 371	76,61	2,93
1900 - 1919	33 098	28 610	86,44	1,99
1920 - 1945	109 855	90 952	82,79	6,59
1946 - 1970	584 991	342 582	58,56	35,12
1971 - 1980	425 835	144 521	33,94	25,57
1981 - 1990	349 080	108 732	31,15	20,96
1991 - 2001	113 894	67 274	59,07	6,84
spolu	1 665 536	820 042	49,24	100,00

Zdroj: SODB 2001

Pozn.:

RD - rodinné domy

Charakteristika bytového fondu v roku 2001

V roku 1961 pripadalo 235,6 bytov/1 000 obyvateľov, v roku 1991 306,7 bytov/1 000 obyvateľov a v roku 2001 309,6 bytov/ 1 000 obyvateľov.

Napriek výraznému zlepšeniu zabezpečenia obyvateľov bytmi, je úroveň tohto ukazovateľa v SR z hľadiska medzinárodného porovnania nízka, nakoľko napr. v roku 1996 pripadalo na tisíc obyvateľov v Českej republike 359, v Maďarsku 393, vo Veľkej Británii 420, vo Švajčiarsku 461, v SRN (spolu s bývalou NDR) 434, v Rakúsku 445, v Dánsku 462, v Holandsku 409 bytov.

V roku 2001 priemerná celková podlahová plocha bytu v SR bola 83,9 m², obytná

plocha bytu 56,1 m², obytná plocha na osobu 17,6 m². V rodinných domoch bola v roku 2001 priemerná plocha bytu 68,8 m², zatiaľ čo v bytovom dome len 43,8 m² a obytná plocha na osobu v rodinných domoch predstavovala 20 m², kým v bytových domoch 14,9 m².

Byty I. a II. kategórie (spolu 1 491 299 bytov) tvorili v roku 2001 89,5% z počtu trvale obývaných bytov, pričom v bytových domoch to bolo 98,3%, zatiaľ čo v rodinných domoch iba 80,7% bytového fondu. V III. vybavenostnej kategórii (49 076 bytov) sa v roku 2001 nachádzalo 2,9% a vo IV. kategórii 7,5% trvale obývaných bytov (125 161 bytov).

Úbytok bytového fondu v rokoch 1961–1991

Za obdobie rokov 1991-2001 predstavoval čistý prírastok bytov 47 708 bytov, novou bytovou výstavbou bolo postavených 113 894 bytov. Odpad bytového fondu v období rokov 1991-2001 predstavuje 66 186 bytov.

Tabuľka - Úbytok bytového fondu

Počet trvale obývaných bytov	r. 1991	1 617 828
	r. 2001	1 665 536
Čistý prírastok bytov	1991-2001	47 708
Nová bytová výstavba	1991-2001	113 894
Odpad bytového fondu	1991-2001	66 186

Zdroj: SLDB 1991, SODB 2001, ŠÚ SR

Bytová výstavba v rokoch 2001-2005

Podľa počtu dokončených bytov na 1 000 obyvateľov za obdobie rokov 2001-2005 bolo v SR najviac dokončených bytov práve v poslednom sledovanom roku 2005. Najslabšia bytová výstavba bola v roku 2001 (10 321 dokončených bytov).

Intenzita bytovej výstavby dosiahla hodnotu 2,76 dokončených bytov na 1 000 obyvateľov, čo predstavuje (rovnako ako v absolútnom vyjadrení) najvyššiu hodnotu za obdobie od roku 1993 (najnižšiu hodnotu mal ukazovateľ v roku 1995, kedy sa postavilo len 1,1 bytov na 1 000 obyvateľov, t. j. 6 157 bytov). Napriek zvýšeniu ukazovateľa nie sú jeho hodnoty na takej úrovni ako u väčšiny krajín Európskej únie. Napríklad v rokoch 2003 mal uvedený ukazovateľ v susednom Rakúsku hodnotu 5,2 bytov na 1 000 obyvateľov, v Belgicku 3,9, v Dánsku 4,4, vo Fínsku 5,4, vo Francúzsku 5,6 a v Holandsku 3,7 bytov na 1 000 obyvateľov (podľa publikácie Housing Statistics in the European Union, 2004).

Tabuľka - Byty získané novou výstavbou v SR v rokoch 2001-2005

rok	byty dokončené	z toho v rodinných domoch	počet obyvateľov k 31.12.	dokončené byty na 1000 obyvateľov	priemerná obytná plocha bytu v m ²
2001	10 321	7 282	5 378 951	1,92	80,5
2002	14 213	9 095	5 379 161	2,64	76,6
2003	13 980	7 589	5 380 053	2,60	71,8
2004	12 592	8 574	5 384 822	2,34	78,5
2005	14 863	8 707	5 389 180	2,76	73,4

Zdroj: Regionálne porovnania v Slovenskej republike 2001-2004, Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike 4/2005, ŠÚ SR

V rokoch 2001-2005 bolo v SR postavených 65 969 bytov.

Podľa údajov, ktoré poskytli obce ako stavebné úrady do zisťovaní o bytovej výstavbe Štatistickému úradu SR (výkaz Inv 3-04), bolo k 31.12. 2005 v SR rozostavaných 48 874 bytov, začatých v priebehu roka 19 796 bytov, dokončilo sa 14 863 bytov (vydané kolaudačné rozhodnutia) a rozostavaných zostalo 48 874 bytov.

Z celkového počtu dokončených bytov sa 8 707 postavilo v rodinných domoch, čo predstavuje 58,6 %. Zároveň sa v rodinných domoch začalo s výstavbou 8 422

bytov, čo je 42,5 %. Z existujúceho bytového fondu v roku 2005 ubudlo 1 135 bytov, z čoho 964 z dôvodu asanácií. 2 186 bytov (14,7 %) sa získalo prestavbami, nadstavbami a prístavbami, v nebytových budovách 594 bytov (4,0 %). Podľa veľkostnej štruktúry dokončených bytov 1 197 bytov predstavovali 1 - izbové byty a garsónky (8,1 %), 2 887 2 - izbové (19,4 %), 4 327 3 - izbové (29,1 %), 3 785 4 - izbové (25,5 %) a 2 667 boli 5 a viac izbové byty (17,9 %).

Veľkostné zloženie bytov sa prejavilo aj na hodnote priemernej podlahovej plochy bytu, ktorá v roku 2005 dosiahla 120,8 m² (v roku 2004 mala hodnotu 131,7 m², v roku 2003 114,3 m² a v roku 2002 117,8 m²) a priemernej obytnej plochy bytu, ktorá dosiahla 73,4 m² (v roku 2004 78,5 m², v roku 2003 71,8 m² a v roku 2002 76,6 m²).

Z porovnania výstavby v jednotlivých krajoch je vidieť, že najviac bytov sa v roku 2005, tak ako aj v predchádzajúcich rokoch, postavilo v Bratislavskom kraji (4 673), čo z celkového počtu reprezentuje takmer jednu tretinu (31,4 %). O viac ako polovicu menej bytov, a to 2 055 sa dokončilo v Trnavskom kraji, ďalej nasleduje Žilinský kraj s 1 997 dokončenými bytmi. Najmenej bytov sa postavilo, tak ako aj v rokoch 2003 a 2004, v kraji Banskobystrickom - len 772 bytov. Rovnaké poradie krajov je aj u bytov začínaných, pričom ale podiel začínaných bytov na celkovom počte je v Bratislavskom kraji ešte výraznejší ako v minulých rokoch a tvorí 35,8 % (7 079 bytov).

Tabuľka - Bytová výstavba v jednotlivých krajoch SR v rokoch 2001-2005

územie	rok 2001		rok 2002		rok 2003		rok 2004		rok 2005	
	SP	KR	SP	KR	SP	KR	SP	KR		KR
Banskobystrický kraj	1 208	1 055	1 097	1 431	904	1 000	757	816	909	772
Bratislavský kraj	2 016	1 911	3 173	2 846	3 643	2 451	4 947	3 349	7 079	4 673
Košický kraj	776	981	1 334	1 319	1 231	1 203	1 017	877	1 225	944
Nitriansky kraj	1 199	976	1 155	1 241	1 474	1 692	1 613	1 408	1 388	1 087
Trenčiansky kraj	1 221	940	1 586	1 289	1 348	1 617	1 649	1 476	1 634	1 575
Trnavský kraj	2 222	1 534	2 377	2 052	2 061	2 390	2 409	1 675	3 681	2 055
Prešovský kraj	1 569	1 629	1 799	1 935	1 505	1 783	1 907	1 343	1 672	1 760
Žilinský kraj	1 917	1 295	2 086	2 100	1 899	1 844	2 287	1 648	2 208	1 997
SR	12 128	10 321	14 607	14 213	14 065	13 980	16 586	12 592	19 796	14 863

Zdroj: podklady SU SR (vykaz Inv 3-04)

Pozn.: SP - stavebné povolenie, KR - kolaudačné rozhodnutie

Začaté byty sú tie, na ktoré boli vydané stavebné povolenia.

Rozostavané byty vyjadrujú skutočnosť, že ich výstavba sa začala a do konca sledovaného obdobia neboli dokončené.

Dokončené byty sú tie, ktorým bolo vydané kolaudačné rozhodnutie potvrdzujúce ich používateľnosť.

Tabuľka - Bytová výstavba v jednotlivých krajoch SR v rokoch 2001-2005

územie	rozostavané byty k 31.12. 2005
Banskobystrický kraj	3 193
Bratislavský kraj	12 033
Košický kraj	4 951
Nitriansky kraj	4 486
Trenčiansky kraj	3 903
Trnavský kraj	7 616
Prešovský kraj	5 821
Žilinský kraj	6 871
SR	48 874

Zdroj: podklady SU SR (vykaz Inv 3-04)

Prognóza vývoja cenzových domácností do roku 2025

Štatistický úrad Slovenskej republiky v spolupráci s Výskumným demografickým centrom pri INFOSTAT-e vypracoval v decembri 2004 „Prognózu vývoja cenzových domácností v krajoch SR do roku 2025“. Prognóza cenzových domácností vychádza z výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2001 a bezprostredne nadväzuje na najnovšiu regionálnu prognózu vývoja obyvateľstva do roku 2025.

Na rozdiel od vývoja počtu obyvateľov, kde sa prírastok očakáva len v Žilinskom, Prešovskom a Košickom kraji, počet cenzových domácností sa bude zvyšovať prakticky počas celého prognózovaného obdobia vo všetkých krajoch SR. V Bratislavskom kraji bude počet cenzových domácností kulminovať okolo roku 2020, v ostatných krajoch sa prírastky zachovávajú až do roku 2025. Smerom ku koncu prognózovaného obdobia sa budú prírastky počtu cenzových domácností znižovať a ako už bolo spomenuté, v Bratislavskom kraji sa po roku 2020 zmenia na úbytky. Za obdobie rokov 2003-2025 sa bude prírastok počtu cenzových domácností v krajoch SR pohybovať v rozpätí od 3,2 % do 4 %. Jedinou výnimkou bude Bratislavský kraj s očakávaným prírastkom cenzových domácností počas sledovaného obdobia 1,4 %.

Uvedený vývoj počtu cenzových domácností je dôsledkom znižovania ich priemernej veľkosti, ktorý je spôsobený hlavne poklesom sobášnosti a v jeho dôsledku zvyšujúcim sa počtom domácností jednotlivcov vo veku do 30 rokov.

Podľa tejto prognózy bude pokles priemernej veľkosti cenzových domácností pokračovať vo všetkých západoslovenských a stredoslovenských krajoch. V Prešovskom kraji sa očakáva ešte pokračovanie opačného trendu, v Košickom kraji bude priemerná veľkosť cenzovej domácnosti stagnovať. V roku 2025 budú mať cenzové domácnosti najväčšiu priemernú veľkosť v Prešovskom kraji (3,06 osoby na domácnosť), ďalej nasleduje Žilinský kraj s priemernou veľkosťou 2,73 os./dom. Najmenšie domácnosti budú v Nitrianskom kraji (2,26 os./dom.), tesne nasledované Bratislavským a Banskobystrickým krajom (2,28 os./dom.).

Počet aj podiel domácností jednotlivcov sa v ostatnom čase výrazne zvýšil. Súvisí to so značným posunom vo vývoji individualizácie spôsobu života slovenského obyvateľstva, ktorý sa prejavuje osobitne v prudkom náraste počtu domácností tohto druhu. Ako môžeme sledovať podľa retrospektívneho vývoja, počet domácností jednotlivcov vzrástol z počtu 109 692 v roku 1961 na 160 802 v roku 1970 až na 328 188 v roku 1980. K dátumu sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2001, kedy počet týchto domácností dosiahol hodnotu 622 023 (rast o 222 735 domácností jednotlivcov v porovnaní s rokom 1991, kedy ich počet bol 399 288), predstavoval podiel domácností jednotlivcov z úhrnu cenzových domácností 30,0 %. V roku 1961 tento podiel predstavoval 9,3 %, v roku 1970 11,9 %, v roku 1980 19,8 % a v roku 1991 21,8 % (Zdroj: SL'DB 1961, 1970, 1980, 1991, SODB 2001).

V súčasnosti na Slovensku skoro každú tretiu domácnosť tvorí osoba, ktorá býva a hospodári samostatne. Podľa VDC pri INFOSTAT-e sa v SR odhaduje v roku 2010 počet 645 527 CD jednotlivcov (podiel 30,54 % z CD celkom), v roku 2015 657 998 (30,81 %), v roku 2020 667 946 (31,09 %) a v roku 2025 674 132 (31,29 %). Mierne zvyšovanie podielu domácností jednotlivcov sa podľa spomenutej prognózy očakáva aj naďalej vo všetkých krajoch SR okrem Bratislavského. Pôjde o zvýšenie o 1 až 2 percentuálne body do roku 2025. V Bratislavskom kraji, kde je podiel domácností jednotlivcov v súčasnosti najvyšší (35 %), sa očakáva stagnácia tejto skupiny domácností na súčasnej úrovni. Najmenší podiel tvoria domácnosti jednotlivcov v Prešovskom a Žilinskom kraji. Tu sa očakáva do roku 2025 zvýšenie ich podielu z 25 % na 26,5 % resp. z 27 % na 28 %.

Odhad potreby bytov do roku 2010 a 2025

Pre Slovensko je v súčasnosti charakteristický kvantitatívny nedostatok bytov. Preto rozvoj novej bytovej výstavby musí byť založený na vytváraní maximálnych ekonomických možností pre jej realizáciu. Nároky na rozsah novej bytovej výstavby do výhľadových období bude ovplyvňovať jednak výhľadový počet obyvateľov, počet cenзовých domácností a ich spolunažívanie, jednak túžba po kvalitnejšom bývaní.

Z hľadiska objektivizácie pohľadu na vývoj potrieb bývania na Slovensku je dôležitým východiskom predvídanie vývoja obyvateľstva a z neho odvodeného predvídanie vývoja rôznych druhov domácností, z nich zvlášť cenзовých. Tieto sa považujú za základné užívateľské jednotky rôznych foriem bývania.

Základom pre odhad potreby bytov do roku 2025 je oficiálna demografická projekcia – Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025, ako aj projekcia cenзовých domácností - Prognóza vývoja cenзовých domácností v krajoch SR do roku 2025. Obidve projekcie spracovalo Výskumné demografické centrum pri INFOSTAT-e, ŠÚ SR) v roku 2004.

Populačný vývin charakterizujú výrazne sa znižujúce prírastky obyvateľstva v období rokov 2004-2025 vo všetkých krajoch s výnimkou Žilinského, Prešovského a Košického kraja, v ktorých sa predpokladá mierny nárast obyvateľstva. Napriek očakávanému znižovaniu počtu obyvateľov pokles počtu cenзовých domácností (CD) sa nepredpokladá. Naopak v dôsledku znižujúcej sa priemernej veľkosti cenзовých domácností ich počet sa bude zvyšovať. Taktiež je potrebné očakávať znižujúce sa percento spolunažívania cenзовých domácností, čo ovplyvní nároky na počet bytov.

Vybavenosť obyvateľstva bytmi pri sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2001 dosiahla hodnotu celkom 350,4 bytov na 1 000 obyvateľov a 309,6 trvale obývaných bytov na 1 000 obyvateľov. V počte bytov na 1 000 obyvateľov sa oproti predchádzajúcemu sčítaniu hodnoty zvýšili, keď v roku 1991 pripadalo 335,4 bytov celkom a 306,7 trvale obývaných bytov na 1 000 obyvateľov.

Vybavenosť bytmi na 1 000 obyvateľov v Slovenskej republike je porovnateľná s úrovňou v transformujúcich sa krajinách, ale značne zaostáva za vyspelými krajinami západnej Európy, kde tento ukazovateľ dosahoval v krajinách EÚ v roku 2003 priemer 416,6 (Zdroj: Eurostat). K dosiahnutiu hodnoty aspoň 400 bytov na 1 000 obyvateľov - priblíženie sa ku krajinám Európskej únie - chýbalo v Slovenskej republike ku dňu sčítania približne 267 tisíc bytov (podľa Konceptie štátnej bytovej politiky do roku 2010 schválenej uznesením vlády SR č. 636/2005).

Podľa odborných prepočtov bude pri zachovaní porovnateľných ekonomických podmienok a intenzite výstavby 2,6 bytov na 1 000 obyvateľov ročne chýbať v Slovenskej republike v porovnaní s kvantitatívnou úrovňou Európskej úrovne do roku 2010 okolo 135 tisíc bytov, ktoré bude potrebné zabezpečiť novou výstavbou. Intenzita novej bytovej výstavby postupne narastá, keď z hodnoty 1,5 bytu na 1 000 obyvateľov v roku 1998 dosiahla 2,76 bytu na 1 000 obyvateľov v roku 2005. S cieľom odstrániť nedostatok bytov v Slovenskej republike a priblížiť sa v kvantitatívnej úrovni bývania väčšine krajín Európskej únie, je potrebné vytvoriť finančné zdroje a legislatívne a ekonomické podmienky upravovať tak, aby sa vo všetkých formách výstavby v časovom horizonte okolo roku 2010 dokončovali cca 4 byty na 1 000 obyvateľov ročne (podľa Konceptie štátnej bytovej politiky do roku 2010 schválenej uznesením vlády SR č. 636/2005).

V roku 1991 bola priemerná veľkosť cenзовой domácnosti 2,89 osôb, v roku 2001 to bolo 2,60 osôb, v roku 2010 sa predpokladá 2,56 osôb, v roku 2020 2,52 osôb a v

roku 2025 cca 2,51 osôb. V roku 1991 pripadalo 113,3 CD/100 bytov resp. 88,3 bytov na 100 CD, v roku 2001 to bolo 124,4 CD/100 bytov, resp. 80,4 bytov na 100 CD a v roku 2010 sa odhaduje 114,7 resp 108,3 CD/100 bytov a 87,2 resp. 92,3 bytov na 100 CD.

Tabuľka - Potreba bytov do roku 2010 podľa počtu obyvateľov SR (demografická projekcia) a počtu CD (projekcia cenзовých domácností); 2 alternatívy vývoja

rok	počet CD	počet bytov	počet obyvateľov	počet bytov /tis. obyv.	počet obyv. /byt	počet osôb na CD	počet CD na 100 bytov	počet bytov na 100 CD
1991 (SLDB)	1 832 484	1 617 828	5 274 335	306,7	3,26	2,88	113,27	88,29
2001 (SODB)	2 071 743	1 665 536	5 379 455	309,6	3,23	2,60	124,39	80,39
2010 – 1. alternatíva	2 114 056	1 843 196	5 421 166	340,0	2,94	2,56	114,70	87,19
2010 – 2. alternatíva	2 114 056	1 951 620	5 421 166	360,0	2,78	2,56	108,32	92,32

Pozn.:

Prognóza vývoja CD - podľa Prognózy vývoja cenзовých domácností v krajoch SR do roku 2025

Prognóza vývoja obyvateľstva - podľa Prognózy vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025

1. alternatíva - počet bytov na 1 000 obyvateľov v roku 2010 podľa Konceptie štátnej bytovej politiky do roku 2005 s výhľadom do roku 2010

2. alternatíva - počet bytov na 1 000 obyvateľov - 90 % z hodnoty krajín EÚ (t. j. z hodnoty 400 bytov/tis. obyv.)

Tabuľka - Bilancia bytovej výstavby v SR v rokoch 2001-2010

rok	počet CD	počet bytov	počet obyvateľov	byty/tis. obyv. v r. 2010	čistý prírastok	odpad bytového fondu	nová výstavba	postavené byty v rokoch 2001 - 2005	potrebná nová výstavba	potrebná priemerná nová výstavba ročne
					2001 - 2010	2001 - 2010	2001 - 2010	2006 - 2010	2006 - 2010	
2010 – 1. alternatíva	2 154 302	1 843 196	5 421 166	340	177 660	61 360	239 020	65 969	173 051	34 610
2010 – 2. alternatíva	2 154 302	1 951 620	5 421 166	360	286 084	61 360	347 444	65 969	281 475	56 295

Pozn.:

Odpad bytového fondu v rokoch 2001-2010 predstavuje málo cez 32 % bytov postavených pred rokom 1945 (podklad podľa SODB 2001).

Na základe najnovších poznatkov ohľadom problematiky prognóz vývoja stavu obyvateľstva a prognóz vývoja počtu cenзовých domácností v území Slovenska v časovom horizonte do roku 2025 vyplývajúcich z čiastkových správ štúdie „Východiská pre objektivizáciu pohľadu na potreby bývania na Slovensku“, ktorej zhotoviteľom je ÚEOS - Komercia, a. s., Bratislava a objednávateľom Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR, vypracoval AUREX, spol. s r. o, Bratislava vlastný odhad potreby bytov do roku 2025 pre načrtnutie trendov budúceho vývoja.

Vypracované boli celkove štyri alternatívy, dve pre stredný a dve pre nízky variant počtu obyvateľov v roku 2025. Zdrojom stavov počtu obyvateľov v prognózovanom roku boli prognózy vývoja obyvateľstva a zdrojom stavov cenзовých domácností prognózy vývoja cenзовých domácností na Slovensku spracované na INFOSTAT-e, VDC. Pre obidva tieto varianty boli ďalej vypracované po dve alternatívy líšiace sa uvažovaným priemerným počtom osôb pripadajúcich na cenзовú domácnosť a z toho následne vyplývajúcim i rôznym stavom cenзовých domácností.

Východiská k stanoveniu potrieb bývania v území Slovenska:

- obyvateľstvo:
 1. stredný variant (z roku 2004, rozpracovaný do úrovne okresov) – stav 5 407 423

- obyvateľov v roku 2025
2. nízky variant (z roku 2002) – stav 5 243 190 obyvateľov v roku 2025.
- cenové domácnosti:
 - a) variant s konzervatívnym rodinným správaním¹² (z roku 2003, rozpracovaný do krajov) s priemerným počtom 2,52 osôb/CD v roku 2025 (pri strednom variante obyvateľstva by sa dosiahol stav 2 149 408 CD, v nízkom 2 084 120 CD)
 - b) variant s „meniacim“ sa rodinným správaním¹³ (z roku 2006, rozpracovaný do okresov) s priemerným počtom 2,45 osôb/CD v roku 2025 (pri strednom variante obyvateľstva by sa dosiahol stav 2 208 851 CD, v nízkom 2 141 014 CD).

Faktory, ktoré môžu zmierniť celkový tlak na potrebu bytov na Slovensku:

- „chcené spolužitie CD“ – nárast podielu CD, ktoré sa hlásili k „dobrovoľnému“ spolužitiu v jednom byte z 2,9 % v roku 1991 na 7,7 % v roku 2001 (podiel z celkového počtu CD na Slovensku), podľa úvah nebude pokračovať, naopak, do roku 2025 variantne by mohol klesnúť na 5 %, resp. 3 % zo všetkých CD
- „CD bývajúce mimo bytov“ – podiel CD, ktoré bývajú mimo bytov; v roku 2001 predstavoval 2,14 %, mohol by rásť do roku 2025, len v jednom variante podielu, napr. 2,5 %.

Odhad potreby bytov je odporúčaný na základe stredného, autormi označovanému ako najpravdepodobnejšieho variantu vývoja obyvateľstva (tzn. stav 5 407 423 obyvateľov v roku 2025) a ďalej sú prezentované výsledky – alternatívy odhadu potreby bytov v roku 2025 na základe tohto prvoradého východiska.

Pri alternatíve s konzervatívnym rodinným správaním, tzn. pri uvažovaní priemerného počtu osôb na CD 2,52 osôb, počte CD 2 149 408 a podieli cenových domácností bývajúcich mimo bytov 2,50 % sa pri 3-percentnom podieli chceného spolužitia CD z celkového počtu CD odhaduje počet bytov 2 032 803 (počet bytov/tis. obyvateľov 376) a pri 5-tich percentách 1 990 889 (počet bytov/tis. obyvateľov 368). Odpad bytového fondu v rokoch 2001-2025 predstavuje zhruba 80 % (t. j. 153 390) bytov postavených pred rokom 1945 (podklad podľa SODB 2001). Potrebná priemerná nová výstavba v období rokov 2006-2025 by bola 22 734 resp. 20 639 bytov ročne.

Pri druhej alternatíve, t. j. s „meniacim“ sa rodinným správaním, teda pri priemernom počte osôb na CD 2,45 osôb, počte CD 2 208 851 a rovnako ako v predchádzajúcom prípade – pri podieli cenových domácností bývajúcich mimo bytov 2,50 % sa pri 3-percentnom podieli chceného spolužitia CD z celkového počtu CD odhaduje počet bytov v roku 2025 2 089 021 (počet bytov/tis. obyvateľov 386) a pri 5-tich percentách 2 045 948 (počet bytov/tis. obyvateľov 378). Rovnako ako v predchádzajúcej alternatíve, odpad bytového fondu v časovom horizonte 2001-2025 predstavuje zhruba 80 % bytov postavených v období výstavby pred rokom 1945. Potrebná priemerná nová výstavba počas rokov 2006-2025 by bola 25 545 resp. 23 392 bytov ročne.

¹² Konzervatívny variant rodinného správania si zachováva existujúci stav vysokého (dokonca mierne rastúceho) podielu rodín s väčším počtom detí (CD s väčším počtom osôb).

¹³ „Meniace“ sa rodinné správanie predpokladá výraznejší rast malých rodín na úkor veľkých, výraznejší rast CD jednotlivcov na úkor väčších CD.

3.7.2. Školstvo

Stredné školy

V školskom roku 2005/2006 študovalo v SR na stredných školách v 912 zariadeniach stredných škôl (stredné odborné učilištia a učilištia, stredné odborné školy, združené stredné školy, gymnáziá a špeciálne stredné školy) 323 266 študentov, z toho 30,86 % na gymnáziách, 47,34 % na stredných odborných školách (SOŠ + ZŠŠ), 20,11 % na stredných odborných učilištiach a učilištiach a 1,69 % na špeciálnych stredných školách.

Oproti roku 2000 vzrástol do roku 2004 počet žiakov na gymnáziách o 23,7 %, na SOŠ klesol o 17,7 % a na SOU klesol o 42,93 %.

Tabuľka - Zariadenia stredného školstva v SR v šk. roku 2005/2006 (stav k 15. 9. 2005)

názov zariadenia	počet zariadení	počet študentov	študenti (%)
stredné odborné učilište + učilište	210	65 020	20,11
stredná odborná škola	245	81 498	25,21
združená stredná škola	126	71 534	22,13
gymnázium	238	99 758	30,86
špeciálna stredná škola	93	5 456	1,69
stredné školy spolu (SR)	912	323 266	100,00

Zdroj: Základné údaje o školách a školských zariadeniach v SR v školskom roku 2005/2006, SU SR, ÚIPS, 2006

Ústav informácií a prognóz školstva (ÚIPS, Bratislava) vypracoval v roku 2005 v rámci Oddelenia analýz a prognóz regionálneho školstva prognostickú štúdiu „Prognóza vývoja materských, základných a stredných škôl (vrátane špeciálnych) do roku 2025“. Úlohou prognózy je kvantifikovať očakávaný vplyv demografického vývoja v Slovenskej republike na regionálne školstvo do roku 2025. Východiskom bola matematicko-štatistická analýza retrospektívneho vývoja ukazovateľov od roku 1989 do roku 2004 a demografická prognóza. Cieľom prognózy je zistiť pravdepodobný kvantitatívny vývoj ukazovateľov, úroveň poklesu a jeho tempo v časovom rozpätí od roku 2005 do roku 2025.

Podľa spomenutej prognózy v ďalšom období bude počet žiakov gymnázií už klesať. V roku 2010 by mal dosiahnuť 85 tisíc, v roku 2015 73 tisíc, v rokoch 2020 a 2025 približne 68 tisíc žiakov. To značí, že celkový počet žiakov gymnázií by mal do výhľadového obdobia roku 2025 poklesnúť o 32 %. Počet žiakov stredných odborných škôl (vrátane špeciálnych) bude mať takisto klesajúci trend. Do roku 2010 sa zníži na 85 tisíc, do roku 2015 na 67 tisíc, do roku 2020 na 57 tisíc a do roku 2025 približne na 54 tisíc žiakov. Celkový pokles ukazovateľa by mal byť 51 %. Aktuálny pokles počtu žiakov v stredných odborných učilištiach bude pokračovať aj v budúcich rokoch. Do roku 2010 by mal počet žiakov (vrátane špeciálnych škôl) klesnúť na 88 tisíc, do roku 2015 na 72 tisíc, do roku 2020 na 62 tisíc a do roku 2025 na približne 59 tisíc žiakov.

Čo sa týka zariadení stredného školstva, najvyšší počet zariadení k 15.9. 2005 v členení podľa jednotlivých krajoch SR mal Prešovský kraj (150 zariadení), najmenej Trenčiansky kraj (70 zariadení). Najviac žiakov na stredných školách mal Prešovský kraj (48 838 žiakov), najmenej Trnavský kraj (31 451 žiakov).

Tabuľka - Stredoškolské zariadenia podľa krajov SR v šk. roku 2005/2006 (stav k 15. 9. 2005)

územie	stredné školy ^{/1}			
	počet zariadení spolu	počet žiakov spolu	počet tried spolu	počet žiakov na triedu
Bratislavský kraj	129	40 561	1 584	25,61
Trnavský kraj	88	31 451	1 223	25,72
Trenčiansky kraj	70	35 086	1 314	26,70
Nitriansky kraj	106	39 872	1 553	25,67
Žilinský kraj	111	44 756	1 657	27,01
Banskobystrický kraj	118	37 262	1 460	25,52
Prešovský kraj	150	48 838	1 846	26,46
Košický kraj	140	45 440	1 766	25,73
SR	912	323 266	12 403	26,06

Zdroj: Základné údaje o školách a školských zariadeniach v SR v školskom roku 2005/2006, SU SR, ÚIPŠ, 2006

Pozn.:

/1 gymnáziá, str. odborné školy, združené str. školy, str. odborné učilištia a učilištia, špeciálne str. školy

V prepočte na 1 000 obyvateľov študovalo na stredných školách v SR v školskom roku 2005/2006 60 žiakov, čo predstavuje nárast oproti školskému roku 2000/2001, kedy ukazovateľ dosahoval hodnotu 54 žiakov na 1 000 obyvateľov.

Výrazné sú rozdiely v hodnote ukazovateľa počet žiakov stredných škôl na 1 000 obyvateľov v šk. r. 2005/2006 medzi jednotlivými okresmi Slovenska:

- medzi okresy s výrazne vyššou hodnotou (nad 80 žiakov stredných škôl pripadajúcich na 1 000 obyvateľov) ako je celoslovenský priemer (60 žiakov na 1 000 obyvateľov) patrí nasledujúcich 9 okresov: Prešov, Dolný Kubín, Banská Bystrica, Bratislava III, Bratislava II, Bratislava I, Banská Štiavnica, Košice I, Košice IV
- v intervale <60 : 80) žiakov stredných škôl na 1 000 obyvateľov sa nachádza 23 okresov
- do intervalu <40 : 60) žiakov stredných škôl na 1 000 obyvateľov spadá 30 okresov
- hodnotu pod 40 žiakov stredných škôl na 1 000 obyvateľov vykazuje 17 okresov (Košice – okolie, Malacky, Detva, Poltár, Šaľa, Gelnica, Krupina, Veľký Krtíš, Sobrance, Čadca, Brezno, Partizánske, Košice III, Senec, Sabinov, Vranov nad Topľou, Stará Ľubovňa), pričom výraznú absenciu stredného školstva (až pod 15 žiakov na 1 000 obyvateľov) majú okresy Košice okolie a Malacky, v ktorých sa absencia stredného školstva nahrádza dochádzkou do Bratislavy a Košíc.

Vysoké školy

V Slovenskej republike zabezpečovalo vysokoškolské vzdelanie v školskom roku 2005/2006

- 20 verejných vysokých škôl
- 6 súkromných vysokých škôl
- 3 štátne vysoké školy.

V pôsobnosti Ministerstva školstva SR bolo 20 vysokých škôl (univerzít) so 103 fakultami, v rezorte Ministerstva zdravotníctva SR pôsobí štátna vysoká škola univerzitného typu - Slovenská zdravotnícka univerzita v Bratislave, v rezorte Ministerstva obrany SR vrcholná vojenská vysokoškolská vzdelávacia a vedecká ustanovizeň - Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika so sídlom v Liptovskom Mikuláši a v rezorte Ministerstva vnútra SR je to štátna vysoká škola zabezpečujúca vzdelávanie a výchovu najmä príslušníkov Policajného zboru a

ďalších bezpečnostných služieb - Akadémia Policajného zboru v Bratislave. Okrem toho v sledovanom šk. roku pôsobilo šesť súkromných vysokých škôl so šiestimi fakultami.

Sídla týchto 29 vysokých škôl sa nachádzajú v 13 mestách Slovenska, z toho 24 škôl sa nachádza v krajských mestách. Najviac vysokých škôl (univerzít) – 10 je sústredených v Bratislave, ďalej nasledujú Košice s 3 univerzitami a mestá Banská Bystrica, Nitra, Trenčín, Trnava a Prešov, ktoré v školskom roku 2005/2006 boli sídlom dvoch vysokých škôl (univerzít) súčasne.

Do októbra 2006 vzniklo v SR ďalších 6 (všetko súkromných) vysokých škôl – 30.5.2005 Vysoká škola v Sládkovičove, 24.8.2005 Vysoká škola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove, 30.11.2005 Stredoeurópska vysoká škola v Skalici (tieto nepôsobili v šk. roku 2005/2006) a v roku 2006 to boli ďalšie 3 školy – 1.3.2006 Dubnický technologický inštitút v Dubnici nad Váhom, 1.7.2006 Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií v Bratislave a posledne 7.7.2006 Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach.

K októbru 2006 teda na území Slovenska pôsobilo 33 vysokých škôl / univerzít v 15 mestách Slovenska, pričom až 26 škôl sa nachádza v krajských mestách, 111 fakúlt a 80 detašovaných pracovísk.

V školskom roku 2005/2006 študovalo na vysokých školách v dennom štúdiu 114,6 tis. študentov slovenskej štátnej príslušnosti (z toho na súkromnej vysokej škole 1 357 študentov), čo bolo oproti predchádzajúcemu školskému roku o 7,6 tis. viac. Študenti inej štátnej príslušnosti, ktorých bolo 1 641, tvorili 1,4% z celkového počtu študentov denného štúdia (ten bol 116 195 študentov). V štúdiu popri zamestnaní študovalo 63 160 študentov, čo je o 10 142 viac (t. j. o 19,1%) v porovnaní s predchádzajúcim školským rokom 2004/2005. Z nich 6 851 študovalo na súkromných vysokých školách.

V územnom rozložení vysokých škôl pozorujeme tieto zoskupenia:

- Bratislava – Trnava, Košice – Prešov, Banská Bystrica – Zvolen, Považie v štyroch zoskupeniach (Trenčín, Žilina, Ružomberok, Liptovský Mikuláš) a Nitra.

Nepokryté územia, v ktorých chýba VŠ alebo detašované pracovisko VŠ:

- Východné Slovensko – sever a východ, Záhorie.

K najvýznamnejším vysokoškolským centráram patrí Bratislava (35,6% všetkých vysokoškolských študentov), Nitra (12,3%), Košice (11,5%), Banská Bystrica (9,5%). Čo sa týka rozloženia VŠ na území SR výrazná je ich decentralizácia.

Vyššie školstvo je výrazným impulzom rozvoja územia. Sieť stredných škôl je relatívne rovnomerne rozložená po celom území Slovenska. Na stav rozvoja určitého regiónu potom vplýva lokalizácia najmä vysokých škôl a ich detašovaných pracovísk. Krajské prehľady ešte toto rozloženie presne nevystihujú. Zreteľnejšie sa to uplatňuje na úrovni okresnej a mezoregionálnej, z ktorých vyplýva, že toto školstvo je málo alebo vôbec zastúpené zväčša v socioekonomicky slabších regiónov, ako sú Hont, Novohrad, Gemer, Spiš, Zemplín, východný Šariš.

Tabuľka - Vysoké školy / univerzity v SR v školskom roku 2005/2006

VYSOKÁ ŠKOLA v školskom roku 2005/2006	študujúci v dennej forme štúdia			počet externých študentov	počet študentov spolu	počet fakúlt
	slov. štátneho občianstva	iného štátneho občianstva	spolu			
Univerzita Komenského v Bratislave	18 868	606	19 474	6 820	26 294	13
Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach	5 160	87	5 247	763	6 010	4
Prešovská univerzita v Prešove	6 687	15	6 702	3 707	10 409	8
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave	2 803	8	2 811	2 164	4 975	3
Katolícka univerzita v Ružomberku	4 045	11	4 056	5 383	9 439	4
Univerzita J. Selyeho v Komárne	752	12	764	795	1 559	3
Univerzita veterinárskeho lekárstva v Košiciach	822	148	970	93	1 063	1
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre	7 278	54	7 332	5 043	12 375	5
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici	7 720	47	7 767	8 867	16 634	7
Trnavská univerzita v Trnave	3 410	14	3 424	3 439	6 863	5
Slovenská technická univerzita v Bratislave	13 840	144	13 984	2 738	16 722	7
Technická univerzita v Košiciach	10 293	46	10 339	3 203	13 542	9
Žilinská univerzita v Žiline	8 588	103	8 691	2 813	11 504	7
Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne	3 146	6	3 152	2 141	5 293	4
Ekonomická univerzita v Bratislave	8 796	67	8 863	3 906	12 769	6
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre	6 212	55	6 267	3 410	9 677	6
Technická univerzita vo Zvolene	3 054	25	3 079	992	4 071	4
Vysoká škola múzických umení v Bratislave	786	67	853	32	885	3
Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave	537	75	612	0	612	1
Akadémia umení v Banskej Bystrici	400	14	414	0	414	3
Verejné vysoké školy spolu	113 197	1 604	114 801	56 309	171 110	103
Vysoká škola v Sládkovičove	25	0	25	455	480	1
Bratislavská vysoká škola práva v Bratislave	456	2	458	680	1 138	1
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave	0	0	0	3 657	3 657	1
Vysoká škola ekonomie a manažmentu verejnej správy v Bratislave	142	1	143	1 601	1 744	1
Vysoká škola manažmentu v Trenčíne	680	33	713	411	1 124	1
Vysoká škola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove	54	1	55	47	102	1
Súkromné vysoké školy spolu	1 357	37	1 394	6 851	8 245	6
Slovenská zdravotnícka univerzita v Bratislave	-	-	-	-	-	4
Akadémia Policajného zboru v Bratislave	-	-	-	-	-	0
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši	-	-	-	-	-	0
Štátne vysoké školy	-	-	-	-	-	-
Spolu	114 554	1 641	116 195	63 160	179 355	109

Zdroj: Štatistická ročenka školstva (Tabuľky za školský rok 2005/2006), ÚIPS, 2006

Pozn.:

* nepublikované dáta (ÚIPS má súhlas na uverejňovanie údajov týkajúcich sa štátnych vysokých škôl až od roku 2006, t. j. k šk. roku 2006/2007)

3.7.3. Zdravotníctvo

Podľa platného zákona o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti formami poskytovania zdravotnej starostlivosti sú:

- ambulantná starostlivosť
- všeobecná
- špecializovaná
- ústavná starostlivosť
- lekárenská starostlivosť.

V rámci všeobecnej ambulantnej starostlivosti sa poskytuje lekárska služba prvej pomoci najmenej v rozsahu verejnej minimálnej siete poskytovateľov.

V rámci ústavnej starostlivosti v nemocnici sa poskytuje ústavná pohotovostná služba najmenej v rozsahu verejnej minimálnej siete poskytovateľov.

Podľa Zdravotníckej ročenky Slovenskej republiky 2004 (Ústav zdravotníckych informácií a štatistiky – ÚZIS, Bratislava) bol celkový počet lekárskeho miest (od roku 2004 evidenčný prepočítaný počet pracovných miest kategórií zdravotníckych pracovníkov lekár, zubný lekár, farmaceut a iný zdravotnícky pracovník s vysokoškolským vzdelaním 1. stupňa) v 11 760 zdravotníckych zariadeniach Slovenskej republiky k 31.12. 2004 20 023,95, z toho 14 529,55 lekárskeho miest bolo v neštátnych zdravotníckych zariadeniach. 7 572,82 lekárskeho miest bolo v nemocniciach, 878,26 v odborných liečebných ústavoch a 143,22 v prírodných liečebných kúpeľoch. Na 10 000 obyvateľov pripadlo celkom 24,87 lekárskeho miesta samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov.

Celkový počet postelí (lôžok) v zariadeniach ústavnej zdravotnej starostlivosti vrátane kúpeľných liečební bol 50 058, z toho 27 527 postelí bolo v neštátnych zdravotníckych zariadeniach.

V zariadeniach ambulantnej liečebno-preventívnej starostlivosti bolo 10 167,78 miesta samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov, čo predstavuje na 10 000 obyvateľov 18,89 pracovného miesta. Na praktického lekára pre dospelých pripadlo 1 835 obyvateľov (nad 19 rokov), na praktického lekára pre deti a dorast 1 096 detí (vo veku 0 – 18 rokov), na dorastového lekára 31 469 obyvateľov (vo veku 19 – 25 rokov), na gynekológa 5 286 žien a na stomatológa 2 084 obyvateľov.

Tabuľka - Lekárske miesta vo vybraných útvaroch ambulantnej zdravotnej starostlivosti v Slovenskej republike v roku 2004

ambulancia a pracovisko	počet obyvateľov na 1 lekárske miesto	počet lekárov na 10 000 prísl. obyvateľov / ¹
praktický lekár pre dospelých (primárna starostlivosť) / ²	1 835	5,45
dorastový lekár (primárna starostlivosť) / ³	31 250	0,32
praktický lekár pre deti a dorast (primárna starostlivosť) / ⁴	1 095	9,13
gynekológia a pôrodníctvo (primárna starostlivosť) / ⁵	5 291	1,89
stomatológia (primárna starostlivosť)	2 083	4,80

Zdroj: Ročenka zdravotníctva Slovenskej republiky 2004, ÚZIS

Pozn.:

* nezahŕňa údaje o kúpeľných liečebniach

/1 počet lekárov = počet samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov,

počet praktických lekárov pre dospelých na 10 000 dospelých, počet dorastových lekárov na 10 000 dorastu, počet praktických lekárov pre deti a dorast na 10 000 detí, počet gynekológov na 10 000 žien, počet stomatológov na 10 000 obyvateľov

/2 dospelí - 19+ rokov

/3 dorast - 19 - 25 rokov

/4 deti - od 0 - 18 rokov

/5 ženy

Výrazne nízke hodnoty pod priemer SR vykazujú tieto okresy:

- praktický lekár pre dospelých (pod hodnotu 4 lekári na 10 000 dospelých) - Bratislava V (3,07), Námestovo (3,75), Kežmarok (3,79), Gelnica (3,99), Košice III (2,04), Košice okolie (3,35)

- dorastový lekár (pod celoslovenský priemer 0,32 lekára na 10 000 dorastu) - Nitra, Čadca, Liptovský Mikuláš, Žilina, Banská Bystrica, Brezno, Lučenec, Žarnovica, Prešov, Košice II, Spišská Nová Ves, Trebišov; v 52 okresoch nemajú dorastoví lekári zastúpenie
- praktický lekár pre deti a dorast (pod hodnotu 7 lekárov na 10 000 detí) - Skalica (3,90), Námestovo (6,53), Tvrdošín (6,49), Banská Štiavnica (5,10), Detva (6,80), Poltár (5,46), Bardejov (6,80), Sabinov (5,50), Gelnica (6,91), Spišská Nová Ves (6,74)
- gynekológ a pôrodník (pod hodnotu 1,5 lekárov na 10 000 žien) - Bratislava V, Malacky, Senec, Hlohovec, Senica, Bytča, Námestovo, Ružomberok, Banská Bystrica, Brezno, Detva, Lučenec, Poltár, Žarnovica, Bardejov, Kežmarok, Levoča, Sabinov, Gelnica, Košice-okolie, Trebišov
- stomatológ (pod hodnotu 3,5 lekárov na 10 000 obyvateľov) - Senica, Skalica, Zlaté Moravce, Bytča, Tvrdošín, Krupina, Poltár, Veľký Krtíš, Žiar nad Hronom, Kežmarok, Levoča, Sabinov, Stará Ľubovňa, Vranov nad Topľou, Gelnica, Košice III, Košice-okolie.

Sieť ústavných zdravotníckych zariadení k 31.12. 2004 tvorilo v SR:

- 91 nemocníc (15 fakultných nemocníc, 71 nemocníc a NsP, 5 psychiatrických nemocníc)
- 18 vysokošpecializovaných odborných ústavov
- 20 odborných liečebných ústavov (a 3 OLÚ – útvary vo vnútornej štruktúre zdravotníckych zariadení iného druhu)
- 9 liečební (a 7 LDCH – útvary v ZZ iného druhu)
- 1 hospic (a 3 hospice – útvary v ZZ iného druhu)
- 28 zariadení kúpeľnej starostlivosti.

V nemocniciach bolo 31 820 postelí, na 10 000 obyvateľov pripadlo 59 postelí a na 100 nemocničných postelí pripadlo 23,79 miesta samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov.

Vo vysokošpecializovaných odborných ústavoch, odborných liečebných ústavoch, liečebniach a v hospici bolo spolu 6 157 postelí a 920,87 miesta samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov.

V zariadeniach kúpeľnej starostlivosti bolo 12 081 postelí, čo je 22 postelí na 10 000 obyvateľov a na 100 lôžok 1,19 pracovného miesta samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov.

V mimorezortných zdravotníckych zariadeniach (Ministerstvo obrany SR, Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo spravodlivosti SR, Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií SR) bolo 773,12 miesta samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov a 1 606 postelí, z toho 711 postelí v zariadeniach kúpeľnej starostlivosti.

Ústavnú zdravotnú starostlivosť zabezpečovalo 7 nemocníc, 1 odborný liečebný ústav a 6 kúpeľných liečební a spolu 570,19 miesta samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov.

Ambulantnú zdravotnú starostlivosť zabezpečovalo v samostatných ambulanciách, poliklinikách a ostatných zariadeniach kombinovanej ambulantnej starostlivosti spolu 215,93 lekárskeho miesta samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov.

Rozdielny je počet postelí v ústavnej starostlivosti na 10 000 obyvateľov v jednotlivých okresoch:

- okresy, ktoré nemajú žiadne lôžka v ústavnej starostlivosti – Bratislava IV, Senica, Bytča, Kysucké Nové Mesto, Námestovo, Turčianske Teplice, Poltár, Sabinov, Stropkov, Košice III, Košice-okolie (11 okresov)

- okresy s nižšou hodnotou ako je priemer SR (70,6 postelí v ústavnej starostlivosti na 10 000 obyvateľov) – do tejto skupiny spadajú 38 okresov
- okresy s vyššou hodnotou ako je celoslovenský priemer t. j. od 70,6 do 150 – 25 okresov
- okresy s výrazne vyššou hodnotou ako je slovenský priemer (nad 150) – Bratislava I, Bratislava III, Poprad, Košice II, Košice IV (teda 5 okresov).

NsP sa nachádzajú vo väčšine okresných miest, chýbajú iba v okresných mestách Senec, Senica, Prievidza, Púchov, Bytča, Námestovo, Kysucké Nové Mesto, Turčianske Teplice, Tvrdošín, Detva, Poltár, Žarnovica, Sabinov – často blízko nemocnice v susednom okrese (napr. Senec – Bratislava, Bytča – Žilina) alebo sa NsP nachádza v inom meste daného okresu (napr. Bojnice, Trstená, Modra, Handlová, Šahy, Kremnica, Krompachy, Kráľovský Chlmec).

Rovnomerné územné rozloženie sa žiada u všeobecných NsP a liečební pre dlhodobochorých.

Pod lekárenskú zdravotnú starostlivosť spadalo v roku 2004 1 093 lekární, 150 výdajní zdravotných pomôcok a 6 zariadení kombinovanej lekárenskej starostlivosti.

Okrem spomenutých zdravotníckych zariadení bolo v SR v roku 2004:

- 1 058 zariadení zubných techník
- 12 zariadení kombinovanej lekárensko-ambulantnej starostlivosti.

Tabuľka - Počet zdravotníckych zariadení v Slovenskej republike v roku 2004 (rezort zdravotníctva)

územie	nemocnice	zariadenia ambulantnej zdravotnej starostlivosti	odborné liečebné ústavy ¹	zariadenia kúpeľnej starostlivosti ²
SR spolu	91	10 327	47	28
Bratislavský kraj	14	1 444	10	-
Trnavský kraj	6	993	4	2
Trenčiansky kraj	12	1 130	1	5
Nitriansky kraj	11	1 286	2	-
Žilinský kraj	7	1 276	7	4
Banskobystrický kraj	14	1 184	6	8
Prešovský kraj	12	1 418	9	8
Košický kraj	15	1 596	8	1

Zdroj: Regionálne porovnania v Slovenskej republike v roku 2004, ŠÚ SR

Pozn.:

/1 Odborné liečebné ústavy zahŕňajú vysokošpecializované odborné ústavy, odborné liečebné ústavy a liečebne.

/2 zariadenia kúpeľnej starostlivosti = prírodné liečebné kúpele

Tabuľka - Počet lôžok v zdravotníckych zariadeniach v Slovenskej republike v roku 2004

územie	zdravotnícke zariadenia spolu	z toho		
		nemocnice	odborné liečebné ústavy ^{/1}	zariadenia kúpeľnej starostlivosti ^{/2}
SR spolu	50 058	31 820	5 968	12 081
Bratislavský kraj	5 768	4 528	1 240	-
Trnavský kraj	5 515	2 138	455	2 902
Trenčiansky kraj	5 453	3 451	40	1 962
Nitriansky kraj	4 486	4 187	249	-
Žilinský kraj	6 106	3 821	772	1 513
Banskobystrický kraj	7 226	4 085	602	2 509
Prešovský kraj	9 321	4 475	1 829	D
Košický kraj	6 183	5 135	781	D

Zdroj: Regionálne porovnania v Slovenskej republike v roku 2004, SÚ SR

Pozn.:

/1 Odborné liečebné ústavy zahŕňajú vysokošpecializované odborné ústavy, odborné liečebné ústavy a liečebne.

/2 zariadenia kúpeľnej starostlivosti = prírodné liečebné kúpele

D - dôverný údaj (Confidential data)

Koncepcia poskytovania zdravotnej starostlivosti

Koncepcia poskytovania zdravotnej starostlivosti, ktorú vzala na vedomie vláda SR 28. januára 2004 poukazuje na prezamestnanosť zdravotníckeho personálu na Slovensku a na vysokú konzumáciu zdravotníckych služieb a liekov.

Zdravotnícke zariadenia sa rozdeľujú na zdravotnícke zariadenia ambulantnej, ústavnej a lekárenskej starostlivosti. Zavádzajú sa nové druhy zdravotníckych zariadení, napríklad zariadenie na poskytovanie jednotňovej zdravotnej starostlivosti, dom ošetrovateľskej starostlivosti. V ustanoveniach o zdravotníckych zariadeniach ústavnej zdravotnej starostlivosti sa nahrádza doterajšie označovanie nemocníc I., II. a III. typu a zavádza sa označovanie nemocníc na všeobecné, špecializované a výučbové.

3.7.4. Kultúra a umenie

Sieť kultúrnych zariadení, ktoré charakterizujú kultúru krajských a okresných miest tvoria:

- knižnice
- múzeá a galérie
- divadlá
- hudobné telesá
- kiná
- polyfunkčné kultúrne zariadenia
- hvezdárne (planetárium)
- regionálne osvetové strediská
- zoologické záhrady.

Tabuľka - Vybrané ukazovatele za kultúru v roku 2005

územie	hudobné teleso / umelecký súbor	profesio-nálne divadlá	stále divadelné scény	z toho mimo prevádzky	návštevníci ^{/1}	galérie	múzeá	verejné knižnice	registrovaní používatelia verejných knižníc
SR spolu	12	42	52	3	1 357 861	23	92	2 658	578 190
Bratislavský kraj	10	16	18	0	560 781	3	19	87	56 945
Trnavský kraj	-	1	2	0	38 622	2	7	246	60 840
Trenčiansky kraj	-	-	-	-	-	2	10	270	70 961
Nitriansky kraj	-	4	7	1	163 742	2	9	355	65 552
Žilinský kraj	1	4	5	2	118 220	6	11	312	90 221
Banskobystrický kraj	-	6	5	0	104 213	1	16	429	71 944
Prešovský kraj	-	2	5	0	79 330	4	11	562	100 626
Košický kraj	1	9	10	0	292 953	3	9	397	61 101

Zdroj: statistika kultúry, Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2006

Pozn.:

/1 počet návštevníkov na predstaveniach odohraných súborni vykazujúceho divadla na domácej i zahraničnej scéne spolu

4. Doprava a územný rozvoj Slovenska

4.1. Zámery rozvoja rezortu dopravy definované v oficiálnych dokumentoch na medzinárodnej a národnej úrovni

Cieľom zosúladenej európskej dopravnej politiky je vytvorenie Paneurópskej siete dopravných koridorov a dopravných oblastí. Proces kreovania Paneurópskej dopravnej siete sa vyvíjal prostredníctvom troch konferencií ministrov dopravy európskych krajín (Praha 1991, Kréta 1994, Helsinky 1997). Memorandum o porozumení a akceptácii siete multimodálnych koridorov a dopravných oblastí bolo ratifikované na úrovni ministrov dopravy európskych krajín a Európskej komisie. V Helsinkách uzavretá štruktúra multimodálnych koridorov – nazývaná tiež ako Helsinské koridory – má dĺžku okolo 48 tis. km, z toho okolo 25 tis. km železničných tratí a 23 tis. km cestných komunikácií. Súčasťou siete sú tiež letiská, riečne a morské prístavy a hlavné terminály kombinovanej dopravy.

Paneurópska dopravná sieť pozostáva z nasledovných komponentov:

- The Trans – European Transport Network (TEN-T), ktorá sa nachádza na území štátoch EÚ
- The Pan – European Transport Corridors (pomenované tiež ako Helsinské koridory alebo multimodálne koridory č. I. až X.) lokalizovaných v kandidátskych štátoch EÚ
- The TINA Network, ktorá je kreovaná ako doplnková dopravná sieť k desiatim multimodálnym koridorom lokalizovaných v kandidátskych krajinách EÚ
- Four Pan – European Transport Areas (PETrAS) pokrývajúcich prímorské prístavné priestory
- Euro – Asian Links, predovšetkým TRACECA (Transport Corridor Europe Caucasus Asia).

V roku 2004, po vstupe 10-tich kandidátskych krajín – vrátane Slovenska – do Európskej únie, boli ich multimodálne koridory a ich doplnkové dopravné siete

pôvodne koncipované v rámci projektu TINA včlenené do dopravnej siete krajín Európskej únie TEN – T.

Paneurópska dopravná sieť pokrýva územie existujúcich i kandidátskych krajín EÚ so zreteľom ďalšej nadväznosti dopravných koridorov v štátoch bývalého Sovietskeho zväzu a Juhoslávie. Ako východiskové hlavné dopravné siete TEN-T na území 10-tich nových krajín EÚ sú klasifikované siete nachádzajúce sa v multimodálnych dopravných koridoroch schválených dopravnou konferenciou ECMT/CEMT v Helsinkách roku 1997. Výsledné riešenie TEN-T v hlavných rysoch akceptuje špecifiká dopravno – sídelného priestoru a environmentálnych limitov územia Slovenskej republiky.

Sieť hlavných koridorov TEN-T prechádzajúcich územím Slovenska je definovaná nasledovne:

- Multimodálny koridor č. IV. Dresden – Praha – Bratislava/Wien – Budapest – Arad, vetvy Nürnberg – Praha, Arad – Constanza, Arad – Sofija – Istanbul, Sofija – Thessalonike
- Multimodálny koridor č. V. Venezia – Trieste/Koper – Ljubljana/Zagreb – Budapest – Užgorod – Lviv, vetvy Bratislava – Žilina – Košice – Užgorod, Ploce – Sarajevo – Osjek – Budapest
- Multimodálny koridor č. VI. Gdańsk – Torun/Warszawa – Katowice – Žilina, vetva Katowice – Ostrava – Brno
- Multimodálny koridor č. VII. Dunaj.

Doplňkové siete TEN-T sú na území Slovenska lokalizované nasledovne:

Cestné prepojenia:

- Martin – Kremnica – Zvolen – Šahy – Budapest a
- Rzesów – Vyšný Komárnik – Prešov – Košice – Milhost' – Miskolc.

Železničné prepojenia:

- Kraków – Plaveč – Prešov – Košice – Kechnec – Miskolc
- Leopoldov – Galanta
- Púchov – Strelenka – Hranice na Morave
- Čadca – Svrčinovec – Ostrava
- Nové Zámky/Palárikovo – Levice – Zvolen – Lučenec – Košice.

Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 884/2004/ES z 29. apríla 2004 mení a dopĺňa Rozhodnutie č. 1692/1996/ES o základných usmerneniach spoločenstva pre rozvoj Transeurópskej dopravnej siete i v súvislosti so vstupom 10-nových krajín do EÚ. Aktualizované rozhodnutie, okrem iného, posúva horizont výstavby siete TEN-T z roku 2010 na rok 2020. V prílohe č. III Rozhodnutia uvedené prioritné projekty sú vyhlásené za projekty európskeho záujmu na ktorých sa začnú práce pred rokom 2010. Slovenská republika sa bude zúčastňovať na nasledovných prioritných projektoch európskeho záujmu:

- 17. Železničná os Paris – Strasbourg – Stuttgart – Wien – Bratislava, cezhraničný úsek Wien – Bratislava s ukončením stavby v roku 2010
- 18. Rýn/Meuse – Mohan – Dunaj vnútrozemská vodná os, cezhraničný úsek Wien – Bratislava s ukončením stavby v roku 2015 (časť tejto trasy zodpovedá definícii multimodálneho koridoru č. VII)
- 23. Železničná os Gdańsk – Warszawa – Brno/Bratislava – Wien, úsek železnice Katowice – Žilina – Nové Mesto nad Váhom s ukončením výstavby v roku 2010 (železničná trať do značnej miery zodpovedá definícii multimodálneho koridoru č. VI)

- 25. Diaľničná os Gdaňsk – Brno/Bratislava – Wien, cezhraničný úsek diaľnice Katowice – Brno/Žilina s ukončením výstavby v roku 2010 (diaľničná os do značnej miery zodpovedá definícii multimodálneho koridoru č. VI).

Pri prognózovaní finančných potrieb Komisia primerane uprednostní projekty vyhlásené za prioritné projekty európskeho záujmu.

Vláda SR schválila svojim uznesením č. 21/2000 „Aktualizáciu a rozpracovanie zásad štátnej dopravnej politiky SR“, ako základný systémový dokument rezortu dopravy. Hlavným strategickým cieľom štátnej dopravnej politiky Slovenskej republiky, ktorý vyplýva z orientácie Európskej dopravnej politiky je zabezpečenie podmienok trvalého smerovania vývoja s cieľom udržateľnej mobility pri integrovanom využití všetkých druhov dopravy so špeciálnym dôrazom na intermodalitu a podporu ekologickejších druhov dopravy. V oblasti rozvoja dopravnej infraštruktúry je základnou prioritou výstavba a modernizácia infraštruktúry v trasách multimodálnych koridorov IV., V. a VI., pričom MDPaT SR podporuje prípravu a realizáciu takých projektov, u ktorých sa štandardnými postupmi preukáže ich ekonomická efektívnosť, spoločenská opodstatnenosť a environmentálna prijateľnosť. Rozvojové priority rezortu dopravy sú v oblasti realizácie v uvažovaných horizontoch podmienené značnou potrebou finančných prostriedkov.

Podstatnou súčasťou vládou schváleného Národného rozvojového plánu SR je Sektorový operačný program za oblasť dopravy, ktorý zohľadňuje Nový projekt výstavby diaľnic a rýchlостných ciest

Uznesením vlády SR č. 162 zo dňa 21.2.2001 bol schválený Nový projekt výstavby diaľnic a rýchlостných ciest Slovenskej republiky. Projekt vychádza z procesu dlhodobej predinvestičnej prípravy výstavby diaľničnej siete ČSR, ČSSR, ČSFR, SR i z materiálov európskych krajín definujúcich celoeurópsku dopravnú sieť (Konferencia ministrov dopravy európskych krajín v Helsinkách v roku 1997 a Odhad potrieb dopravnej infraštruktúry v asociovaných krajinách – projekt TINA.). V územnoplánovacej rovine sa projekt opiera o Konceptiu územného rozvoja Slovenska – II. návrh.

Návrh lokalizácie diaľnic a rýchlостných ciest nového projektu preukazuje harmonizáciu urbanistických a dopravných koridorov na medzinárodnej i celoštátnej úrovni, taktiež v otázkach hierarchie dopravných systémov. Konštatovaná je zhoda medzi lokalizáciou hlavného dopravného a urbanistického koridoru Bratislava – Žilina – Poprad – Prešov – Košice s lokalizáciou európskeho multimodálneho koridoru č. Va.

Uznesenie Vlády SR č. 523 z 26. júna 2003 k Aktualizácii Nového projektu výstavby diaľnic a rýchlостných ciest schvaľuje použitie Verejno-súkromného partnerstva (PPP) na vybraných úsekoch diaľnice D1 a rýchlостnej cesty R2. Na projekty PPP boli predbežne určené úseky diaľnice D1 Hričovské Podhradie – Ivachnová a Jánovce – Studenec v celkovej dĺžke 94 km. Materiál MDPaT SR k „Financovaniu projektov diaľnic formou PPP“ z roku 2005 odporúča na základe analýzy pôvodne uvažovaného a nového finančného rámca programu výstavby diaľnic a podnetu Ministerstva financií SR realizovať pilotný projekt PPP na diaľnici D1 v úseku Lietavská Lúčka – Turany, s termínom začatia v roku 2007.

Vláda SR svojim uznesením č.213/2004 v bode C.8 uložila ministromi dopravy, pôšt a telekomunikácií zabezpečiť ukončenie výstavby diaľnice D1 na všetkých úsekoch v časti Bratislava – Žilina do 30. novembra 2006. Urýchlenie výstavby diaľnice D1 po Žilinu priamo súvisí s investíciou KIA pri Žiline.

Materiál „Správa o plnení aktualizovaného nového projektu výstavby diaľnic a rýchlостných ciest“, ktorý schválila Vláda SR uznesením č. 1051/2004 navrhuje na

študovanie ťah rýchlостnej cesty Bratislava – Lučenec s pracovným označením R7.

Materiál MDPaT na rokovanie Vlády SR č. 1152/M-2006 „Správa o plnení programu výstavby diaľnic a rýchlостných ciest“ navrhuje:

- zaradiť do ťahu D4 celý tzv. „nultý“ okruh Bratislavy, čím sa ťah D4 predlžuje z pôvodnej dĺžky 3 km na dĺžku 50 km, celková dĺžka siete diaľnic sa tak mení zo 659 km na 706 km
- zaradiť do siete rýchlостných ciest rýchlостnú cestu R7 v dĺžke 214 km a vyradiť z ťahu R2 úsek od štátnej hranice SR/ČR po diaľnicu D1 pri Trenčíne v dĺžke 13 km, celková dĺžka siete rýchlостných ciest sa tak mení z 874 km na 1075 km.

Trasovanie diaľnic a rýchlостných ciest podľa vyššie uvedených uznesení Vlády SR a materiálov MDPaT SR je nasledovné.

Trasovanie diaľnic:

Diaľnica	Celková trasa diaľnice	Koridor TEN-T	Trasa diaľnice v koridore TEN-T
D1	Bratislava/Petržalka-Beluša-Žilina-Martin-Kraľovany-Prešov-Košice-Záhор – št.hranica SR/Ukrajina	Va.	Kompletná trasa diaľnice D1
D2	Št. hranica-SR/ČR-Brodské-Bratislava/Petržalka-Bratislava/Jarovce-Bratislava/Rusovce-št. hranica SR/MR	IV.	Kompletná trasa diaľnice D2
D3	Žilina-Čadca-Svrčinovec-Skalité-št. hranica SR/PR	VI.	Kompletná trasa diaľnice D3
D4	Št. hranica SR/Rakúsko-Bratislava/Jarovce-„nultý okruh Bratislavy“	Va.	Št. hranica SR/Rakúsko-Bratislava/Jarovce

Rovnomernejšie pokrytie územia Slovenska cestnými komunikáciami s nadštandardným jazdným komfortom zabezpečuje diaľničná sieť doplnená rýchlостnými cestami. Sieť rýchlостných komunikácií je navrhnutá v trasách doplnkovej siete TINA i v trasách ciest E podľa dohody AGR.

Podľa kompetenčného zákona od 1.1.2004 prešlo vlastníctvo a správa ciest II. a III. tried na samosprávne kraje Slovenskej republiky. V roku 2004 Slovenská správa ciest vypracovala Konceptiu rozvoja cestnej siete 2004. Predmetom materiálu sú predovšetkým rýchlостné cesty a cesty I. triedy.

Po roku 1993 prijala Vláda SR niekoľko zásadných koncepčných dokumentov o rozvoji železničnej dopravy v SR. Ide hlavne o dokumenty „Konceptia rozvoja dopravy“ – uznesenie vlády SR číslo 166 zo dňa 16.3.1995, „Program transformácie a rozvoja železničnej dopravy do roku 2000“ – uznesenie vlády SR číslo 499 zo dňa 4.7.1995, „Dlhodobý program rozvoja železničných ciest,“ – uznesenie vlády SR číslo 197 zo dňa 12.3.1996.

Svojím uznesením č. 963/2001 z 10. októbra 2001 zobrala Vláda SR na vedomie Program rozvoja železničných ciest do roku 2010 a návrh financovania investičných akcií. Podľa tohto materiálu infraštruktúra železníc svojou kapacitou prevyšuje súčasné i prognózované výkony. Jej prevádzkový stav je na nízkej úrovni, všeobecne sú vykazované nízke traťové rýchlости.

Trasovanie rýchlostných ciest:

Rýchlostná cesta	Celková trasa rýchl. cesty	Trasa rýchlostnej cesty v doplnkovej sieti TEN-T
R1	Križovatka D1 Trnava-Žiar nad Hronom-Šášovské Podhradie-Budča-Banská Bystrica	Šášovské Podhradie-Budča
R2	Križovatka D1 Chocholná-Žiar nad Hronom-Šášovské Podhradie-Budča-Zvolen-Lučenec-Košice	Šášovské Podhradie-Budča-Zvolen
R3	Št. hranica SR/PR-Trstena-Kraľovany-peáž s D1-Martin-Turčianske Teplice-Šášovské Podhradie-Budča-Zvolen-Šahy-št.hranica SR/MR s alternatívou Turčianske Teplice-Banská Bystrica-Zvolen	Martin-Turčianske Teplice-Šášovské Podhradie-Budča-Zvolen-Šahy-št.hranica SR/MR s alternatívou Turčianske Teplice-Banská Bystrica-Zvolen
R4	Št. hranica SR/PR-Vyšný Komárnik-Prešov-peáž s D1-Košice-Milhost'-št. hranica SR/MR	Kompletná trasa rýchlostnej cesty R4
R5	Križovatka D3 Svrčinovec-št. hranica SR/ČR	-
R6	Križovatka D1 Beluša-Púchov-Lysá pod makytou-št. hranica SR/ČR	-
R7	Križovatka D1 Bratislava-Dunajská Streda-Nové Zámky-križovatka R3-Lučenec-križovatka R2	-

V uvedených dokumentoch sa opakujú v zásade rovnaké priority rozvoja železničnej dopravy: modernizácia železničných tratí v európskych multimodálnych koridoroch prechádzajúcich územím Slovenska (Bratislava – Žilina – Čadca – št. hranica SR/PR, št. hranica ČR/SR - Kúty - Bratislava - Štúrovo - št. hranica SR/MR, Žilina – Košice - št. hranica – SR/Ukrajina), dostavba rozostavaných stavieb (zriaďovacia stanica Žilina/Teplička), modernizácia vybraných železničných uzlov a pohraničných staníc (železničné uzly Bratislava , Košice a pohraničné stanice Čierna nad Tisou , Kúty , Čadca). Vybraná sieť určená na modernizáciu železničných tratí je v programe doplnená o severojužné prepojenie železničného koridoru č.IX štátna hranica SR/PR Plaveč – Prešov – Košice – Kechnec štátna hranica SR/MR, ďalej o elektrifikáciu trate Palárikovo – Zvolen – Košice, obnovu a rekonštrukciu železničných staníc Prešov, Kysak a Poprad–Tatry.

Funkčnosť dopravnej obsluhy územia Slovenska železničnou dopravou – predovšetkým na regionálnej úrovni –zásadným spôsobom ovplyvnila realizácia uznesenia Vlády SR č. 830/2000 z 18. októbra 2000, ktorým sa schvaľuje projekt transformácie a reštrukturalizácie Železníc SR. Projekt okrem iného definuje zoznam tratí navrhnutých na transformáciu na regionálne dráhy.

Koncepciu rozvoja kombinovanej dopravy s výhľadom do roku 2010 prijala Vláda SR svojím uznesením č. 37/2001 zo 17. januára 2001. Rozvoj kombinovanej dopravy je viazaný na prognózy rozvoja hospodárstva a predpokladané tovarové toky, vhodné na prepravu kombinovanou dopravou. V súvislosti so vstupom Slovenska do Európskej únie spracovalo MDPaT SR Aktualizáciu koncepcie rozvoja kombinovanej

dopravy s výhľadom do roku 2010. Aktualizácia harmonizuje podmienky prevádzkovania kombinovanej dopravy na Slovensku so stavom v EÚ. Upravuje sa atraktívny obvod terminálu intermodálnej dopravy európskej úrovne na 150 km. V týchto súvislostiach Aktualizácia definuje ako efektívne budovanie štyroch terminálov intermodálnej dopravy európskej úrovne v Bratislave, Žiline, Košiciach a vo Zvolene. Predpokladá sa, že uvedené terminály budú súčasťou logistických a tovarových centier nákladnej dopravy. Štát garantuje výstavbu uvedených terminálov európskej úrovne, realizácia a prevádzkovanie neštátnych terminálov intermodálnej dopravy sa ponecháva na iniciatívu súkromného sektoru.

Koncepcia rozvoja leteckej dopravy SR bola schválená uznesením Vlády SR č. 649/2001 z 11.7.2001. Letiská Bratislava, Košice, Poprad-Tatry, Sliač, Piešťany a Žilina sú Koncepciou definované ako medzinárodné letiská vytvárajúce hlavnú sieť letísk Slovenskej republiky. Letiská Bratislava a Košice sú letiskami strategického významu, spolu s letiskom Poprad-Tatry sú zaradené do siete TEN-T. V súčasnosti sú na letiskách hlavnej siete – okrem letiska Piešťany – prevádzkované pravidelné linky leteckej prepravy osôb.

Uznesením vlády SR č. 469 zo dňa 21.6.2000 bola schválená "Koncepcia rozvoja vodnej dopravy". Koncepcia obsahuje analýzu súčasného stavu, stratégiu rozvoja vodnej dopravy a rozvojové programy vodnej dopravy. Závery koncepcie sú zamerané na nasmerovanie rozhodujúcich transeurópskych vodných ciest cez územie Slovenska. Okrem pozície Slovenska ako dunajskej krajiny ležiacej na vodnej ceste E80, sa má tento zámer presadzovať zaradením Vážskej vodnej cesty do kategórie magistrálnych vodných ciest ako súčasti E30 s prepojením na Odru. Efektívnosť prepojenia Vážskej vodnej cesty s Odrou je podmienená centrálnym severo–južným európskym tranzitom Severné more/ Baltické more – Čierne more, teda náhradou za niekoľko násobne dlhšiu pobrežnú morskú vodnú cestu okolo Európy. Koncepcia ďalej uvažuje, v čase po dokončení výstavby komplexu vodných diel na Dunaji v úseku Budapešť – Viedeň, so splavnením dolných tokov riek Nitra, Hron a Ipel'. Od splavnenia Tisy na území Maďarska a Juhoslávie je závislé splavnenie východoslovenských riek Bodrogu, Laborca a Latorice (pri návrhu na ich splavnenie je potrebné zohľadňovať požiadavky ochrany prírody).

V súlade s úlohou B.4 uznesenia vlády číslo 469/2000 spracovalo a predložilo Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky vláde Slovenskej republiky materiál „Zámer projektu Vážskej vodnej cesty“. Vláda SR svojím uznesením číslo 463/2002 schválila Aktualizáciu koncepcie rozvoja vodnej dopravy, v rámci ktorého ako príloha č. 1 bol schválený i uvedený Zámer projektu Vážskej vodnej cesty. Aby sa dosiahol súlad medzi zámerom a realizáciou vypracovala spoločnosť Hydroinvest na základe požiadavky Slovenského vodohospodárskeho podniku aktualizáciu smerového vedenia trasy plavebnej dráhy v úseku riečneho kilometra 0,00 – 96,133 (príloha Aktualizácie číslo 2).

Národná stratégia ISPA pre sektor dopravy (z roku 1999) a Sektorový operačný program pre oblasť dopravy (v rámci Národného plánu regionálneho rozvoja) tvoria základ pre implementáciu rozhodnutí Európskeho parlamentu a Rady 1692/96/ES o rozvoji TEN a nariadenia Rady 2236/95/ES (modifikované nariadením Európskeho parlamentu a Rady 1655/1999/ES) o financovaní TEN. V Slovenskej republike sú vytvorené podmienky pre implementáciu nariadenia Rady 1267/1999/ES zakladajúceho Nástroj štrukturálnej politiky pre prípravu na vstup do EÚ (ISPA).

4.2. Východiská rozvoja vonkajšej prepravy

Vonkajší rámec koncipovania dopravnej sústavy Slovenskej republiky je determinovaný jej hodnotovou orientáciou. Zaradenie Slovenska do komunity európskych štátov sa dominantne premieta, prostredníctvom smerových priestorových preferencií, i do tendencií rozvoja dopravnej sústavy.

Stav nákladnej dopravy v roku 1999 ilustrujú objemové preferencie zahraničného obchodu Slovenskej republiky v členení podľa smerov intermodálnych koridorov. Dominantným dopravným smerom zdrojovej a cieľovej nákladnej dopravy Slovenska je smer západ s 37 percentným podielom železničnej a 50 percentným podielom cestnej dopravy. Po pripočítaní smerov juhozápad a severozápad je preukázateľná viac ako 75 percentná objemová záťaž cestnej a 53 percentná záťaž železničnej infraštruktúry priestoru medzi Bratislavou a Žilinou vonkajšou zdrojovou a cieľovou dopravou. Hlavný železničný koridor Bratislava – Žilina – Košice, so započítaním ďalšieho rozhodujúceho železničného vonkajšieho smeru východ, prepravuje viac ako 87% z celkového objemu zdrojovej a cieľovej dopravy Slovenskej republiky. Vstup Slovenska do hospodárskych štruktúr Európskej únie potvrdil doterajší vývoj smerovej orientácie zahraničnej obchodnej výmeny. Pre Slovensko ako súčasť EÚ bude prospešné ak európska environmentálna dopravná politika, usilujúca o presun objemov dopravy z cestných prepráv s veľkou prepravnou vzdialenosťou na železniciu, prinesie posilnenie pozícií železničnej dopravy.

Vo vonkajšej preprave osôb je očakávaný nárast objemov ciest spojených s voľným pohybom osôb v krajinách EÚ.

4.3. Trvalá udržateľnosť dopravy v kontexte priestorového rozvoja Slovenska

Globálne hodnotenie trvalej udržateľnosti dopravy (existujúceho stavu i možných variantov rozvoja) predchádzalo návrhu dopravy Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001. Ako hlavné kritéria boli použité nasledovné javy charakterizujúce trvalú udržateľnosť dopravy:

priestorové aspekty

- 1a – spájanie regiónov (i cezhraničných) v urbanizovaných priestoroch
- 1b – spájanie regiónov (i cezhraničných) cez krajinné prostredie a chránené územia

hospodárske aspekty

- 2a – oživenie a zmena kvality rastu
- 2b – udržanie a posilnenie zdrojov zásob

sociálne aspekty

- 3a – udržanie trvalého počtu obyvateľov a ich základných potrieb
- 3b – názory obyvateľov na spájanie regiónov, sociálna súdržnosť

environmentálna únosnosť

- 4a – prekračovanie environmentálnych limitov.

Výsledky hodnotenia sú sformulované do nasledovných odporúčaní.

Tabuľka - Globálne hodnotenie rizík trvalej udržateľnosti dopravy.

Poradie	Rizikový priestor	Smer	Špecifikácia problémov	Odporúčený postup
1	Východné Slovensko (severovýchodné Slovensko, Karpaty)	sever – juh	1b, 2a, 2b, 3a, 4a	Posilnenie obslužnej funkcie v smere (Poľsko–Stará Ľubovňa–Svidník–Medzilaborce)
2–3	Stredné Slovensko (Gemery, Novohrad)	západ – východ	1a, 2a, 3a, 3b	Realizácia komunikačného prepojenia (NZ–VK–LC a LC–Maďarská rep.)
2–3	Stredné Slovensko (Veľká Fatra, Nízke Tatry, Slovenský Raj, Horehronie)	sever – juh	1b, 2b, 3b, 4a	Odklon tranzitu a zmena funkcie komunikácie, obsluha územia z iných smerov (NR–ZV–KE) s posilnením železničnej a kombi dopravy
4–5	Severozápadné Slovensko (Malá Fatra, Chočské vrchy, Vysoké Tatry, Orava)	sever – juh	2a, 3a, 4a	Odklon tranzitu, posilnenie obslužnej funkcie pre Hornú Oravu (Čadca–Námestovo–Suchá Hora–Poľsko)
4–5	Východné Slovensko (Slovenský kras, Gemery)	západ – východ	1b, 2a, 3a	Zvýšenie stavebnotechnických nárokov na realizáciu komunikácií
6	Juhozápadné Slovensko (Podunajská nížina)	západ – východ	2b	Zvýšenie stavebnotechnických nárokov na realizáciu komunikácií

Súčasťou udržateľného rozvoja spoločnosti je trvalo udržateľná mobilita. Doprava predstavuje jeden z kľúčových faktorov rozvoja každej modernej spoločnosti, sama o sebe však nie je cieľom, ale prostriedkom hospodárskeho rozvoja a predpokladom k dosiahnutiu sociálnej a regionálnej súdržnosti. Rezort dopravy si v súlade so zásadami trvalo udržateľného rozvoja vytýčil v rámci Dopravnej politiky SR do roku 2015 – schválenej uznesením Vlády SR č. 445 z 8. júna 2005 – globálny cieľ, ktorým je trvalo udržateľná mobilita. Môžeme ju definovať ako dlhodobé zabezpečenie neustále narastajúcich prepravných potrieb spoločnosti – prepravy tovarov a osôb – v požadovanom čase a kvalite, s maximálnou efektívnosťou, pri súčasnom znižovaní negatívnych účinkov dopravy na životné prostredie a zdravie obyvateľov. V priestorových súvislostiach územia Slovenska ide o také usporiadanie zdrojov a cieľov dopravy ktoré nebude generovať hospodársky a spoločensky neodôvodniteľné dopravné výkony, zároveň nebude impulzom pre narušenie alebo urbanizáciu chránených prírodných priestorov. Dopravná regionalizácia predstavuje optimálnu územnú štruktúru pre trvaloudržateľný rozvoj na úrovni regiónov NUTS II. Ide vlastne o rámec – územný i socioekonomický – na ktorý je efektívne uplatňovať koordinovanú regionálnu rozvojovú politiku a v neposlednom rade i dimenzovať a lokalizovať nadregionálnu vybavenosť. Prepojenie hlavných centier dopravných regiónov Slovenska vymedzuje dopravné koridory vhodné pre trvalo udržateľné prevádzkovanie dopravnej sústavy. Privátny hospodársky sektor – nekompromisne podliehajúci pravidlám efektívnej lokalizačnej politiky – v praxi potvrdzuje oprávnenosť štruktúry dopravnej regionalizácie Slovenska. Podrobnejší text je v kapitole 4.5 Dopravná regionalizácia územia Slovenska.

4.4. Dopravná sústava Slovenskej republiky

Predmetom riešenia v návrhu Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 je nadradená dopravná sústava Slovenskej republiky. Jej funkčnou náplňou je zabezpečenie rovnomerného prístupu regiónov Slovenskej republiky k medzinárodnej zdrojovej a cieľovej doprave, efektívne prevedenie medzinárodného tranzitu územím Slovenska a prepojenie sídiel na celoštátnej a nadregionálnej úrovni. Limitom návrhu je dodržanie princípov trvalej udržateľnosti rozvoja

Slovenska.

V podmienkach Slovenska tvorí cestná sieť doplnená o železničné trate základnú komunikačnú štruktúru územia. Ostatné dopravné systémy – leteckej, vodnej a kombinovanej dopravy obzvlášť – vytvárajú dopravné štruktúry vysoko determinované zákonitostami ich efektívnej funkčnosti. Konceptcia územného rozvoja Slovenska 2001 v plnej miere rešpektuje logisticky prepracované rezortné koncepcie kombinovanej a leteckej dopravy.

Návrh dopravnej sústavy Slovenskej republiky bol koncipovaný i ako záväzná platforma pre prehĺbenie obsahovej úrovne v následnom, odvetvovo zameranom dokumente, Územnom generale cestnej dopravy Slovenskej republiky. Generel bol založený na využití dopravno-inžinierskych metodík modelovania i postupov strategického environmentálneho posudzovania dopravných systémov a ich prvkov. Jeho súčasťou boli odporúčania k výberu alternatívnych riešení a študijných námetov nachádzajúcich sa v návrhu Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001.

Územný generel hodnotil efektívnosť prevádzkovania nadradenej cestnej infraštruktúry v hlavných smeroch západ – východ a sever – juh. Efektívnosť umiestnenia hlavných dopravných sietí a ich environmentálnu únosť výstižne preukazuje parameter dostupnosti pre obyvateľov Slovenska.

Dostupnosť západo-východných diaľničných trás a trás rýchlostných komunikácií

Trasa	M.j.	Dostupnosť v minútach			Dĺžka trasy v km	Počet dostupných obyvateľov na 1 km trasy		
		Do 15 min	Do 30 min	Do 45 min		Do 15 min	Do 30 min	Do 45 min
Bratislava – Žilina - Košice	Počet obyvateľov	2 493 881	3 528 473	4 534 098	428	5 827	8 244	10 594
	Podiel obyv. zo SR	46,36	65,59	84,29				
Bratislava – Zvolen - Košice	Počet obyvateľov	2 007 579	3 033 744	4 045 304	394	5 095	7 700	10 267
	Podiel obyv. zo SR	37,32	56,40	75,20				
Bratislava – Nové Zámky – Košice	Počet obyvateľov	1 463 330	2 641 615	3 393 548	363	4 031	7 277	9 349
	Podiel obyv. zo SR	27,20	49,11	63,08				

Zdroj: Územný generel cestnej dopravy SR, MŽP SR, Aurex s.r.o., Bratislava, máj 2003

Dostupnosť severo-južných trás rýchlostných komunikácií

Trasa	M.j.	Dostupnosť v minútach			Dĺžka trasy v km	Počet dostupných obyvateľov na 1 km trasy		
		Do 15 min	Do 30 min	Do 45 min		Do 15 min	Do 30 min	Do 45 min
Hranica PR Skalité – Žilina – Martin - B.Bystrica – Šahy hranica MR	Počet obyvateľov	875 505	1 554 891	2 182 857	239	3 663	6 506	9 133
	Podiel obyv. zo SR	16,27	28,90	40,58				
Hranica PR Trstená – Ružomberok – B.Bystrica – Šahy hranica MR	Počet obyvateľov	536 893	936 256	1 442 857	203	2 645	4 612	7 108
	Podiel obyv. zo SR	9,98	17,40	26,81				
Hranica PR Svidník – Košice – Milhošť hranica MR	Počet obyvateľov	587 533	933 705	1 352 954	145	4 052	6 439	9 331
	Podiel obyv. zo SR	10,92	17,36	25,15				

Zdroj: Územný generel cestnej dopravy SR, MŽP SR, Aurex s.r.o., Bratislava, máj 2003

Z výsledkov dopravnej dostupnosti západo-východných trás, vo všetkých časových reláciách i na jeden kilometer trasy diaľnice, vyplýva najvyššia efektívnosť výstavby a prevádzkovania diaľnice v koridore Bratislava – Žilina – Košice. V prípade severo-južných trás rýchlostných komunikácií sú zrejme najlepšie výsledky dopravnej dostupnosti v prepojení Skalité – Žilina – Martin – B. Bystrica – Šahy. Po zohľadnení dĺžky trasy je s uvedeným výsledkom porovnateľné i východoslovenské prepojenie Svidník – Košice – Milhošť. V celkovom hodnotení prepojenie Trstená – Ružomberok – Banská Bystrica – Šahy dosahuje najhoršie výsledky, čím sa vlastne len potvrdzujú

nevhodné morfológické, environmentálne a sídelné parametre koridoru i priority ochrany prírody. Výsledky modelovania v Generely cestnej dopravy potvrdili opodstatnenosť návrhu riešenia dopravy v záväznej časti Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001, zároveň jasne uprednostnili lokalizáciu rýchlostnej komunikácie R3 v koridore Martin – Turčianske Teplice – Banská Bystrica – Zvolen.

Nadradená dopravná sústava Slovenska je členená nasledovne¹⁴:

4.4.1. Dopravná sústava pre medzinárodnú dopravu

Dopravná sústava pre medzinárodnú dopravu pozostáva z:

Dopravná infraštruktúra v trasách hlavných koridorov TEN-T

- multimodálny koridor č. IV. ČR – Kúty – Bratislava/Rusovce – MR lokalizovaný pre cestné komunikácie, ČR – Kúty – Bratislava/Rusovce – Nové Zámky/Komárno – Štúrovo – MR lokalizovaný pre trate železničnej a kombinovanej dopravy, Vážska vodná cesta v úseku Komárno – Sereď, vodná cesta Morava (v študijnej polohe, potreba vyjasniť konflikt záujmov s ochranou prírody a medzinárodných dohovorov)
- multimodálny koridor č. Va. Bratislava – Žilina – Prešov/Košice – Záhor/Čierna nad Tisou – Ukrajina, lokalizovaný pre cestné komunikácie a pre trate železničnej a kombinovanej dopravy, vysokorýchlostná železničná trať juh – sever Rakúsko – Bratislava – Žilina – Poľsko s vetvou Čadca – Ostrava (v študijnej polohe), Vážska vodná cesta v úseku Sereď – Žilina, vodná cesta Bodrog/Tisa (potreba vyjasniť konflikt záujmov s ochranou prírody a medzinárodných dohovorov) v úseku hranica MR – Ladmovce
- multimodálny koridor č. VI. Žilina – Čadca – Skalité – PR lokalizovaný pre trate železničnej a kombinovanej dopravy, Hričovské Podhradie – Žilina (Brodno) – Čadca – Skalité – PR a Višňové (Dubná Skala) diaľnica D1 – Žilina (Brodno) diaľnica D3 pre cestné komunikácie, vodná cesta Kysuca – PR/ČR (v študijnej polohe, potreba vyjasniť konflikt záujmov s ochranou prírody a medzinárodných dohovorov)
- multimodálny koridor č. VII. Dunaj s verejnými prístavmi v Bratislave, Komárne a Štúrove
- terminály intermodálnej dopravy a hlavné železničné uzly v Bratislave, Žiline, Zvolene a Košiciach
- letiská pre medzinárodnú dopravu v Bratislave, Košiciach a Poprade
- výhľadové prístavy na Vážskej vodnej ceste v Sereď, Hlohovci, Novom Meste nad Váhom, Trenčíne, Dubnici nad Váhom, Púchove, Považskej Bystrici a Žiline
- multimodálny koridor „Pobaltský koridor“ vedený v línii PR (Lublin – Rzesow) – Prešov – Košice – MR (Miškovec – Debrecín) lokalizovaný pre cestné komunikácie pre trate železničnej a kombinovanej dopravy, návrh KURS 2001 nad rámec rezortných koncepcií.

Hierarchicky najvyššie dopravné systémy ciest a železníc – tvoriace základný multimodálny rozmer koridoru – a súběžná sídelná rozvojová os I. stupňa sú lokalizované v koridore Bratislava – Trenčín – Žilina – Poprad – Prešov – Košice. Jednotlivé dopravné systémy tohto koridoru preukazujú najvyššiu efektívnosť prevádzkového a sídelného pokrytia územia. Vzhľadom na smerové preferencie zahraničnej obchodnej výmeny i polohu Slovenska vo vzťahu k tranzitným prúdmi bude koridor – zvlášť jeho západná časť – realizovať rozhodujúcu časť distribúcie

¹⁴ Usporiadanie a pomenovanie jednotlivých kategórií dopravnej sústavy je zoradené podľa ich významu, prvky dopravných systémov s peážnou hierarchickou funkciou sú vždy zaradené do kategórie s vyšším hierarchickým významom.

dopravy na území Slovenska. Vysoko kvalitná dostupnosť územia pozdĺž multimodálnych koridorov bude na druhej strane prinášať zvýšenú environmentálnu záťaž urbanizovaného priestoru. Zo strany týchto regiónov pôjde o vklad v prospech efektívnosti dopravnej sústavy celej Slovenskej republiky a o ponuku vzájomného zdieľaniu jednotlivých priestorových funkčných systémov v prospech celku. Je preto prirodzené, že regióny s lokalizáciou najdlhších úsekov multimodálnej infraštruktúry si v porovnaní s ostatnými časťami Slovenska budú vyžadovať globálne vyššie a časovo uprednostnené investície na ich realizáciu.

Podnetom Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001, nad rámec dohovorov ECMT/CEMT na konferencii v Helsinkách, je návrh na hľadanie medzinárodnej podpory k vytvoreniu vetvy multimodálneho koridoru č. I. (s pracovným názvom "Pobaltský koridor") v línii Białystok/Varšava – Lublin – Rzeszow – Prešov – Košice – Miškovec – Debrecen – koridor č. IV Constanca/Istanbul. Priestoru Bratislavy a považského úseku multimodálneho koridoru č. Va sa dotkne v projekte INTERREG II avizovaný zámer Maďarskej republiky realizovať chýbajúci článok multimodálneho koridoru Va. v prepojení Terst – Ľubľana – západné Maďarsko – Bratislava. Spolu s nutnosťou doriešiť efektívne prepojenie Bratislavy a Viedne na území Rakúska tak môže vzniknúť kvalitatívne nová situácia, vyžadujúca si zodpovedajúcu územnoplánovaciu a dopravnoplánovaciu reakciu v priestore Bratislavy.

Dopravná infraštruktúra v trasách doplnkových sietí TEN-T

Železničné trate:

- Železničné prepojenie multimodálneho koridoru č. IX s Poľskom v línii PR – Plaveč – Prešov – Košice – Kechnec – MR
- Leopoldov – Galanta
- Púchov – Strelenka – ČR
- Čadca – Svrčinovec – ČR
- Nové Zámky/Palárikovo – Levice – Zvolen – Lučenec – Košice.

Cestné komunikácie:

- Martin – Turčianske Teplice – Zvolen – Šahy s rovnocenným alternatívnym trasovaním v líniiach Turčianske Teplice – Šášovské Podhradie – Zvolen a Turčianske Teplice – Banská Bystrica – Zvolen
- MR – Milhošť – Košice – Prešov – Lipníky – Svidník – PR (do doby realizácie "Pobaltského koridoru").

Výhľadová súčasť doplnkovej siete cestných komunikácií:

- Diaľnica D1 (priestor Madunice/Leopoldov) – Hlohovec – Nitra – Nové Zámky – Komárno – MR Komárom diaľnica M1
- ČR – Lysá pod Makytou – Púchov
- ČR – Svrčinovec.

Princíp vyrovnanosti podmienok pre hospodársky rozvoj regiónov vyvoláva realizačné požiadavky na doplnkovú medzinárodnú sieť, zabezpečujúcu rýchly, bezpečný a environmentálne prijateľný spôsob pripojenia ich centier na dopravnú infraštruktúru najvyššieho – európskeho významu. Aj keď parametre efektívnosti dopravnej obsluhy obyvateľstva doplnkových sietí TEN-T nedosahujú takú efektívnosť ako v prípade siete Európskych multimodálnych koridorov, ich dopravný a sídelno-rozvojový význam – predovšetkým na území stredného Slovenska – je nenahraditeľný. Stredoslovenské ťažisko osídlenia Banská Bystrica/Zvolen má prostredníctvom priameho prepojenia s multimodálnymi uzlami Bratislavou, Žilinou, Košicami a Budapešťou zabezpečený kvalitný prístup na Európsku multimodálnu sieť.

Novým projektom výstavby diaľnic a rýchlostných ciest (február 2001) požadovaná

smerodajnosť Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001 v problematike trasovania stredného severojužného cestného prepojenia nachádza svoj odraz v akceptovaní alternatívnych trás cez Šášovské Podhradie i cez Banskú Bystricu. Dopracovanie dopravnej časti Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001 v Územnom generely cestnej dopravy preferuje alternatívu trasovania stredného severojužného prepojenia v línii Martin – Turčianske Teplice – Banská Bystrica – Zvolen. Konceptcia územného rozvoja Slovenska 2001 zároveň neodporúča ďalšie úvahy o nových cestných koridoroch v trasovaní prepojenia v línii Banská Bystrica – Lučatín/Medzibrod – Ružomberok. Dôvodom je procesná nadradenosť princípov trvaloudržateľného rozvoja spočívajúca v podpore rozvoja osídlenia vo vhodných priestoroch (Turiec), v podpore prepájania najvýznamnejších ťažísk osídlenia v záujme vytvárania vyšších medzinárodne konkurencieschopných sídelných systémov, v podpore hierarchizácie sídelnej štruktúry bez zvyšovania prepravných nárokov (dve autonómne rovnocenné ťažiská osídlenia Žilinsko/Martinské a Banskobystricko/Zvolenské), ako aj v ochrane environmentálne citlivých a prírodne vysoko hodnotných priestorov pred intenzívnou antropogénnou aktivitou (doliny Moštenická, Hiadel'ská, Revúcej i Korytnice v masíve Nízkyh Tatier a Veľkej Fatry).

Strategický prepravný význam pre celé územie Slovenska majú prepojenia TEN-T v smeroch dominujúcej prepravnej záťaže na západ. Dve výhľadové prepojenia s Českou republikou (Púchov – Zlín a Žilina – Čadca – Ostrava predstavujú obojstranne akceptované návrhy riešenia problematiky cestných prepojení. Vetvy vzájomných prepojení multimodálnych koridorov (Va–VI, Va–IV) prispievajú k optimalizácii distribúcie medzinárodnej dopravy na území Slovenska. Cieľom realizácie prepojení sú i očakávané environmentálne prínosy v priestore dopravne preťaženého územia juhozápadného (odvedenie tranzitu smeru juhovýchod – sever z územia Bratislavy) a severozápadného Slovenska (odvedenie ťažkej nákladnej dopravy z priestorov CHKO na slovenskej a českej strane hranice).

Dopravné siete zaradené podľa európskych dohôd (AGR, AGC, AGTC, AGV)

Cestné komunikácie:

- Bratislava – Dunajská Streda – Veľký Meder – Medveďov – MR
- Bratislava – Senec – Sládkovičovo – Sereď – Nitra – Žiar nad Hronom
- ČR – Drietoma – Trenčín – Prievidza – Žiar nad Hronom – Zvolen – Lučenec – Rimavská Sobota – Košice
- PR – Trstená – Dolný Kubín – Kraľovany/Ružomberok (s napojeniami na diaľnicu D1).

Výhľadová súčasť siete cestných komunikácií:

- (Bratislava –) Dunajská Streda – Nové Zámky – Veľký Krtíš – Lučenec (rýchlostná komunikácia R7)
- ČR – Holíč – Senica – Trnava – Sereď
- D2 Bratislava (Jarovce) – D1 Bratislava (Vajnory) – Borinka – Stupava D2 – Marcheg/Rakúsko (nultý okruh Bratislavy)
- Lučenec – Šiatorská Bukovinka – MR
- Lipníky – Vranov nad Topľou – Humenné – Michalovce.

Výhľadová súčasť siete železničných tratí:

- Šaľa – Nitra.

Regionálne letiská pre medzinárodnú dopravu hlavnej siete v:

- Piešťanoch, Sliači, Žiline.

V hospodárskych, sídelných, spoločenských a morfológických podmienkach Slovenska vytvára cestná doprava systém pokrývajúci základné požiadavky na dopravnú obsluhu územia. Sieť komunikácií medzištátneho a celoštátneho významu uzatvára systém zabezpečujúci vyrovnané regionálne podmienky prístupu regionálnych centier k nadradeným európskym dopravným infraštruktúram. Vytvárajú sa tak predpoklady k uplatneniu logisticky ponímaných prepravných hospodárskych služieb.

Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 považuje za nutné realizovať a sfunkčniť vo výhľadovom období koncipovaný južný cestný ťah Bratislava – Veľký Krtíš – Lučenec – Košice. Z južného cestného ťahu má realizácia chýbajúceho prepojenia Dunajská Streda – Nové Zámky strategický význam na celý priestor Malohontu, Novohradu a Gemeru. Nový úsek cesty prinesie efektívny účinok spočívajúci v skrátení dostupnosti regiónov južného Slovenska i s využitím existujúcej cestnej trasy medzi Novými Zámkami, Veľkým Krtišom a Lučencom.

Z dôvodu odstraňovania regionálnych disparít považuje Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 za účelné rozšíriť sieť vedľajších a doplnkových komunikácií podľa dohody AGR o prepojenia na Záhorí, Zemplíne a Gemeri.

V najdôležitejších prepojeniach koncipuje rezort dopravy sieť ciest s obmedzeným prístupom, porovnateľnú s kvalitatívnym štandardom siete pre multimodálnu dopravu. V stredojužnom prepojení Trnava/Nové Zámky – Zvolen – Lučenec – Košice sa tak v súbehu so železnicou doplnkovej siete TEN-T vytvára intermodálny koridor významu celoštátneho až doplnkového TEN-T.

Hlavné dopravné koridory pre medzinárodnú turistickú dopravu

Špecifikom Slovenska sú možnosti ktoré jeho územie ponúka tranzitnej turistickej doprave, obzvlášť v smere sever – juh. Prírodné a turistické zázemie severného a stredného Slovenska ponúka možnosť pozdržať tranzitnú turistickú dopravu cez slovenské územie a prispieť tak rozvoju cestovného ruchu na Slovensku. Pre tento účel sú vyhradené dve hlavné trasy – s možnými paralelnými líniami – určené pre medzinárodnú individuálnu automobilovú dopravu a autobusovú dopravu a jedna trasa určená pre železničnú dopravu. Doplnkovú funkciu vzájomného prepojenia cestných trás v atraktívnom prostredí Vysokých Tatier bude plniť Malý tatranský okruh. Podmienkou akceptovateľnosti cestných trás pre medzinárodnú turistickú dopravu je nekompromisné vylúčenie tranzitu nákladnej dopravy z úsekov lokalizovaných v environmentálne najcitlivejších územiach.

Železničné trate:

- západná severojužná trasa (Krakow – Nowy Targ) PR – Trstená – Dolný Kubín – Kralovany – Vrútky – Banská Bystrica – Zvolen – Šahy – MR (Budapešť).

Cestné komunikácie:

- západná severojužná trasa (Krakow – Nowy Targ) PR – Trstená – Dolný Kubín – Ružomberok – Donovaly – Banská Bystrica – Zvolen – Šahy – MR (Budapešť), s vylúčením nákladnej tranzitnej dopravy v úseku Ružomberok – Donovaly – Banská Bystrica
- východná severojužná trasa (Krakow – Nowy Targ) PR – Podspády – Spišská Belá – Kežmarok – Poprad – Vernár – Rožňava – Tornaľa – Kráľ – MR (Budapešť), s vylúčením nákladnej tranzitnej dopravy v úseku Podspády – Spišská Belá – Kežmarok – Poprad – Vernár – Rožňava
- Viňanová – Oravice – Zuberec – Liptovský Hrádok – Pribylina – Starý Smokovec – Ždiar – Javorina (Malý tatranský okruh) s vylúčením nákladnej tranzitnej dopravy v celom úseku.

4.4.2. Dopravné koridory celoštátnej úrovne

Cestné komunikácie:

- Veľký Meder – Komárno
- Nitra – Topoľčany – Partizánske – Prievidza – Nitrianske Pravno – Turčianske Teplice, s vetvou Topoľčany – Chynorany – Bánovce nad Bebravou
- ČR – Makov – Čadca – Krásno nad Kysucou – Nová Bystrica – Oravská Lesná – Námestovo – Trstená – Suchá Hora – PR s pokračovaním PR – Spišská Stará Ves – Stará Ľubovňa – Ľubotín – Bardejov – Svidník
- Banská Bystrica – Brezno – Vernár
- Poprad – Spišská Belá – Stará Ľubovňa – Mníšek nad Popradom – PR
- Ľubotín – Sabinov – Prešov
- Humenné – Snina – Ubl'a – Ukrajina
- Vranov nad Topľou – Trebišov – Slovenské Nové Mesto – Čierna nad Tisou – Ukrajina.

Okrem existujúcej siete ciest celoštátnej úrovne reaguje Konceptcia územného rozvoja Slovenska 2001 na návrat k prirodzenej dopravnej regionalizácii Slovenska homogenizovaním potrebných celoštátnych dopravných prepojení. Dôraz na polycentrický rozvoj územia si vyžaduje vytvoriť vhodné podmienky pre rovnocenné prepojenia všetkých regiónov Slovenska.

V železničnej doprave sú všetky trate celoštátneho významu (Palárikovo/Nové Zámky – Zvolen – Košice) preradené do kategórie doplnkovej siete TEN-T. Cieľom tohto kroku je podpora smerujúca k zníženiu objemov medzinárodnej zdrojovej a cieľovej cestnej nákladnej dopravy smerujúcej do územia regiónov Slovenska, mimo ich dopravno-gravitačných centier. Tento zámer prispeje k zlepšeniu obsluhy centier a ich spádového územia stredo-južného Slovenska (Lučenec, Fil'akovo, Tornaľa, Rožňava) Do rovnakej kategórie je možné zaradiť i námet na spoločné využívanie železničnej trate na území Maďarska a Slovenska v prepojení Čata – Šahy – Ipolytarnóc – Lučenec.

4.4.3. Dopravné koridory nadregionálnej úrovne

Železničné trate:

- Bratislava – Dunajská Streda – Komárno
- ČR – Brodské – Jablonica – Trnava – Sereď
- Šurany – Nitra – Prievidza – Horná Štubňa
- Lužianky – Leopoldov
- Chynorany – Trenčín
- Levice – Štúrovo
- Nové Mesto nad Váhom – Vrbovce
- Lužianky – Kozárovce
- Vrútky – Horná Štubňa – Hronská Dúbrava
- Horná Štubňa – Banská Bystrica
- Zvolen – Šahy
- Fil'akovo – Šiatorská Bukovinka
- Banská Bystrica – Margecany
- Poprad – Plaveč
- Prešov – Vranov – Strážske – Humenné – Medzilaborce – PR (do doby realizácie "Pobaltského koridoru")

- Slanec – Trebišov – Michalovce – Strážske
- Prešov – Vranov nad Topľou – Strážske.

Cestné komunikácie:

- Rakúsko – Moravský Svätý Ján – Šaštín Stráže – Senica – Nové Mesto nad Váhom
- Rakúsko – Záhorská Ves – Malacky – Šaštín Stráže/Pezinok – Senec – Šamorín
- Sládkovičovo – Galanta – Šaľa – Nové Zámky – Štúrovo
- Šoporňa – Šaľa
- Galanta – Dunajská Streda
- Komárno – Štúrovo
- Hronský Beňadik – Kálna nad Hronom – Štúrovo
- Nitra – Vráble – Kálna nad Hronom – Levice
- Žilina – Rajec – Nitrianské Pravno
- Makov – Bytča
- Žilina – Terchová – Párnica
- PR – Novot’ – Zakamenné
- PR – Oravská Polhora – Námestovo
- Veľký Krtíš – Slovenské Ďarmoty – MR
- Liptovský Hrádok – Brezno – Tisovec – Rimavská Sobota
- Červená Skala – Tisovec
- Spišský Štvrtok – Spišská Nová Ves – Košice – Slanec – Zemplínske Jastrabie – Veľké Kapušany – Ukrajina
- Svidník – Medzilaborce – Palota – PR
- Humenné – Medzilaborce
- PR – Bacherov – Zborov – Bardejov – Kapušany
- (Bardejov) – Tarnov – Kurov – PR.

Regionálne letiská pre medzinárodnú dopravu:

- potenciálne letiská Nitra, Prievidza, Trenčín, Martin, Ružomberok, Lučenec, Prešov, Svidník, Kamenica nad Cirochou (návrh KURS 2001 nad rámec rezortných koncepcií).

Infraštruktúra nadregionálneho významu vytvára doplnok k vzájomnému prepojeniu regionálnych centier na Slovensku i v pohraničí susedných štátov, zlepšuje dopravnú obsluhu centier a regiónov turistického ruchu cestnou a železničnou dopravou. Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 považuje za nutné realizovať a sfunkčniť – v intenciách spoločných záujmov a medzištátnej spolupráce Slovenskej a Poľskej republiky – dopravný západo–východný koridor slovensko–poľského pohraničia.

Sieť potenciálnych regionálnych letísk pre medzinárodnú dopravu reaguje na požiadavky sprístupnenia regionálnych a subregionálnych centier medzinárodným obchodným letom.

4.5. Dopravná regionalizácia územia Slovenska

Polycentričnosť dopravného rozvoja Slovenska je založená na liberálnych princípoch fungovania trhového hospodárstva, na vyrovnanosti podmienok dopravnej obsluhy územia, na sociálnej súdržnosti, únosnosti a kvalite života, na environmentálnej únosnosti a na akceptácii princípov trvalej udržateľnosti rozvoja spoločnosti. Regióny

Slovenska sformulovali svoju dopravnú a priestorovú politiku (územné plány veľkých územných celkov / územné plány samosprávnych krajov, regionálne operačné programy (ROP), stanoviská ku konceptu koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001) a táto bola premietnutá do návrhu dopravnej regionalizácie v návrhu koncepcii územného rozvoja Slovenska 2001. Zároveň i prehlbenie riešenia časti doprava koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 v územnom generely cestnej dopravy preukázalo optimálne parametre navrhovanej dopravnej regionalizácie Slovenska. Vo všeobecnej rovine možno konštatovať, že regionálne dopravné koncepcie zohľadňujú prirodzené dopravno-gravitačné väzby regiónov a v podstate kopírujú hospodársku, spoločenskú, sociálnu, kultúrnu i etnickú regionalizáciu územia. Aplikácia trhovo odskúšanej hospodárskej regionalizácie priestoru Slovenska v spoločenskej a územno-politickej rovine vytvára optimálnu bázu na lokalizáciu rôznych úrovní vybavenosti do regionálnych centier, i s prihliadnutím k otvárajúcim sa možnostiam internacionalizácie zjednocujúceho sa európskeho priestoru.

Dopravno-sídelná štruktúra slovenských miest je uvažovaná v nasledovnej hierarchii:

- Bratislava, lokalizácia funkcií na prvej úrovni (hlavné mesto a metropolitné územie štátu) s dosahom regionálneho funkčného pôsobenia na územie juhozápadného Slovenska
- Bratislava, Žilina/Martin, Zvolen/Banská Bystrica, Košice/Prešov s lokalizáciou minimálne nadregionálnej dopravnej vybavenosti a občianskej vybavenosti na nadregionálnej úrovni. Dopravné zónovanie vychádza z predpokladu, že Bratislava a Košice sú dopravné centrá dvoch – doterajším vývojom potvrdených, ale dnešným a budúcim smerovaním prekonaných – dopravno-gravitačných oblastí Slovenska. Na základe doterajšieho vývoja možno konštatovať, že dopravno-gravitačné subcentrá Bratislavskej oblasti Žilina a Zvolen spoločne so sídlami Martin a Banská Bystrica už dospeli do úrovne centier stabilizovaných dopravno-gravitačných oblastí. Pozícia Košíc je už dnes úzko spájaná s Prešovom, čo umožňuje rozvoj tejto aglomerácie ako centra Karpatského regiónu. Bratislava, vzhľadom na svoju atraktívnu dopravnú polohu, bude i naďalej dominantne gravitačne pôsobiť voči juhozápadnému Slovensku a zároveň ju bude potrebné územne odlišovať od juhozápadného Slovenska s centrami Nitra/Trnava/Nové Zámky.

Základné dopravné a regionálne zónovanie Slovenska druhej úrovne je stabilizované v nasledovnej štruktúre:

- Bratislava (približne súčasný Bratislavský kraj)
- Juhozápadné Slovensko alebo Podunajský región (približne súčasný Trnavský a Nitriansky kraj) s gravitačným centrom Nitra/Trnava/Nové Zámky
- Severozápadné Slovensko alebo Považský región (približne súčasný Trenčiansky a Žilinský kraj) s gravitačným centrom Žilina/Martin
- Stredné Slovensko alebo Pohronsko-Ipeľský región (približne súčasný Banskobystrický kraj) s gravitačným centrom Banská Bystrica/Zvolen
- Východné Slovensko alebo Východoslovenský región (približne súčasný Košický a Prešovský kraj) s gravitačným centrom Košice/Prešov.

Hlavnými prínosmi tohto členenia sú:

- pokrytie rozhodujúcej vnútroregionálnej dopravnej obsluhy prostredníctvom infraštruktúry minimálne na úrovni dohodnutých sietí TEN-T
- minimalizácia environmentálnych konfliktov spojených s vnútroregionálnou dennou prepravnou obsluhou križujúcou územia národných parkov a chránených oblastí
- vytvorenie podmienok pre zmenu kvalitatívnej úrovne rastu regiónov a kvality

života obyvateľov

- podpora sociálnej súdržnosti regiónov v ich historicky overených hraniciach
- v súhrne dopravná regionalizácia predstavuje priestorový priemet trvalo udržateľnej mobility v podmienkach územia Slovenska.

Dopravné koridory vzájomne prepojených centier dopravných regiónov Slovenska možno označiť za línie s najvyšším stupňom akceptácie princípov trvalo udržateľnej mobility. Stav cestných prepojení centier v roku 2006 vo väčšine prípadov ešte nezodpovedal kvalitatívnym požiadavkám trvalo udržateľnej mobility.

Dopravné regióny	Prepojenie centier	Trasa prepojenia	Požadovaná úroveň	Stav/kompletnosť
Bratislava-Juhozápad	Bratislava-Trnava		Diaľnica	Kompletný stav
	Bratislava-Nitra	Cez križovatku D1 Trnava	Diaľnica a rýchlostná cesta	Kompletný stav
	Bratislava-Nové Zámky	Cez Dunajskú Stredú	Rýchlostná cesta	Nerealizované
Juhozápad-Severozápad	Trnava/Nitra-Žilina/Martin	Cez Trenčín	Diaľnica a rýchlostná cesta	Neúplný stav
Juhozápad-Stred	Trnava/Nitra-Banská Bystrica/Zvolen	Cez Hronský Beňadik	Rýchlostná cesta	Neúplný stav
	Nové Zámky-Banská Bystrica/Zvolen	Cez Lučenec	Rýchlostná cesta	Nerealizované
Severozápad-Stred	Žilina/Martin-Banská Bystrica/Zvolen	Cez Turčianske Teplice	Rýchlostná cesta	Nerealizované
Severozápad-Východ	Žilina/Martin-Košice/Prešov	Cez Poprad	Diaľnica	Neúplný stav
Stred-Východ	Banská Bystrica/Zvolen	Cez Lučenec	Rýchlostná cesta	Neúplný stav

Bratislava je, a v riešení koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 i zostáva, najvýznamnejším dopravným uzlom Slovenskej republiky. Na území aglomerácie sa križujú multimodálne koridory TEN-T č. IV. a Va., mesto zároveň leží na Dunaji klasifikovanom ako multimodálny koridor TEN-T č. VII. Priestor Bratislavy sa nachádza v tesnej blízkosti reálne existujúcej dopravnej siete TEN-T 15-tich štátov Európskej únie. Väzba Bratislavy k bodom napojenia na pôvodnú sieť TEN-T má vysokú intenzitu sídelných väzieb zakotvenú v dlhodobom historickom a spoločenskom kontakte s priestorom Viedne. Návrh dopravnej infraštruktúry prepájajúcej dopravné systémy Slovenska, Maďarska a Rakúska prináleží doriešiť na trilaterálnej úrovni. Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 uvažuje s prepojením cestného systému TEN-T z priestoru Jaroviec na diaľnicu Viedeň – Budapešť, ďalej s prepojením z priestoru Záhoria (diaľnica D2) na adekvátnu cestnú komunikáciu na území Rakúska (Záhorská Ves – Angern), s pripojením vetvy VRT z priestoru Viedne.

Región juhozápadné Slovensko má dopravnú obsluhu zabezpečenú multimodálnou sieťou koridorov TEN-T č. IV. a Va., taktiež prvkami sietí prepájajúcimi multimodálne koridory. Napriek ideálnej dopravnej polohe regiónu na križovatke multimodálnych koridorov existuje značný deficit v obsluhu železničnou dopravou ťažiska osídlenia – Nitra. Absentuje rýchle železničné prepojenie Nitra s Bratislavou – ako so súčasťou európskej metropolitnej aglomerácie Viedne – taktiež so železničným systémom multimodálneho koridoru Va. Vo výhľadovom riešení koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 sa navrhuje preverovať a skúmať realizovateľnosť výstavby a prevádzkovania vetvy železničnej trate multimodálneho koridoru č. IV v úseku Šaľa (Sereď) – Nitra.

Región severozápadné Slovensko je priestorom s vysokým dopravným polohovým potenciálom, ktorý bude sprostredkovať distribúciu medzinárodnej dopravy i pre iné regióny Slovenska. Jeho hlavné dopravné osi vytvárajú multimodálne koridory TEN-T č. Va a VI, a doplnková sieť TEN-T v smere na stredné Slovensko a Moravu.

Na území regiónu dochádza k zhode lokalizácie hlavných dopravných koridorov a sídelných pásov, zaručujúcej vysoký stupeň efektívnosti dopravnej obsluhy. Priestor žilinskej aglomerácie je jedným zo štyroch kľúčových dopravných uzlov Slovenska. Na existujúcom prepojení cesty I/18 na Moravu je nutné realizovať korekcie za účelom presmerovania ťažkej nákladnej dopravy z území CHKO na slovenskej i českej strane hranice. Ako najvhodnejšia trasa presmerovania ťažkej nákladnej dopravy sa preukazuje prepojenie v línii Žilina – Čadca – Jablunkov – Frýdek Místek. Tento záver vyplýva z návrhu dopravnej infraštruktúry na území Slovenska (diaľnica D3 a rýchlostná cesta R5) a na území Českej Republiky (preložka cesty I/11 s parametrami rýchlostnej cesty, rýchlostná cesta R 48) a v neposlednom rade i rozvoj investičných a výrobných aktivít v priestore pozdĺž línie (Kia – Hyundai, subdodávateľa).

Dopravný skelet regiónu stredného Slovenska je v hlavných smeroch zabezpečený dopravnou infraštruktúrou doplnkovej siete TEN-T. V západovýchodnom smere vytvára železničný ťah TEN-T Palárikovo/Nové Zámky – Zvolen – Košice (súčasť modernizovaných tratí AGTC), súbežne sledovaný cestou pre medzinárodnú dopravu, multimodálny koridor celoštátneho významu. V priestore Zvolena sa križuje dopravná infraštruktúra úrovne TEN-T siete cestnej a železničnej dopravy, čím sa vytvára transformačný uzol atrakčne pokrývajúci stredoslovenskú dopravnú-gravitačnú oblasť. Rozdiel tohto uzla od uzlov Bratislava, Žilina a Košice spočíva v potlačenej funkcii nákladného európskeho tranzitu. Stredné Slovensko je tak v plnej miere prístupné multimodálnej zdrojovej a cieľovej doprave, pričom jedinečnosť chránených území Národných parkov a biosférických rezervácií v centre Slovenska nie je ohrozovaná nežiaducim transeurópskym ťažkým nákladným tranzitom. V priestore komunikačného križovania Nízkych Tatier bude prepojenie cez Donovaly preferované pre turistickú dopravu, prepojenie Turčianske Teplice – Banská Bystrica bude preferované pre medzinárodné a nadregionálne sídelné väzby severozápadného a stredného Slovenska.

Hlavnou dopravnou osou regiónu východné Slovensko je existujúci multimodálny koridor č. Va, prepojený v priestore Košíc so železničnou doplnkovou sieťou TEN-T Palárikovo/Nové Zámky – Zvolen – Košice. Konceptcia územného rozvoja Slovenska 2001 nepredpokladá taký výrazný nárast prepravných prúdov automobilovej dopravy, aby bolo potrebné realizovať (okrem diaľnice D1) ďalšie kapacitné prepojenie medzi Slovenskom a Ukrajinou v línii Humenné – Snina – Ubl'a. Naopak, posilnenie sídelných a hospodárskych väzieb prostredníctvom kvalitatívne lepších cestných komunikácií medzi aglomeráciou Košice/Prešov a mestami Michalovce, Vranov nad Topľou a Humenné vytvorí podmienky k oživeniu celého stagnujúceho regiónu. Región východného Slovenska je v zamýšľanej koncepcii navrhnutý na zlepšenie medzinárodnej multimodálnej dostupnosti územia. Táto iniciatíva sa odráža v návrhu usilovať o vytvorenie multimodálneho koridoru vedúceho cez aglomerácie a mestá pozdĺž východných hraníc asociovaných štátov EÚ. Návrh multimodálneho koridoru, pracovne nazývaný ako "Pobaltský koridor", je lokalizovaný do vetvy koridoru č. I Bialystok/Varšava – Lublin – Rzeszów – Prešov – Košice – Miškovec – Debrecen. Severo-južná multimodálna línia je vedená územím, ktoré má na poľskej, slovenskej i maďarskej strane hranice podobné hospodársky poddimenzované parametre. Zámer realizácie Pobaltského koridoru vytvára v priestore Košíc a Prešova križovatku s multimodálnym koridorom č.Va s dosahom na územie Poľska, Ukrajiny, Maďarska a Rumunska. Vytvárajú sa tak predpoklady na naplnenie myšlienky o Košiciach ako o centre Karpatského euroregiónu .

5. Technické vybavenie a územný rozvoj Slovenska

5.1. Infraštruktúra vodného hospodárstva a územný rozvoj Slovenska

Nerovnomerný výskyt vody v čase a priestore spôsobuje škody nielen pri prebytku, ale aj pri jej nedostatku. Preto je potrebné s ňou účelne hospodáriť – akumulovať ju pre obdobie nedostatku a predchádzať nepriaznivým účinkom vody v čase jej prebytku. Pri hospodárskom využívaní a nakladaní s vodou sa musí uplatňovať aj princíp minimalizovania negatívnych vplyvov na životné prostredie zahrňujúce i vodné bohatstvo, s cieľom jeho zachovania pre budúce generácie.

Vodný fond (objem vody) je periodicky obnovovaný z atmosferických zrážok. Pri dodržiavaní správnych zásad jeho obnovy a využívania je relatívne nevyčerpatel'ny. Keďže využívaním sa časť vody stráca, ďalšia časť znehodnocuje (znečistením), obnovovanie vodného fondu vyžaduje bilancovanie a dlhodobé plánovanie, navrhovanie a realizáciu opatrení podľa kvalifikovaných rozhodnutí.

Koncepcia vodohospodárskej politiky SR do roku 2015 na obdobie po vstupe SR do Európskej únie reaguje na úlohy a potreby v horizonte do roku 2015, kedy skončí obdobie na splnenie požiadaviek smernice Rady 91/271/EHS o čistení mestských odpadových vôd a zároveň dobudovanie potrebnej vodohospodárskej infraštruktúry. Nesplnenie cieľov Koncepcie vodohospodárskej politiky SR do roku 2005 schválenej vládou SR a následne NR SR môže spôsobiť vážne ohrozenie fungovania vodného hospodárstva so všetkými možnými dôsledkami na zdravie a bezpečnosť obyvateľstva, rozvoja jednotlivých regiónov, ako aj funkčnosť podnikateľskej sféry. Stav vo vodnom hospodárstve ovplyvnila aj extrémnosť počasia posledných rokov prejavujúca sa množstvom rozsiahlych ničivých povodní alebo sucha.

Štátna vodohospodárska politika je koncipovaná ako súbor zásad a spôsobov praktického používania podporujúcich a obmedzujúcich účinných nástrojov a opatrení na ochranu a hospodárenie s vodou.

Realizáciu vodohospodárskej politiky podporujú prijaté legislatívne opatrenia.

Prijatím zák. č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) v znení neskorších predpisov, zák. č. 442/2002 Z. z. o verejných vodovodoch a verejných kanalizáciách a o zmene a doplnení zákona č. 276/2001 Z. z. o regulácii v sieťových odvetviach a v znení neskorších predpisov a zák. č. 666/2004 Z. z. o ochrane pred povodňami, ktoré regulujú systém vodného hospodárstva bola uzatvorená reforma zásadných právnych noriem vzťahujúcich sa na vodné hospodárstvo. Pokračuje proces aproximácie európskeho práva a transpozícia právnych predpisov EÚ z oblasti vôd.

5.1.1. Strategické ciele vodohospodárskej politiky do roku 2015

Stratégia ďalšieho vývoja je orientovaná na:

- skvalitnenie starostlivosti o vodné zdroje a súvisiacu vodohospodársku infraštruktúru vrátane naplnenia právnych predpisov EÚ
- vytváranie predpokladov na zabezpečenie bezproblémového zásobovania obyvateľov kvalitnou pitnou vodou a efektívna likvidácia odpadových vôd bez

negatívnych dopadov na životné prostredie

- prevencia pred negatívnymi dopadmi extrémnych hydrologických situácií.

Skvalitnenie starostlivosti o vodné zdroje a súvisiacu vodohospodársku infraštruktúru vrátane naplnenia právnych predpisov EÚ stanovuje vodný zákon a je ich možné zdrhnúť do nasledovných okruhov:

Rozvoj zdrojov vody a trvalo udržateľné využívanie vodných zdrojov

Podzemné zdroje

- zabezpečiť podrobný hydrogeologický prieskum orientovaný do pasívnych oblastí v súlade s požiadavkami na rozvoj verejných vodovodov
- vypracovať návrhy na využívanie malých vodných zdrojov na lokálne zásobovanie pitnou vodou
- pripraviť na základe výsledkov prehodnotenia využiteľného množstva podzemných vôd a zohľadnenia vplyvu klimatických zmien v jednotlivých oblastiach povodí zásady na ich ochranu a racionálne využívanie s cieľom dosiahnuť dobrý stav podzemných vôd
- zabezpečiť efektívnejšie využívanie spolupôsobenia podzemných a povrchových vôd
- prehodnotiť a vyradiť nevhodné a rizikové vodné zdroje z vodárenského systému a pripraviť kapacitne postačujúce náhradné vodné zdroje
- pripraviť integrovaný systém environmentálne vhodnej starostlivosti o vodné zdroje vrátane vodných ekosystémov
- pripraviť plány ochrany mokradí
- zabezpečiť dostatok vodných zdrojov na pokrytie výhľadových potrieb.

Povrchové zdroje

Aj keď na niektorých tokoch sa vyskytujú úseky s pasívnou, prípadne napätou bilanciou vody, výstavba nových zdrojov úžitkovej vody stagnuje. Vo vysokom stave prípravy na realizáciu je len Vodná nádrž Slatina v povodí Hrona.

Podľa spracovanej vodohospodárskej bilancie sú pasívne úseky tokov Nitry pod Topoľčanmi až po ústie Žitavy pod Vráblami vrátane odstavených korýt Nitry a Žitavy, Hrona a Perca pod Kozmálovcami po ústie, Iplľa od Mule po ústie. Bilančne napätá situácia je na Morave v úseku od Skalice po ústie Dyje, na Myjave a Maline, v celom úseku Bebravy, na Hrone v úseku Podbrezová – Kozmálovce, v celom povodí Slanej a Bodvy a na Laborci od Humenného po Michalovce. Uvedené úseky tokov v budúcnosti bude potrebné riešiť výstavbou povrchových zdrojov vody – nádržami.

Z dôvodov výhľadovej potreby ďalších zdrojov vody na zásobovanie deficitných oblastí pitnou vodou sa navrhuje pokračovať v ďalšej príprave vybraných vodárenských nádrží vrátane posúdenia ich vplyvu na životné prostredie pre oblasť Prešova, Košíc a podtatranského regiónu.

Ďalšie hospodárske využívanie zdrojov vody:

Využitie hydroenergetického potenciálu (HEP)

- prehodnotiť navrhnuté lokality na využívanie HEP v súlade s novou vodnou legislatívou SR
- vypracovať koncepciu HEP SR v súlade s ekologickými podmienkami
- zamerať sa na využívanie jestvujúcich vodných stavieb a tepelných čerpadiel
- zohľadniť pri využívaní HEP schválenú energetickú politiku SR.

Vytváranie podmienok na plavbu na vodných tokoch

- zabezpečiť výstavbu novej infraštruktúry – vodných ciest a objektov potrebných na plavbu a vytvoriť podmienky na výkon malej športovej plavby a vodnej turistiky na vytýpaných tokoch
- zabezpečiť prevádzku a údržbu existujúcich vodných ciest prostredníctvom správcu vodohospodársky významných vodných tokov.

Využívanie geotermálnej energie

- dokončiť overovanie geotermálneho potenciálu perspektívnych oblastí Slovenska
- zodnotiť zdroje geotermálnej energie s veľmi nízkou teplotou
- stanoviť metódy vyhľadávania geotermálnych vôd a hodnotenia ich tepelno-energetického potenciálu
- realizovať monitoring vybraných geotermálnych vrtov s cieľom posúdenia vplyvu exploatacie
- podporovať využívanie geotermálnej vody na poľnohospodárske účely, vykurovanie, rekreáciu, chov rýb a vodných živočíchov.

Rekreačné rybárstvo

- zabezpečiť produkciu násad vybraných druhov rýb určených na zarybňovanie rybárskych revírov
- zabezpečiť v záujme sledovania kvality životného prostredia a v súlade s požiadavkou rámcovej smernice o vodnej politike EÚ zavedenie monitoringu rýb.

Ochrana vodných zdrojov

Kvalitatívna ochrana podzemných zdrojov

- zvýšiť ochranu vodárenských zdrojov (VZ) zabezpečovanú ochrannými pásmami (OP) tak, aby bolo možné znížiť stupeň úpravy vody potrebný na výrobu vody
- nepovoľovať odbery tam, kde podmienky OP VZ nie je možné splniť
- doriešiť zavedenie pravidelnej kontroly kvality podzemných vôd aj na nevyužívaných zdrojoch vody orgánmi hygienickej ochrany
- pre CHVO a OP VZ doriešiť problematiku úhrady majetkovej ujmy zodpovedajúcim finančným krytím.

Kvalitatívna ochrana povrchových vôd

- riešiť najvýznamnejšie zdroje bodového znečistenia spôsobovaného verejnými kanalizáciami a priemyselnými zdrojmi znečistenia
- obmedziť produkciu odpadových vôd a v nich obsiahnutých znečisťujúcich látok priamo u ich producentov (úprava v technológii, výroba, využívanie recirkulácie, a pod.)
- prehodnotiť súčasné vypúšťanie priemyselných a komunálnych odpadových vôd s cieľom pripraviť opatrenia na zabezpečenie súladu s kritériami na ochranu pred vypúšťaním nebezpečných látok príslušných smerníc EÚ
- riešiť ochranu pred znečistením dusičnanmi v spolupráci s poľnohospodármi
- vyradiť z využívania na pitné účely nevyhovujúce priame odbery povrchových vôd z tokov, najmä vo východoslovenskom regióne a tatranskej oblasti, kde je vôbec najväčší počet takýchto provizórnych zdrojov využívaných na pitné účely
- vytvoriť dostatočne potrebnú údajovú základňu o útvaroch povrchových a podzemných vôd v SR.

Plošné znečisťovanie povrchových a podzemných vôd

- obmedziť plošné znečisťovanie, najmä z poľnohospodárstva, a vykonať opatrenia na zmenšenie vodnej erózie
- využiť ekonomické nástroje na obmedzenie plošného znečistenia, najmä z poľnohospodárstva.

Kvantitatívna ochrana podzemných vôd

- pripraviť programy opatrení so zameraním na predchádzanie vzniku znečistenia a vypracovať novú metodiku oceňovania množstva podzemných vôd so zohľadnením ochrany ekológie a metodiku ich bilancovania
- prehodnotiť využiteľné množstva podzemných vôd na pitné účely z hľadiska trvalo udržateľného rozvoja a zohľadnenia vplyvu klimatických zmien na hydrologické povodia.

Ochrana vôd pre ekosystémy, osobitne pre vodné ekosystémy

- pripraviť stratégiu environmentálne vhodnej starostlivosti o vodné ekosystémy zohľadňujúcu vodné kultúry, rybárstvo a poľnohospodárske činnosti
- pripraviť programy opatrení zodpovedajúce súčasnému spoločensko-ekonomickému rozvoju so zameraním na predchádzanie vzniku znečistenia, resp. na jeho znižovanie s dôrazom na hlavné bodové zdroje znečistenia a na vysoko rizikové plošné zdroje znečistenia
- prijať integrovaný systém environmentálne vhodnej starostlivosti o vodné zdroje vrátane vodných ekosystémov
- realizovať ochranu mokradí a revitalizáciu vodných biotopov zabezpečovanej dohovorom o mokradiach (Ramsarský dohovor z 2. februára 1971), ku ktorému SR pristúpila 2. júla 1990 (záväzky určené dohovorom sú zabezpečované zákonom č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov).

Rehabilitácia znečistených a degradovaných vodných útvarov s cieľom obnovenia ekosystémov a vodných biotopov

- riešiť rehabilitáciu toku tak, aby priniesla celkové skvalitnenie toku. Je predpoklad, že akcentácia jednotlivkej funkcie alebo skupiny faktorov môže vyvolať negatívne dôsledky na biologické prostredie toku
- realizovať výstavbu rybovodov s cieľom migrácie rýb a vodných živočíchov
- vytvárať a chrániť prirodzené neresiská vodných živočíchov.

5.1.2. Rozvoj verejných vodovodov

V súlade so zákonom o verejných vodovodoch a verejných kanalizáciách a s Plánom rozvoja verejných vodovodov a verejných kanalizácií pre územie SR vytvárať podmienky na dosiahnutie týchto cieľov:

- zvyšovať podiel zásobovaných obyvateľov z verejných vodovodov s cieľom priblížiť sa postupne k úrovni vyspelých štátov EÚ
- zvyšovať využívanie kapacít vybudovaných veľkozdrojov pitnej vody (podzemných vôd zo Žitného ostrova, vodárenských nádrží) urýchlením výstavby prívodov vody a vodovodných sietí v obciach v bilančnom dosahu týchto zdrojov, dokončiť výstavbu prívodov vody a vodovodných sietí v obciach v ochrannom pásme JE Mochovce
- zvyšovať zásobovanosť južných okresov Banskobystrického kraja, t. j. okresov Veľký Krtíš, Lučenec, Poltár a Rimavská Sobota rozvojom verejných vodovodov na báze vybudovaných povrchových veľkozdrojov pitnej vody

- rozvoj verejných vodovodov vo východoslovenskom regióne, ktorý patrí z hľadiska zásobovanosti pitnou vodou k najzaostalejším v SR, orientovať na efektívnejšie využitie VN Starina, t. j. budovať privody vody a vodovodné siete v okresoch Humenné, Michalovce, Trebišov, Vranov nad Topľou, Snina, Svidník, Stropkov, Medzilaborce a na využitie vhodných miestnych zdrojov na zásobovanie menších odľahlých sídiel
- zvyšovať zásobovanosť rozvojom verejných vodovodov treba aj v ďalších okresoch regiónu, napr. Košice – okolie
- zabezpečiť ďalší rozvoj Severoslovenskej vodárenskej sústavy, predovšetkým v oblasti Kysúc a Bytče
- realizovať prepojenie Západoslovenskej a Stredoslovenskej vodárenskej sústavy
- pripravovať výstavbu zdrojov vody na zásobovanie deficitných oblastí a oblastí s ohrozenou kvalitou vody v závislosti na rozširovaní zásobovania a kapacity využívaných zdrojov
- zvyšovať spoľahlivosť zásobovania obyvateľov pitnou vodou budovaním vodárenských dispečingov, využívaním kompenzačnej spolupráce zdrojov vody a rozširovaním diverzifikácie zdrojov
- zvyšovať technickú úroveň výroby, distribúcie vody a technologickú úroveň úpravnej vody
- zavádzať opatrenia na znižovanie strát vody, vykonávať previerky únikov vody zo siete a vodárenských zariadení, dôsledné meranie spotreby vody a nadväzne orientovať investície na rekonštrukcie diaľkovodných potrubí a vodovodných sietí.

5.1.3. Rozvoj verejných kanalizácií

Na úseku verejných kanalizácií vytvárať podmienky na zvyšovanie podielu obyvateľov napojených na kanalizáciu s ČOV a tým postupne znižovať zaostávanie rozvoja kanalizácií za rozvojom vodovodov.

Smernica Rady 91/271/ES o čistení odpadových vôd vyžaduje v praxi dobudovanie potrebnej vodohospodárskej infraštruktúry (čistiarní odpadových vôd a komunálnych stokových sietí) a zlepšenie technológie čistenia odpadových vôd v aglomeráciách. Potreba vysokých finančných prostriedkov na realizáciu smernice bola dôvodom na dohovor dvoch prechodných období na jej realizáciu do roku 2010 a do roku 2015.

- do 31. decembra 201 zabezpečiť vo všetkých aglomeráciách nad 10 000 ekvivalentných obyvateľov (EO) čistenie odpadových vôd v súlade so smernicou
- do 31. decembra 2015 zabezpečiť vo všetkých aglomeráciách nad 2000 EO čistenie odpadových vôd v súlade so smernicou.

Ciele do roku 2010

Vytvárať predpoklady na:

- vyhovujúce odvádzanie a primerané čistenie komunálnych odpadových vôd vo všetkých aglomeráciách nad 100 000 EO
- vyhovujúce odvádzanie a primerané čistenie komunálnych odpadových vôd vo všetkých aglomeráciách od 10 000 do 100 000 EO
- rekonštrukcie a rozšírenie stokových sietí v aglomeráciách nad 10 000 EO,
- rekonštrukcie ČOV v aglomeráciách s produkciou znečistenia do 10 000 EO, prioritne v oblastiach so zhoršenou kvalitou vôd v recipientoch v skupine „nutrienty“
- dobudovanie rozostavaných stavieb v aglomeráciách nad 2000 EO situovaných CHVO a povodí vodárenských tokov nad odberným profilom
- prípravu rekonštrukcie, výstavbu ČOV a rozšírenie stokovej siete v

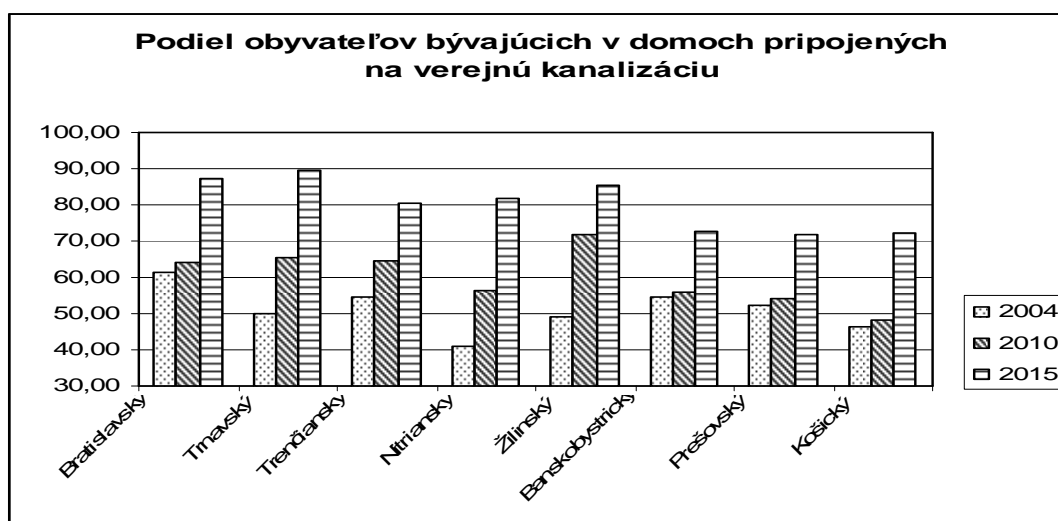
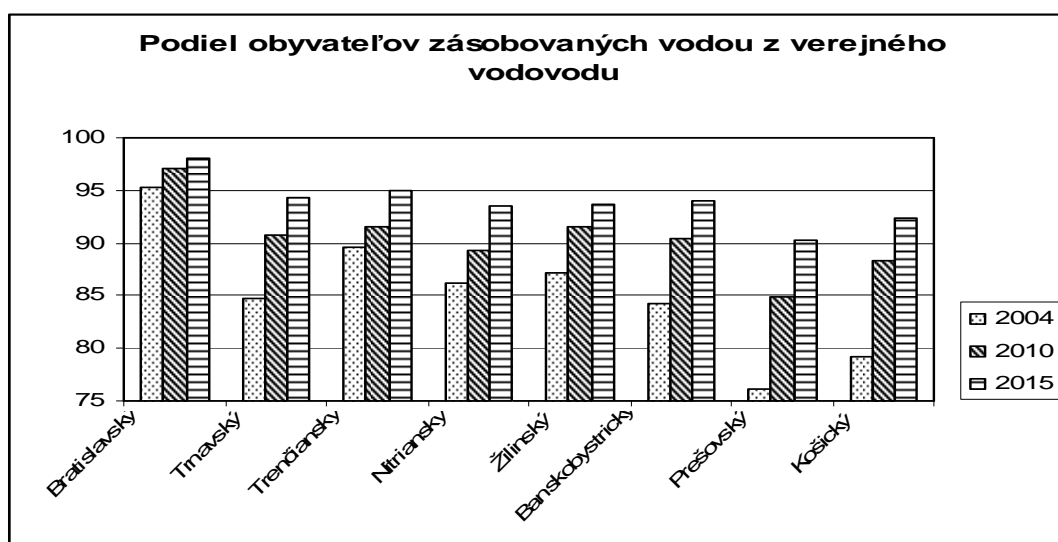
aglomeráciách s produkciou znečistenia nad 2000 EO (v oblastiach so zvýšeným eutrofizačným potenciálom a potrebou zvýšenej ochrany biotopu)

- riešenie odvádzania vôd z povrchového odtoku v aglomeráciách nad 100 000 EO v súlade s požiadavkami právnej úpravy.

Ciele do roku 2015

Vytvárať podmienky na zabezpečenie:

- vyhovujúceho odvádzania a primerané čistenie odpadových vôd zo všetkých aglomerácií nad 2000 EO
- priebežne v aglomeráciách pod 2000 EO, kde je vybudovaná stoková sieť, primerané čistenie odpadových vôd
- riešenie odvádzania vôd z povrchového odtoku v aglomeráciách v súlade s požiadavkami právnej úpravy
- riešenie čistenia odpadových vôd pre čo najväčší počet aglomerácií pod 2000 EO.

Výstavba stokovej siete (Počet aglomerácií týkajúcich sa novej stokovej siete alebo stokovej siete vyžadujúcej rekonštrukciu)

Aglomerácia	Počet aglomerácií	Schválená implementácia	Dĺžka prechodného obdobia (od 1. 1. 2004)
Aglomerácia s počtom EO > 10 000	18	2010	6 rokov
Aglomerácia s počtom EO 2000 – 10 000	409	2015	11 rokov

Čistiarne odpadových vôd (Počet aglomerácií týkajúcich sa nových ČOV alebo vyžadujúcich rozšírenie a intenzifikáciu ČOV)

Aglomerácia	Počet aglomerácií	Schválená implementácia	Dĺžka prechodného obdobia (od 1. 1. 2004)
Aglomerácia s počtom EO > 10 000	90	2010	6 rokov
Aglomerácia s počtom EÚ 2000 – 10 000	439	2015	11 rokov

5.1.4. Zásobovanie úžitkovou vodou a využitie vody na ďalšie účely

- zabezpečiť pokrytie povolených odberov vody
- preveriť v deficitných oblastiach zdroje a odbery a nadväzne možnosti zvýšenia zabezpečenia dodávky vody pre odberateľov v priemysle
- prijať ekonomické opatrenia na účinné využívanie závlah za účelom zvyšovania poľnohospodárskej produkcie – upraviť dotačnú politiku dotýkajúcu sa odberov vody
- prehodnotiť možnosti využitia vody na ďalšie účely: energetiku, plavbu, rekreáciu a rybárstvo
- podporovať využitie vodnej energie tokov (vodných elektrární a malých vodných elektrární) podľa schválenej koncepcie energetickej politiky
- podporovať budovanie vnútroštátnych vodných ciest v súlade s koncepciou dopravnej politiky SR a spolupracovať s rezortom dopravy
- vytvoriť podmienky na vstup podnikateľských subjektov pre výstavbu, údržbu a vytyčovanie plavebných ciest
- venovať prioritu zabezpečovaniu požadovaných plavebných parametrov na hraničnom úseku Dunaja
- doriešiť otázku úhrad na prevádzkovanie medzinárodnej plavebnej cesty na Dunaji.

5.1.5. Vodné toky

Úpravou odtokových pomerov zmierňovať povodňové škody a optimálne upravovať vodný režim v povodiach Moravy, Myjavy, v hornej časti Váhu – najmä na jeho prítokoch, na Hrone, Ipli, zvýšiť ochranu na niektorých ohradzovaných úsekoch tokov na Východoslovenskej nížine (Uhu, Laborca, Latorice a Trnávky). Dokončiť ochranu Bratislavy, Banskej Bystrice a Prešova. Realizovať úpravu Torysy a Popradu v exponovaných úsekoch.

Ďalej:

- realizovať opatrenia podľa vládou schváleného Programu protipovodňovej ochrany do roku 2010
- realizovať sanačné práce a dokončiť odstraňovanie povodňových škôd z predchádzajúcich rokov na vodných tokoch a vodohospodárskych zariadeniach,
- dobudovať povodňový varovný a predpovedný systém SR
- uskutočňovať postupne revitalizáciu tokov a povodí.

5.1.6. Hydromeliorácie

- zabezpečiť prevádzkyschopnosť závlahových sústav a dodávky vody
- zvýšiť rekonštrukciou funkčnosť odvodňovacích kanálových sietí a čerpacích staníc.

5.1.7. Rybné hospodárstvo (rybárstvo)

- zabezpečiť plnenie úloh súvisiacich so vstupom SR do EÚ, týkajúcich sa rybárstva (kvalita riečnej vody na podporu života rýb)
- podporovať proces obnovy vodných tokov a tým rozvoj prirodzenej biocenózy.

5.2. Infraštruktúra energetiky a územný rozvoj Slovenska

Na infraštruktúru energetiky Slovenska sa dá pozeráť z dvoch pohľadov, a to v medzinárodnom kontexte obchodu s elektrickou energiou a palivami z pohľadu zásobovania energiami doma.

V európskom obchode s energiou zaujíma Slovensko významné miesto. Jeho jedinečná poloha na tranzitnej trase ruského plynu na trhy západnej Európy je veľmi dôležitá pre viaceré európske krajiny. Dá sa predpokladať, že aj na spoločnom európskom trhu s elektrinou bude význam Slovenska vzhľadom na jeho polohu narastať.

Na domácej scéne je snaha zabezpečiť bezpečnú, spoľahlivú a cenovo dostupnú dodávku energie. Situácia je komplikovaná vysokou závislosťou Slovenska od dovozu energie, nízkou diverzifikáciou dovozu ako aj vysokou energetickou náročnosťou slovenskej ekonomiky. Energetická politika z roku 2000, ktorá stanovovala rámec pre cestu zmeny energetiky mala tri hlavné piliere a to: prípravu na integráciu do vnútorného trhu Európskej únie, bezpečnosť zásobovania energiou a trvalo udržateľný rozvoj. Hospodársky vývoj, trendy v liberalizácii energetiky v Európe, vstup SR do Európskej únie a prijatie nových smerníc EÚ upravujúcich energetiku si vyžiadali vypracovanie novej energetickej politiky, ktorá bola schválená vládou v januári 2006. Jej cieľom je vytvoriť predpoklady pre zabezpečenie dostatočného množstva energie, jej efektívne využívanie, bezpečnú a plynulú dodávku a maximalizáciu úspor na strane spotreby.

V súčasnosti prechádza slovenská energetika výraznými zmenami, ktoré sa dotknú najmä elektroenergetiky a plynárenstva. Ide o procesy privatizácie, liberalizácie a reštrukturalizácie, ktorých výsledkom je zmena od monopolnej štruktúry ku konkurenčnému prostrediu.

5.2.1. Spotreba primárnych energetických zdrojov

Celková spotreba primárnych energetických zdrojov (PEZ) v roku 2003 bola na úrovni 798. Dalo by sa povedať, že spotreba energie na Slovensku vzhľadom k iným

európskym krajinám je primeraná. Priemerná spotreba prvotných energetických zdrojov (PEZ) na obyvateľa v SR, ktorá bola v roku 2003 - 148 GJ, je však stále nižšia ako spotreba v EÚ 15. Napriek tomu, že v poslednom období zaznamenala mierny nárast v súčasnosti nedosahuje viac ako 90 % priemeru krajín Európskej únie.

Vzhľadom na nižšiu výkonnosť slovenskej ekonomiky je energetická náročnosť národného hospodárstva vyššia ako je v krajinách EÚ. V roku 1995 bola energetická náročnosť 2,3 krát vyššia ako bol priemer EÚ. V roku 2003 bol však tento ukazovateľ len 1,9 krát vyšší. Napriek tomuto pozitívnemu vývoju je dôvodom stále vysokej energetickej náročnosti pretrvávajúci značný podiel priemyslu na tvorbe hrubého domáceho produktu. Napriek tomu, že do roku 2030 sa predpokladá ďalší pokles energetickej náročnosti, táto zostane v porovnaní s EÚ 15 naďalej vyššia.

Dôležitou skutočnosťou je, že SR musí dovážať cca 90 % PEZ. Domácimi zdrojmi sú len hnedé uhlie, elektrina z vodných elektrární a malé množstvo vyťaženého plynu a ropy. V štruktúre spotreby palív došlo od roku 1993 k výrazným, ekologicky priaznivým zmenám, keď spotreba tuhých palív klesla temer o pätinu a spotreba plynu o šestinú vzrástla. Budúci vývoj spotreby energie bude ovplyvnený viacerými faktormi a to najmä očakávaným oživením ekonomiky, a tiež podporou zvyšovania energetickej efektívnosti. Dá sa teda predpokladať, že vývoj spotreby bude sledovať s určitým „posunom“ rast HDP.

5.2.2. Zemný plyn

Spotreba zemného plynu v Slovenskej republike dosahuje zhruba 7,5 mld. m³/rok. Domáca ťažba zemného plynu sa v posledných rokoch pohybuje na hranici 200 mil. m³, čo predstavuje cca 3% celkovej spotreby. Na základe nových prírastkov geologických zásob a za predpokladu, že sa spotreba nebude zvyšovať, možno očakávať v roku 2010 zvýšenie domácej ťažby zemného plynu na 300 mil. m³, čo by predstavovalo 5% celkovej spotreby v SR. Ostatný zemný plyn sa dováža z Ruskej federácie.

Predpokladaný vývoj spotreby zemného plynu do roku 2030 (mld. m³)

	2005	2010	2020	2030
Celková spotreba zemného plynu	6,5	6,9	7,0	7,1

Zdroj: MH SR

V ďalšom období sa predpokladá mierny nárast spotreby zemného plynu najmä v dôsledku rastu spotreby v priemysle a pri výrobe elektriny a tepla. V prípade, že dôjde k výraznej zmene cenovej relácie zemného plynu možno predpokladať aj zmeny v celkovej spotrebe.

Monopolným prepravcom a distribútorom zemného plynu bol do roku 2001 Slovenský plynárenský priemysel š.p. (SPP, š.p.)¹⁵. Ten sa v júli 2001 transformoval na akciovú spoločnosť. Následne rozhodnutím vlády SR z marca 2002, ktorým sa odsúhlasil predaj 49% podielu akcií a presun manažerskej kontroly konzorciu plynárenských spoločností Ruhrgas AG, Essen (Nemecko), Gaz de France, Paríž (Francúzsko) a OAO Gazprom, Moskva (Rusko) sa spoločnosť privatizovala. SPP, a.s. zodpovedá za nákup, predaj, veľkoobchodnú a maloobchodnú distribúciu zemného plynu. Je prevádzkovateľom vysokotlakového potrubného systému a tiež miestnej rozvodnej siete. SPP, a.s. ako 56% akcionár v spoločnosti Nafta Gbely,

¹⁵ Pri transformácii SPP, š.p. sa v prvej fáze predpokladá jeho reštrukturalizácia na akciovú spoločnosť a účtovné oddelenie tranzitnej sústavy od distribučnej siete plynu. Následne bude realizovaný zámer na privatizáciu SPP.

kontroluje domácu ťažbu plynu. Rovnako kontroluje trh v podzemnom uskladňovaní plynu na Slovensku, kde okrem podielu v spoločnosti Nafta Gbely, spolu s Gaz de France vlastní spoločnosť Pozagas, a s. Spolu so spoločnosťou Ruhrgas má tiež majoritu v spoločnosti SPP Bohemia, ktorá uskladňuje plyn v Českej republike. Do podzemných zásobníkov v Lábe dodáva zemný plyn cez tranzitný plynovod. Pre výstavbu podzemných zásobníkov sa využívajú vyťažené ložiská ropy a zemného plynu najmä v oblasti Viedenskej panvy. V budúcnosti nie je vylúčená ani možnosť výstavby podzemných zásobníkov vo vhodných geologických štruktúrach na východnom Slovensku.

Slovensko hrá dôležitú úlohu v tranzite zemného plynu (ZP). Zabezpečuje medzinárodnú prepravu plynu v smere východ – západ z Ruska do viacerých krajín Európy. Slovenský tranzitný systém je prepojený s hlavnými európskymi dopravnými systémami a poskytuje spoľahlivú službu významným plynárenským spoločnostiam (Gazprom, VNG, Wintershall, Ruhrgas, Gaz de France, SNAM, OMV). Slovensko je po Ukrajine druhou najväčšou tranzitnou krajinou na svete. Cez jeho územie sa v roku 1999 prepravilo 88,3 mld.m³ zemného plynu. Pre potreby Slovenska je zemný plyn z Ruskej federácie dodávaný na základe dlhodobého kontraktu a len nepatrná časť spotreby plynu (do 3 %) je pokrývaná z domácich zásob.

V súčasnosti má prístup k ZP takmer 90 % obyvateľstva. Na Slovensku je už plynofikovaných cca 63 % obcí (Slovensko má po Holandsku najhustejšiu plynovodnú sieť v Európe). Predpokladá sa, že k roku 2010 bude na Slovensku plynofikovaných cca 2000 obcí. Neplynofikovaných zostane len cca 500 obcí, v ktorých plynofikácia by bola z geografických a ekonomických dôvodov nevýhodná. Ďalší vývoj spotreby plynu bude ovplyvnený aj predpokladanou revitalizáciou priemyslu, budovaním paroplynových zdrojov a tiež vývojom cien plynu.

Potreba podzemných zásobníkov vyplýva z nerovnomernej spotreby plynu danej sezónnym charakterom spotreby plynu. Geologické skladovacie priestory, ktoré sú v súčasnosti k dispozícii (cca 2,5 miliárd m³), predstavujú väčšiu kapacitu ako je potreba pre pokrytie súčasnej úrovne sezónnych zmien. Okrem už používaných zásobníkov na území SR Láb I.– IV. stavba a zásobníka Dolné Bojanovice (Podvorov), ktorý je na území Moravy sa uvažuje s ďalšími zásobníkmi v SR a to Láb V. stavba, Gajary – Baden a Sereď.

Je plánované prepojenie tranzitnej sústavy SR s tranzitným plynovodom JAMAL prepojovacím plynovodom „Bielorusko – Poľsko – Slovensko“ s pripojením vo Veľkých Kapušanoch. V prípade tejto alternatívy nie je uvažované s realizáciou kompresorovej stanice na slovenskom území prepojovacieho plynovodu.

Slovenská republika má záujem participovať na projektoch, ktoré riešia alternatívne možnosti dodávok plynu pre krajiny Európy, vrátane Slovenskej republiky ako je napr. plynovod Nabucco, ktorý vedie od východných hraníc Turecka do Rakúska a je realizovaný v spolupráci Rakúska, Maďarska, Rumunska, Bulharska a Turecka.

5.2.3. Ropa

SR dováža ročne cca 5,5 mil.t. ropy. Tento objem je garantovaný na základe dlhodobej medzinárodnej zmluvy s Ruskou federáciou. Z dovezeného množstva ropy na pokrytie domácej spotreby sa využíva 3,2 mil. t. Domáca ťažba sa podieľa na spotrebe ropy približne 2 %.

Ťažbu uhľovodíkov na Slovensku vykonáva Nafta Gbely, a.s.

Ropná bezpečnosť, zabezpečenie dodávok ropy a súvisiacich činností v čase ropnej núdze, sú riešené v príslušných právnych predpisoch Slovenskej republiky.

V súčasnosti SR nespíňa 90 dňové zásoby v rope a ropných produktoch, keď v roku 2004 sa dosiahla úroveň zásob spolu 55 dní. Očakáva sa, že úroveň zásob dosiahne v roku 2005 spolu 64 dní, v roku 2006 spolu 73 dní, v roku 2007 spolu 82 dní a v roku 2008 cieľový stav spolu 90 dní. Dosiahnutie cieľového stavu 90 dňových zásob je ustanovené k 1.1.2009, čo si vyžiada vybudovanie potrebných skladovacích kapacít.

Monopolným prepravcom ropy je akciová spoločnosť Transpetrol, a. s.. Bratislava. Ropovodom Družba, ktorého kapacita je 21 mil. ton ročne sa prepravuje až 99 % ropy na spracovanie. Vzhľadom na fyzický vek a technický stav zariadení vykonáva Transpetrol rekonštrukciu a modernizáciu zastaralého ropovodného systému. Ropovodný systém v SR (Družba, Adria) realizuje v súčasnosti aj tranzitnú prepravu ropy z Ruskej federácie do Českej republiky v množstve do 7 mil.ton /rok.

Pri dlhodobom prerušení dodávok ropy z Ruskej federácie môže byť dodávka ropy nahradená do dvoch týždňov dovozom prostredníctvom ropovodu Adria s ročnou kapacitou 4,5 mil. ton. Je možné aj paralelné využívanie ropovodov Adria a Družba. V prípade prepojenia ropovodu Adria s plánovaným rumunsko-srbsko-chorvátsko-talianym ropovodom Konstanca – Terst, by sa Slovensko mohlo dostať k preprave kaspickej ropy. Ďalšou možnosťou je dovoz ropy prostredníctvom ropovodu Trans Alpine Line (TAL) a Ingolstadt Kralupy Line (IKL) zásobujúceho české rafinérie v Kralupoch a Litvínove. V prípade reverzného chodu ropovodu Družba, t. j. zabezpečenia prietoku ropy z Kralúp do Bučian na Slovensku je podmienkou uzavretie dohody s českou stranou a následná realizácia technických úprav.

SR má taktiež záujem participovať aj na projektoch, ktoré riešia alternatívne možnosti dodávok ropy pre krajiny Európy. Ide o realizáciu projektu Odesa – Brody na prepravu kaspickej ropy do Európy a realizáciu projektu prepojenie Bratislava – Schwechat.

Kľúčovým subjektom, ktorý zabezpečuje nákup, spracovanie ropy, distribúciu a predaj ropných produktov, vrátane kvapalných palív pre energetické účely na území SR je Skupina Slovnaft, do ktorej vstúpil zahraničný strategický partner MOL Rt z Maďarska.

Zníženie závislosti od dovozu ropy pri výrobe motorových palív vytvára priestor pre využívanie obnoviteľných a nekonvenčných palív aj v doprave. Najperspektívnejšou alternatívou náhrady ropy sú biopalivá. Indikatívne ciele uvažujú v roku 2010 s ich využitím vo výške 5,75% a aj po roku 2010 sa predpokladá naďalej zvyšovanie ich podielu a tým aj rozširovanie osevných plôch plodín pre ich výrobu.

5.2.4. Uhlie

Domáce hnedé uhlie v súčasnosti predstavuje približne 79 % spotreby hnedého uhlia potrebnej na výrobu elektriny a tepla. Ostatné potrebné množstvo hnedého uhlia a všetko čierne uhlie sa zabezpečuje dovozom.

Predpokladaný vývoj ťažby hnedého uhlia do roku 2030 (v kt)

	2005	2010	2015	2020	2030
Ťažba hnedého uhlia	2400	2400	2100	1800	900

Zdroj: MH SR

V uznesení vlády SR č. 722/2004 pre surovinovú politiku sa vyjadruje celospoločenský záujem túto energetickú surovinu naďalej efektívne ťažiť a tiež využitie domáceho uhlia pri výrobe elektriny pre obdobie rokov 2005 až 2010 je všeobecným hospodárskym záujmom v energetike (uznesenie vlády SR č.. 356/2005

a zákon č.656/2004 o energetike). V ťažbe hnedého uhlia sa však predpokladá postupný pokles a na pokrytie potrieb výroby elektriny a tepla bude preto potrebné sprístupniť zásoby uhlia v ťažobných poliach troch pôvodne samostatných baní (ide o sprístupnenie zásob v už otvorených ložiskách ďalšími otvárkovými a prípravnými prácami).

Využívanie overených geologických zásob hnedého uhlia a lignitu na ložiskách Obid, Horné Strháre, Ľuboriečka, Liešť, Pukanec, Beladice, Kosorín, Kúty a i. pre nízku kvalitu, zložitú bansko-geologické podmienky a nízku ekonomickú efektívnosť v najbližšom období neprichádza do úvahy.

5.2.5. Elektrická energia

Na stagnácii celkovej spotreby elektriny, ktorá sa v SR prejavuje od roku 1990, sa za posledné roky okrem miernejších zím podieľal aj pokles spotreby v priemyselných odvetviach a v poľnohospodárstve. Kým pri veľkoodbere sa dá od roku 1996 až do roku 2003 pozorovať stály pokles, v kategóriách maloodber–obyvateľstvo a maloodber–podnikatelia pretrváva až do súčasnosti mierny nárast. V roku 2003 celková spotreba elektriny v SR predstavovala 28 892 GWh (v roku 2005- 28 572 GWh). V roku 2003 sa vyrobilo 31,147 TWh a v roku 2005 31,294 TWh elektriny. Na obrázkoch 1 a 2 je znázornená štruktúra podielu výroby jednotlivých výrobcov ako aj štruktúra výroby elektriny v závislosti od spôsobu výroby.

Spotrebu elektriny ovplyvňuje viacero faktorov, z ktorých kľúčovým je jej cena. Predpokladaný vývoj spotreby elektriny na dlhšie časové obdobie nesie v sebe preto veľkú mieru neurčitosti. Predpokladaný vývoj celkovej spotreby elektriny a maximálnej možnej výroby elektriny je v nasledujúcej tabuľke.

Rok	Spotreba	Výroba	Rozdiel
2006	29,4	31,0	1,6
2007	29,7	28,4	-1,3
2008	30,1	28,7	-1,4
2009	30,5	26,1	- 4,4
2010	31,0	26,5	-4,5
2015	32,9	38,1	5,2
2020	34,8	38,1	3,3
2030	38,0	35,5	- 2,5

Zdroj: MH SR

Z výroby elektriny je zrejmé, že postupne od roku 2007 a až do roku 2010 výroba elektriny nebude pokrývať predpokladanú spotrebu.

Podľa energetickej politiky bude preto nevyhnutné nahradiť chýbajúce zdroje, predovšetkým odstavenú JE V1, zvýšením výroby (upravením súčasných zdrojov) a spoľahlivým zdrojom, ktorý bude schopný zabezpečiť výrobu elektriny na ekonomicky efektívnom princípe. Do úvahy prichádzajú tieto druhy výrobných zariadení:

- jadrová elektrárň – realizácia dostavby EMO 3 a 4
- vodné elektrárne
 - výstavba vodnej elektrárne na rieke Ipel'
 - realizácia vodnej elektrárne v lokalite Nezbudská Lúčka pri Strečne na rieke Váh a vodnej elektrárne Sereď

- elektrárne využívajúce obnoviteľné zdroje – biomasu, slnečnú energiu, veternú energiu
- tepelné elektrárne s kombinovanou výrobou elektriny a tepla (najmä PPC).

Predbežný súhlas bol udelený MH SR na výstavbu nových elektroenergetických zdrojov s celkovým výkonom cca 900 MWe. Pri umiestňovaní nových výrobných kapacít sa bude prihliadať na výsledky procesu ich posudzovania z hľadiska predpokladaných vplyvov na životné prostredie a potrebu rovnomerného pokrytia územia SR elektrickým výkonom.

Čo sa týka obnoviteľných zdrojov (OZE) – celkový využiteľný potenciál jednotlivých druhov 43 006 GWh – dáva možnosti zvýšiť ich podiel na celkovej výrobe elektriny až na 19% v roku 2010, na 24% v roku 2020 a na 27% v roku 2030.

Splnenie indikatívneho cieľa do roku 2010 predpokladá, pri súčasnom technicko-ekonomickom prostredí a podpore, výrobu vo veľkých vodných elektrárňach na úrovni 5000 GWh ročne, v malých vodných elektrárňach (MVE) –350 GWh, vo veterných elektrárňach- 100 GWh , z geotermálnej energie –1 GWh a z bioplynu 52 GWh. Výrobenej elektrine v roku 2010 voči roku 2002 zodpovedajú pre jednotlivé druhy OZE nasledujúce inštalované výkony:

- pre MVE – pri zvýšení výroby voči roku 2002 o 105 GWh, zodpovedajúci inštalovaný výkon nových MVE bude 21, 9 MW, čo pri jednotkovom výkone MVE 1MW predstavuje výstavbu cca 22 MVE, konkrétne
 - výstavba malých vodných elektrární (MVE) s výkonom 1 – 3 MW, najmä na riekach Hron a Váh
 - výstavba na ostatných vodných tokoch s výnimkou rieky Orava pre realizáciu MVE s výkonom do 1 MW
- pre veterné elektrárne – pri zvýšení výroby o 100 GWh, čo predstavuje celkový inštalovaný výkon 55,6 MW a pri jednotkovom výkone cca 500 kW-1MW, by bolo možné postaviť cca 56-122 nových zdrojov, konkrétne
 - zvýšenie kapacity súčasných veterných parkov (Cerová, Ostrý vrch, Skalité pri Čadci) a výstavbu nových veterných parkov
- pre elektrárne na biomasu- sa uvažuje so zvýšením výroby o 197 GWh, čo odpovedá výkonu 30,3 MW, Tu treba rozlíšiť biomasu poľnohospodársku (slama, drevný odpad zo sadov, viníc a pod., bioplyn z exkrementov hospodárskych zvierat) a lesnú biomasu – dendromasu. Najvyššie využitie má doteraz lesná biomasa, Pre zvýšenie využiteľného potenciálu drevnej biomasy sa preto robí prieskum vhodných lokalít pre pestovanie rýchlorastúcich drevín (doteraz neefektívne využívaná alebo máloprudktívna poľnohospodárska pôda).

Administratívna štruktúra elektroenergetiky na Slovensku bola donedávna tvorená: Slovenskými elektrárňami, a.s., tromi rozvodnými energetickými podnikmi¹⁶, ďalej podnikovými výrobcami elektriny (závodné elektrárne ZE) a nezávislými výrobcami – PPC, a.s. Bratislava, Vodné dielo Žilina, a.s.

V dôsledku reštrukturalizácie, privatizácie, zásadných legislatívnych úprav v oblasti elektroenergetiky (nový zákon č.656/2004 o energetike, zákon č.658/2004 o regulácii v sieťových odvetviach a ďalších) a vplyvom nových pravidiel vo fungovaní trhu s elektrinou (nariadenie vlády SR č.124/2005) sa postavenie subjektov v Slovenskej elektrizačnej sústave podstatne zmenilo.

Od štátneho podniku SEP, š.p., ktorý do roku 1990 zabezpečoval výrobu, prenos elektriny na celom území SR a tiež systémové služby boli ešte v uvedenom roku oddelené tri regionálne distribučné podniky. Tieto boli pretransformované zo štátnych podnikov na akciové spoločnosti: Západoslovenská energetika, a.s. Bratislava (v

¹⁶ Západoslovenskou energetikou, a.s., Stredoslovenskou energetikou, a.s. a Východoslovenskou energetikou, a.s.

novembri 2001), Stredoslovenská energetika, a.s. Žilina (v januári 2002) a Východoslovenská energetika, a.s. (v januári 2002), pričom z pôvodných ZSE, š.p. a SSE, š.p. bolo oddelených päť teplárenských spoločností, z ktorých vznikli samostatné akciové spoločnosti. Z pôvodnej akciovej spoločnosti Slovenské elektrárne sa v januári 2002 vyčlenila teplárenská spoločnosť TEKO, a.s., Košice a v tom istom období bol odčlenený prenos od výroby v samotnej SE, a.s. Činnosť novovytvorenej akciovej spoločnosti -Slovenská elektrizačná prenosová sústava SEPS, a.s. (so 100% účasťou štátu) sa riadi podľa nového zákona o energetike, ktorý definoval postavenie, zodpovednosti, oprávnenia, úlohy a povinnosti SEPS a.s. v liberalizovanom trhovom prostredí. V súlade s ním prevádzkuje prenosovú sústavu na 400 kV a 220 kV vedeniach, zabezpečuje vnútroštátne a cezhraničné prenosy, riadi Elektrizačnú sústavu SR (ES SR) v reálnom čase, zabezpečuje vyrovnanú elektroenergetickú bilanciu (spotreba a výroba), vykonáva zúčtovanie odchýlok a zabezpečuje dovoz, vývoz a tranzit elektriny. Zároveň ako člen UCTE (Únia pre koordináciu a prenos elektrickej energie) zodpovedá za dodržiavanie kritérií a odporúčaní tohoto združenia (v primárnej a sekundárnej regulácii, riadení napätia a regulácii salda). Činnosti SEPS, a.s. sú koordinované Ministerstvom hospodárstva SR a Úradom pre reguláciu sieťových odvetví.

V roku 2006 v SE, a.s. prišlo k odčleneniu jadrových aktív v dcérskych spoločnostiach SE-Elektrárne Bohunice 1 (EBO V1), závodu SE- vyradovanie jadrovoenergetických zariadení, zaobchádzanie s rádioaktívnymi odpadmi a vyhoreným palivom (závod SE- VYZ) ako aj Vodnej elektrárne Gabčíkovo.

V roku 2006 zodpovednosť za prevádzkovanie Jadrovej elektrárne EBO V1 a vyradovanie jadrovoenergetických zariadení, zaobchádzanie s rádioaktívnymi odpadmi a vyhoreným palivom prevzala spoločnosť GOVCO, a.s. založená v júli 2005, ktorej jediným akcionárom je štát.

V tomto roku prebehla tiež privatizácia reštrukturalizovanej spoločnosti Slovenské elektrárne, a.s. formou akvizície 66% aktív talianskou spoločnosťou Enel Spa.

V roku 2002 sa uskutočnil predaj 49% podielu akcií a presun manažerskej kontroly v troch distribučných spoločnostiach trom veľkým energetickým zahraničným spoločnostiam. DO ZSE, a.s. v juni 2002 vstúpil koncern E.ON Energie, Mníchov, do SSE, a.s. francúzska spoločnosť Electricite de France a do VSE, a.s. nemecká spoločnosť RWE Plus.

Prevádzka ES SR je riadená Slovenským energetickým dispečingom v Žiline. ES SR pracuje v rámci združenia UCTE. Spolu s ostatnými elektrizačnými sústavami tvoriacimi CENTREL (ES ČR, Poľska, Maďarska a SR) aj elektrizačná sústava SR pracuje paralelne so západoeurópskou sústavou UCTE. V roku 2003 bola úspešne ukončená skúšobná prevádzka a začatie trvalej prevádzky synchronného pripojenia Burštýnskeho ostrova (časť západnej Ukrajiny) k ES SR. V budúcnosti, pri zvýšenom počte účastníkov na trhu, bude potrebná ešte tesnejšia koordinácia v riadení jednotlivých prenosových sústav.

EProces liberalizácie, ktorého cieľom je otvorenie trhu s elektrinou pre konečných zákazníkov bude vyžadovať budovanie nových medzištátnych, vnútroštátnych prepojení a bude spojený s výstavbou nových výrobných kapacít a vyvedením ich výkonov do distribučných sústav, ako je napr. verejne avizovaná výstavba:

- EMO 3,4 – výkon plánovaný vyviešť do trafostanice (TR) Veľký Ďur
- PVE Ipeľ – vyvedenie výkonu do TR Rimavská Sobota, Horná Ždaňa alebo Medzibrod
- PPC Malženice – vyvedenie výkonu do TR Križovany
- PPC Žilina – vyvedenie výkonu do TR Varín

- veterné parky s vyvedením výkonu do príslušných distribučných sústav.

Na aktuálne stavby rozvoja prenosovej sústavy sú spracované územno-technické alebo lokálne štúdie situovania (umiestnenia) stavieb, nakoľko v rámci územného konania pre územnú a investičnú prípravu pre všetky rozvojové zámery prenosovej sústavy (400 kV vedenia a nových transformovni 400/110 KV) sú potrebné hlavne rezervácie koridorov.

V súlade so schválenou energetickou politikou SR (v januári 2006) na zabezpečenie doterajšej bezpečnosti, spoľahlivosti a efektívnosti služieb prenosovej sústavy (PS) ako aj zvládnutie dopadu z odstavenia EBO V1 z prevádzky boli zhrnuté nasledujúce rozvojové zámery PS takto:

- inštalácia nových transformačných výkonov 400/110 kV a rekonštrukcia rozvodne 400 kV Križovany (v dôsledku predčasného odstavenia JE-V1) do roku 2008
- posilňovanie 400 kV siete a postupné odľahčovanie siete 220 kV vrátane rekonštrukcie transformovne Medzibrod z 220/110 kV na 400/110 kV
- posilňovanie a výstavba nových prenosových kapacít vnútroštátnych vedení 400 kV
 - Lemešany-Voľa – Veľké Kapušany vedenie 2x 400 kV a TR 400/110 kV do roku 2017
 - Gabčíkovo – Veľký Ďur vedenie 2x 400 kV a technologické zariadenia do roku 2011
 - Stupava – 1. pole, Podunajské Biskupice – 1. pole prechod na 400 kV do roku 2017
 - Horná Ždaňa – Bystričany – Bošáca vedenie 2x 400 kV do roku 2017
- zväčšenie kapacity medzištátnych prepojení prenosovej sústavy SR s okolitými prenosovými sústavami
 - Veľké Kapušany – št. hranica s Ukrajinou rekonštrukcia do roku 2014
 - Stupava – št. hranica s Rakúskom vedenie 400 kV a 2 polia v TR Stupava do roku 2015
 - tretie vedenie do Maďarska do roku 2017
 - druhé vedenia do Poľska do roku 2020
- vo väzbe na očakávaný vývoj spotreby a tým aj výstavby nových zdrojov elektriny v geografickom a hospodárskom prostredí SR, výstavba nových vedení a transformácií 400 kV.

5.2.6. Zásobovanie teplom

Zásobovanie teplom tvorí významnú časť energetického hospodárstva v SR a predstavuje ročne viac ako 200 PJ dodávky tepla odberateľom. Dodávka tepla na kúrenie a prípravu teplej úžitkovej vody je cca 100 PJ, z čoho 40 % predstavuje dodávka tepla pre HBV z centrálnych zdrojov tepla (viac ako 85 % bytových domov). Osobitné postavenie tu majú teplárenské sústavy priemyselných podnikov a verejnej energetiky, v ktorých sa uplatňuje najefektívnejší spôsob využitia paliva pri kombinovanej výrobe elektrickej energie a tepla.

Dodávka tepla pre priemyselnú sféru je zabezpečovaná z centrálnych zdrojov priemyselných podnikov.

V poslednom období nastal zvýšený záujem o výstavbu menších jednotiek na báze plynu s kombinovanou výrobou elektriny a tepla. Očakáva sa, že tento trend bude ďalej pokračovať.

Ekonomické prostredie na trhu s teplom je vymedzené platným legislatívnym rámcom a regulovanými cenami palív a energií, a tiež prevažne monopolným

postavením výrobcov a dodávateľov tepla do miestnych sústav CZT. Maximálnu cenu tepla na vykurovanie a prípravu TUV pre domácnosti určujú orgány miestnej štátnej správy (okresné úrady). Platba za teplo sa v jednotlivých lokalitách Slovenska líši nielen v závislosti od jednotkovej ceny ale aj množstva spotrebovaného tepla. Spotreba tepla je okrem klimatických podmienok danej lokality výrazne ovplyvnená aj tepelno–technickými vlastnosťami stavebných konštrukcií. Medzi temer 40 stavebnými sústavami, ktoré sa používajú pri hromadnej bytovej výstavbe od roku 1949, sú rozdiely v mernej spotrebe viac ako 60 %. Najnižšiu mernú spotrebu majú bytové domy postavené po roku 1980, pri ktorých výstavbe boli zohľadnené novšie tepelno–technické normy.

Rozvoj SCZT závisí od viacerých faktorov. Aj keď nový energetický zákon zabezpečuje vo vymedzenom území držiteľovi licencie na dodávku tepla zo sústav CZT monopolné postavenie, v dôsledku deformovaných cien palív dochádza k odpájaniu konečných spotrebiteľov od týchto sústav a k poklesu ich konkurencieschopnosti. Znižovaním dodávaného množstva tepla sa znižuje efektívnosť výroby tepla, čo má za následok zvyšovanie ceny tepla pre ostatných spotrebiteľov v sústave. Tento trend pri relatívne nízkej cene plynu pre domácnosti a zvýšenej cene tepla zo sústav CZT môže viesť k ich existenčným problémom.

Rozvoj sústav CZT, resp. udržanie existujúcich sústav by malo byť zamerané:

- na širšie využitie kogeneračnej výroby elektrickej energie a tepla
- využitie druhotných a obnoviteľných zdrojov (hlavne biomasy a geotermálnej energie)
- zdokonalenie tarifného systému, aby zákazník platil iba náklady vyvolané odberom tepla
- zabezpečenie kvality a spoľahlivosti dodaného tepla konečnému spotrebiteľovi
- spracovanie záväzných koncepcií rozvoja na úrovni obcí
- odstránenie cenových deformácií predovšetkým cien zemného plynu.

Pri výrobe tepla sa predpokladá tiež významnejšie využívanie slnečných kolektorov, ktoré sú v súčasnosti využívané len sporadicky.

V roku 2004 bolo odhadované množstvo v SR pracujúcich slnečných kolektorov na úrovni cca 50 000 m², prevažne slúžiacich ako zdroj tepla na prípravu teplej úžitkovej vody (TUV) a ohrev vody v bazénoch. Za týchto podmienok využívania ich výkon je na úrovni 500 kWh/m² za rok, čo predstavuje tepelný energetický ekvivalent 25 GWh alebo 90 TJ. Predpokladá sa, že inštalácia slnečných kolektorov v nasledujúcich rokoch bude dosahovať viac ako 5 000 m²/rok.

5.2.7. Energetika a územný rozvoj Slovenska

Predpokladaný vývoj v energetike bude mať dopady na funkčné využívanie územia Slovenska. Z nich najvýznamnejšie sú:

- Vysoká intenzita plošnej plynofikácie Slovenska je výhodná najmä z ekologických dôvodov (najmä ak sa plynom nahradilo využívanie tuhých palív), brzdí však primeraný rozvoj využitia miestnych energetických zdrojov. Vzhľadom na sociálnu situáciu obyvateľstva ďalšie využívanie plynu bude závisieť aj od cenového vývoja tejto komodity.
- Po odstavení jadrovej elektrárne V1 v Jaslovských Bohuniciach a ďalších teplárenských zdrojov (z ekologických dôvodov) do roku 2007 resp. 2008 narastajúci výkonový deficit v ES SR sa predpokladá riešiť výstavbou nových zdrojov hlavne v lokalitách s trvalým nedostatkom potrebných výkonov.
- Významný dosah na územie bude mať prepojenie SR na tranzitný plynovod JAMAL a tiež budovanie ďalších zásobníkov plynu potrebných pre vyrovnávanie

sezónnych rozdielov v spotrebe plynu ako aj na komerčné účely (služby pre zahraničie).

- Bude potrebné dobudovať skladovacie kapacity pre núdzové zásoby ropy v objeme 90 dní spotreby uplynulého roku do roku 2008 a riešiť zabezpečenie diverzifikácie zásobovania Slovenska ropou.
- V súvislosti s liberalizáciou energetiky a s tým spojeným otvorením trhov s elektrinou dovnútra štátu aj navonok bude potrebné dobudovanie vnútroštátnych elektrických vedení a výstavba a posilnenie medzinárodných prepojení.
- V oblasti teplárstva je potrebné inovovať existujúce systémy CZT. Vhodné stimuly pre jednoznačnú podporu kogeneračnej výroby elektriny a tepla na Slovensku zatiaľ absentujú.
- Obnoviteľné a druhotné zdroje energie budú mať na Slovensku predovšetkým lokálny význam ako doplnkový zdroj k systémovej energetike. Pre splnenie indikatívneho cieľa pre SR bude potrebné rozšírenie využívania poľnohospodárskej biomasy (zvýšenie osevných plôch napr. repky olejatej a iných bioenergetických rastlín) a tiež dendromasy z rýchlorastúcich drevín (využitie máloproduktívnych poľnohospodárskych plôch).

6. Informačná spoločnosť, informačné technológie a územný rozvoj Slovenska

Digitálna revolúcia poslednej doby vedie k ekonomike založenej na vedomostiach – k tzv. informačnej spoločnosti.

Informačná spoločnosť rozširuje individuálny výber, uvoľňuje nové tvorivé a obchodné energie, ponúka obohatenie v kultúrnej oblasti a prináša väčšiu flexibilitu v oblasti riadenia práce i voľného času. Nové informačné a komunikačné technológie, a s nimi spojené služby, dokážu potenciálne zabezpečiť trvalý a udržateľný rast, zvýšiť konkurencieschopnosť, vytvoriť nové pracovné príležitosti a zlepšiť kvalitu života pre všetkých Európanov.

6.1. Rozvoj a zásady budovania informačnej spoločnosti v EÚ

Súčasný rast svetovej ekonomiky do značnej miery závisí od informačných technológií a schopnosti krajín a firiem zhromaždiť, spracovať a používať informácie. Rozvoj informačnej spoločnosti sa stal politickým programom ekonomicky najvyspelejších krajín a zoskupení (USA, Japonsko, EÚ, OECD). Politické dokumenty sa stali východiskom pre stanovenie dlhodobých strategických programov – a na ne nadväzujúcich akčných plánov – stimulujúcich proces rozvoja informačnej spoločnosti. Spoločným cieľom strategických programov je prostredníctvom informačno – komunikačných technológií podporiť ekonomický rozvoj, uľahčiť prácu a spríjemniť život občanov, sprístupniť a skvalitniť vzdelávanie, ponúknuť efektívne využitie voľného času každému človeku.

Zámerné smerovanie EÚ k informačnej spoločnosti začalo prakticky na zasadnutí Európskej rady v Bruseli v decembri 1993. Na základe lisabonskej iniciatívy eEurope (marec 2000) sa realizuje akčný plán, ktorého cieľom je koordinovať národné aktivity a výrazne urýchliť proces informatizácie krajín EÚ. Vychádzajúc zo záverov ministerskej konferencie krajín strednej a juhovýchodnej Európy vo Varšave (jún 2000) sa pripravil spoločný akčný plán eEurope+ kandidátskych krajín pre vstup do EÚ.

Akčný plán predostieral aktivity v 4 oblastiach, a to:

- regulačný a legislatívny rámec informačnej spoločnosti, v ktorom sa budú odohrávať všetky nové projekty, najmä čo sa týka telekomunikačnej infraštruktúry a služieb, ochrany duševného vlastníctva a súkromia atď.
- siete, základné služby, aplikácie a ich obsah
- sociálne, spoločenské a kultúrne aspekty informačnej spoločnosti, vrátane lingvistického rozmeru a
- propagácia informačnej spoločnosti v záujme zvýšenia povedomia verejnosti a jej podpory tomuto procesu.

Z hľadiska rozvoja územia sú najzaujímavejšie otázky spojené so sociálnymi, spoločenskými a kultúrnymi aspektmi informačnej spoločnosti.

Európska únia prepracovala Lisabonskú stratégiu s dôrazom na partnerstvo pre rast a zamestnanosť. V rámci nového Lisabonského cyklu správy a riadenia, Európska komisia prijala dňa 1. júna 2005 materiál „Iniciatíva i2010 – Európska informačná spoločnosť pre rast a zamestnanosť“. Obsahovo ide o komplexnú stratégiu pre informačnú spoločnosť v rokoch 2005 – 2010. Táto iniciatíva podporuje otvorené a konkurencieschopné digitálne hospodárstvo a vyzdvihuje informačné a komunikačné technológie ako hnací motor integrácie a zvýšenej kvality života. Ako kľúčový prvok prepracovaného lisabonského partnerstva pre rast a zamestnanosť sa iniciatíva i2010 zameria na vytváranie integrovanej koncepcie európskej politiky v oblasti informačnej spoločnosti.

Na základe dôkladnej analýzy otázok týkajúcich sa informačnej spoločnosti a na základe rozsiahlych konzultácií so zainteresovanými stranami o predošlých iniciatívach a nástrojoch Komisia navrhuje pre európsku politiku v oblasti informačnej spoločnosti a médií tri priority:

- vytvorenie jednotného európskeho informačného priestoru, ktorý podporuje otvorený a konkurencieschopný vnútorný trh v oblasti informačnej spoločnosti a médií
- zintenzívnenie inovácií a investícií v oblasti informačných a komunikačných technológií na docielenie rastu, ako aj početnejších a lepších pracovných miest
- vybudovanie európskej informačnej spoločnosti pre všetkých občanov, ktorá podporuje rast a zamestnanosť spôsobom, ktorý je v súlade s trvalo udržateľným rozvojom a ktorého prioritami sú lepšie verejné služby a zvýšená kvalita života.

6.2. Podmienky budovania informačnej spoločnosti na Slovensku

6.2.1. Doterajšie uplatňovanie zásad rozvoja informačnej spoločnosti na Slovensku

Vláda SR, uvedomujúc si potrebu formulovať svoju politiku pri rozvoji informačnej spoločnosti v SR, zaradila medzi svoje prioritné ciele harmonizáciu aktivít súvisiacich s rozvojom informačnej spoločnosti i s aktivitami EÚ, hlavne podporou Lisabonskej stratégie a Akčného plánu eEurope+.

Zásady rozvoja informačnej spoločnosti v SR sú načrtnuté v návrhu „Telekomunikačnej politiky SR na roky 2000 až 2002“, ktorý bol schválený uznesením Vlády SR č. 440/2000.

V súlade so zásadami EÚ je „cieľom telekomunikačnej politiky zaviesť rovnaké a transparentné podmienky pre rozvoj telekomunikačného trhu v Slovenskej republike tak, aby užívateľom boli poskytované kvalitné telekomunikačné služby za dostupnú cenu a súčasne aby boli vytvorené podmienky pre vstup do európskych a svetových štruktúr“, pričom politika predpokladá plné rešpektovanie dokumentov Európskeho spoločenstva („preferuje vytvorenie transparentného regulačného rámca pre sektor telekomunikácií“, vytvorenie tzv. univerzálnej služby, pod ktorou sa rozumie „definovaný súbor verejných telekomunikačných služieb, ktorý je poskytovaný vo verejnom záujme v určenej kvalite a za primeranú cenu každému užívateľovi nezávisle na jeho geografickom umiestnení“, ďalej „príprava na zavedenie systému UMTS v SR“, prechod na „digitálny systém vysielania TV a R“ atď.).

V roku 2001 prijala Vláda SR dôležité východiskové dokumenty informatizácie spoločnosti. Išlo o Politiku informatizácie spoločnosti (uznesenie vlády SR č. 522/2001), Stratéziu informatizácie spoločnosti a Akčný plán. Podľa týchto dokumentov je budovanie informačnej spoločnosti na Slovensku založené na rozvoji jej troch hlavných pilierov:

- na štandardizovanej tvorbe a integrácii užitočného obsahu – informácii a služieb – pre fyzické a právnické osoby
- na budovaní ľudských kapacít pre informačnú spoločnosť, predovšetkým v štátnej a verejnej správe
- na koncepčnom a systematickom budovaní infraštruktúry pre prístup a konektivitu.

Obsah pilierov informatizácie dokumentuje prierezovú – horizontálnu štruktúru s dosahom i na priestorový rozvoj Slovenska.

V období roku 2005, keď Európska komisia aktualizovala Lisabonskú stratégiu v dokumente Iniciatíva i2010, prichádza Vláda SR so svojim návrhom, ako urobiť Lisabonskú stratégiu funkčnou v podmienkach Slovenska. V súlade s odporúčaním pracovnej skupiny na vysokej úrovni schválila strategický krok na tejto ceste – prijala Návrh stratégie konkurencieschopnosti Slovenska do roku 2010 s podtitulom Národná lisabonská stratégia. Návrh stratégie bol schválený uznesením Vlády SR č. 140/2005. Hlavný cieľ stratégie je jednoznačný: zabezpečiť, aby Slovensko čo najrýchlejšie dosiahlo životnú úroveň najvyspelejších krajín EÚ a to práve prostredníctvom tvorby vhodných podmienok pre rast ekonomickej konkurencieschopnosti krajiny, čo je cieľ totožný so základným smerovaním lisabonskej stratégie.

K dosiahnutiu tohto cieľa na úrovni vyspelých krajín Európskej únie, bude pre Slovensko informatizácia – teda proces budovania informačnej spoločnosti – v najbližších 20 až 30 rokoch určujúcim spoločenským a hospodárskym pohybom. Využívanie špičkových informačných a komunikačných technológií, ktoré sú významným fenoménom súčasnej ekonomiky, zapojí Slovensko do procesu globalizácie ekonomiky. Zároveň, zmeny podmienené rozvojom informačnej spoločnosti na Slovensku neovplyvnia len ekonomiku ale preniknú do všetkých odvetví národného hospodárstva, do každodenného života spoločnosti. Slovensko ako súčasť vyspelej Európy tak zmení svoj charakter z industriálnej spoločnosti na spoločnosť informačnú.

Z dlhodobej stratégie informatizácie spoločnosti vyplýva množstvo postupových legislatívnych a odborných krokov ktoré Vláda SR realizovala alebo iniciovala. Uvedené sú niektoré najdôležitejšie dokumenty:

- zákon 215/2002 o elektronickom podpise
- uznesenie Vlády SR č. 196/2003 k Národnej politike pre elektronické

komunikácie

- zákon č. 610/2003 o elektronických komunikáciách
- uznesenie Vlády SR č. 269/2005 k Národnej stratégii pre širokopásmový prístup k službám informačnej spoločnosti
- uznesenie Vlády SR č. 557 z 13. júla 2005 k návrhu stratégie konkurencie schopnosti Slovenskej republiky do roku 2010 – Akčné plány
- uznesenie Vlády SR č. 837/2005 k návrhu cestovnej mapy zavádzania elektronických služieb verejnej správy
- zákon 275/2006 o informačných systémoch verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- procesný organizačný a dátový model informatizácie služieb verejnej správy eGovernment/2005
- uznesenie Vlády SR č. 832/2006 k návrhu aktualizácie Národného strategického referenčného rámca Slovenskej republiky na roky 2007 – 2013 v rámci ktorého bol vytvorený samostatný Operačný program Informatizácia spoločnosti.

6.2.2. Smerovanie rozvoja informačnej spoločnosti na Slovensku

Podľa obsahu prijatých dokumentov budú súčasťou informačnej spoločnosti na Slovensku služby zjednodušujúce a urýchľujúce verejnú komunikáciu v nasledovných sektoroch:

- verejná správa on-line (eGovernment)
- verejné obstarávanie (eProcurement)
- zdravotníctvo (eHealth)
- vzdelávanie (eLearning)
- obchod, služby (eBusiness)
- životné prostredie (eEnvironment)
- kultúra (eCulture).

Možnosť využívať kvalitné a cenovo dostupné komunikačné služby by mali mať všetci obyvatelia štátu tak, aby sa zabránilo ich vylúčeniu z informačnej spoločnosti. Národná komunikačná politika poskytuje rozhodujúce impulzy na dosiahnutie týchto cieľov stimuláciou súťaže na trhoch s elektronickými komunikáciami.

Rozvoj a ponuka multimedialných služieb na trhu elektronických komunikácií je predovšetkým predmetom podnikateľských aktivít prevádzkovateľov sietí a poskytovateľov služieb. Rozhodujúcou stimuláciou je kvalita ponúkaného obsahu za primeranú cenu. Štát však musí v tejto oblasti, ktorá je dôležitá pre rozvoj služieb informačnej spoločnosti a modernej komunikačnej infraštruktúry, spolupracovať so súkromným sektorom, monitorovať túto oblasť a podľa potreby ju regulačnými zásahmi usmerňovať a stimulovať.

Základným cieľom stratégie je dosiahnuť, aby sa Slovensko v informatizácii spoločnosti dostalo počas najbližších 5 až 8 rokov na úroveň vyspelých európskych krajín. Poskytovanie služby širokopásmového prístupu k službám informačnej spoločnosti pomôže vytvoriť novú situáciu na hospodárskom trhu, bude motivovať k vyššej produktivite práce, k vytváraniu vyššej pridanej hodnoty vyrábanej produkcie, k vyššej efektivite verejnej správy a tým aj ku zvyšovaniu kvality života občanov Slovenskej republiky.

Informatizácia spoločnosti úzko súvisí s rozvojom globálnej informačno-komunikačnej infraštruktúry. Rozvoj informačno-komunikačnej infraštruktúry je jadrom informatizačných programov všetkých vyspelých krajín i na Slovensku. Ťažiskom tohto procesu bude širokopásmový prístup k službám informačnej

spoločnosti a zároveň – zo strany štátu – i vytvorenie a udržanie liberalizovaného prostredia v segmente technickej infraštruktúry informačnej spoločnosti.

Hlavné priority národnej politiky pre elektronické komunikácie dotýkajúce sa infraštruktúry informačnej spoločnosti sú:

- prístup k internetu pre všetkých
- širokopásmový prístup k službám informačnej spoločnosti
- výskum a technický rozvoj v oblasti elektronických komunikácií.

Elektronické komunikácie vytvárajú základné podmienky na prístup podnikov, verejných inštitúcií a jednotlivcov k moderným komunikačným sieťam a službám v rámci celosvetovej informačnej infraštruktúry.

6.2.3. Vplyv rozvoja informačnej spoločnosti na územný rozvoj

Vplyv na sídlenie

Pre civilizáciu tzv. prvej vlny¹⁷, resp. agrárnu spoločnosť, sú charakteristickým prejavom osídlenia osada a dedina¹⁸, pre civilizáciu tzv. druhej vlny sú charakteristické mestá a aglomerácie (resp. v rámci nej pre spoločnosť s rozvinutými službami – regionálne systémy). Ak teda dochádzalo k vývoju osídlenia v stále zložitejších urbánnych formách, môže v tzv. tretej vlne, resp. v informačnej spoločnosti, dôjsť k paradoxnému javu:

- zatiaľ čo v jej prvej (jednoduchšej) fáze môže dôjsť k ďalšiemu narastaniu zložitosti sídelných foriem a k vytváraniu celoúzemných sídelných sústav¹⁹, resp. sídelných sietí s fyzickým prejavom v území a s nárastom sofistikovaných dopravných prepojení
- v druhej (rozvinutejšej) fáze môže dôjsť v súvislosti so skvalitňovaním multimediálnych interaktívnych spojení k rozpadu fyzickej sídelnej siete na relatívne izolované, navzájom nezávislé sídla rôznej veľkosti, spojené len prostredníctvom „neviditeľnej“ komunikačnej siete²⁰.

V súvislosti so zmenou priorít spoločnosti (výroba → informácie/vedomosti) bude dôležité využitie jestvujúcich fyzických štruktúr (napr. prebytočného fondu výrobných zariadení) na nové funkcie (informačné centrá, sociálne centrá, centrá voľného času, kultúra, bývanie). V niektorých prípadoch bude zrejme nutné veľké nerekonštruovateľné komplexy aj zrušiť a nahradiť ich, aj keď za cenu enormných nákladov na revitalizáciu, krajinnou štruktúrou (najmä veľké komplexy ťažkej priemyselnej výroby v štátoch strednej a východnej Európy so zastaranou technológiou a znečisteným prostredím).

Vo vidieckom prostredí bude treba podobné problémy riešiť vo vzťahu k existujúcim zariadeniam poľnohospodárskej výroby. Aj tie bude možné na jednej strane zachovať pre pôvodné účely, prebudovať ich na nové potreby vidieckeho územia v súvislosti so zmenou pracovných a sídelných aktivít (telecentrá, kultúrne a sociálne centrá), alebo ich likvidáciou uvoľniť miesto voľnej krajine novej kvality.

¹⁷ Teória vlnového rozvoja spoločnosti podľa Tofflerovcov – pozri: Alvin a Heidi Toffler: Utváranie novej civilizácie (Politika tretej vlny), Open Windows, Bratislava 1996

¹⁸ Rudolf Šteis: Informačná spoločnosť a informačné technológie vo vzťahu k urbanizmu, Bratislava, november 1999

¹⁹ Rudolf Šteis: Informačná spoločnosť a informačné technológie vo vzťahu k urbanizmu, Bratislava, november 1999

²⁰ Táto kvalitatívne vyššia poloha na špirále vývoja však rozhodne nemá nič spoločné s výhľadovým obdobím KURS-u 2001 a vývoj týmto smerom je čiste hypotetický, i keď niektoré tendencie takéhoto vývoja sa už môžu začať prejavovať.

Sídelnú štruktúru vidieckého prostredia môže do určitej miery ovplyvniť i práca na diaľku prostredníctvom širokopásmového pripojenia k službám informačnej spoločnosti. Využívanie takejto pracovnej činnosti sa môže odraziť predovšetkým v posilnení dezurbanizačného procesu veľkých slovenských miest, v stabilizácii prosperujúcich vidieckych regiónov, za určitých okolností aj v oslabení migračného procesu obyvateľstva z hospodársky zaostávajúcich regiónov.

Štatistické porovnania využívania informačných technológií a rozvoja informačnej spoločnosti na Slovensku preukazujú veľké regionálne rozdiely, kopírujúce celkový stav vyspelosti regiónov. Zo skúsenosti vyspelých krajín EÚ vyplývajú poznatky, že širokopásmový prístup k službám informačnej spoločnosti umožnil aj veľmi zaostalým oblastiam oveľa rýchlejšie prekonať chudobu a celkové sociálno-ekonomické zaostávanie. Pre budúce zmenšenie regionálnych rozdielov môže mať praktická aplikácia tohoto trendu na Slovensku zásadný význam.

Vplyv na dopravu a technickú infraštruktúru

Napriek výraznému presunu komunikačných preferencií smerom k „nefyzickej“ komunikácii budú (minimálne v počiatočných fázach rozvoja informačnej spoločnosti) zrejme posilnené tradičné dopravné formy (predovšetkým cestná doprava, pravdepodobne i železničná a letecká doprava) pozdĺž hlavných európskych rozvojových sídelných osí, resp. v európskych multimodálnych koridoroch. Aj tieto dopravné formy však budú modifikované a inovované využitím moderných technológií informačnej spoločnosti.

Je žiadúce aby elektronický spôsob komunikácie informačnej spoločnosti ovplyvnil objem realizovaných ciest obyvateľov za účelom dosiahnutia verejnej i súkromnej vybavenosti. Ak bude štátny a verejný sektor poskytovať efektívne elektronické služby (zmysluplný obsah elektronických služieb, ľahký prístup k elektronickým službám, digitálna gramotnosť obyvateľstva, kvalitná informačná infraštruktúra) potom je možné očakávať presun určitých objemov fyzicky vykonávaných ciest za vybavenosťou na „cesty“ realizované elektronickou formou. Tento predpoklad však nie je možné globalizovať nakoľko neplatí pre všetky druhy sídelných štruktúr (cesty za vybavenosťou bývajú spájané s inými druhmi ciest, najčastejšie za prácou). Je ťažké odhadnúť či vplyv informačnej spoločnosti zníži celkovú mobilitu obyvateľstva Slovenska. Vzhľadom na spôsob života súčasných generácií je pravdepodobnejšia zmena štruktúry deľby prepravnej práce, fyzicky vykonávané cesty za vybavenosťou môžu byť nahradené fyzickými cestami spojenými s trávením voľného času a s oddychom. V tomto prípade by nový stav deľby prepravnej práce signalizoval zlepšenie kvality života obyvateľstva.

V hospodárskom sektore bude primárny vplyv na dopravu a prepravný proces pomerne rozsiahly. V oblasti nákladnej zásobovacej dopravy sa už prejavujú dôsledky využívania sofistikovanej logistiky. Možnosti zásobovacej dopravy pracujúcej v režime „just in time“ limitujú lokalizáciu technologicky previazaných výrobných zariadení, čím sa v území sekundárne vytvárajú špecifické hospodárske clustre. Výsledky vývoja digitálnych technológií aplikované v dopravných prostriedkoch sa postupne kvalitatívne prejavujú v dosahu na životné prostredie i na bezpečnosť dopravnej prevádzky.

Podmienkou prejavu pozitívnych dopadov informačnej spoločnosti na sídlenie je však rýchle vybudovanie dostatočne kapacitných prenosových informačných sietí (tzv. informačné diaľnice a pod.)

Vplyv na prírodu/krajinu

Sústredovaním sídelných aktivít do sídelných sietí a ich pólů dôjde k postupnému „vyčisteniu“ ostatného priestoru od predošlých negatívnych prejavov ľudských činností (pre krajinu neúnosné výrobné kapacity) a k jej regenerácii prienikom prírode priateľských funkcií (dekoncentrované bývanie, extenzívna rekreácia, alternatívne poľnohospodárstvo a pod.).

Zvýšením podielu bývania vo vidieckych oblastiach dôjde jednak k zmene postoja človeka ku krajine, jednak k jej pasívnej i aktívnej ochrane, ktorá z tohto postoja bude vyplývať.

Znížením pracovnej mobility, ale aj skvalitňovaním technológie a organizácie dopravy, dôjde k poklesu znečisťovania krajiny pozdĺž dopravných komunikácií.

7. Životné prostredie a územný rozvoj Slovenska

7.1. Stav ochrany zložiek životného prostredia

7.1.1. Ovzdušie

Znečistenie ovzdušia predstavuje jedno z najvýznamnejších environmentálnych rizík – najmä z toho dôvodu, že sa vyskytuje predovšetkým v urbanizovaných husto zaľudnených oblastiach. Znečistenie má synergický efekt, prejavujúci sa acidifikáciou – zvýšením kyslosti prostredia (so sprievodnými kyslými dažďami a poškodzovaním lesných porastov a kontamináciou pôdy) a nepriaznivými zdravotnými následkami pre obyvateľov žijúcich v postihnutých oblastiach. Najvýznamnejšími látkami zapríčiňujúcimi znečistenie ovzdušia sú oxidy síry, dusíka, oxid uhoľnatý, tuhé znečisťujúce látky, ťažké kovy.

Celkovo patrí SR ku krajinám s najväčším regionálnym znečistením ovzdušia a kyslosťou zrážkových vôd v Európe. Územia dlhodobo najviac postihnuté znečistením ovzdušia (vysokou koncentráciou znečisťujúcich látok, trvaním, frekvenciou výskytu alebo spoločným účinkom viacerých znečisťujúcich látok) boli vyhlásené za ohrozené oblasti (v r. 2003 bola ich výmera 4 980 km² – 10,2% rozlohy Slovenska, s počtom 1,81 mil. obyvateľov – čo predstavuje 33,6% obyvateľov). Je vyčlenených 8 zaťažených oblastí v rámci SR (Bratislavská, Dolnopovažská, Ponitrianska, Pohronská, Jelšavsko-lubenická, Rudniansko-gelnická, Košicko-prešovská a Zemplínska), v ktorých sa pravidelne sleduje imisná situácia a vyhodnocuje sa tzv. index znečistenia ovzdušia.

Vývoj kvality ovzdušia na území SR má v poslednom desaťročí jednoznačne pozitívny trend.

Vývoj emisií tuhých znečisťujúcich látok a emisií oxidu siričitého

Od roku 1990 je zaznamenaný plynulý pokles u emisií TZL a SO₂, v dôsledku poklesu výroby a spotreby energie, ako aj zmenou palivovej základne v prospech ušľachtilých palív s lepšími akostnými znakmi. Podiel na redukcii emisií TZL malo aj zavádzanie odľučovacej techniky, resp. zvyšovanie jej účinnosti. Príčinou klesajúceho trendu emisií SO₂ od roku 1996 bolo zníženie spotreby hnedého, čierneho uhlia a ťažkého vykurovacieho oleja a používanie nízkosírných vykurovacích olejov, ako aj inštalovanie odsírovacích zariadení u veľkých energetických zdrojov. Mierne kolísanie emisií SO₂ v rokoch 2001 a 2004 bolo

ovplyvnené ich čiastočnou alebo úplnou prevádzkou.

Vývoj emisií oxidov dusíka

Emisie oxidov dusíka (NO_x) vykazovali v období 1990 - 2004 mierny pokles. Tento trend bol mierne narušený v roku 1995, keď bol zaznamenaný mierny nárast, čo súviselo so zvýšenou spotrebou zemného plynu. V roku 1996 bol opäť pokles emisií oxidov dusíka, zapríčinený zmenou emisného faktora, zohľadňujúcou súčasný stav techniky a technológie spaľovacích procesov. Znižovanie spotreby tuhých palív viedlo k ďalšiemu poklesu emisií NO_x od roku 1997. V rokoch 2003 - 2004 sa na znížení emisií výrazne prejavila denitrifikácia u veľkých energetických zdrojov.

Vývoj emisií oxidu uhoľnatého

Emisie CO mali od roku 1990 klesajúcu tendenciu, ktorá bola zapríčinená najmä znížením spotreby a zmenou zloženia paliva vo sfére malospotrebiteľov. Vývoj poklesu emisií CO z veľkých zdrojov bol len mierny. Na celkových emisiách sa najvýznamnejšie podieľa priemysel zaoberajúci sa výrobou a spracovaním železa a ocele a v dôsledku toho aj najviac ovplyvňuje tento trend. Zníženie emisií CO v roku 1992 bolo spôsobené práve poklesom objemu výroby v tomto type priemyslu. Po jeho náraste v roku 1993 na úroveň z roku 1989 sa úmerne zvýšili aj emisie CO. V roku 1996 nastal opäť mierny pokles emisií oxidov uhlíka ako následok účinkov opatrení na obmedzovanie emisií CO v najvýznamnejšom zdroji tohto sektora (výroba železa a ocele). Kolísanie emisií v rokoch 1997 až 2004 súvisí s množstvom vyrobeného železa ako aj spotrebou paliva.

7.1.2. Vodstvo

Okrem odberov vody a vodohospodárskych úprav vplýva človek na kvantitu a kvalitu vodných zdrojov aj vypúšťaním odpadových vôd do vodných tokov buď priamo alebo cez kanalizačné siete. Pôvodcami odpadových vôd v SR sú najmä priemysel a komunálna sféra (kanalizačné systémy miest a obcí). Nedostatočným čistením sa do povrchových vôd dostávajú vysoké koncentrácie znečisťujúcich látok a látok podporujúcich rozvoj rias a planktónu, čoho dôsledkom je celkové zhoršenie kvality vody v tokoch a stojatých vodách (eutrofizácia). V uplynulom desaťročnom období je celkový objem odpadových vôd vypúšťaných do vodných tokov relatívne stály s miernym trendom znižovania od r. 1994.

Základom hodnotenia kvality povrchových vôd je sumarizácia výsledkov klasifikácie v zmysle STN 75 7221 "Kvalita vody. Klasifikácia kvality povrchových vôd", ktorá kvalitu vody hodnotí v 8-ich skupinách ukazovateľov (A- skupina - kyslíkový režim, B- skupina - základné fyzikálno-chemické ukazovatele, C- skupina - nutrienty, D- skupina - biologické ukazovatele, E- skupina - mikrobiologické ukazovatele, F- skupina - mikropolutanty, G- skupina - toxicita, H- skupina - rádioaktivita) a s použitím sústavy medzných hodnôt zaraďuje vody do piatich tried (I. trieda - veľmi čistá voda až V. trieda - veľmi silno znečistená voda, pričom ako priaznivá kvalita vody je považovaná úroveň I., II. a III. triedy kvality).

V období rokov 2002 - 2003 sa najpriaznivejšie vyvíjala skupina A - kyslíkový režim, kde viac ako 89 % miest odberu spĺňalo kritériá pre vyhovujúcu kvalitu vody, t.j. vyhovovali požiadavkám I., II., alebo III. triede kvality. V skupine ukazovateľov B - základné fyzikálno-chemické, C - nutrienty a D - biologické ukazovatele, ktoré dominovali v II. a III. triede kvality došlo k značnému poklesu miest odberu. Pre skupinu ukazovateľov B v tejto triede vyhovovalo 73,5 % miest odberu (v období 2001 - 2002 to bolo 87 % miest odberu), v skupine C bolo zaznamenané 70,1 % miest odberu (v období 2001 - 2002 - 73 %) a v skupine D vyhovujúcej triede kvality vyhovovalo 60,9 % miest odberu (v období 2001- 2002 - 75,8 %). Počet miest

odberov s vyhovujúcou triedou kvality povrchových vôd vzrástol aj v skupinách ukazovateľov E - mikrobiologické ukazovatele na 19,54 % a F - mikropolutanty na 54,5 % miest odberu (v období 2001 - 2002 - 44,5 %).

Najnepriaznivejšia situácia pretrváva v skupine E - mikrobiologické ukazovatele, kde bola zaznamenaná nevyhovujúca trieda (t.j. spadajúca pod IV. a V. triedu kvality) v 80,46 % miest odberu. Aj napriek zlepšeniu kvality vody v mikrobiologických ukazovateľoch (v období 2001 - 2002 pomer odberných miest predstavoval 86 %) na zaradení do V. triedy kvality sa podieľali koliformné a termotolerantné baktérie.

Kvalita vody sa výrazne zlepšila aj v ukazovateľoch skupiny F - mikropolutanty, kde nevyhovujúca kvalita vody (IV. a V. trieda kvality) bola zaznamenaná v 45,4 % miest odberov (v období 2001 - 2002 - 55,5 %). Na zaradení do V. triedy kvality sa podieľali nepolárne extrahovateľné látky a zvýšené koncentrácie hliníka. V porovnaní s predchádzajúcim obdobím počet miest odberov s nevyhovujúcou (IV. a V.) triedou kvality stúpol aj v skupine B - fyzikálno-chemické ukazovatele na 26,4 % miest odberov a 39,1 % miest odberov v skupine D - biologické ukazovatele.

V roku 2004 v rámci SR boli hodnoty prípustnej koncentrácie (najvyššej prípustnej koncentrácie) definované vyhláškou MZ SR č.151/2004 Z.z. o požiadavkách na pitnú vodu a kontrolu kvality pitnej vody.

V oblasti kvality podzemných vôd SR vystupuje do popredia problematika nepriaznivých oxidačno- redukčných podmienok, na čo poukazujú často zvýšené koncentrácie Fe, Mn a NH₄⁺. Tak ako v predošlých rokoch, naďalej pretrváva znečistenie organickými látkami indikované častým prekročovaním prípustnej koncentrácie nepolárnych extrahovateľných látok (NELUV) a CHSKMn. Prevládajúci charakter využitia krajiny monitorovaných oblastí (urbanizované a poľnohospodársky využívané územia) sa premieta do zvýšených obsahov oxidovaných a redukovaných foriem dusíka vo vodách v porovnaní s vyhláškou MZ SR č. 151/2004 Z.z. Zo stopových prvkov boli najčastejšie zaznamenané zvýšené koncentrácie hliníka a arzénu. Nikel, ortuť a olovo prekročili v roku 2004 limitnú koncentráciu v menšej miere. Znečistenie špecifickými organickými látkami má len lokálny charakter, väčšina špecifických organických látok bola stanovená pod detekčný limit. Zo všetkých analýz nespĺňalo požiadavky vyhlášky MZ SR č.151/2004 Z.z. o požiadavkách na pitnú vodu a kvalitu pitnej vody 64,56 %. Treba poznamenať, že táto hodnota nevyjadruje celkovú kvalitu podzemných vôd v SR. Pozorovacie objekty sú situované vo významných vodohospodárskych oblastiach, ktoré v SR predstavujú najmä oblasti veľkých sedimentárnych paniev a náplavov významných tokov. V týchto oblastiach sú najvhodnejšie podmienky pre osídlenie spojené s poľnohospodárstvom a priemyselnou výrobou. Jednotlivé monitorovacie body sú situované tak, aby zachytávali pôsobenie výrazných zdrojov znečistenia podzemných vôd. Na druhej strane však uvedený údaj nemožno ani podceňovať, pretože poukazuje na výrazný antropogénny vplyv na kvalitu podzemných vôd najvrchnejších zvodnených horizontov v rámci monitorovaných oblastí. Najnižšia miera znečistenia podzemných vôd bola zaznamenaná v horských a podhorských oblastiach. V porovnaní s rokom 2003 došlo k miernemu zvýšeniu percentuálnych počtov prekročení. Relatívne nízky počet prekročení limitných hodnôt (do 50 %) bol zaznamenaný v Turčianskej kotline a mezozoiku Veľkej Fatry, riečnych náplavov Oravy a oblasť vodnej nádrže Orava, riečnych náplavov Belej a oblasť vodnej nádrže Liptovská Mara, riečnych náplavov Hrona, mezozoika Nízkych Tatier a Veľkej Fatry, riečnych náplavov Hornádu od Spišských Vlachov po Družstevnú pri Hornáde, mezozoika Strážovských vrchov, neovulkanitov Pliešovskej kotliny, riečnych náplavov Ondavy od Svidníka po Domašu a Ondavská Vrchovina, riečnych náplavov Torisy od Brezovičky po Prešov.

Z hľadiska kvality podzemných vôd najviac znečistené sú: oblasť pririečnej zóny Dolného Váhu od Galanty po Komárno na západe a oblasť Medzibodrožie a riečne náplavy Roňavy na východe Slovenska. V rámci uvedených oblastí nevyhovovala požiadavkám na pitnú vodu ani jedna odobratá vzorka.

7.1.3. Pôda

Výrazné úbytky poľnohospodárskej pôdy boli spôsobované v SR v období rokov 1999 - 2004 zalesňovaním. Medziročne sa zvyšovali aj úbytky poľnohospodárskej pôdy na výstavbu, najmä občiansku, bytovú a priemyselnú. V roku 2004 úbytky poľnohospodárskej pôdy na výstavbu (989 ha) presiahli úbytky poľnohospodárskej pôdy na zalesňovanie (889 ha). Na druhej strane dochádza k úbytkom lesných pozemkov a nielen do poľnohospodárskej pôdy, ale aj do nepoľnohospodárskych a nelesných pozemkov.

Chemická degradácia pôdy

Chemická degradácia pôd je spôsobená vplyvom rizikových látok anorganickej a organickej povahy z prírodných aj antropických zdrojov, ktoré v určitej koncentrácii pôsobia škodlivo na pôdu, vyvolávajú zmeny jej fyzikálnych, chemických a biologických vlastností, negatívne ovplyvňujú produkčný potenciál pôd, znižujú nutričnú, technologickú a senzorickú hodnotu dopestovaných plodín, alebo negatívne vplývajú na vodu, atmosféru, ako aj zdravie zvierat a ľudí. Medzi závažnú degradáciu pôdy patrí kontaminácia pôd ťažkými kovmi a organickými polutantami, acidifikácia, ale aj alkalizácia a salinizácia pôdy.

Kontaminácia pôd ťažkými kovmi

Zaťaženie pôd ťažkými kovmi - difúzna kontaminácia poukazuje nato, že za sledované obdobie piatich rokov nastalo v A - horizonte monitorovaných pôd zníženie priemerného obsahu Cd, Cr, Cu, Ni, Pb, Zn a len mierne zvýšenie priemerného obsahu arzénu. Tento fakt môže byť dôsledkom poklesu vstupných kontaminujúcich zložiek z ovzdušia, z poľnohospodárskej a priemyselnej výroby.

Za sledované obdobie nastalo v B/C horizonte (podornici) monitorovaných pôd zníženie priemerného obsahu Cr, Cu a Ni. Pri prvkoch Pb a Zn nastalo mierne zvýšenie priemerného obsahu. Najväčšie zmeny boli zistené v distribúcii As a Cd, kde došlo k 2 až 3-násobnému zvýšeniu ich priemerného obsahu, čo naznačuje vertikálnu migráciu z A- horizontu do C -horizontu (Kobza a kol., 2002).

Acidifikácia pôd

Acidifikácia pôd je na jednej strane dôsledkom prirodzených procesov prebiehajúcich v terestriálnom ekosystéme, na druhej strane acidifikáciu výrazne ovplyvňujú antropogénne vplyvy, predovšetkým fyziologicky kyslo pôsobiace hnojivá a kyslé atmosférické polutanty (SO₂, NO_x).

Vývoj pôdnej reakcie sledovaný poukazoval na malé výchylky smerom k zakysleniu v prípade kambizemí využívaných ako orné pôdy i ako trvalé trávne porasty, pseudoglejov využívaných ako orná pôda a trvalý trávny porast, rendziny využívané ako trvalý trávny porast ako aj v prípade rankra a andozeme.

Acidifikácia pôdy spôsobuje rýchle vyplavovanie živín dodávaných vo forme priemyselných hnojív do pôdy, zvýšenú fixáciu fosforu do foriem neprístupných pre rastliny, zvyšovanie mobility ťažkých kovov. K mimoriadne nepriaznivým dôsledkom acidifikácie patrí aj zvyšovanie mobility iónov hliníka. Rozpustnosť rôznych foriem hliníka je primárne podmienená hodnotami pôdnej reakcie.

Alkalizácia a salinizácia

Opakom acidifikácie je alkalizácia a salinizácia pôd, t.j. zvyšovanie hodnôt pôdnej reakcie. Súčasný vývoj prebiehajúci na našich nížinách poukazuje na zvyšovanie nielen mineralizácie podzemných vôd, ktorá je hlavnou príčinou vzniku soľných pôd a vývoja, ale dochádza aj k postupnému otepľovaniu klímy, čo zvyšuje výpar a akumuláciu solí v pôde zo vzliňajúcej podzemnej vody. Je preto reálny predpoklad postupného rozširovania soľných pôd. Je to o to významnejšie, že salinizácia a alkalizácia pôd výrazne znižujú úrody poľnohospodárskych plodín.

Fyzikálna degradácia

Erózia pôdy

Najvýznamnejšou formou fyzikálnej deštrukcie pôdy na území SR je erózia pôdy. Vodná erózia je viazaná najmä na poľnohospodársky pôdny fond a to predovšetkým na intenzívne využívané pahorkatinné a podhorské polohy so strmšími svahmi využívanými ako orná pôda. Prvotným faktorom je nesprávne využívanie pôdneho fondu – absencia protieróznych opatrení a nevhodná štruktúra plodín. Pomerne významná je i mechanická degradácia pôdy spôsobená eróziou pasienkov v horských oblastiach, ako aj erózia v intenzívne lesohospodársky využívaných oblastiach. Vodnou eróziou rôznej intenzity je na Slovensku potenciálne ohrozených cca 46 % poľnohospodárskych pôd, pričom viac ako 24,1 % poľnohospodárskych pôd je ohrozených extrémnou vodnou eróziou. Priemerný ročný odnos najúrodnejšej vrstvy pôdy (ornice) je 2,8 – 3,0 mil. ton.

Veterná erózia poškodzuje zvyčajne plochy bez vegetačného krytu s piesočnatými pôdami a to predovšetkým v suchších obdobiach roka. Veterná erózia na Slovensku ohrozuje asi 8,5 % poľnohospodárskych pôd, najmä v nížinných oblastiach.

Zhutňovanie pôd

Zhutnenie pôd je plošne relatívne rozšírenou degradáciou pôd– vzniká dôsledkom utlačenia podpovrchovej vrstvy pôdy dlhodobým používaním ťažkých mechanizmov. Viac ako 30 % pôd na území SR bolo v roku 2004 postihnutých zhutňovaním.

Na základe monitorovania vlastností pôdneho fondu je možné pre súčasnú etapu zovšeobecniť niektoré nepriaznivé trendy vlastností pôd– napr. zhoršovanie fyzikálnych vlastností pôd (najmä černozemí, hnedozemí a čiernic), znižovanie zásob humusu a obsahu živín a mierne okysľovanie pôd.

Významným sa stáva proces dezertifikácie (rozširovanie, postup púští), ktorý sa vo svete dostáva do popredia záujmu v súvislosti s problémom globálneho otepľovania. Prejavuje sa už i u nás a podľa scenárov Národného klimatického programu je predpoklad, že sa bude prejavovať vo väčšej miere aj v blízkej budúcnosti, hlavne na juhu Slovenska. Sledovanie dezertifikácie je zatiaľ u nás len v počiatočnom štádiu.

7.2. Odpadové hospodárstvo

Základom stratégie hospodárenia s odpadmi v SR je integrovaná koncepcia, ktorej prioritou je predchádzať vzniku odpadov, maximálne ich využívať a zhodnocovať a správne zneškodňovať spôsobom neohrozujúcim zdravie ľudí a životné prostredie.

POH SR spracovaný na roky 2006 – 2010 je v poradí štvrtým programom, ktorého úlohou je nadväzovať na POH SR do roku 2005 prijatého uznesením vlády č. 180 v roku 2002, poskytnúť komplexný pohľad na ďalší rozvoj odpadového hospodárstva v SR nadväzujúce na výsledky dosiahnuté v predchádzajúcom programovacom období a s ohľadom na všetky zmeny, ktorými prešla SR v procese budovania odpadového

hospodárstva.

Pri spracovaní nového POH SR boli rešpektované zásady prípravy národných plánov odpadového hospodárstva odporúčané Európskou komisiou GR pre životné prostredie v metodologickej príručke vydané v máji 2003 (spracovanou Európskym tematickým centrom pre odpady a materiálové toky). Zásady spracovania sa uplatnili tak v procese analýzy aktuálneho stavu odpadového hospodárstva dosiahnutého v roku 2005, ako aj pri navrhovaní cieľov a opatrení POH SR pre roky 2006 – 2010.

Podľa regionálneho informačného systému v odpadoch (RISO) v roku 2004 bolo v SR vyprodukovaných spolu 9,41 mil. t odpadov, z toho bolo ostatných 8,97 mil. t., v tom komunálne 1,48 mil. t. Nebezpečné odpady predstavovali objem 0,43 mil. t.

Z celkového množstva odpadov vyprodukovaných v roku 2004 v SR sa až 48,3 % zneškodňovalo skládkovaním. V roku 2005 bolo v SR prevádzkovaných 163 skládok odpadov vyhovujúcich legislatívnym požiadavkám. Z toho na odpad, ktorý nie je nebezpečný bolo určených 132 skládok, na inertný odpad bolo 18 skládok a nebezpečný odpad sa skladoval na 13 skládkach.

Podľa údajov z RISO bolo v roku 2004 v SR prevádzkovaných 40 spaľovní, pričom spaľovne komunálnych odpadov boli 2, spaľovní priemyselných odpadov bolo 13, spaľovní odpadu zo zdravotnej starostlivosti bolo 21 a zariadenia na spoluspaľovanie odpadov boli 4. Spaľovaním bolo v roku 2004 zneškodnených 4,8 % z celkového množstva odpadov.

Podľa údajov ŠÚ SR v SR vzniklo v roku 2004 1,48 mil. t komunálneho odpadu, pričom priemer na obyvateľa a rok predstavoval 274,19 kg odpadu. Podiel vyseparovaných zbieraných zložiek KO sa pohybuje v rozmedzí od 2,04 % (Košice) do 5,57 % (Bratislava).

Od roku 2003 sú k dispozícii údaje o vzniku odpadov podľa dvoch kategórií odpadov - pre nebezpečné odpady (N) a ostatné odpady (O). Avšak aj v období po roku 2003 sú bilancie vzniku odpadov ovplyvnené postupným zjednocovaním národného prístupu k vykazovaniu množstiev vznikajúcich odpadov s prístupmi v EÚ.

Odpady možno členiť podľa viacerých kritérií: kategórií odpadov, ekonomických činností, územného výskytu a osobitná pozornosť sa venuje skupine komunálnych odpadov a odpadov, na ktoré sa zameriava pozornosť z hľadiska zhodnocovania (predstavujú významné zdroje druhotných surovín). Osobitne sú uvedené aj odpady, ktoré si vyžadujú osobitnú pozornosť pri nakladaní.

Pozitívny trend znižovania množstva nebezpečných odpadov treba spájať so zlepšovaním technologickej úrovne u väčšiny odvetví priemyslu a vplyvu preventívnych opatrení realizovaných cez programy dobrovoľných nástrojov environmentálnej politiky a ich nástrojov, ako napr. projektov čistejšej produkcie atď..

Ciele na zlepšenie hospodárenia s odpadmi v SR na obdobie do roku 2010:

- dosiahnuť materiálové zhodnotenie pre 70% odpadov vo vzťahu k množstvu odpadov
- zvýšiť energetické zhodnocovanie odpadov na úroveň 15% vo vzťahu k celkom vzniknutým odpadom
- znížiť množstvo skládkovaného odpadu na 13 % pre celkom vzniknutý odpad
- v roku 2010 spaľovať odpad výlučne s energetickým zhodnocovaním
- do roku 2010 dosiahnuť 50%-tný podiel materiálového zhodnotenia komunálnych biologicky rozložiteľných odpadov.

V SR rádioaktívne odpady (RAO) v roku 2004 produkovali jadrové elektrárne v Jaslovských Bohuniciach, jadrová elektráreň Mochovce a tzv. inštitucionálne RAO – uzavreté žiariče, ktoré sú rozptýlené na viac ako 80 miestach v SR. Vyprodukované

kvapalnú a pevnú RAO sú skladované vo vyprojektovaných priestoroch v jednotlivých jadrových zariadeniach.

Na základe prepočtov sa v súčasnosti predpokladá, že bloky jednotlivých JE za projektovanú dobu svojej životnosti vyprodukujú 2 500 t VJP (vyhoreté jadrové palivo) a 3 700 t RAO, ktoré v zmysle platnej legislatívy nebude možné uložiť do RÚ (Republikové úložisko) RAO. Predpokladá sa, že VJP a tento druh RAO sa budú ukladať do hlbinného úložiska (HÚ). Projektové práce na výstavbe hlbinného úložiska v SR sa začali v roku 1996. Na základe hodnotenia existujúcich geologických údajov bolo identifikovaných 15 území potenciálne vhodných pre HÚ, v roku 2004 boli zredukované na 4 v dvoch možných hostiteľských prostrediach, ktoré boli navrhnuté pre detailnejší výskum. SR sa však aktívne podieľa aj na spolupráci krajín pri vývoji regionálneho hlbinného úložiska v rámci 6. rámcového programu EÚ.

7.3. Hluk a žiarenia

Hlukové zaťaženie prostredia je dnes fenoménom, ktorý je sprievodným javom mnohých aktivít človeka. Je produkovaný najmä v priemyselných prevádzkach, doprave, v energetickom a ťažobnom priemysle. Z regionálneho hľadiska je najvýznamnejším zdrojom hluku doprava. V rámci monitoringu je uskutočňované meranie hladiny hluku v blízkosti hlavnej komunikačnej siete vo vybraných mestách. Najväčší podiel na hluku má cestná doprava (76 %), nasleduje železničná (14 %) a letecká doprava (10 %). Podľa poznatkov zdravotníctva hluková hladina 65 dB(A) predstavuje hranicu, od ktorej začína byť negatívne ovplyvňovaný vegetatívny nervový systém.

Monitorovanie hluku z cestnej dopravy na území Slovenska sa začalo realizovať v roku 1985 vo všetkých okresných mestách. V roku 2004 sa monitorovanie realizovalo na vzorke 341 624 obyvateľov. Z výsledkov monitoringu hluku z dopravy na území SR v roku 2004 vyplýva, že zo sledovanej vzorky obyvateľov je približne 28 % vystavených hlukovej záťaži v intervale 55 až 75 dBA, z toho najvyššej úrovni 75 dBA je vystavených cca 0,44 % obyvateľstva. Hluku viac ako 65 dBA, kedy začína byť ovplyvnený nervový systém, bolo vystavených viac ako 5,5 % obyvateľov sledovanej vzorky.

Žiarenie z prírodných zdrojov a radónové riziko – najvýznamnejší zdroj ožiarenia obyvateľov predstavuje radón a produkty jeho rádioaktívnej premeny (cca 43 %). Z tohto dôvodu sa venuje problematike prírodnej rádioaktivity a radónového rizika osobitná pozornosť. Na území SR bola stanovená prípustná hodnota objemovej aktivity radónu pre bytové priestory, zavedený bol monitoring a spracované boli mapy radónového rizika pre celé územie.

Výsledky sledovania objemovej aktivity radónu (OAR) v bytovom fonde SR poukazujú na skutočnosť, že oblasti postihnuté najväčšou OAR sú na území východného Slovenska - v oblasti Slovenského Rudohoria. Najvyššie hodnoty ekvivalentnej objemovej aktivity radónu (EOAR) boli zaznamenané v starších nepodpivničených rodinných domoch, predovšetkým v prízemných miestnostiach. Aritmetický priemer EOAR predstavuje $48 \text{ Bq}\cdot\text{m}^{-3}$, pričom je podstatne vyšší pre rodinné domy (priemer $125 \text{ Bq}\cdot\text{m}^{-3}$) ako pre viacbytové domy (priemer $22 \text{ Bq}\cdot\text{m}^{-3}$ EOAR). Na základe tejto skutočnosti možno predpokladať, že hlavným zdrojom radónu v bytovom fonde SR je radón v pôdnom vzduchu súvisiaci so zvýšenou koncentráciou uránu v geologickom podloží a s geologickou štruktúrou územia. Vysoké hodnoty rádia a radónu vo vodách sú zaznamenané vo viacerých termálnych a minerálnych vodách. Najväčší počet vôd s vysokými hodnotami radónu sa vyskytuje vo vodách jadrových pohorí a kryštalinika Veporských a Stolických vrchov.

Radiačné žiarenie a bezpečnosť – jadrové elektrárne všeobecne predstavujú potenciálne riziko úniku rádioaktívnych látok. Závažným problémom je i likvidácia vyhoreného paliva a vyradenie elektrární z prevádzky a ich likvidácia.

Taktiež radiačná situácia na území Slovenska v súvislosti s činnosťou jadrových elektrární je pravidelne monitorovaná. Zatiaľ nedošlo k zisteniu závažných odchýlok obsahu rádionuklidov v ovzduší – ich úroveň je stabilizovaná. V okolí JE Jaslovské Bohunice je dlhodobo prevádzkovaný monitoring radiačnej situácie. V JE Mochovce bol v priebehu roka 2004 dokončený pohavarijný monitorovací systém, čím bola ukončená realizácia všetkých bezpečnostných vylepšení v 1. a 2. bloku závodu JE Mochovce. Počas odstávky boli realizované investičné projekty s cieľom kontinuálneho zvyšovania jadrovej bezpečnosti, ktoré vyplynuli z prevádzkových skúseností.

Popri prevádzkovému riziku jadrových elektrární je najväčším problémom z environmentálneho hľadiska tzv. zadná časť palivového cyklu jadrovej energetiky (odstavenie a likvidácia jadrových elektrární a bezpečné uloženie jadrového odpadu).

7.4. Zdravotný stav a ochrana zdravia obyvateľstva

Zdravotný stav slovenskej populácie nie je priaznivý. Súčasná situácia je ovplyvnená nezdravým životným štýlom, stavom organizácie zdravotníctva a nepriaznivými podmienkami jeho financovania, čiastočne zhoršenou kvalitou životného prostredia v niektorých regiónoch, nezamestnanosťou a nevhodnými bytovými podmienkami časti populácie.

Dôležitým demografickým ukazovateľom je stredná dĺžka života pri narodení, ktorá vyjadruje počet rokov, ktorých sa dožije novorodenec za predpokladu zachovania úmrtnostnej situácie v období jej výpočtu. Hoci sa postupne vek dožitia u nás zvyšuje (v roku 2003 69,9 roka u mužov a 77,8 roka u žien), v európskom porovnaní sa Slovensko radí medzi priemerné krajiny.

Štruktúra chorobnosti obyvateľov Slovenska sa už dlhší čas zásadnejšie nemení. Najvýznamnejšími skupinami chorôb sú chronické neinfekčné ochorenia, kardiovaskulárne a nádorové ochorenia. Z celkového počtu úmrtí v SR v roku 2004 bol podiel piatich dominantných skupín ochorení a ich poradie nasledujúce: 1. choroby obehovej sústavy, 2. nádory, 3. choroby dýchacej sústavy, 4. úrazy, 5. choroby tráviacej sústavy. Pri chorobách obehovej sústavy išlo o 0,5 % zvýšenie, v nádoroch o 0,97 %, pri chorobách, dýchacej sústavy o 7,5 % a pri úrazoch o 2 % oproti predchádzajúcemu roku. Dojčenská úmrtnosť vzrástla zo 7.6 ‰ v roku 2003 na 7.9 ‰, no v porovnaní s rokom 2000 dojčenská úmrtnosť poklesla o 14.2 %.

Predčasná úmrtnosť je spôsobovaná okrem tradičných rizikových faktorov pravdepodobne aj menej preskúmanými rizikovými faktormi, ktoré ju zosilňujú (chronický nízky príjem ochranných faktorov zo zeleniny a ovocia, zlý psychický stav obyvateľstva). Je pravdepodobné, že jednou z hlavných príčin krátkej dĺžky života v SR je nezdravý životný štýl najmä u mužskej populácie a u skupín obyvateľstva s nízkym vzdelaním. Dôležitú úlohu v nepriaznivom vývoji zdravotnej situácie obyvateľov SR zohrali ekonomické, psychosociálne a demografické podmienky. So zdravotným stavom obyvateľstva je úzko spojená aj oblasť výživy. Kým v minulosti bola pre obyvateľov Slovenska typická veľmi nevhodná štruktúra výživy (najmä vysoký podiel živočíšnych tukov, cukrov a alkoholu), ekonomická transformácia a zmena cenovej štruktúry potravín zlepšila celkové zloženie stravy (prudko klesla spotreba masla a zvýšila sa spotreba rastlinných olejov, zeleniny a ovocia – najmä južného ovocia). Výnimkou je pokles spotreby mlieka a mliečnych výrobkov. V

celkovej štruktúre výživy je ešte potrebné zvýšiť spotrebu rýb, ovocia, mliečnych produktov a naopak podstatne znížiť spotrebu mäsa a alkoholických produktov.

Súčasná zdravotná politika je výsledkom neujasnenosti, nedôslednosti a nezhody koncepcií doterajších politických reprezentácií v zdravotnej i sociálnej oblasti. Problémy zdravotníctva nie je možné zúžiť len na oblasť financovania. Nedostatočne je akceptovaný "netrhový" princíp zdravotníctva, ktorý spočíva v tom, že zdravotnícke služby by sa mali poskytovať nielen podľa ponuky a dopytu, ale predovšetkým podľa potrieb populačných celkov a mali by byť v súlade s ekonomickými možnosťami spoločnosti. Nedostatočne rozvinutá oblasť informatiky a štatistiky nevytvára dostatočne kvalitnú základu pre rozhodovacie procesy. Otvorenou otázkou zostáva definovanie štandardného modelu zdravotnej starostlivosti.

Na základe environmentálnej regionalizácie Slovenska je možné konštatovať, že v roku 2004 žilo v narušenom prostredí cca 33% obyvateľstva Slovenska, pričom viac ako štvrtina obyvateľov (27%) žije v silno narušenom prostredí .

8. Koncepcia územného rozvoja Slovenska a trvalo udržateľný rozvoj

Posúdenie návrhu Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 z hľadiska podpory smerovania k trvalo udržateľnému rozvoju (TUR)

Princípy TUR – Dosiachnutie TUR si žiada zmenu	Celkové posúdenie súladu zámerov, úloh a opatrení KURS 2001 z hľadiska podpory princípov TUR	Návrhy ďalších zámerov, úlohy a opatrenia, ktoré by posilnili význam KURS 2001 z hľadiska podpory smerovania k TUR
1. Zmena správania voči potrebám budúcich generácií	Dokument stanovuje ciele z hľadiska priestorovej a funkčnej organizácie územia SR, navrhuje funkčné využitie regiónov, organizáciu centier, sídelných štruktúr a nadiradenej infraštruktúry.	Realizácia návrhov dokumentu musí byť akceptovaná a uplatňovaná v ďalších plánovacích dokumentoch a rozhodnutiach týkajúcich sa priestorového rozvoja. Obzvlášť je potrebné zladovať krátkodobé a strednedobé ciele regionálnej politiky s dlhodobými cieľmi KURS, ako aj vytvoriť potrebné spätné väzby.
2. Zmena správania a postojov hlavných skupín spoločnosti pri uplatňovaní slobody a rovnoprávnosti (medzigeneračná, vnútrogeneračná a medziregionálna solidarita)	Dokument stanovuje základné územné rozvojové ciele a zásady. Tieto je potrebné v plnej autonómnosti jednotlivých nižších, predovšetkým regionálnych celkov, ďalej rozvíjať a tvorivo uplatňovať so zohľadňovaním regionálnych a lokálnych špecifík v participácii s čo najširším okruhom dotknutých sociálnych a podnikateľských partnerov a verejnosťou.	Dokument pred jeho schválením prešiel verejným prerokovaním a diskusiou. Pri realizácii jeho cieľov bude potrebné tak isto uplatniť princípy partnerstva a to či na celoštátnej alebo regionálnej úrovni.

Princípy TUR – Dosiachnutie TUR si žiada zmenu	Celkové posúdenie súladu zámerov, úloh a opatrení KURS 2001 z hľadiska podpory princípov TUR	Návrhy ďalších zámerov, úlohy a opatrenia, ktoré by posilnili význam KURS 2001 z hľadiska podpory smerovania k TUR
3. Zmena správania a postoja občanov k prevzatiu časti zodpovednosti za rozvoj spoločnosti, za rešpektovanie práv budúcich generácií, za medzigeneračnú, vnútrogeneračnú, regionálnu a medzinárodnú solidaritu	Pred schválením bol dokument široko propagovaný a diskutovaný na všetkých hierarchických úrovniah. Relevantné výsledky týchto diskusií boli zohľadňované pri spracovaní konečného návrhu dokumentu.	Schválené ciele, zásady a princípy uplatňovania výsledkov KURS 2001 by mali byť pred ich realizáciou dostatočne medializované a vysvetľované všetkým dotknutým partnerom, aby pri ich ďalšom uplatňovaní, boli tieto všetkými zúčastnenými ako východiskové princípy a ciele prijaté a následne tvorivo rozvíjané.
4. Zmena hodnotovej orientácie vo vzťahu k významu kultúrneho dedičstva, kultúrnej a spoločenskej identity, vzdelávania a výchovy	Základné ciele dokumentu sú spracované v súlade s princípami trvalo udržateľného rozvoja. Zvláštny dôraz sa pri rozvoji územia kladie v dokumente na otázky aktívneho a tvorivého zapájania kultúrneho a prírodného dedičstva a lokálnych špecifik do rozvojového procesu, pri zohľadnení ich nevyhnutnej ochrany.	Optimálne využitie lokálnych kultúrnych a prírodných hodnôt a lokálnych špecifik, je možné iba za aktívnej účasti lokálnych autorít, kde nezastupiteľnú úlohu budú zohrávať regionálne samosprávy, ako nositelia regionálnych rozvojových zámerov a súčasne aj ako autorít zabezpečujúcich ochranu kultúrneho a prírodného dedičstva.

Princípy TUR – Dosiachnutie TUR si žiada zmenu	Celkové posúdenie súladu zámerov, úloh a opatrení KURS 2001 z hľadiska podpory princípov TUR	Návrhy ďalších zámerov, úlohy a opatrenia, ktoré by posilnili význam KURS 2001 z hľadiska podpory smerovania k TUR
<p>5. Zmena správania a postojov k dosahovaniu vysokej a stabilnej úrovne hospodárskeho rastu a zamestnanosti, a to v súlade s požiadavkami TUR</p>	<p>Dokument zohľadňuje výsledky Národného plánu regionálneho rozvoja a jeho regionálnych a sektorových operačných projektov. Rozvoj hospodárstva a stabilizáciu zamestnanosti dokument navrhuje prostredníctvom podpory rozvoja polycentrickej sídelnej sústavy s vybudovaním adekvátnej nadradenej technickej, najmä dopravnej, infraštruktúry. Vytvorenie súrodej polycentrickej sústavy miest a aglomerácií rovnomerne po celom území štátu, dáva predpoklad vytvorenia rovnocenného sociálneho a podnikateľského prostredia.</p>	<p>Pre zabezpečenie realizácie navrhovaných opatrení bude potrebné na všetkých hierarchických úrovniach uplatňovať princípy regionálnej politiky, ktorej strategickým cieľom je zabezpečiť taký rast HDP, aby Slovenská republika do roku 2006 dosiahla úroveň 55–60 % z priemeru HDP/obyv. štátov EÚ, pričom predpokladaný rast HDP sa musí uskutočňovať za týchto rozhodujúcich podmienok:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vyváženého ekonomického a sociálneho rozvoja regiónov • Harmonického usporiadania a racionálneho využívania celého územia SR • Harmonického usporiadania a racionálneho využívania celého územia SR, najmä dôsledným uplatňovaním princípu polycentrickej sústavy mestského osídlenia • Ochrany a tvorby životného prostredia tak, aby súčasne s ekonomickým rozvojom regiónu boli obnovené environmentálne funkcie územia

Princípy TUR – Dosiachnutie TUR si žiada zmenu	Celkové posúdenie súladu zámerov, úloh a opatrení KURS 2001 z hľadiska podpory princípov TUR	Návrhy ďalších zámerov, úlohy a opatrenia, ktoré by posilnili význam KURS 2001 z hľadiska podpory smerovania k TUR
6. Zmena správania a hodnotových orientácií vo vzťahu k životnému prostrediu najmä vo vzťahu k prírode a prírodným zdrojom	<p>Dokument akcentuje rešpektovania cieľov schválených dokumentov environmentálnej politiky SR:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stratégia, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky, - Národný environmentálny akčný program Slovenskej republiky II, - Konceptia uplatňovania Agendy 21, - Národná stratégia trvalo-udržateľného rozvoja Slovenskej republiky. 	<p>Ciele environmentálnej politiky štátu a princípy TUR pri realizácii cieľov KURS 2001 je potrebné tvorivo a so zohľadnením miestnych špecifík uplatňovať podľa konkrétnych okolností pri daných konkrétnych priestorových, environmentálnych, ekonomických a spoločenských podmienkach.</p>
7. Zmena v spôsobe organizácie a riadenia (s dôrazom na kompetentnosť, efektívnosť a transparentnosť, princíp subsidiarity, integrovaný prístup a pod.)	<p>KURS 2001 vytyčuje základné ciele, ktorými pripravuje priestorové a funkčné usporiadanie aktivít v území. KURS 2001 predpokladá realizovať tieto aktivity v súlade s princípmi vyjadrených v koncepcii reformy verejnej správy. Navrhovaná sídelná štruktúra ťažísk osídlenia, rozvojových osí a sídelných centier plne podporuje princípy územného členenia vyjadrené v pripravovanej koncepcii reformy verejnej správy.</p>	<p>Uplatnenie princípu je závislé od realizácie koncepcie reformy verejnej správy – predovšetkým vytvorením samosprávnych orgánov na regionálnej úrovni s príslušnými kompetenciami.</p>
8. Zmena správania a postojov v rámci medzinárodnej spolupráce a zabezpečenia globálnej bezpečnosti	<p>KURS 2001 vychádza z teoretických princípov deklarovaných v medzinárodne prijatých dokumentov a priamo aplikuje niektoré zásady územného rozvoja vyjadrené v dokumente Európska perspektíva priestorového rozvoja, ktorý bol prijatý štátmi EU. KURS 2001 kladie dôraz na medzinárodnú a cezhraničnú spoluprácu z pohľadu tvorby priestorových systémov.</p>	<p>Navrhované ciele v rámci medzinárodnej spolupráce by sa mali aktívne uplatňovať ako z polohy celoštátnej územnoplánovacej politiky pri medzinárodných kontaktoch, tak najmä pri aktívnej činnosti Euroregiónov a ostatných cezhraničných spoločenstiev pri všetkých aktivitách s priestorovým dopadom.</p>

Hlavné ciele riešenia koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 tak ako boli definované v zadávacom dokumente – „Prognostickej úlohe pre spracovanie koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001,“ sledovali uplatňovanie trvalo udržateľného rozvoja ako jedných z hlavných priorít riešenia dokumentu. Vlastné riešenie koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 uplatnilo princípy trvalo udržateľného rozvoja spôsobom ako je to obvyklé u podobných dokumentoch štátov EÚ. Vo vlastnom riešení koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 sú zahrnuté princípy územného rozvoja, tvorby sídelných štruktúr a zabezpečenia priestorových súvislostí medzi jednotlivými územnými jednotkami na celoštátnej a medzinárodnej úrovni tak, ako je to predpokladané v prijatých celoeurópskych a medzinárodných dokumentoch. Tým sa dá predpokladať aj zabezpečenie základných princípov trvalo udržateľného rozvoja na celoštátnej a medzinárodnej úrovni s výpovednou podrobnosťou adekvátnou celoštátnemu dokumentu. Vlastná realizácia jednotlivých aktivít však musí byť postupne konkretizovaná a spodrobňovaná v ďalších plánovacích postupoch a dokumentoch, pri ktorých sa musia zabezpečiť ďalšie vyhodnotenia zhodnocujúce súvislosti a vplyvy na životné prostredie konkrétnych aktivít v konkrétnych podmienkach.

Pri riešení koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 sa uskutočnila aj priama konzultácia s riešiteľmi ostatných celoštátnych strategických materiálov (Národná stratégia trvalo-udržateľného rozvoja Slovenskej republiky, Národný plán regionálneho rozvoja Slovenskej republiky, koncepcia reformy verejnej správy), pričom sa tieto dokumenty vzájomne koordinovali, resp. poskytovali si navzájom aktuálne informácie a podklady.

Medzinárodný aspekt koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 a trvalo udržateľný rozvoj

Oblasť medzinárodných vzťahov koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 a ciele trvalo udržateľného rozvoja v Slovenskej republike

Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 vo svojom návrhovom riešení vychádza z celoeurópskych a celosvetových prijatých dokumentov a to ako z oblasti priestorového rozvoja, tak z oblasti trvalo udržateľného rozvoja. Odporúčania a ciele z týchto dokumentov a materiálov aplikuje na podmienky v Slovenskej republike. Ide predovšetkým o odporúčania vyjadrené v celoeurópsky prijatých dokumentov ako sú Európska perspektíva priestorového rozvoja (European Spatial Development Perspective), VISION PLANET a pod., v ktorých odporúčaných cieľoch a politikách sú obsiahnuté aj ciele trvalo udržateľného rozvoja na medzinárodnej a celoštátnej úrovni.

Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 a trvalo udržateľný rozvoj z pohľadu integrácie Slovenskej republiky do Európskej únie

Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 ako celoštátny dokument vo svojej koncepcnej časti vyjadruje názor na zapájanie sídelných štruktúr Slovenskej republiky do celoeurópskeho a stredoeurópskeho sídelného priestoru. Akceptuje transhraničné komunikačné koridory, ktoré boli dohodnuté na medzinárodnej úrovni s ostatnými európskymi štátmi. Pre celoštátnu úroveň vyjadruje z pohľadu územnoplánovacej politiky odporúčania na zvýšenie konkurencieschopnosti územia štátu a jeho jednotlivých regionálnych celkov v medzinárodnom meradle.

